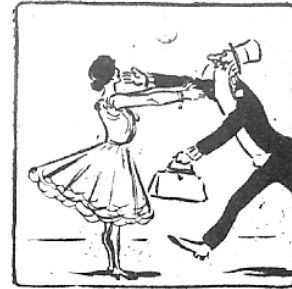

A bas le Sexe-Cobourg ?

---

*Een mentaliteitshistorische en politieke benadering van
de seksschandalen van het Belgisch koningshuis in de
lange 19^e eeuw*

Masterproef, voorgelegd aan de Faculteit
Letteren en Wijsbegeerte
Vakgroep Nieuwste geschiedenis
tot het behalen van de academische graad van
Master in de geschiedenis
door Bram Bombeek
promotor: prof. Dr. Gita Deneckere
leescommissarissen: prof. Dr. Jan Art
prof. Dr. Karel Velle

Woord Vooraf

Terwijl ik dit voorwoord schrijf, zit ik te rillen als het riet en voel ik mijn hart kloppen van in het topje van mijn schedel tot in de tippen van mijn tenen. Het is de combinatie van een cafeïnevergiftiging, de adrenaline die de belangrijkste deadline van mijn jonge leven door mijn lijf jaagt en het hatelijke gepruts aan een schier eindeloos lijkende rij voetnoten, iets wat uiteraard zo lang mogelijk moest worden uitgesteld.

Een dag als vandaag is echter de absolute uitzondering. Ik heb de voorbije maand zonder een onvertogen woord als enige vriend de eenzaamheid gekoesterd. Het beste stuk van de zomer heb ik zitten schrijven en schaven aan voorliggend werkje. Ik had nooit kunnen vermoeden dat de kaften zo ver van elkaar zouden zitten, waarvoor al meteen mijn excuses.

Via deze weg wil ik mijn ouders bedanken. Zij hebben mij de voorbije 4 jaar niet alleen van een gul geïndexeerde civiele lijst voorzien, maar ook omringd met goede zorgen. Mijn papa bedank ik in het bijzonder voor het geduldig nalezen van mijn tekst.

Dat deze masterproef voor mij het hoogtepunt van mijn opleiding was, is in niet geringe mate de verdienste van mijn promotor prof. Dr. Gita Deneckere. Zij gaf genoeg losse teugel om eigenzinnig te kunnen blijven. Ze was altijd bemoedigend en gaf je stevast de indruk dat ze enige verwachtingen van je had. Weinig dingen zijn zo motiverend.

Ik wil ook professor dr. Gustaaf Janssens, de archivaris van het koninklijk archief bedanken. Zijn encyclopedische kennis stond altijd ter beschikking, op vijf seconden kon hij repertoria te voorschijn toveren uit een berg papier waar een kat haar jongen niet eens in zou terugvinden.

Ook de vriendelijke mensen van de Boekentoren en Astrid Schoeters wil ik van harte bedanken. Mijn schuldbevuste blikken bij het te laat binnen brengen van boeken werden door hen nooit met boze blikken beantwoord.

Ik wil tot slot ook Eveline bedanken. Aan haar zijde heb ik het voorbije anderhalf jaar een gelukkig burgerman zitten wezen. Dat maakte het schrijfproces misschien minder dichtertlijk, maar des te efficiënter.

Veel leesplezier,

7 augustus 2009,

Bram Bombeek.

Inhoud

Woord Vooraf	ii
Inhoud	iii
I. Inleiding	1
Probleemstelling	4
II. Theoretisch raamwerk	6
2.1 De monarchie.....	6
2.1.1 De vroegmoderne monarchie in Engeland: van sacraal naar populair.....	7
2.1.2 De affectieve band tussen koning en onderdanen.....	10
2.1.3 De moderne monarchie.....	13
2.1.3.1 Monarchie en natie	13
2.1.3.2 To be a public image of private life: monarchie en gezinswaarden.....	15
2.1.3.3 Monarchie en hiërarchie	16
2.2 Roddel.....	18
2.2.1. Sociologische en psychologische benaderingen van roddel.....	20
2.2.1.1 Roddel als leermiddel.....	21
2.2.1.2 Roddel als sociaal controlemiddel	22
2.2.1.3 Roddel als manipulatiemiddel	24
2.2.1.4 Roddel als entertainment	26
2.2.2 Mediaroddel: van Cléopold tot Brangelina.....	26
2.2.2.1 Mediaroddel als leermiddel	27
2.2.2.2 Mediaroddel als sociaal controlemiddel.....	29
2.3 Humor	31
2.4 De moraal achter schandaal.....	34
2.4.1 De intuïtieve moraal.....	34
2.4.2 De fundamenten van de moraal	36
2.4.3 De mythe van de nobele edele	38

2.5 Besluit	39
III. Leopold I.....	41
3.1 De jonge Leopold in de bakermat van het schandaal	41
3.1.1 De Queen Caroline Affair	41
3.1.1.1 De huiselijke moraal.....	44
3.2 Karoline Bauer.....	45
3.2.1 Een nieuw huwelijk.....	48
3.3 De katholieke moraal in België	48
3.3.1 De erfzonden.....	49
3.3.2 Albertgen en Victoria: de Victoriaanse moraal	51
3.3.3 Trouw aan de koning.....	52
3.4 Leopold I in België	54
3.4.1 Arcadie Claret.....	54
3.5 Een Meyer en zes Malou's (1846-1847).....	57
3.5.1 De politieke context	57
3.5.1.1 Formatiecrisis.....	58
3.5.1.2 Van Praet ter discussie.....	59
3.5.1.3 Het liberaal Congres	60
3.5.2 De majesteit geschonden	61
3.6 Het proces.....	64
3.6.1 Aarzeling bij het gerecht en de regering	64
3.6.2 De boosdoeners.....	66
3.6.3 De inhoud van de karikaturen.....	67
3.6.4 Een zaak voor assisen	68
3.6.4.1 Het gerechtelijk onderzoek en de procedure.....	68
3.6.4.2 De verdediging.....	69
3.6.4.3 De reacties op de vrijspraak.....	71

3.6.5 De wetswijziging van 1847	72
3.6.5.1 Reactie in het parlement	73
3.6.5.2 Een wet op majesteitsschennis?	74
3.6.6 Andere middelen tegen mauvais discours	75
3.6.6.1 Hush money	76
3.6.6.2 De ongrondwettelijke inbeslagname	77
3.7 Het revolutionaire jaar 1848.....	77
3.7.1 De morele wortels van de februarirevolutie	78
3.7.2 “Lolitta”	80
3.7.3 Regen in Parijs, blakende zon in Brussel	80
3.8 Oproer tegen Arcadie (1850).....	81
3.8.1 “De publieke opinie is van een gestrengheid die mij afschrikt...”	83
3.8.2 Bezorgde berichten in het Brugs.....	84
3.8.3 De koningin sterft	90
3.9 Les Mystères de Laeken (1853).....	91
3.10 Leopolds laatste jaren.....	93
3.10.1 Een morganatisch huwelijk?.....	94
3.10.2 koninklijke populariteit	96
3.11 Besluit	97
III. Leopold II	100
3.1 Eerste regeringsjaren.....	100
3.1.1 Een huwelijk oude stijl.....	101
3.1.2 Politieke context.....	102
3.1.3 De schoolstrijd	103
3.2 Het Jeffries-schandaal.....	105
3.2.1 Saligaud II	106
3.2.2 De reacties	109

3.3 De woelige lente van 1886.....	111
3.4 De BWP, de monarchie en de strijd om het algemeen stemrecht	113
3.5 De geboorte van koning Cleopold (1895).....	114
3.5.1 De socialistische doorbraak	114
3.5.1.1 Een eerste keer Congo	115
3.5.2 Cléo de Mérode: courtisane et danseuse	116
3.5.2.1 Les grandes horizontales.....	117
3.5.2.2 Leopold II viert in Parijs.....	118
3.5.2.3 En loopt een blauwtje	118
3.5.2.4 Cleopold in de pers.....	120
3.6 1900.....	121
3.6.1 Très Belle et Très Vieux.....	121
3.6.2 Het huwelijk van Albert en Elisabeth	122
3.6.3 Dubbele gevoelens bij de BWP	123
3.7 1902.....	124
3.7.1 De koning-scheidsrechter?	124
3.7.2 De dood van Maria Hendrika	125
3.7.3 “Een dochter van het sterfbed hare moeder verjaagd...”	125
3.7.4 De aanslag van Rubino.....	127
3.8 Les Carnets du Roi.....	130
3.9 Nieuw schandaal met de prinsessen.....	131
3.9.1 Clementine.....	131
3.9.2 Louise	133
3.9.3 Het proces.....	135
3.10 Blanche in blijde verwachting (1905).....	137
3.11 Congo	140
3.12 L’Histoire d’une favorite.....	143

3.12.1 Een koninklijk trio	145
3.12.2 Polemieken	149
3.12.3 Communautaire breuklijn door schandaal?	152
3.13 Het discours tot aan de dood van Leopold II.....	154
3.13.1 Nationalisme	154
3.13.2 Voyageur	155
3.13.3 Petticoat influence.....	155
3.13.4 De juwelen van de koningin	156
3.13.5 Klassieke sociale strijdpunten.....	157
3.13.6 Tegen de Kerk.....	158
3.14 Roi des Belges et des belles	159
3.15 De dood van een koning.....	161
3.16 Besluit	164
IV. Algemeen Besluit.....	167
V. Bibliografie	169

I. Inleiding

In de zomer van 2007, in volle politieke crisis, vroeg ik mijn oma hoe zij tegen het eventuele einde van België aankeek. Zij is een landbouwersvrouw uit Oost-Vlaanderen en een CVP/CD&V-kiezer van de wieg tot in het graf. Ik ben een fanatiek verzamelaar van haar aforismen en in bevattelijke spreuken verpakte levenswijsheden. Die vertelt ze me altijd met de beste bedoelingen, maar voor mij zijn ze vooral een mentaliteitshistorische bron, de *street smarts* van het rurale Vlaanderen van drie kwart eeuw geleden.

“Wat zou er dan met de koning gebeuren?”, was haar antwoord en enige bekommernis. Ja, wat zou er eigenlijk met de koning gebeuren? Zag zij hem door Bart de Wever naar de guillotine geleid worden op de Grote Markt? Zou hij op pensioengerechtigde leeftijd, na een leven vol onbaatzuchtige en diepchristelijke dienstbaarheid aan het vaderland, nog moeten gaan werken voor de kost? Zou Zijne Majesteit wel iets opzij gelegd hebben om van een zorgeloze oude dag te kunnen genieten?

Groot was ook haar ongerustheid toen ik haar het onderwerp van mijn masterproef vertelde: “koninklijke seksschandalen!?! En als je prof wat koningsgezind is, heb je een buis!” Een goedbedoelde, maar (hopelijk) naïeve opmerking. Niet iedereen reageert zo gezagsgetrouw, de meeste mensen willen vooral weten “of ge al iets ontdekt hebt?” Wanneer ik ontkenkend antwoord, beginnen ze vaak te pruilen. Ergens valt hun ontgoocheling ook wel te begrijpen. Een mooie carrière als “royaltywatcher” had dan immers in het verschiet gelegen. Jan van den Berghe, de *éminence grise* van die beroepsgroep, vertelt in een afscheidsinterview hoe hij in die lucratieve business rolde: na een bezoek aan Coburg keerde hij terug naar België met de “ontdekking” dat koning Albert I een minnares had, “terwijl de memoires van die minnares daar gewoon in de bibliotheek stonden.”¹

Over het privé-leven van de vorsten worden door van den Berghe en zijn collega’s hele boekenplanken vol geschreven, die niet bepaald bemoedigend zijn om met enige wetenschappelijke sérieux aan het onderwerp te beginnen. Over het politieke leven van onze koningen zegt de Brusselse historicus Jean Stengers dan weer het volgende: “Is het niet hopeloos ouderwets en zelfs een beetje belachelijk om zich te wijden aan [zes] gekroonde

---

¹ “Royaltywatcher Jan Van den Berghe gaat met pensioen” in: [Het Nieuwsblad](http://www.nieuwsblad.be), 25-07-2009, , geraadpleegd op: www.nieuwsblad.be

hoofden? Kan dit nog in deze tijd van ‘nieuwe geschiedenis’?”² Hoewel mijn promotor, prof. Dr. Gita Deneckere, haar adelbrieven verdiend heeft in de ‘nieuwe geschiedenis’ zette ze toch het onderwerp “koninklijke seksschandalen in de 19^e eeuw: een politieke benadering” in de scriptiebrochure.

Hoewel ikzelf een belijdend republikein ben, vind ik de monarchie als fenomeen erg interessant. En hoewel ik een kuise jongen ben, vind ik seksschandalen als fenomeen zo mogelijk *nog* interessanter. Ik stuurde professor Deneckere dus een enthousiaste mail. Ze raadde me als oriënterend werk ‘*Scandal: the sexual politics of the British constitution*’ aan van de Britse historica Anne Clarke.³ Dat boek stelt vanuit een feministische inspiratie de strikte scheiding in vraag tussen de publieke en de private sfeer, zoals die werd gepropageerd door de Verlichtingsfilosofen van de 17^e en 18^e eeuw. Het is een idee dat zonder veel reserves wordt aangenomen en aan de basis ligt van de liberale politieke theorieën.⁴ Al sinds de dagen van Mary Wollstonecraft vechten feministen die strikte scheiding aan. De ‘natuurlijke’ emotionaliteit van vrouwen betekende volgens de verlichte filosofen immers dat hun plaats in de private sfeer was en dat ze politiek aan rationele mannen moesten overlaten.

Ook vanuit de psychologie wordt tegen deze theorie bezwaar aangetekend. Sigmund Freud schreef ooit dat de mensheid in de loop van de geschiedenis drie wetenschappelijke aanvallen op haar naïeve eigenliefde moest verdragen: de ontdekking dat onze wereld niet het centrum van de hemelse sferen is, maar een spikkel in een eindeloos universum, de ontdekking dat we geen naar Gods evenbeeld geschapen soort zijn, maar afstammen van de dieren en tenslotte de ontdekking dat ons zelfbewustzijn niet bepaalt hoe we handelen, maar er ons enkel een verhaal over vertelt. Dat Freud zich in één rij stelt met Copernicus en Darwin is misschien wat onbescheiden. Want hoewel zijn uitspraak klopt, is zijn stelling veel overtuigender bewezen door de moderne cognitieve wetenschappen dan door zijn eigen psycho-analyse.

De neurologen Michael Gazzaniga en Roger Sperry zijn de grondleggers van het “*split brain*”-onderzoek, waarbij gewerkt wordt met patiënten met een operatief doorgesneden corpus callosum. Dat corpus callosum is de verbinding tussen de beide hersenhelften en wanneer het doorgesneden wordt opereren beide hersenhelften volkomen autonoom van

---

² Stengers, J. *De Koningen Der Belgen : Van Leopold I Tot Albert II*. Leuven: Davidsfonds, 1997, p 17

³ Clark, A. *Scandal : The Sexual Politics of the British Constitution*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2003, p 311

⁴ Moller Okin, S. “Gender, the public and the private” in Philips (ed.) *Feminism & Politics*, p 116

elkaar. Dat heeft gekke gevolgen. Een verbluffende vaststelling van Gazzaniga en Sperry was dat de linkerhemisfeer een coherent, maar volkomen onjuist, verhaal zal verzinnen over het gedrag dat zonder zijn medeweten wordt uitgeoefend door de rechterhersenhelft. Een voorbeeld om dit te verduidelijken. Proefpersonen zagen bijvoorbeeld het woord “WALK” of “LAUGH” geprojecteerd in hun linkergezichtsveld -waardoor alleen de rechterhersenhelft het te zien krijgt- waarna ze opstaan en gedwee beginnen rond te wandelen of in lachen uitbarsten. De linkerhersenhelft van de proefpersoon zal echter –in alle oprechtheid- een verhaal confabuleren waarom hij of zij juist rondloopt of lacht, omdat ze een cola willen gaan halen bijvoorbeeld, om hun benen te strekken of omdat die gekke experimenten hun doen lachen. Geen enkele patiënt geeft toe dat hij niet weet waarom hij lacht of stapt. Mensen met een volledig intact brein zijn echter ook constant bezig met hun gedrag voor zichzelf te verklaren. Veel van ons gedrag is emotioneel gestuurd en we hebben weinig reden om aan te nemen dat de “baloney-generator” in onze linkerhersenhelft ons geen verhaaltje vertelt om ons gedrag voor onszelf en de buitenwereld “rationeel” te rechtvaardigen.⁵ Met dat inzicht wordt een strikte scheiding der sferen, waar in de publieke sfeer de ratio regeert en in de private de emotie, wel erg problematisch.

Vermoedelijk komt het corpus callosum zelden ter sprake in de inleiding van masterproeven uit de opleiding geschiedenis. Het verraadt mijn interesse in de psychologie. Het overzichtsartikel van Jan Art over psychohistory toont dat psychologisch geïnspireerde geschiedschrijving sterk gedomineerd wordt door psycho-analytische stromingen.⁶ Dat is jammergenoeg geen strekking waar ik veel affiniteit mee heb en waar ik vaak ook niet zoveel van begrijp. Mijn eigen interesse gaat uit naar de moderne cognitieve en evolutionair geïnspireerde psychologie, zoals die gepopulariseerd wordt door auteurs als Steven Pinker, Dan Gilbert, V.S. Ramachandran... Het is vanuit die achtergrondinteresse dat ik sterk de nadruk wil leggen op het belang van roddel. Dat is een menselijke gedraging die al eeuwen cultureel taboe overleefd heeft en veel functioneler is dan we zouden vermoeden. Anderzijds wil ik ook sociaal-psychologische inzichten uit het onderzoek naar moraal integreren. Dat moet helpen om hoogte te krijgen van de psychologie achter schandaal en morele verontwaardiging.

---

⁵ Pinker, S. *The Blank Slate : The Modern Denial of Human Nature*. London: Allen Lane the Penguin press, 2002, p

⁶ Art, J. “Psychologische geschiedenis: enkele bibliografische oriëntatiepunten”, in: Belgisch Tijdschrift Nieuwste Geschiedenis, XXVII, 01-02, 1997, p 213-228

Op historiografisch vlak is mijn onderzoek in te delen bij de mentaliteitsgeschiedenis. Naast gender en psychologie zijn mijn inspiratiebronnen de *histoire épisodique* en het indice-paradigma van Carlo Ginzburg. Gezien de troebele lijn die tussen emotie en ratio loopt, mogen intuïtie en subjectiviteit geen vieze woorden zijn voor historici. Anderzijds moet de intuïtie een duwtje in de goeie richting krijgen door een solide achtergrondkennis van een aantal psychologische fenomenen.

Mentaliteitshistorici als Ginzburg, maar ook Le Roy Ladure en Natalie Zemon Davis gebruiken vooral processtukken als bron. Ik kan al een tip van de sluier lichten: het enige proces dat ooit over een koninklijk seksschandaal werd gevoerd, bleek geen klinkend succes. Ik zal het moeten doen met intieme correspondenties en kranten. Vooruit en Le Peuple werden intensief doorgenomen, voor de kranten van de andere ideologische strekkingen werden gerichte steekproeven gedaan.

Probleemstelling

“Vooreerst een woord over de invloeden die soms het sterkst zijn, de beïnvloeding door vrouwen. De Belgische monarchie is nu niet bepaald een erg geschikt terrein –politiek gesproken, tenminste – om er het gezegde “Cherchez la femme!” op toe te passen. Dit zowel voor de koninginnen als voor de gezellinnen. Of het nu gaat om Louise-Marie of Marie-Henriëtte, om madame Meyer of barones de Vaughan, politiek gesproken, kunnen deze namen uit de geschiedenis geschrapt worden.”⁷ Het is die dekselse Jean Stengers die in de inleiding van zijn klassieker *‘De Koningen der Belgen’* mijn onderwerp naar de prullenmand verwijst.

Stengers heeft het dan wel over de rol van de koninginnen en courtisanes als actieve politieke actoren, maar ook de schandalen rond Blanche en Arcadie worden in de meeste historische literatuur beschouwd als politiek irrelevante *petite histoire*. Zijn ze dat werkelijk?

Het doel van dit onderzoek is het politieke belang van de koninklijke seksschandalen inschatten. Wat was hun impact op de publieke opinie in de 19^e eeuw? Waarom roddelen we zo graag over wat er zich in de koninklijke slaapkamer afspeelt? Wat is de functie van die roddels? Werden de seksschandalen gerecupereerd in het politieke discours van oppositionele bewegingen als de socialisten? Werden ze aangewend als politieke metaforen? Werden thema’s als vaste thema’s als *“petticoat influence”* en oriëntaals despotisme bespeeld? Wat is

---

⁷ Stengers, *op. cit.*, p. 19

het belang van satire, karikaturen en humor? Wat is de rol van de pers? Wat zeggen de koninklijke seksschandalen over de mentaliteit van de modale Belg? Hoe reageert het régime op de schandalen? Hoe staan republikeinen en monarchisten tegenover de koninklijke schandalen?

Ik zal uitvoerig de tijd nemen om een theoretisch raamwerk uit te bouwen waarin de monarchie ontleed wordt, de verschillende functies van roddel worden uitgelegd, het subversieve karakter van humor wordt onderzocht en inzichten uit de sociale psychologie over onze moraal worden geschetst. Het theoretisch deel moet hopelijk een grondig inzicht verschaffen in de psychologie die achter schandaal zit.

In het tweede deel wordt Leopold I behandeld. Zijn ervaringen voor hij in België koning werd, moeten de veranderende tijdsgeest doen blijken. Bovendien biedt dit ook de kans om enkele belangrijke internationale werken aan te stippen. Zijn wedervaren in België zal vooral gereconstrueerd worden aan de hand van persoonlijke brieven nota's.

Het derde deel vertelt het verhaal van Leopold II. Hier zal krantenmateriaal de dominante bron zijn. Er wordt niet beknibbeld op citaten, zodat de lezer kan proeven van de virtuoze taalregisters die werden aangewend in de schandaalpropaganda. Ten slotte zal een algemene conclusie volgen.

II. Theoretisch raamwerk

2.1 De monarchie

In zijn *Roi thaumaturges* (1924) beschrijft Marc Bloch hoe Engelse en Franse koningen in de middeleeuwen door handoplegging zieken konden genezen. Zulke medische mirakels illustreerden dat de macht van de koning van goddelijke orde was. Roger Chartier stelt dat het sacrale karakter van de monarchie aan de vooravond van de Franse revolutie was afgebrokkeld. De koning kreeg zijn macht niet langer van God, maar van de natie, van het volk.⁸ Goddelijk charisma werd ingeruild voor populariteit. De monarchie bestond nog, maar de legitimatie was veranderd.

Bloch's collega Lucien Febvre waarschuwt in zijn invloedrijke *Le problème de l'incroyance au XVIe siècle: la religion de Rabelais* voor “*le pire de tous, le plus insidieux, le plus grave anachronisme*”, namelijk het terugprojecteren van de hedendaagse psychologie van individuen op vroegere tijden.⁹ De ernst van de inbreuk hangt nochtans af van Febvre's definitie van psychologie. Iedereen die ooit een literaire klassieker las, heeft wel gemerkt dat er een zekere universaliteit van onze psychologie bestaat. De kracht van literatuur is net dat ze over de eeuwen heen dezelfde gevoelens kan uitdrukken. Ten tijde van Febvre stond de psychologie als wetenschap in haar kinderschoenen. Onder de invloed van de cognitieve wetenschappen en de evolutiebiologie gaan veel psychologen er vandaag van uit dat de menselijke psychologie gevormd wordt door culturele en persoonlijke input in een aantal universele en aangeboren mentale modules.¹⁰ Koninklijke aanrakingen mogen dan vandaag al niemand meer genezen, maar massages met lavastenen, homeopathie, bedevaarten naar Lourdes, het revitaliseren van chakra's doen dat wel. De basisarchitectuur van de menselijke psychologie verandert niet in honderd of duizend jaar: de geest kan het lichaam (soms) genezen. Het is alleen de placebo die doorheen de geschiedenis verandert. Wie wil weten hoe de monarchie de volksgunst wist te verwerven, mag daarom niet enkel kijken naar de cultureel-historische invulling van de monarchie, maar moet ook oog hebben voor onze psychologische basisarchitectuur.

---

⁸ Deneckere G. *Syllabus historische kritiek*, onuitgegeven cursus, p16-17

⁹ Boone, M. *Historici En Hun Métier : Een Inleiding Tot De Historische Kritiek*. Gent: Academia Press, 2007, p 175

¹⁰ Pinker, *op. cit.*, p 12-20

Volgens Deneckere en Deploige is het koninklijk discours afhankelijk van de middelen waarmee het verspreid wordt: “*The determinants of historical evolution in Royal discours appear to be located not so much in the inherent dynamic of mystification and demystification, as in the changing conditions which determine the circulation of word, image and object.*”¹¹ Het koninkrijk is veranderd door de opkomst van de moderne massamedia. Ik deel de mening dat het de grotere circulatie van woord en vooral beeld is, die een monarchie bij de gratie van het volk heeft mogelijk gemaakt. Het boek *Mystifying the monarch* is niet toevallig opgedeeld in een deel over het middeleeuwse koningschap vóór de opkomst van de publieke sfeer, het vroegmoderne koningschap in de opkomende publieke sfeer en het moderne koningschap in zijn massamediale context.

2.1.1 De vroegmoderne monarchie in Engeland: van sacraal naar populair

Kevin Sharpe begint zijn uitstekende artikel ‘*Sacralization and demystification: the publicization of monarchy in Early Modern England*’ met de vaststelling dat autoriteit en macht niet alleen voortvloeien uit instituten en legers, maar ook afhangen van woorden, beelden, rituelen,... kortom representaties. De representatiestrategie die de koninklijke autoriteit moest sacraliseren, heeft volgens Sharpe paradoxaal genoeg ook een demystificatie van het koninkrijk tot gevolg “*by casting the mysteries of rule into a public domaine.*”¹² De boekdrukkunst zorgde ervoor dat de monarchie een representatiestrategie ging ontwikkelen door de publicatie van pamfletten, gedichten, gebeden, verslagen van koninklijke processies...

Hendrik VIII was de eerste om zijn eigen zielenroerselen, voorheen nog *arcana imperii*, te publiceren. De koning rechtvaardigde zijn scheiding door expliciete details over de maagdelijkheid van zijn vrouw Katherine te onthullen. Volgens Sharpe is het dit soort teksten die de publieke interesse in het intieme leven en seksualiteit van de koning aanwakkerden: “*Tavern talk and rumour pilloried Anne Boleyn as a seductress and whore, and print lent authority to rumour, re-distributing it alongside Royal text into what we will categorize as an emerging public sphere.*”¹³ Zo’n geruchten werden bestempeld als verraad, maar dat kon hun

---

¹¹ Deploige, J., and Deneckere, G. *Mystifying the Monarch : Studies on Discourse, Power and History*. Amsterdam: University press, 2006., p 11

¹² Sharpe, K. “Sacralization and demystification: the publicization of monarchy in Early Modern England” in Deploige, J. & Deneckere, G. (eds.) *Mystifying the Monarch : Studies on Discourse, Power and History*. Amsterdam: University press, 2006, p 101

¹³ *Ibid.*, p 103

circulatie niet beletten. Elizabeth, de opvolgster van Hendrik VIII, was zeer bedreven in de kunst van de representatie: vooral via de visuele representatie sacraliseerde ze haar autoriteit als Gloriana, Deborah of heilige maagd. De teksten van de koningin zijn minder grondig bestudeerd, maar ook hierin probeerde ze zowel intimiteit als autoriteit uit te stralen. Ze had inderdaad het imago van een goede en heilige koningin, maar kon niet vermijden dat er dissidente stemmen waren. In het boek *Dissing Elizabeth* worden een aantal zaken opgesomd die haar aura een serieuze deuk bezorgden: er waren geruchten dat ze zwanger was, dat ze onvruchtbaar was door genitale verminking, of erger nog: dat ze lesbisch zou zijn. Deze ‘*counter representations*’ werden volgens Sharpe gestimuleerd door haar eigen representatie. Door zelf de pers te gaan gebruiken, wakkerde Elisabeth de publieke nieuwsgierigheid aan. Tijdens het bewind van Elisabeth was er enorme toename koninklijke teksten, portretten, medailles en andere vormen van publicaties.¹⁴

De drukcultuur leidde volgens de Duitse socioloog Jurgen Habermas tot het ontstaan van een burgerlijke publieke sfeer bij het begin van de Verlichting waarbinnen rationele kritiek op het absolutisme werd geboden. Volgens Sharpe ontstaat die publieke sfeer al bij de druk becommentarieerde scheiding van Hendrik VIII. Tijdgenoten bekloegen zich er al over hoe de *arcani imperii* het onderwerp van toogpraat werden. De interesse van het publiek in de monarchie werd door Elizabeth ook commercieel uitgebuit. Vanaf 1580 zou de productie van koninklijke portretminiaturen exploderen, herdenkingsschotels vonden gretig aftrek en dat zou niet zonder gevolg blijven: “*The performance of Royal representation in a public sphere and the immersion of regality into a commercial society were to effect vital changes in the relationships between sovereigns and subjects, and in the perception and discussion of those relationships.*” In Engeland was er geen staand leger of bureaucratie om de koninklijke belangen te verdedigen, dus de monarch moest zich eigenlijk altijd van medewerking van zijn onderdanen verzekeren, anders dan bijvoorbeeld de veel absolutere Franse monarch: “*Ultimately, authority depended on the compliance of the people which, for all the repetition of injunctions to obedience and deference also needed to be secured, at times by withdrawal of unpopular measures (like the Amicable Grant) or by sops to the people’s wishes.*” Vanaf de breuk met Rome in de 16e eeuw zou men zich met patriottische en populistische retoriek meer en meer tot het volk gaan richten.¹⁵

---

¹⁴ *Ibid.*, p 105-106

¹⁵ *Ibid.*, p 108-109

Elizabeth slaagt erin zichzelf zeer populair te maken zonder tegelijk de monarchie te banaliseren. Ze vond een goed evenwicht tussen publiciteit en mysterie, tussen sacraal en populair. Haar talent voor representatie werd volgens de traditionele geschiedschrijving nog extra in de verf gezet door het falen van haar eerste twee opvolgers uit het huis van Stuart. James VI gedroeg zich vaak schabouwelijk en was niet in het minst bekommerd om zijn imago. Karel I wou zich dan weer te sacraal voorstellen en kwam zo te afstandelijk over. Volgens Sharpe ligt dit aan meer dan hun persoonlijke stijl. Het evenwicht tussen ‘*body politic*’ en ‘*body natural*’, het sacrale en populaire, raakt verstoord omdat de vroeg 17^e eeuwse kranten satirestukken, schotschriften en toneelstukken publiceerden: “*Certainly during moments such as the Overbury affair, the exposure of the court, of courtiers and, by implication at least, of the king to public examination and verbal vilification reached new heights.*”

Aan de Engelse burgeroorlog en de uiteindelijke executie van Karel I waren ‘*paper bullets*’ voorafgegaan. Ook de Engelse burgeroorlog had culturele wortels - om het met Chartier te zeggen -, maar volgens Sharpe is het meer dan alleen een verhaal van geleidelijke demystificatie die van de koning een man maakte, die kon geoordeeld en terechtgesteld worden net als ieder ander. Ondanks alle kritische, anti-monarchische literatuur die circuleerde, bleef bij brede lagen van de bevolking een verlangen bestaan naar het sacrale spektakel dat de monarchie was, dat geuit wordt in het succes van de gedenktekens van Elizabeth en het (veronderstelde) autobiografische *Eikon Basilike* van Karel I. De Engelse republiek onder Cromwell was geen lang leven beschoren en dat is volgens Sharpe misschien wel te danken aan het idee van het sacrale koningschap dat bij de bevolking was blijven leven.

Het rationalistische verhaal van de republiek bleek minder wervend dan de emotionele mystiek van het koningdom. Het volk verlangde naar een monarch die “*affable to the people*” was, maar tegelijk een groot respect bleef genieten.¹⁶ Ook de instabiliteit van de oorlogsjaren deed de Engelsen verlangen naar de betrouwbare zekerheid van de erfelijke monarchie. Een restauratie van de monarchie was het gevolg.¹⁷ Karel II was de geknipte persoon om het sacrale en het populaire te belichamen. Hij was heel toegankelijk voor zijn onderdanen, hielp blussen bij de Great Fire in Londen en liep zo te koop met zijn maîtresses, dat het doelbewuste strategie leek. Hij werd hierdoor zo populair dat zijn bewind in sacrale termen werd beschreven. Zijn broer en opvolger James II (1685-1688) was minder succesvol: hij was

---

¹⁶ *Ibid.*, p 113

¹⁷ *Ibid.*, p 111-113

sacraal, maar niet populair en verloor dus zijn troon. De installatie van een constitutionele monarchie met de *Glorious Revolution* in 1688 was het gevolg. De laatste Stuart, koningin Anne, balanceerde tussen sacraal en populair door zieken te genezen met een handoplegging¹⁸ en zich te laten afbeelden als een burgerlijke huisvrouw. De Hannoveriaanse opvolgers lukte het niet om populair te worden, ze waren ook de eerste onderwerpen van een nieuwe kunstvorm en het genre par excellence van de demystificatie: de karikatuur.

Hoewel het 18de eeuwse Engeland vooral een tijd van rationalisering was, is de spanning tussen sacraal en populair koningschap daarom nog niet verdwenen. Van een loutere demystificatie van het koningschap is geen sprake. Door de opkomst van de publieke sfeer is een communicatie-strategie nodig om de affectieve band met het volk tot stand te brengen.¹⁹

2.1.2 De affectieve band tussen koning en onderdanen

Michael Billig waarschuwt in zijn *On Talking of the Royal Family* om parallellen te trekken met hedendaagse fenomenen: *“Its (royalties’) fame is completely unlike that of any other celebrity in the modern world. This cannot be emphasised too much, lest parallels with other aspects of contemporary life mislead.”*²⁰ De Belgische royaltywatcher Jan van den Berghe omschreef in Knack de koninklijke familie onlangs nog als blauwbloedige Planckaerts of Pfaffs, over het kanaal wees de journaliste Rosalind Coward in 1983 al op de gelijkenissen tussen de ‘Ewings’ en de ‘Windsors’.²¹ In die geest kan de analogie worden gemaakt tussen royals en sterren uit de showbusiness. De voornaamste gelijkenissen zijn volgens Billig dat royals, net als andere beroemdheden, hun private leven in het publieke oog leiden en dat hun vooral vrouwelijke interesse wordt toegeschreven.

De koninklijke familie blijft echter *“uniquely different”* omdat ze traditie en continuïteit van de natie belichaamt en door de aard van haar beroemdheid: *“In contemporary life, there are no other figures who are guaranteed a lifetime of celebrity from the moment of birth. Indeed, the interest of the media guarantees fame from the moment of possible conception. This fame is transmitted across generations. The sons and daughters of today’s film stars and sporting heroes will fade into anonymous obscurity, unless they manage to gain celebrity in their own right. But it is not so with the royals –they, their unborn children and grandchildren*

---

¹⁸ Bloch, Marc. *Les Rois Thaumaturges : Étude Sur Le Caractère Surnaturel Attribué À La Puissance Royale Particulièrement En France Et En Angleterre*. Strasbourg: Istra, 1924, p 309

¹⁹ Sharpe, art. cit. , p 115

²⁰ Billig, M. *Talking of the Royal Family*. London: Routledge, 1992, p 220

²¹ “Is er nog een toekomst voor de monarchie?” In: Knack, 5-5-2009. online geraadpleegd op: www.knack.be

are known to be famous, whatever they do."²² De cultuurwetenschapper Graeme Turner treedt Billig hierin bij en benadrukt dat royals met heel wat representatief werk hun privileges onderhandelen. Hun beroemdheid is *'ascribed'* en vloeit voort uit hun positie in de architectuur van de staat.²³ De voornaamste vraag is echter niet waarom iemand beroemd is, maar wat de relatie is tussen publiek en beroemdheid. De gelijkenis tussen royals en andere beroemdheden ligt in hun affectieve band met het publiek.

Het is opvallend dat leden van de koninklijke familie en andere beroemdheden meer doen dan alleen nieuwsgierigheid opwekken. De identificatie gaat vrij ver: we leven en voelen met hen mee, delen hun vreugde en verdriet. Hoewel ze ons via een mediafilter bereiken, denken we ze echt te kennen. Uit de interviews van Billig blijkt dat veel mensen de koninklijke familie als familie zijn gaan zien. *"'We' have family knowlegde about 'them': 'we' share their births, marriages, illnesses and so on. But, of course, this knowledge is not direct. [...] apart from a few exceptionally magical moments, 'we' only know the royals from screen or paper.*"²⁴ Billig's respondenten wisten dat ze krantenpraat met een korrel zout moesten nemen, maar beweerden tegelijkertijd toch met de hoogste stelligheid dat bijvoorbeeld Prins Charles erg gesteld is op zijn grootmoeder. Men lijkt wel te beseffen dat het beeld van de royals langs een filter komt, maar dit maakt de emotionele verbondenheid er niet minder om.

De cultureel antropoloog John Caughey stelt in het boek *Imaginary social worlds* dat de meeste mensen ingebeeelde vrienden hebben. Geen elfjes, geesten of huisdieren, maar vooral beroemdheden: *"people characterize unmet media figures as if they were intimately involved with them, and in a sense they are."*²⁵ Beroemdheden of royals onthullen een deel van hun privé-leven, waar het publiek op reageert. Dat publiek daarentegen onthult niets van het eigen privé-leven. Wederkerigheid ontbreekt dus in onze relaties met koningen, koninginnen of andere beroemdheden. In de literatuur over celebrityfenomenen²⁶ wordt dit een parasociale relatie genoemd. Het begrip werd in 1956 gelanceerd door de psychologen Horton en Wohl bij één van de eerste onderzoeken naar het soapseries en meer bepaald waarom kijkers er zo in opgingen. Zoals de soapkijkers de indruk hadden de fictieve personages te kennen, zo hadden de respondenten van Billig de indruk de royals te kennen. De illusie is gecreëerd dat royals of soappersonages tot ons sociale netwerk behoren.

---

²² Billig, *op. cit.*, p 221

²³ Turner, G. *Understanding Celebrity*. London: Sage, 2004., p 95

²⁴ Billig, *op. cit.*, p 146-147

²⁵ Zie: Caughey, *Imaginary Social Worlds: A Cultural Approach*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1984

²⁶ Turner, *op. cit.*, p 92-93

Waarom gebeurt dit nu? De antropoloog en evolutionair psycholoog Jerome Barkow verklaart in *'The adapted mind'*, één van de bijbels van de evolutionaire psychologie, waarom we beroemdheden als leden van ons sociaal netwerk zien. *"We see them in our bedrooms, we hear their voices when we dine: If this hypothesis is correct, how are we not to perceive them as our kin, our friends, or even our rivals? As a result, we automatically seek information about their physical health, about changes in their relative standing, and above all about their sexual relationships."*²⁷

Onze basispsychologie is niet of nauwelijks aangepast aan een moderne mediaomgeving. Fotografische en audiovisuele beelden van mensen worden vaak niet als zodanig geïnterpreteerd. Wanneer we een foto zien van een beroemdheid zal ons brein dit niet als een foto interpreteren, maar als een ontmoeting. Als dit regelmatig gebeurt, zoals bijvoorbeeld met leden van de koninklijke familie of met een favoriete soapacteur, dan gaan onze hersenen denken dat ze die personen werkelijk 'kennen'.²⁸ Een extreem, maar goed voorbeeld om dit mechanisme te illustreren zijn stalkers²⁹ en erotomanen³⁰. De voorwerpen van hun obsessie kennen zij vaak alleen via de media en toch beschouwen ze hen als potentiële partner, als vriend, als bondgenoot...

Volgens Barkow speelt vooral het visuele een belangrijke rol. De medaillons, gedenkschalen, prenten,... brengen de koning of koningin bij zijn onderdanen in de woonkamer. De nieuwe populaire legitimering van het koningschap loopt wel heel toevallig gelijk met de opkomst van de eerste visuele media. De omslag van sacraal naar populair moet begrepen worden als een culturele-technologische verandering waar oude psychologie aan de basis van ligt.

---

²⁷ Barkow, J. H. *The Adapted Mind : Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*. New York: Oxford university press, 1992, p 629-630

²⁸ *Ibid.*, p 629-630

²⁹ De koninklijke familie is –in Engeland althans- een populair doelwit van stalkers. Zie: Mullen P.E., Pathé M.T., et al. (in press) "Stalkers and harassers of royalty: the role of mental illness and motivation." In: *Psychological Medicine*. geraadpleegd op: <<http://www.scribd.com/doc/14289387/Stalkers-and-harassers-of-royalty-the-role-of-mental-illness-and-motivation>>

³⁰ Erotomanie is een waanstoornis waarbij men zich inbeeldt het object te zijn van iemands liefde, zonder dat daar sprake van is. Meestal gaat het om iemand met een hoge(re) sociale status. Het fenomeen werd voor het eerst door de Franse psychiater Gaëtan Gatian de Clérambault (1872–1934) beschreven: zijn beroemdste casus was die van een 53 jaar oude Franse vrouw die dacht dat de Engelse koning George V op haar verliefd was. Ze interpreteerde het golven van de gordijnen in Buckingham palace als geheime liefdesboodschappen van de vorst.

2.1.3 De moderne monarchie

De al geciteerde psycholoog Michael Billig is een van de weinige sociale wetenschappers die zich waagt aan academische studie van het curieuze massafenomeen dat de erfelijke monarchie is. Zijn boek *On talking of the Royal Family* is gebaseerd op een aantal gesprekken met gewone families over de Britse koninklijke familie. Billig kadert zijn onderzoek in de ‘retorische psychologie’ die in essentie stelt dat denkwijzen – *common sense* - gevormd worden binnen een discours: “‘*Common sense*’ is fundamentally argumentative”. Hij gelooft met andere woorden dat meningen vorm krijgen door over een onderwerp te discussiëren. Billig laat familiegroepen discussiëren over de monarchie en zo wil hij ook hun denken over hun eigen situatie blootleggen. Hoewel we ons bedenkingen maken bij zijn theoretische invalshoek, maakt Billig niettemin een aantal interessante observaties.

We proberen een aantal van die observaties te transponeren van de Engelse monarchie aan het eind van de 20ste eeuw naar de populaire monarchie in het algemeen. De conclusie dat de hedendaagse monarchie een typisch postmodern fenomeen is, deel ik niet.³¹ Dat de monarchie gedemystificeerd is, valt niet te ontkennen. Maar de manier waarop ze in stand gehouden wordt, lijkt me niet echt te getuigen van postmodern cynisme of een pastiche op de waarden van het Ancien Régime. Kijk maar naar de authentieke emoties die de dood van Diana of Boudewijn teweeg brachten.

De vorst is echter niet alleen een beroemdheid, maar ook een symbool. We bespreken drie grote categorieën waarin de monarchie een symboolfunctie heeft: de natie, de gezinswaarden en het maatschappelijk voorrecht.³²

2.1.3.1 Monarchie en natie

De monarchie is volgens Billig onlosmakelijk verbonden met nationalisme: je kan immers enkel koning zijn van een land. Billig verwijst naar Benedict Anderson, een van de leidende theoretici van het nationalisme, volgens wie natie-staten ‘*imagined communities*’ zijn, in stand gehouden door een geheel van mythes en stichtingsverhalen die een historische, linguïstische of religieuze lotsverbondenheid tussen haar burgers moet bewijzen. In een aantal Europese landen – ook België - was de restauratie van de monarchie in zijn constitutionele vorm een rechtstreeks gevolg van de opkomst van de natie-staat.

---

³¹ Billig, *op. cit.*, p202

³² *Ibid.*, p 12

Volgens Sigmund Freud is hetgene wat een groep samenhoudt de illusie dat er één hoofd als vadersubstituut boven staat.³³ De Amerikaanse historica Lynn Hunt interpreteerde de Freudiaanse familieroman als collectieve, onderbewuste voorstelling van de familiale orde als basis van de politiek.³⁴ Ook evolutionair-psychologen is de alomtegenwoordigheid van *'kinship metaphors'* (broederschap, vaderland, moedertaal) in het nationalistisch discours opgevallen. Samen met stichtingsmythen en *'bonding rituals'* zoals gemeenschappelijke maaltijden, zouden dit manieren zijn om de *'kinship detector'* te misleiden.³⁵

Nationalisme is het product van de moderne tijd, maar paradoxaal genoeg niet zonder mythen over de antieke en pre-moderne wortels van de natie-staat te scheppen. De monarchie claimt wortels die ver in de geschiedenis teruggaan en dus kan de monarchie worden ingeschakeld in de geschiedschrijving van moderne natiestaten. De Britse historicus David Cannadine heeft aangetoond hoe koninklijke tradities de voorbije tweehonderd jaar zijn uitgevonden en hoe voor oude gebruiken nieuw nut werd gezocht.³⁶

Uit de interviews blijkt dat de participanten de natie en het koningshuis sterk met elkaar associëren. Na de afschaffing van de monarchie zou het dagelijks leven dan wel verder gaan, maar het land zou danig veranderd zijn. Billig formuleert het als volgt: *"The equation of monarchy with nation implies that an attack upon monarchy is an attack upon the fundamental uniqueness of the nation."*³⁷ Dit idee is onmiskenbaar aanwezig in het Belgische politieke debat, waar het een uitgesproken communautaire connotatie heeft gekregen.

Volgens Benedict Anderson is de opkomst van het *"print capitalism"* en meer bepaald de krantenpers een cruciale factor geweest om natie-staten als gemeenschappen te kunnen verbeelden. Anderson ziet de krant lezen als een modern equivalent van het ochtendgebed. Het is een ritueel dat we delen.³⁸ Wanneer we het lichte nieuws over de koninklijke familie lezen beseffen we volgens Billig dat we allemaal samen gluurders zijn.³⁹ Ook nationale beroemdheden spelen zo misschien wel een rol bij het verbeelden van de natie.

---

³³ Deneckere, tekst HK, p23

³⁴ *Ibidem*, p 5

³⁵ Pinker, S. "The Moral Instinct", in: *New York Times Sunday Magazine*, Jan. 13, 2008

³⁶ Cannadine, D. "The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and the 'Invention of Tradition'" in: Hobsbawm, E. J., & Ranger, T.O. *The Invention of Tradition*. Cambridge: University press, 2007, p 101-165

³⁷ Billig, *op. cit.*, p 34

³⁸ Anderson, B. *Imagined Communities : Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Rev. ed. London: Verso, 2006, p 35

³⁹ Billig, *op. cit.*, p 171

2.1.3.2 To be a public image of private life: monarchie en gezinswaarden

In 1867 schreef de Engelse politieke commentator Walter Bagehot in zijn bekende werk *The English Constitution* “*a family on the throne is an interesting idea*” en de Victoriaanse commentator heeft overschot van gelijk gekregen. Cannadine en Prochaska hebben gewezen op de uitgekende enscenering van de constitutionele monarchie, maar ook de cast is uitgebreid en personages zijn uitgediept: een koninklijke familie moet een voorbeeldfamilie zijn. De koning geldt als voorbeeld voor de echtgenoot en de koningin als voorbeeld voor de echtgenote.⁴⁰

Volgens de historica Linda Colley was George III de eerste die die voorbeeldige huiselijkheid belichaamde⁴¹, maar uit het artikel van Kevin Sharpe blijkt dat ook bij Queen Anne de contouren van dit imago aanwezig waren. Het belang ervan is ook overduidelijk in de Queen Caroline Affair en het huwelijk van Leopold en Charlotte, die we later in deze masterproef nog uitgebreid zullen bespreken. Billig citeert een artikel uit *The Times* van 1859 waarin die verwachting van ideale huiselijkheid uitdrukkelijk werd geformuleerd: “*It is the happiness of a King of England that we require from him no brilliant military achievement, no extraordinary diplomatic legerdemain, no startling effects, no scenic pomp, no histrionic dexterity [...] Let him set his people an example of domestic life.*”⁴²

Het is dus niet voldoende om een voorbeeldig privé-leven te leiden, dat privé-leven moet ook tot voorbeeld strekken voor het volk en dus zichtbaar zijn. Maar waarom zijn royals morele voorbeelden? De freudiaanse verklaring hiervoor is het identificatiemodel zoals naar voor gebracht in *Group psychology and the analysis of the ego*. Freud dacht dat mensen zich identificeren met geïdealiseerde figuren die dan de plaats gaan innemen van het geweten of het Overich. Volgens Freud hebben mensen blind ontzag voor hun identificatiefiguren, maar dat klopt vandaag net zomin als het ten tijde van de Queen Caroline Affair klopte.⁴³

Monarchie moet ook vandaag nog een zekere respectabiliteit hebben en ze belichaamt een aantal traditionele waarden, maar vandaag voelen we steeds minder de druk om die ook effectief te volgen.⁴⁴ Ze zijn net als ons, maar moeten toch aan ‘hogere’ morele standaarden gehouden worden. Het hogere morele voorbeeld wordt echter inwisselbaar met imago in vele

---

⁴⁰ *Ibid.*, p 3

⁴¹ Colley, p

⁴² Billig, *op. cit.*, p 90

⁴³ *Ibid.*, p 88

⁴⁴ *Ibid.*, p 91-92

getuigenissen. Dit suggereert uiteraard een opdeling tussen de publieke en de private sfeer, waarbij imago verwijst naar de publieke beleving. Dat ‘imago’ ondermijnt de monarchie niet, maar legitimeert haar juist.⁴⁵

De job van de royal is dus het projecteren van een beeld van de ideale familie. Dat veronderstelt ook dat er een zekere nieuwsgierigheid bestaat bij het publiek. Kan men té nieuwgierig zijn? Interesse in het leven van de royals is een teken van loyaleiteit, maar er is een dunne lijn met voyeurisme. Billig geeft een grappig voorbeeld van een moeder die zich beklagt over de nieuwsgierigheid van de media. Maar wanneer haar dochter aangeeft dat een jaarlijks statieportret meer dan zou volstaan, vult ze snel aan dat ze dan toch op haar honger zou blijven zitten. Volgens Billig is er meer nodig dan een officiële foto om de koninklijke prestatie als rolmodel te evalueren: “*If the moral examples of the exemplary family are to be assessed, they must be examined.*”⁴⁶

De zogenaamde familiewaarden zijn dus belangrijk in de encensering van de monarchie. We merken echter op dat het adverteren van het familieleven ook voor politici of andere beroemdheden een belangrijke factor in hun populariteit is.

2.1.3.3 Monarchie en hiërarchie

In de traditie van de *linguistic turn* gaat men er vanuit dat autoriteit en macht niet alleen afhankelijk zijn van instituten en legers, maar ook van taal, discours en representatie. Veel historici hebben het moeilijk met het idee van de non-referentialiteit van taal.⁴⁷ De meeste linguïsten trouwens ook, in tegenstelling tot wat de naam zou doen vermoeden.

De toonaangevende psycholinguïst Steven Pinker rekt in zijn briljante boek *The Blank Slate* af met die fameuze non-referentialiteit, het idee dat aan de basis ligt van academische stromingen zoals postmodernisme, poststructuralisme, deconstructivisme...Taal mag dan al geen gevangenis zijn, gewoon een vorm van expressie is het evenmin. Met onze taal proberen we sociale realiteiten te manipuleren. Een goed voorbeeld van zo’n realiteiten zijn status en gezag.⁴⁸

---

⁴⁵ *Ibid.*, p 99-100

⁴⁶ *Ibid.*, p168-169

⁴⁷ Deploige&Deneckere, *op.cit.*, p 9

⁴⁸ Pinker, *op. cit.*, p 207, 217-218

Status of prestige - de nieuwe kleren van de keizer, zo u wil- bestaan nochtans enkel *in the eye of the beholder*.⁴⁹ En wanneer we niets zien, gaan we er gemakshalve van uit dat onze ogen ons bedriegen, zoals in het overeenstemmingsexperiment van Asch of het sprookje van Hans Cristian Andersen.⁵⁰ Sociale wetenschappers hebben het fenomeen status op vele verschillende manieren proberen classificeren. Weber zag een verschil tussen legaal-rationeel, traditioneel en charismatisch gezag. Archeologen delen status op in ‘*ascribed*’, zoals in *chiefdoms* en in staten en ‘*achieved*’, zoals de primitieve ‘*big man*’-gemeenschappen.⁵¹ Evolutionair-psychologen wijzen op de gelijkenissen tussen menselijke status en dominantie in het dierenrijk en zien statushiërarchieën als een menselijk equivalent van de pikorde. Antropologen in primitieve gemeenschappen beschrijven dan weer leiderschap door brute kracht of door overtuigingskracht. Dit is het verschil tussen dominantie en prestige. Dominantie dwingt status af door angst, prestige of aanzien door bewondering. Heinrich en Gil-White noemen prestige “*freely conferred deference*”, verdienste in de ogen van anderen. Vandaag zijn het koninklijke gezag en de koninklijke privileges veeleer gebaseerd op prestige, dan op dominantie.⁵²

Pinker definiëert de status die iemand geniet als “*the public knowledge that you possess assets that would allow you to help others if you wished to.*” Die ‘*assets*’ kunnen rijkdom, talent, connecties of een combinatie ervan zijn.⁵³ Die logica van welbegrepen eigenbelang doet vermoeden dat ook een reputatie van deugdzaamheid, rechtvaardigheid, gulheid, behulpzaamheid,... belangrijk zal zijn. Een koningskroon is uiteraard een vrij imposante ‘*asset*’. Ze doet rijkdom, beroemdheid, connecties en een aantal niet onbelangrijke politieke prerogatieven veronderstellen. Alle status die bij de ‘*body political*’ hoort, wordt overgedragen op het ‘*body natural*’ van de koning ook al heeft die verder weinig talenten. Koningen en andere stervelingen die met bovenstaande factoren gezegend zijn, zien we doorgaans niet rationeel en ontluisterd als ‘*asset-holders*’. Er gaat een zeker aura of charisma van hen uit, een emotioneel aanvoelen.

---

⁴⁹ Evidente voorbeelden zijn huidskleur –bleek wanneer een meerderheid op het land werkt, bruin wanneer een meerderheid een kantoorbaan heeft- en gewicht – dik wanneer er weinig eten is, mager er als vettig eten in overvloed is. Maar het grappigste voorbeeld is een anekdote die mijn opa mij ooit vertelde. Vroeger trokken boerenzonen met een verse paardendrol in hun zak naar de kermis. Dit was hun manier om vrouwen te imponeren. Wie thuis een paard had, was immers een gegoede boer.

⁵⁰ Zie: Asch, S.E. “Studies of independence and conformity: a minority of one against a unanimous majority” in: *Psychological Monographs*, 70: no. 9 (1956), p

⁵¹ Henrich, J. & Gil-White F. *The Evolution of Prestige: Freely Conferred Deference as a Mechanism for Enhancing the Benefits of Cultural Evolution*. In: *Evolution and Human Behavior* 22, 2002, p 166

⁵² Voor ethologen zou het protocol een interessant studieobject zijn. Veel van de protocollaire gebruiken zoals het verbod om de koning aan te raken of om hem vragen te stellen, houden hem in een dominante positie. Vooral de fameuze achterwaartse passen -men mocht de koning de rug niet toekeren- doen wel heel erg denken aan dominantie in de dierenwereld.

⁵³ Pinker, *How the Mind Works*. London: Penguin books, 1998, p

Gekroonde hoofden lijken zich er zelf in zekere mate van bewust waaraan ze hun privileges ontlennen. Wanneer ze gevraagd werd naar haar inkomsten, antwoordde koningin Victoria droogweg dat ze toch een zekere status moest hooghouden.⁵⁴ Gekroonde hoofden kunnen bovendien rekenen op quasi algemene bekendheid of beroemdheid. Ook dit is een manier om prestige te verwerven. Dit is evident bij de hedendaagse *celebrity worship* of BV-cultuur en al zeker sinds de opkomst van de zogenaamde realityprogramma's, waarvan de deelnemers beroemd worden zonder noemenswaardige speciale talenten. Dit werd recent nog geïllustreerd bij het overlijden van Jade Goody, een jonge vrouw die bekend werd door haar deelname aan *Big Brother*. Marc Reynebeau beschrijft – onbewust - hoe prestige en beroemdheid vaak gelijk te schakelen zijn: “Zelfs de Britse eerste minister Gordon Brown zag zich verplicht om 'iets' te zeggen toen Jade Goody zondag stierf. De populaire media hadden haar stoffelijk overschot nu eenmaal bij hem op de stoep gedeponneerd. Het is immers de taak van een premier om de woordvoerder van de natie zijn wanneer terroristen toeslaan, een groot politicus sterft of een lokale schrijver de Nobelprijs krijgt.”⁵⁵

Voor de meeste stervelingen is status dus het criterium om de houders ervan privileges te verlenen en hen met ontzag te bejegenen. Die koninklijke status en gezag kan wel degelijk met taal gemanipuleerd worden. Een knullig voorbeeld uit het vakblad *Royals*. In juni 2007 kon je daarin het volgende verslag lezen: “De Belgische Kroonprins Filip en prinses Mathilde brachten een vijfdaags bezoek aan Rusland. Prins Filip leidde de handelsmissie. [...] Zoals steeds wist prinses Mathilde moeiteloos te charmeren met haar hartverwarmende glimlach en oprechte interesse. De knappe prinses riep bij heel wat Russen herinneringen op aan het staatsbezoek van het Belgische koningspaar in februari 1998.” Op het moment van publicatie moesten het prinsenpaar echter nog op het vliegtuig stappen...⁵⁶

2.2 Roddel

“Het verheven imago van vorsten en vorstinnen is inderdaad niet geschaad met het publiek maken van onhebbelijke gewoontes of kleine kantjes. Mensen identificeren zich graag met de koninklijke familie en willen zich dus kunnen herkennen, wat impliceert dat minstens een tip van de sluier over het gewone leven van de royals moet worden opgeheven. Roddels en geruchten zijn dus niet per definitie nefast voor het aura van de koning, ook al tonen de

---

⁵⁴ Craig, C. D. M. "The Crowned Republic? Monarchy and Anti-Monarchy in Britain, 1760-1901." in: *Historical Journal* 46, no. 1 (2003): p 180

⁵⁵ Reynebeau M., “Burgerprinses voor een dag”, in: *de Standaard*, 24-3-2009, geraadpleegd op www.destandaard.be

⁵⁶ “Terugblik op de toekomst”, LVB.net, geraadpleegd op: <http://lvb.net/?query=mathilde&amount=0&blogid=3>

recente voorbeelden evengoed aan dat de grens van de banalisering flinterdun is.”⁵⁷ Deneckere en Donckers laten zich in dit citaat vooral inspireren door de Sloveense filosoof Slavoj Žižek, die op zijn beurt de mosterd haalt bij Lacan. Zijn bewering dat roddels en geruchten niet per definitie nefast zijn voor het aura van de koning dwingt ons tot een conceptualisering van die begrippen. ‘Idle talk’ en kletspraat zijn immers functioneler dan hun benaming doet vermoeden.

Aan het woord ‘roddel(en)’ kleeft vandaag een uiterst negatieve connotatie. Het Groot Etymologisch Woordenboek van de Nederlandse taal linkt ‘roddel’ aan het woord ‘baker’, wat is afgeleid van ‘bakermoe(de)r’, een vrouw die speciaal werd aangesteld om pasgeboren kinderen op de schoot warm te houden. De link tussen de woorden ligt in de afgeleiden van ‘baker’: ‘bakerpraatje’ was in 1898 synoniem voor ‘kletspraat’ of ‘roddel’. De ‘dwaze, negatieve praat’ waarmee bakermoeren zich graag onderhielden.⁵⁸ Het Engelse woord ‘gossip’ heeft een gelijkaardige etymologische geschiedenis. ‘Gossip’ is een afleiding van het woord ‘godsibb’, dat naar peterschap verwijst. In de middeleeuwen was het peterschap niet voorbehouden voor directe familie, maar kon iedereen die tot de naaste sociale kring behoorde potentieel peetoom of -tante worden van een kind.⁵⁹ In de vroeg-Elizabethaanse periode beduidde ‘gossip’ nog een neutrale vorm van communicatie, maar vanaf de 17^e eeuw ondergaat het woord een negatieve semantische verschuiving vooral door de link met de ‘godmother’ of peettante.⁶⁰ Peettantes en bakermoeren zijn te associëren met de vrouwelijke sfeer en in een patriarchale maatschappij waren die oestrogene onderonsjes rond pasgeboren kinderen verdacht: “*Gossip poses a threat to the social order because it may give rise to slander and intrigue and expose illicit and secret liaisons. Professions such as midwifery allowed women passage between households, largely free of male control, to exchange mother wit-knowledge of intimate matters such as contraception and abortion. In 17th-century England, broadsheets denounced women’s gossip and its dangerous powers, among them curses and spells.*”⁶¹

---

⁵⁷ Deneckere, G. & Donckers, G. "Een Publiek Geheim Voor De Rechtbank. Paradoxen in De Censuur Op 'Majesteitsschennis' in Een Liberale Constitutionele Monarchie. België, 1846-1847." in: Belgisch Tijdschrift Filologie en Geschiedenis 85, no. 2 (2007): p 359-360

⁵⁸ De Backer C., Hoofdstuk 1

⁵⁹ Rysman, 1977: 176-177 geciteerd in De Backer

⁶⁰ ‘Godmother’ krijgt een erg negatieve connotatie, net als het Franse ‘commère’ of het Italiaanse ‘commare’. Net als het Nederlandse ‘bakermoer’ zijn dit termen die we met de bevalling associëren. Zie: Romaine, 1999, P 161

⁶¹ Romaine, S. (1999). *Communicating gender*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum., p 163 geciteerd in De Backer, online geraadpleegd.

Doordat roddel in de sociale verbeelding vooral aan vrouwen toegeschreven wordt, is het niet verwonderlijk dat een genderhistorica 'idle talk' als bron voor het mentaliteitshistorisch onderzoek wil rehabiliteren. Edith Gelles is een experte over de tweede Amerikaanse First lady Abigail Adams, de vrouw van John Adams. In haar artikel *Gossip: an eighteenth century case* baseert Gelles zich op de uitvoerige correspondentie tussen Abigail en haar man, die geldt als een onbetaalbaar ooggetuigenverslag van het dagelijkse leven in het Amerika van de Onafhankelijkheidsoorlog. Naast gewichtige politieke en maatschappelijke vraagstukken, werd in hun brieven ook het liefdesleven van hun dochter besproken. John en Abigail roddelden over de reputatie van hun dochters lief, hoewel John wist dat hij eigenlijk in overtreding was: "I don't like this method of Courting Mothers."⁶²

De antropoloog Donald Brown zette roddel ook op zijn lijst van 'human universals', uitingen van taal, cultuur, gedrag en psyché waarvoor geen noemenswaardige uitzonderingen bekend zijn.⁶³ Maar even universeel is het taboe dat op roddelen rust en dat wij in de woorden van John Adams en in vele religieuze en filosofische teksten uitgedrukt zien. Dit taboe onderstreept de macht die taal heeft, niet omdat het de gevangenis van onze gedachten is, maar omdat het zo effectief sociale realiteiten weet te manipuleren.⁶⁴ Hoewel roddelen vooral aan vrouwen wordt toegeschreven, toont Gelles dat ook mannen er zich van zullen bedienen. Roddel slaat een brug tussen de private en publieke sferen: "*Gossip circulates and makes public information that is private. For that reason it is feared; but at the same time it may serve important social functions.*" Die sociale functies zullen we hieronder bespreken op basis van een literatuuroverzicht uit het doctoraat van de communicatiewetenschapster Charlotte De Backer, maar eerst stellen we een definitie voor en geven we een stand van het onderzoek.⁶⁵

2.2.1. Sociologische en psychologische benaderingen van roddel

Roddel definiëren is geen evidentie. In de meest algemene zin is roddel alle communicatie over de gedragingen en kenmerken van anderen.⁶⁶ Twee bijkomende criteria worden aan de algemene definitie toegevoegd door Braeckman, De Backer en Nelissen: zij geloven dat roddel informatie is waarvan de zender het waarheidsgehalte kent. Men weet of men correcte informatie doorspeelt of moedwillig onwaarheden verspreidt. Alles tussenin kwalificeert volgens hen als 'rumor', geruchten. Roddel moet ook altijd een verrassingseffect

---

⁶² Gelles, E. B. "Gossip - an 18th-Century Case." in: *Journal of Social History* 22, no. 4 (1989), p 667-668

⁶³ De Backer, nederlandse samenvatting, p 1

⁶⁴ Gelles, *art. cit.*, p 667

⁶⁵ *Ibid.*, p 676

⁶⁶ de Backer, *op. cit.*, online geraadpleegd

hebben. Als algemene definitie kiest De Backer voor: “*New and/or deviant information about the traits/behaviors of others where the sender has true/false knowledge about the gossip content.*”⁶⁷ Binnen de sociale wetenschappen domineren twee invalshoeken in het onderzoek roddel: de sociaal-antropologische die focust op het belang van roddel om informatie te verspreiden, sociale controle uit te oefenen en als middel om aan bonding te doen. De psychologische benadering focust op de individuele toepassingen van roddel: sociale vergelijking, manipulatie van status en entertainment.

2.2.1.1 Roddel als leermiddel

Roddelen bevredigt onze nieuwsgierigheid. We weten allemaal graag het laatste nieuwtje en volgens sociaal-antropologen is die informatie-uitwisseling de eerste functie van roddel. Voor de opkomst van de pers (en de publieke sfeer) was roddelen zelfs de enige vorm van nieuwsgaring. Vandaag “leren” we uit roddel vooral welke de ongeschreven regels zijn die in onze sociale groep gelden.⁶⁸ In haar inhoudsanalyse van de kletspraak van oudere dames uit een zelfhulpgroep schrijft Saunders dat de eigen sociale problemen, de laatste modes en de omgangsregels met het andere geslacht de belangrijkste roddelonderwerpen waren.⁶⁹ Het zijn niet alleen culturele normen die je via roddel kan achterhalen, ook gezondheid is een zeer populair onderwerp.⁷⁰

De meer psychologische benadering van de educatieve functie van roddel wordt gezien in het kader van de ‘*social comparison*’-theorie van de befaamde sociaal-psycholoog Leon Festinger.⁷¹ Later zouden psychologen zoals Suls, Werth en Salovey erop wijzen dat Festinger niet genoeg aandacht had besteed aan het mechanisme waarmee we de vergelijkingsdata verzamelen: er is eigen observatie, maar als tweedehands informatie kan roddel ook nuttig zijn.⁷² Via roddel leren we immers wat er gaande is in onze sociale omgeving: “*An essential point is that gossip as information, by its transition of culture and illumination of ambiguous*

---

⁶⁷ de Backer C., Nelissen M., Vyncke P., Braeckman J., McAndrew F. “Celebrities: from teachers to friends: a test of two hypotheses on the adaptiveness of celebrity gossip”.- In: Human nature, 18: 4 (2007), p 335

⁶⁸ Zie: Baumeister, R.F., Zhang, L. & Vohs, K.D. “Gossip as cultural learning” in: Review of General Psychology, 8(2), 2004, p 111-121.

⁶⁹ Zie: Saunders, P.. Gossip in an older women's support group: A linguistic analysis. In: H. Hamilton (Ed.), *Language and communication in old age: Multidisciplinary perspectives*. New York: Garland (1999), p 267-293.

⁷⁰ Zie: Percival, J. “Gossip in Sheltered Housing: its Cultural Importance and Social Implications”. in: Ageing and Society, 20: (2000), p 303-325.

⁷¹ Festinger, L. “A theory of social comparison processes”, in: Human Relations, 7:(1954), p 117-140

⁷² Zie: Suls, J.M. “Gossip and social comparison.” In: Journal of Communication, 26: (1977), p 164-168.

areas of behavior, maps the social environment.”⁷³ Die kaart van de sociale omgeving is nodig om aan ‘*social comparison*’ te kunnen doen. De Sousa verwijst naar het Kinsey-rapport over de seksualiteit van de Amerikanen in de jaren ’50 om het belang van bijvoorbeeld seksuele roddel te illustreren: veel ondervraagden bleken veel minder te devieren dan ze zelf dachten. Maar ook het roddelen over de koninklijke familie kan in dit kader gezien worden. Ze fungeert als een ideaal en een referentiepunt voor families die hun eigen keuze’s afwegen: “*Therefore, as families talk of royalty, discussing its controversies, they will be providing glimpses of ordinary family life.*”⁷⁴

Ondertussen hebben andere psychologen de *social comparison*-theorie verder uitgewerkt. Roddelen doe je niet alleen om jezelf met anderen te gaan vergelijken. Wanneer je roddelt over de lager aangeschreven medemens doe je aan *self-enhancement*, zodat je een positief zelfbeeld krijgt door jezelf te vergelijken met mensen die het minder hebben.⁷⁵ Wanneer personen met hogere status het onderwerp zijn van roddel, dan kan er sprake zijn van *self-improvement*: we willen leren van mensen die hoger aangeschreven staan. Dit is één van de verklaringen waarom we roddelen over mensen met hoge status zoals beroemdheden en royals.⁷⁶ “*People can read into the Royal life the negation of their own particular discontents.*”, schrijft Billig.⁷⁷ Maar misschien nog belangrijker dan een negatie van de onvrede lijkt mij een confirmatie van de eigen prioriteiten: onderdanen willen bevestiging dat ook de machtigen der aarde in de eerste plaats het gezinsgeluk nastreven.

2.2.1.2 Roddel als sociaal controlemiddel

De Elizabethaanse auteur Thomas Harmann beschrijft in zijn *Caveat for Common Cursitors* (1566) hoe “*five furious, sturdy, muffled gossips*” de overspelige echtgenoot van een bedrogen vriendin afranselden.⁷⁸ De godsibs of peettantes stonden dus in het vroegmoderne Engeland in voor de sociale controle en volgens de structureel-functionalistische antropoloog Max Gluckman leeft die functie door in gossip en roddel in hun huidige betekenis. Zijn artikel *Gossip and Scandal* uit 1963 zou heel invloedrijk blijken in het wetenschappelijk onderzoek naar roddel. Op basis van de studie van de antropologe

---

⁷³ Fine, G. A., & Rosnow, R.. *Gossip, gossipers, gossiping*. In: Personality and Social Psychology Bulletin, 4(1), 1978, p 162

⁷⁴ Billig, op. cit., p 16

⁷⁵ Het principe van de *self-enhancement* zien we trouwens in de betere zelfhulpboeken zoals *Statusangst* van Alain de Botton terugkomen.

⁷⁶ Poehlmann, K.M. & Atkin, R.M. Social comparison. In: V.S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of Human Behavior*. San Diego, California: Academia Press, 1994. p 225-235.

⁷⁷ Billig, op. cit., p 120

⁷⁸ Kinney A.F., Lawrence, J. *Rogues, vagabonds & sturdy beggars*, , p 142

Elizabeth Colson over de Makah-indianen⁷⁹ in Noord-Amerika, stelde hij dat roddel een belangrijke rol speelt in het opwekken van een gemeenschapsgevoel. Roddel bakent de grenzen van de groep af doordat buitenstaanders aan de kletspraatjes niet deelnemen.⁸⁰

Uit antropologische studies van Melville J. Herkovits en James West nam Gluckman het inzicht over dat roddel gebruikt wordt om bepaalde normen te handhaven: “*The religious control of morals operates mainly through gossip and the fear of gossip.*”⁸¹ Roddels is dus een manier om sociale controle uit te oefenen omdat overtreders van die sociale normen het onderwerp worden van roddel en vervolgens van schandaal: “[*Gossip and scandal*] maintain the unity, morals and values of social groups.”⁸²

De Britse antropoloog en evolutionair-psycholoog Robin Dunbar ziet de oorsprong van de sociale controlefunctie van roddel in ons evolutionaire verleden. Volgens Dunbar zou één van de belangrijke kenmerken van onze primate voorouders zijn dat ze op groepsniveau oplossingen konden bedenken voor hun dagdagelijkse problemen. Zulke sociale oplossingen zijn gebaseerd op een impliciet sociaal contract, waarbij men wat van zijn eigenbelang opoffert om op lange termijn problemen op te lossen. Dit systeem is echter aantrekkelijk voor vrijbuiters, die de vruchten van de collectieve inspanning plukken zonder zelf het geringste offer te brengen, dit is het zogenaamde free rider-probleem of het dilemma van de collectieve actie. Gedegen controle op vrijbuiters is mogelijk door het herinneren van overtredingen via reputatie en het delen van iemands reputatie met andere groepsleden via roddel⁸³. Dit is ook de bevinding van Enquist and Leimar: “*Gossiping counteracts free riding by allowing information (that a particular individual is unreliable and should not be interacted with) to spread through a group. [...] gossiping is very potent in decreasing the success of a free rider.*” Bovendien blijkt roddel zelfs binnen grote populaties effectief.⁸⁴

Ook de rechtsantropologe Sally E. Merry bevestigt dat roddel en schandaal sociale controlemiddelen zijn, maar dat hun effectiviteit afhangt van de sociale context: “*The role of gossip in achieving social control in stable, bounded, morally homogenous, and close-knit*

---

⁷⁹ Zie: Colson, E. *The Makah Indians*. Manchester: Manchester University Press, 1953. De Makah-indianen zijn trouwens vooral bekend voor hun potlatch-feesten, waarmee zij sociale status willen etaleren.

⁸⁰ Gluckman, M. "Gossip and Scandal." in: *Current Anthropology* 4, no. 3 (1963), p 307

⁸¹ West J., *Plainsville USA*, p 162 Geciteerd in: Gluckman, *art. cit.* , p 308

⁸² Gluckman, *art. cit.* p 313

⁸³ Dunbar, , 106-108

⁸⁴ Enquist M. & Leimar, O. "The evolution of cooperation in mobile organisms" In: *Animal Behaviour*, 45: (1993), p 750-751

societies where escape and avoidance are difficult differs markedly from its function in large, fluid, open en morally heterogeneous communities where escape and avoidance are realistic possibilities.”⁸⁵ Er is volgens Merry niet zoveel verschil tussen de functies van roddel en schandaal in kleinschalige of grote, complexe maatschappijen: “*In both urban and rural societies, it serves as a way of drawing a social map of reputations and as a means of political competition and conflict.*”⁸⁶

Elisabeth Gelles beschrijft hoe interne, sociale controle door roddel en het verlies van reputatie concreet werkt. Door verhalen over een bastaardkind en bandeloos gefuif wordt de reputatie van de vrijer van de Adams-dochter aangetast. Een heer van stand verwacht van een schoonzoon wat wij veelzeggend een *onbesproken* reputatie noemen. Uiteindelijk heeft de onfortuinlijke vrijer zo’n slechte naam dat hij zich genoodzaakt ziet om te verhuizen.⁸⁷

Roddel biedt in deze context ook inzicht in de hiërarchieën binnen een samenleving.⁸⁸ Immers niet iedereen mag zomaar over iedereen roddelen.⁸⁹ Merry beweert dat de rijken en machtigen grotendeels ontsnappen aan de controle van roddel, maar volgens Schely-Newman geldt dat vandaag alleen voor zij die hun macht en geld niet danken aan reputatie, maar aan specifieke vaardigheden.⁹⁰

2.2.1.3 Roddel als manipulatiemiddel

Als controlemiddel is roddel zo effectief omdat het reputaties vernielt. Vandaag is het weinig modieus om toe te geven dat je belang hecht aan wat anderen van je denken en zeggen, maar historisch gezien ligt dat anders. Er zijn tal van voorbeelden waaruit het historische belang van reputatie blijkt: van het Romeinse zakenrecht tot de reputatie van vrouwen in patrilokale gemeenschappen in de heksenprocessen, de vroegmiddeleeuwse rondtrekkende rechters die niet oordeelden op basis van concrete feiten, maar van reputatieschuld, eermoorden... De lijst is schier eindeloos.

---

⁸⁵ Merry, S.E. “Rethinking gossip and scandal.” In: D. Black (Ed.), *Toward a general theory of social control*, volume 2. New York: Academic Press, 1984, p 272

⁸⁶ *Ibid.*, p 295)

⁸⁷ Gelles, *art. cit.*, p 320-327

⁸⁸ De West-Afrikaanse Ashanti zijn het extreemste voorbeeld: zij snijden de lippen af van iemand die durft kwaadspreken over een stamlid met hogere status. Zie: de Backer.

⁸⁹ Smith, L.C., Lucas, K.J. & Latkin, C. (1999). Rumor and gossip: social discourse on HIV and AIDS. *Anthropology & Medicine*, 6(1): 121-131

⁹⁰ Schely-Newman, E. “Mock intimacy: strategies of engagement in Israeli gossip columns” in: *Discourse Studies*, 6(4):(2004), p 478

In 1967 schreef Robert Paine het artikel *'What is gossip about? An Alternative Hypothesis'* waarin hij de theorieën van Max Gluckman aanvalt. Paine interpreteert roddel in de eerste plaats als een *'information management tool'* dat individuen gebruiken om naar status te streven. Het *'bonding effect'* en de sociale controlefunctie waren volgens Paine bijkomstig. Hij focust daarentegen op het manipulatieve gebruik van roddel. Roddel moet vooral onze eigen reputatie - en dus status - opkrikken en die van anderen neerhalen: *"My general conclusion is that the investigation of gossip is best kept on an instrumental plane even where we are interested in exploring the important connection it has with morality. In other words, important data concerning the 'moral order' of a group are the manipulations it is possible for individuals to make concerning their interest, and gossip is a device used in these manipulations."*⁹¹

Paine liet zich vooral inspireren door de 'dramaturgische' theorie, die op haar beurt is afgeleid van het symbolische interactionisme. Waar de symbolische interactionisten nog focussen op hoe we onze sociale omgeving interpreteren, ligt de nadruk bij de dramaturgische theorie op hoe we onze sociale omgeving zelf vormgeven en manipuleren.⁹² De dramaturgische theorie is ontwikkeld uit de ideeën die de Canadese socioloog Erving Goffman formuleerde in zijn klassieker *The presentation of self in everyday life*. Van Goffman komt het begrip *'reputation management'* dat betekent dat we anderen proberen te imponeren of te manipuleren om onze eigen reputatie en status te bevorderen. Volgens de sociaal interactionist Bromley is onze reputatie simpelweg het beeld dat anderen hebben van ons.⁹³ Reputatie is ook vandaag nog van cruciaal belang voor ons sociaal functioneren: *"Thus a reputation for sexual availability, managerial efficiency, financial weakness, single-mindedness, legal acumen, or other special characteristics advertises opportunities for social interaction that interested parties wish to pursue (or to avoid)."*⁹⁴ Roddel is dus een ideaal middel om het aanzien van anderen neer te halen en zo zelf relatief in aanzien vooruit te gaan.⁹⁵ Dit doet zich voor op het persoonlijke niveau, maar even goed op de werkvloer en in de politiek. Voor een koning, wiens positie bij uitstek afhangt van reputatie, is negatieve

---

⁹¹ Paine, R. "What is Gossip About: An Alternative Hypothesis" In: *Man*, 2, 1967, p 282.

⁹² Sandstrom, K.L., Martin, D.D. & Fine, G.A., *Symbols, selves and social reality. A symbolic interactionist approach to social psychology and sociology*, 2003, p 20 geciteerd in: De Backer

⁹³ Bromley, D.B. *Reputation, image, and impression management*, 1993, p 71-74 geciteerd in de Backer, *op. cit.*, online geraadpleegd.

⁹⁴ *Ibid.*, p 62

⁹⁵ Zie De Backer, *op. cit.*, online geraadpleegd.

roddel dus een enorme bedreiging. Anderzijds kan roddelen over een koning of iemand anders met hoge status ook onze eigen reputatie opkrikken. Wie intieme roddels kent over zo iemand, geeft de indruk dat hij hem kent of ten minste dicht bij hem staat. Het prestige van een koning zal zo op de roddelaar afstralen.⁹⁶

2.2.1.4 Roddel als entertainment

Roddel is tenslotte ook entertainment. Het zorgt voor catharsis en is een uitlaatklep.⁹⁷ De reden waarom roddel zo leuk kan zijn, is volgens Morreall te verklaren doordat roddel vaak humor bevat. Kritiek wordt vaak op humoristische wijze gebracht om de boodschap te milderen. Het luchtig maken van een oordeel, maakt het draaglijker. Anderzijds kan een boodschap des te cassanter gebracht worden met humor. Bovendoen zijn taboes vaak het onderwerp van roddel en humor.⁹⁸

Maar roddel kan ook ontspannend zijn zonder humor te bevatten. Het onschuldig keuvelen over het doen en laten van andere personen, zonder negatieve oordelen te vellen is op zich een leuke vorm van vermaak.⁹⁹ Volgens veel antropologen, met voorop Max Gluckman, is het *'bonding effect'* het plezierige aan roddel.¹⁰⁰

2.2.2 Mediaroddel: van Cléopold tot Brangelina

De hitparade van meest aangeklikte artikels die je op de websites van kranten kan bekijken, is telkens weer een ontzuenderende ervaring. Het "nieuws" dat de lezer aanklikt, heeft weinig tot geen nieuwsaarde: het zijn sensationele *fais divers* of boulevardverslaggeving over het doen en laten van vaak volstrekt irrelevante beroemdheden. Dit is echter geen teken des tijds, het sensationisme was er al bij de opkomst van de eerste kranten. De afkeuring voor dit soort verslaggeving is evenmin nieuw. De evolutionair psycholoog Hank Davis ziet gelijkenissen tussen roddel en sensationisme, zowel wat betreft hun negatieve connotatie, als hun thematiek : *"The emergence of newspapers and, with them, sensational news may simply reflect a technological change in the manner in which certain categories of information are transmitted. The fundamental attraction of such news to humans, even in large, virtually anonymous social groups, remains unchanged."*¹⁰¹

---

⁹⁶ Fine & Rosnow, 1978, geciteerd in de Backer, Nederlandse samenvatting

⁹⁷ De Backer, nederlandse samenvatting

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Ben-Ze'ev, *Good gossip*, 1994, p 13 in: de Backer, *op. cit.*, online geraadpleegd

¹⁰⁰ Gluckman, *art. cit.*, p

¹⁰¹ Davis, H., & S. L. McLeod. "Why Humans Value Sensational News - an Evolutionary Perspective." in: *Evolution and Human Behavior* 24, no. 3 (2003), p 215

Ook voor Charlotte de Backer is sensationisme niet meer dan roddel over ‘*public unknowns*’. Maar de nieuwe media hebben nog voor een andere vorm van gemediatiseerde roddel gezorgd: ‘*celebrity gossip*’, met als onderwerp de privé-levens van publieke bekendheden.¹⁰² De Backer focust vooral op deze celebrity roddel of boulevardnieuws. In haar doctoraat en in een artikel in het tijdschrift *Human Nature* gaat ze twee stellingen uitwerken om onze interesse te verklaren in het triviale doen en laten van beroemdheden. Vandaag is één van de parallellen tussen ‘*royal celebrities*’ en ‘*entertainer celebrities*’ hoe ze beiden opgevoerd worden in de *boekjes*. Wat maakt ons zo geïnteresseerd in het leven van de royals en bij uitbreiding andere beroemdheden?

2.2.2.1 Mediaroddel als leermiddel

Het ‘*learning effect*’ van roddel werd hierboven al behandeld. Evolutionaire psychologen suggeren dat dit wel eens een adaptatie zou kunnen zijn: het zorgt ervoor dat we ervaring en kennis opdoen over sociale normen, relaties, etc. zonder daar zelf tijd en energie in te moeten investeren. In onze maatschappij volstaat orale communicatie vaak niet: “*In a mass society, face-to-face gossip still plays an important, albeit more limited, role with respect to communicating information and enforcing cultural rules. But the vastness and diversity of mass society also requires the presence of a form of communication which reaches a mass audience with news of the approved and disapproved behavior of its culture heroes and villains.*”¹⁰³

Leren over relaties en sociale normen biedt duidelijk voordelen. Maar volgens De Backer zijn we ook aangetrokken tot roddel die eigenlijk niet meteen nut lijken te hebben: “*Gossip stories such as ‘What do Pamela Anderson, Madonna and Demi Moore have in common? They all wear UGG boots!’, ‘Brad Pitt was spotted eating sushi in Soho New York!, [...], are stories that reach tabloids, and catch the attention of audiences. However, wearing UGG boots, eating sushi in New York [...] are all behavior strategies with no clear fitness-relevant outcome.*” Volgens De Backer heeft dit alles te maken met het prestige dat beroemdheden hebben. Heinrich & Gil-White beschrijven hoe we geneigd zijn het gedrag van mensen met een hogere status na te bootsen.¹⁰⁴ Bovendien zoeken we daarbij niet uit wat precies een beroemdheid grotere status geeft, maar apen we zoveel mogelijk het algemene gedragspatroon

---

¹⁰² De Backer et al, *art. cit.*, 337

¹⁰³ Levin, J. & Kimmel, A. “Gossip columns: Media small talk.” In: *Journal of Communication*, 27,(1977), p 169

¹⁰⁴ Heinrich and Gil-White, *art. cit.*, p 176

na. Dit noemt men de ‘*General Copying Bias*’.¹⁰⁵ De Franse dichter Gustave Nadaud illustreert in zijn gedicht ‘*Le roi boiteux*’ treffend hoe dit mechanisme werkt en hoe het tegelijk ook een vorm van onderdanigheid¹⁰⁶ kan zijn:

*“Un roi d’Espagne, ou bien de France,
Avait un cor, un cor au pied;
C’était au pied gauche, je pense;
Il boitait à faire pitié.*

*Les courtisans, espèce adroite,
S’appliquèrent à l’imiter,
Et qui de gauche, qui de droite,
Ils apprirent tous à boiter.*

*On vit bientôt le bénéfice
Que cette mode rapportait;
Et, de l’antichambre à l’office,
Tout le monde boitait, boitait.”*

Vandaag is de toepassing van de ‘*general copying bias*’ nergens duidelijker dan in de mode. De cycli waarbij een stijl ouderwets is en dan retro, sullig en dan weer hip, in en dan weer out... heeft men proberen verklaren als een samenzwering van de mode-ontwerpers, een uitdrukking van conjuncturele gemoedstoestand en nog veel meer. De kunsthistoricus Quentin Bell heeft in *On Human Finery*, zijn klassieke analyse van de mode, een regel geponeerd die orde scheidt in het chaotische komen en gaan van trends en stijlen: “*Try to look like the people above you; if you’re at the top, try to look different from the people below you.*”¹⁰⁷ De (grotendeels vrouwelijke) interesse in de koninklijke garderobe die Billig uitvoerig beschrijft, hoeft dus niet te verbazen.¹⁰⁸ De koninklijke familie staat immers aan de absolute top van een maatschappij, hun stijl is per definitie het te volgen voorbeeld voor wie zichzelf groter en beter wil doen uitschijnen.

Bovendien is roddel over bijvoorbeeld royals een gemakkelijke en veilige manier om sociale normen te bespreken omdat een confrontatie vermeden wordt: “*In this example about famous individuals, a discussion ensues about appropriateness and social norms, thus allowing the Group to moralize without referring to people in their own social circles, which*

---

¹⁰⁵ De Backer et al., *art. cit.*, 338-339

¹⁰⁶ Heinrich & Gil-White, *art. cit.*, p 186

¹⁰⁷ Pinker, *op. cit.*, p 213. De econoom Stephen Levitt beschrijft exact hetzelfde principe in een ander domein van de “mode”, namelijk de naamgeving van kinderen. *Freakonomics*, p.

¹⁰⁸ Billig, *op. cit.*, p 95

might provoke a confrontation.”¹⁰⁹ Ook dit vinden we duidelijk terug in de gesprekken van Billig en zijn respondenten. Een moeder vond bijvoorbeeld dat royals niet mogen scheiden, wat haar in conflict bracht met haar eigen gescheiden dochter. Ze haalde de angel uit de conversatie door te verwijzen naar de hogere morele standaarden waar ze de royals aan hield.¹¹⁰ Ook het ‘*social enhancement*’ effect kan spelen bij mediaroddel: snoepen van het ongeluk van de *high and mighty*. Schely-Newman noemt dit een “*leveling mechanism*”.¹¹¹

2.2.2.2 Mediaroddel als sociaal controlemiddel

Een aantal observaties van Billig lijken te bevestigen dat we iets willen leren van koninklijke roddel. Maar waarom zouden we roddelen over weinig stichtende zaken, zoals de seksuele escapades van een vorst? Die essentiële vraag in mijn onderzoek wordt niet beantwoord door de leerhypothese. Dat roddel gebruikt wordt om leden van het eigen sociale netwerk te controleren en hun reputatie te manipuleren, zagen we reeds. Dit lijkt de vruchtbaarste invalshoek om de ophef rond koninklijke seksschandalen te gaan verklaren.

Op het eerste zicht houdt het weinig steek te willen leren over de reputaties van mensen die we waarschijnlijk nooit in eigen persoon zullen ontmoeten. Ook het manipuleren van hun reputatie lijkt verloren moeite.¹¹² Een onmisbare link om onze interesse in de koninklijke roddels te verklaren is de parasociale hypothese die ik hierboven al uiteenzette. Royals en andere beroemdheden wekken niet alleen nieuwsgierigheid op, maar ook medeleven, jaloezie... We wanen hen, zoals eerder al gezegd, leden van ons sociale netwerk.¹¹³

Charlotte de Backer heeft een aantal senioren geïnterviewd over hun roddelgedrag. Haar resultaten ondersteunen de parasociale hypothese: “*Although most did not like to admit that they love to indulge in celebrity gossip, one of the caretakers of the homes of the elderly we visited later commented that all their inhabitants love to gossip a lot about celebrities. [...] Elderly respondents reported liking Flemish soap actors and Belgian sports people. Still, the most favorite celebrities of all elderly respondents are the Belgian royals: “Well yes ... like Princess Mathilde and ... Prince Philip ... When we see them on television ... then we talk about that...” (Elderly man)*”¹¹⁴

---

¹⁰⁹ Saunders, p 283

¹¹⁰ Billig *op. cit.*, p 93

¹¹¹ Schely-Newman, *art. cit.*, p. 482

¹¹² De Backer et al., *art. cit.*, 338

¹¹³ Barkow, *op. cit.*, p 629-630

¹¹⁴ De Backer et al., *art. cit.*, p 347

Net zoals roddel over mensen in ons ‘echte’ sociale netwerk bevordert reputatieroddel over beroemdheden de verbondenheid tussen de roddelaars.¹¹⁵ Bovendien fungeren beroemdheden ook als gemeenschappelijke kennissen: “*Celebrities are easy friends, and they provide calling cards to start gossip conversations with new acquaintances.*”¹¹⁶ Het is niet moeilijk om een zekere link te veronderstellen tussen het bonding effect van mediaroddel en nationalisme. Misschien meer nog dan het dagelijkse ritueel van kranten lezen, is het de inhoud over een aantal gemeenschappelijke kennissen die in de praktijk de “*confidence of community*” creëert tussen onbekenden.

Roddel wordt een politiek wapen wanneer het gebruikt wordt om reputaties te manipuleren van politieke persoonlijkheden. In een interview uit 1905 illustreert de Amerikaanse schrijver Mark Twain hoe politiek garen gesponnen wordt uit het privé-gedrag van een koning: “*Leopold is too well known as a domestic person, as a family person,*” said Mark Twain, facetiously, “*as a king and a pirate, to believe what he says. He sits at home and drinks blood. His testimony is no good.*”¹¹⁷ Via massamedia mag het volk zijn oordeel uitspreken over de royals, de symbolische machtsverhoudingen worden omgekeerd.¹¹⁸ De parasociale band tussen koning en onderdanen maakt het mogelijk dat onderdanen koninklijk gedrag gaan toetsen aan de sociale normen waaraan de groep navolging moet geven. Op straffe van verlies van reputatie, verlies van populariteit.

Volgens Zizek ondergaat het aardse lichaam van de vorst een “transsubstantiatie” door zijn ‘*body politic*’, dat onaards en subliem is. Van zodra iemand een kroon draagt ondergaan zijn dagdagelijkse en doodgewone eigenschappen een transsubstantiatie waardoor ze het voorwerp van fascinatie worden¹¹⁹: “*It is the natural body which, because it is combined with the supernatural body, exercises the charm that delights people. It is insofar as it is a sexed body, a body capable of procreation and of physical love, and a fallible body, that it effects an unconscious mediation between the human and the divine.*”¹²⁰ Dit klinkt heel mooi, maar ik vermoed dat er toch iets anders aan de hand moet zijn. Koningen hebben immers niet het alleenrecht op zo’n transsubstantiatie voor zoverre we er een plotse fascinatie met het ordinaire onder verstaan. Het doodmeppen van een vervelende vlieg door de Amerikaanse

---

¹¹⁵ De Backer, *op. cit.*, online geraadpleegd

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Mark Twain geïnterviewd in de Boston Daily Globe, 6 november 1905, p. 9

¹¹⁸ Billig, *op. cit.*, p 16

¹¹⁹ Deneckere, G. “De kroon ontbloot” in: Art, J. François, L. (eds) *Docendo discimus: liber Amicorum Romain van Eenoo*, Gent: Academia press, 1999, p1024

¹²⁰ Lefort, 1988, 244 geciteerd in Deneckere, *art. cit.*, p 1024

president Barack Obama wordt immers wereldnieuws, servetten van beroemdheden als Britney Spears worden soms voor belachelijke bedragen verkocht via internet.

2.3 Humor

Volgens de Belgische historica Laurence van Ypersele is de 19^e eeuw is de gouden eeuw van de karikatuur. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat ook de eerste Belgische koningen in spotprenten werden opgevoerd.¹²¹ Anna Clarke meent dat karikaturen een belangrijke rol speelden in schandalen omdat ze belangrijke figuren ridiculiseerden en seksuele symboliek konden inschakelen.¹²² De Amerikaanse historica Lynn Hunt schrijft in de *Family Romance of the French revolution* hoe karikaturen een centrale rol speelden in het desacraliseren van de koning.¹²³ De Gentse historicus Bart de Sutter geeft in zijn thesis een overzicht van al het werk dat over humor en geschiedenis en de theorie van humor is verschenen, en het valt hem op dat de karikatuur vooral als (mentaliteitshistorische) bron aandacht krijgt in de geschiedschrijving. Over humor zelf maken auteurs als Clark en Van Ypersele geen theoretische beschouwingen.¹²⁴ Die zouden nochtans helpen om de stelling van Roger Chartier te toetsen dat het '*mauvais discours*' over de vorst geen oorzaak, maar gevolg was.¹²⁵ Mij is het vooral over het subversieve karakter van humor te doen, zoals Eco's boosaardige monnik Jorge van Borges al wist.

Ten eerste zijn gelach en humor niet geheel gelijk te stellen.¹²⁶ Volgens de psycholoog Arthur Koestler, een der belangrijkste theoretici van humor, is een lach onvrijwillig lawaai. Het leidt de aandacht af en is bovendien besmettelijk. Volgens Henri Bergson is er niets komisch buiten de mens: "*Ons lachen is altijd het lachen van een groep.*"¹²⁷ Ook de psycholoog Robert Provine stelde vast dat mensen dertig keer meer geneigd zijn om in gezelschap te lachen. Zelfs wanneer ze alleen lachen, beelden ze zich nog vaak in dat ze in gezelschap zijn: omdat ze mensen horen en/of zien via televisie, radio of omdat ze hun

---

¹²¹ Van Ypersele, L. "L'image Du Roi Dans La Caricature Politique Belge De 1884-1914." in: Belgisch Tijdschrift Nieuwste Geschiedenis 26, no. 1/2 (1996), p 135

¹²² Clark, *op. cit.*, p 8

¹²³ Hunt, L. *The Family Romance of the French Revolution*. Berkeley (Calif.): University of California press, 1992, p 51-52

¹²⁴ De Sutter, B. *Over Dompers, Mouchards En Papen : Constructie Van Identiteit, Via Humor. Casus: De Gentse Socialistische Strijdpenninng in Vooruit (1886-1900)*. S.l.: s.n., 2008. v1, p 24

¹²⁵ Deneckere, *Syllabus Historische kritiek*, p 17

¹²⁶ De Sutter, *op. cit.*, p 31

¹²⁷ H. Bergson, *Het lachen: Essay over de betekenis van het komische (inl. Jan Bor; vert. Eric de Marez Oyens)*. Amsterdam : Uitgeverij Boom, 1993, p. 31.; Geciteerd in de Sutter, *ibid.*, p 32

woorden lezen. Mensen lachen wanneer ze anderen horen lachen, daarom gebruiken *sitcoms* een lachband om te compenseren voor het ontbreken van een studiapubliek.^{128 129}

Volgens Steven Pinker suggereert dit twee dingen: ten eerste is gelach geen uitbarsting van opgekropte psychische energie, maar een vorm van communicatie. Onze lach is onvrijwillig, net zoals blozen dat is bij schaamte en wit wegtrekken bij angst. "*For when we laugh we betray our innermost assumptions*", observeerde de Britse historicus Keith Thomas.¹³⁰ Ook mensapen kennen een rythmisch geluid dat overeen zou komen met het menselijke gelach. Het signaleert een collectieve agressie wanneer ze samen een vijand aanvallen of geveinsde agressie wanneer jonge apen rollebollen.¹³¹

Humor is niet zelden aggressief. Volgens Koestler is een constitutief element in humor de *aggressive-defensive* of *selfasserting tendency*.¹³² Denk bijvoorbeeld aan slapstick en beledigingen. Bij jonge kinderen en in jager-verzamelaar gemeenschappen is humor vaak zelfs uitgesproken sadistisch. Het doelwit van *Schadenfreude* moeten we zien als iemand met te veel pretenties of te ambitieuze aanspraken. Humor dient er toe zo'n pretendent op zijn plaats te zetten. Evidente slachtoffers zijn politici, officieren en uiteraard koningen en royals.¹³³

Diezelfde 'ontnuchterende' functie ligt volgens Pinker ook aan de basis van de universele aantrekkingskracht van scatologische en seksueel getinte humor. Seks en excreties herinneren eraan dat ook de hoogste koning maar een mens is en dat maakt scatologische en seksuele humor bij uitstek demythologiserend.¹³⁴ In de woorden van Michel de Montaigne: "*Même sur le plus haut trône du monde on est jamais assis que sur son cul.*" In zijn *The Act of Creation* legt Arthur Koestler de nadruk op het belang van onze mentale referentiekaders. We vinden iets humoristisch wanneer we een anomalie tegenkomen binnen een bepaald mentaal referentiekader, dat wel steek houdt binnen een ander referentiekader. En binnen dat referentiekader is iemands aanspraak op waardigheid gedegradeerd. Koestler noemt dit *bisociation*.¹³⁵

---

¹²⁸ Pinker, *op. cit.*, p. 545-546

¹²⁹ De *rimshot* uit de vaudeville en stomme komedies was hier de voorloper van. *Padum-tsjj*.

¹³⁰ K. Thomas, "*The place of laughter in Tudor and Stuart England*", In: Times Literary Supplement, 21-01-1977, p. 77, Geciteerd in De Sutter, *op.cit.*, p 27-28

¹³¹ Pinker, *op. cit.*, p 547-548

¹³² De Sutter, *op. cit.* p 30

¹³³ Pinker, *op. cit.*, p 550- 552

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ Koestler, A., *The act of Creation*, p 35 en Pinker, *op. cit.*, p 549

Volgens Pinker zijn er drie elementen die humor grappig maken: incongruïteit, switch naar een referentiekader dat wel steek houdt en ten slotte een einde met de spreekwoordelijke broek op de enkels. Scatologische en seksuele humor teren op de botsing tussen het mentale referentiekader waarin de mens gezien wordt met alle decorum en het kader waarin hij niet meer is dan een naakte aap. De theorie van Koestler had enkele geweldige inzichten, maar kampt niettemin met een aantal gedateerde behavioristische ideeën: een hydraulisch idee van de geest, met opbouwende psychische druk die via kleppen moet ontsnappen. Op de vraag “Waar haalt humor zijn subversieve kracht?” antwoordt Pinker met twee nieuwe ideeën.¹³⁶

De eerste stelling is dat waardigheid, gezag, standing en andere zeepbellen die doorprikt worden door humor, deel zijn van een groter complex van dominantie en status dat we al eerder hebben behandeld. Dominantie en status baten de dominanten uiteraard ten koste van hun akolieten, dus is het in het voordeel van de mindere goden om status uit te dagen. In de moderne wereld draait status nauwelijks nog om fysieke dominantie, maar om intelligentie, sociale vaardigheden, kennis, talent, wijsheid, sluwheid, schoonheid... Status is altijd *in the eye of the beholder*, een koning kan een pauper worden als het soortelijk gewicht van de eigenschappen waaraan hij status dankt, veranderen: “*Humor, then, may be an anti-dominance weapon. A challenger calls attention to one of the many less-than-exalted qualities that any mortal, no matter how high and mighty, is saddled with.*”¹³⁷

Ten tweede is dominantie maar afdwingbaar in een één-tegen-één situatie, niet tegenover een verenigde meute. Geen enkele overheid kan een volledige bevolking controleren, dus wanneer mensen allemaal samen het vertrouwen in een regime verliezen, kunnen ze het omverwerpen. Dit is misschien de dynamiek die gelach – dat onvrijwillig, verstrooiende en besmettelijke signaal – aan humor verbonden heeft. Wanneer fragmentair gegniffel aanzwelt tot een massale bulderlach, is dat een teken dat iedereen erkent dat ze allemaal dezelfde zwakheid hebben opgemerkt in wat voorheen een autoriteit was. Een eenzame onverlaat die een vorst uitlacht, is een gemakkelijk doelwit voor represailles, maar een massa is veilig. Het verhaal van de nieuwe kleren van de keizer van de Deense sprookjesschrijver Hans Christian Andersen is een mooie illustratie van dit aspect van de

---

¹³⁶ Pinker, *op. cit.*, p 551-553

¹³⁷ *Ibidem.*, p 548

subversieve macht van humor. Hetzelfde principe is toepasbaar op de pochers, snoevers, windbuilen en haantjes-de-voorsten die onze dagelijkse, sociale omgeving bevolken.¹³⁸

2.4 De moraal achter schandaal

Roddel is dus een manier om schandaal op te wekken. Volgens Anna Clark barstte een seksschandaal los wanneer er a) onenigheid bestond over de seksuele mores¹³⁹ b) wanneer roddel in de publieke sfeer terecht kwam¹⁴⁰. Een betere definitie van een seksschandaal lijkt mij publieke en morele verontwaardiging over een schenden van de seksuele normen van de geschandaliseerden. Roddel en moraal zijn aan elkaar gelinkt: “*the ability to track reputations and burnish one’s own is crucial in most recent accounts of the evolution of human morality.*”¹⁴¹ Hier brengen we ‘*le plus grave anachronisme*’ van Lucien Febvre nog eens in herinnering. Voor wat betreft het terugprojecteren van een 21ste eeuwse moraal heeft hij zeker gelijk. Het postmodernisme ten spijt menen veel mensen dat morele regels universeel zijn. Wie die universele, morele regels overtreedt, moet bovendien bestraft worden.¹⁴² Men roept goddelijke vergelding in tegen de overtreders, doet beroep op de repressiemiddelen van de staat of neemt het recht in eigen handen door het ingooien van iemands ruiten of door de overtreedster te bekogelen met rot fruit terwijl ze over de Rue de Madeleine rijdt.

2.4.1 De intuïtieve moraal

Voor de historicus is het duidelijk dat veel gedragingen in het recente verleden uit de sfeer van zondigheid gehaald zijn: echtscheiding, bastaardkinderen, homoseksualiteit, werkende moeders, atheïsme, ongehuwd samenwonen ... Andere dingen zijn nog maar pas gemoraliseerd.¹⁴³ De psycholoog Paul Rozin geeft roken als voorbeeld: sinds de ontdekking van de effecten van passief roken wordt de roker geostraceerd, afbeeldingen van rokers worden gecensureerd en het verlangen naar vergelding uit zich via indrukwekkende claims voor de rechtbank en aanzienlijke boetes die worden ingeschreven in de wet.¹⁴⁴

---

¹³⁸ *Ibidem*, p 550

¹³⁹ Clark, *op. cit.*, p 2

¹⁴⁰ *Ibidem*, p 208

¹⁴¹ Haidt, J. “The new synthesis in moral psychology” in: *Science*, (2007), p 999

¹⁴² Pinker, *The Blank slate*, p 269-270

¹⁴³ *Ibidem*, p 275-276

¹⁴⁴ Rozin, P. “The Process of Moralization.” in: *Psychological Science* 10, no. 3 (1999), p 219-220

Het gemak waarmee moreel gedrag varieert door tijd en ruimte doet vermoeden dat ons moreel denken geen zoeken is naar een transcendente Waarheid, maar een manier is om ons sociaal functioneren te regelen, mee geëvolueerd met de culturele praktijken van de morele gemeenschap waar men toe behoorde.¹⁴⁵ Hierboven beschreven we al hoe we in de context van het schandaal te maken krijgen met de ‘veroordelende’ morele emoties als minachting, woede, verontwaardiging, walging, die als bedoeling hebben om bedriegers of overtreders te bestraffen. De ‘zelfbewuste’ emoties zoals schaamte, wroeging, schuldgevoel... dwingen ons om zelf bedrog te vermijden of tenminste de schadelijke gevolgen ervan te herstellen. Maar we kennen ook positievere morele emoties, zoals ontroering, dankbaarheid, medelijden, empathie, die zorgen dat we altruïsten belonen en onze naaste helpen.

Het sociaal-functionele karakter van moraal en de mate waarin het correspondeert met evolutionaire theorieën over altruïsme doet veel cognitieve psychologen vermoeden dat onze moraal een zintuig is, een mentale module en een evolutionair gadget zoals dieptezicht. Dat betekent niet dat onze moraal ingebeeld is of louter een arbitraire constructie, net zomin als driedimensionale ruimte dat is, maar het houdt wel in dat het morele zintuig -net als onze andere zintuigen- vatbaar is voor illusies.¹⁴⁶ Het verhaal van Julie en Mark illustreert zo’n morele illusie:

“Julie and Mark are brother and sister. They are traveling together in France on summer vacation from college. One night they are staying alone in a cabin near the beach. They decide that it would be interesting and fun if they tried making love. At the very least it would be a new experience for each of them. Julie was already taking birth control pills, but Mark uses a condom too, just to be safe. They both enjoy making love, but they decide not to do it again. They keep the night as a special secret, which makes them feel even closer to each other. What do you think about that; was it OK for them to make love?”¹⁴⁷

De Amerikaanse sociaal-psycholoog Jonathan Haidt heeft dit verhaaltje aan mensen uit verschillende culturen voorgelegd en hij heeft zijn experiment met succes herhaald met

---

¹⁴⁵ Haidt, *art. cit.*, p 999-1000

¹⁴⁶ Pinker, *op. cit.*, p 270-271

¹⁴⁷ Haidt, J. The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. In: *Psychological Review*. 108, (2001), p 815

andere scenario's.¹⁴⁸ De meeste mensen moeten diep fronsen bij het lezen van dit verhaaltje. Nee, het is niet, oké, voor je het weet zit je met Spaanse Habsburgers. Maar Haidt blokkeert dat argument, want Mark en Julie gebruiken voorbehoedsmiddelen. En men kan nog even doorgaan met wanhopig zoeken naar redenen *waarom* het verkeerd is. Emotionele schade, hoewel het verhaal duidelijk maakt dat er geen is; belediging van de gemeenschap, hoewel het een geheim gehouden werd... Uiteindelijk geven de meeste respondenten toe dat ze niet weten waarom, maar dat consentueuze incest niettemin verkeerd is.

De meeste seculiere, hoog opgeleide Westerlingen zullen toegeven dat Julie en Mark uiteindelijk niets verkeerd doen. Private handelingen tussen twee instemmende volwassenen schaden niemand en achten wij dus niet immoreel. De meeste respondenten weigeren echter van hun 'buikgevoel' af te wijken, het intuïtieve bepaalt grotendeels hun morele overtuigingen. Dat dit vaak weinig te maken heeft met criteria zoals leed dat een ander wordt aangedaan of rechtvaardigheid, verklaart hoe ze worstelen met hun overtuiging zonder tot een rationalisering te komen. Haidt noemt dit "*moral dumbfounding*". Freud zou instemmend knikken: meestal maken mensen geen morele redenering, maar een morele rationalisering.¹⁴⁹

2.4.2 De fundamenten van de moraal

De antropoloog Richard Shweder observeerde hoe niet-Westerse culturen een zeer herkenbare moraliserende reflex vertonen, zonder dat zij het Westerse concept van individuele rechten kennen. Op basis daarvan heeft hij gesteld dat er drie sferen van moraliteit zijn, die morele oordelen telkens op een andere manier *framen*. Een *ethic of autonomy*, die nadruk legt op de belangen en rechten van het individu. Rechtvaardigheid is de hoogste waarde binnen de *ethic of autonomy* en het is de kern van de moraal van seculiere, hoog opgeleide Westerlingen. De tweede sfeer is de *ethic of community*, die de zeden van de groep benadrukt. Ze behelst waarden zoals plicht, respect, conformiteit en eerbied voor hiërarchie. De *ethic of divinity* ten slotte is een geëxalteerd gevoel van zuiverheid en heiligheid dat in contrast staat met besmetting en bezoedeling.¹⁵⁰

Op basis van het drieluik *autonomy-community-divinity* hebben Jonathan Haidt en Graham een eigen *foundations of morality*-theorie naar voor geschoven die steunt op drie

---

¹⁴⁸ Andere voorbeelden zijn een man die gemeenschap heeft met een kippenkarkas, een gezin dat de hond opeet nadat die is doodgereden en een vrouw die het toilet poets met een nationale vlag.

¹⁴⁹ Pinker, *op cit.*, p 270

¹⁵⁰ *Ibidem*, p 271-272

componenten: (1) a nativist claim that natural selection prepared the human mind to easily learn to detect and respond to (at least) five sets of patterns in the social world, (2) a developmental account of how children reach moral maturity by mastering culturally variable virtues that are related to the five foundations, and (3) a cultural/historical account of why groups and societies vary in the degree to which they construct virtues, laws, and institutions upon each of the five foundations.”¹⁵¹

Haidt en Graham interpreteren de morele sferen dus niet als arbitraire sociale constructies, maar als mentale aanzetten – ‘*preparedness*’ - met evolutionaire oorsprong. Deugd en zonde zijn historische en culturele constructies, maar ze staan volgens Haidt op de vijf aangeboren ‘fundamenten’ .¹⁵² Die vijf fundamenten zijn: 1) *Harm/care*: het willen beschermen tegen en het vermijden van geweld en leed. 2) *Fairness/reciprocity*: dit is wat wij het rechtvaardigheidsgevoel noemen, het zou voortkomen uit systemen van wederkerig altruïsme 3) *Ingroup/loyalty*: een drang om te conformeren, waardoor men zich niet verdacht maakt om voor verrader of profiteur te worden aanzien. 4) *Authority/respect*: voor het onderhandelen van rangorde en hiërarchie is het nodig om status te kunnen inschatten en respect te tonen en in ruil respect en bescherming terug te kunnen verwachten. Menselijke hiërarchieën zijn daardoor vooral afhankelijk van “*freely conferred deference*”. 5) *Purity/sanctity*: gegroeid uit de neiging om microben en parasieten te vermijden, die gemakkelijk verspreiden in groepen die dicht op elkaar leven en eten delen. Het werd adaptief om op te letten met welke contaminanten potentieel voedsel en disgenoten in aanraking kwamen. Die angst voor besmetting zal later vaak in een symbolische betekenis gebruikt worden.¹⁵³

De cultureel-historische component van de *moral foundations*-theorie is grotendeels het verhaal dat werd ontwikkeld door de grote sociologen Tönnies, Durkheim en Weber in hun analyse van de veranderingen die de West-Europese maatschappij doormaakte van de middeleeuwen tot de moderniteit. De historische en antropologische dominantie van de *Gemeinschaft* doet Haidt vermoeden dat dit de ‘fabrieksinstelling’ van de mens is. Het is de context waarin we het overweldigende deel van ons bestaan hebben geleefd en dus ook waarin de krachten van de natuurlijke selectie gespeeld hebben om tot de vijf morele

---

¹⁵¹ Haidt, J., & Graham, J.. “Planet of the Durkheimians, Where Community, Authority, and Sacredness are Foundations of Morality.” In: J. Jost, A. C. Kay, & H. Thorisdottir (Eds.), *Social and Psychological Bases of Ideology and System Justification*, (2009), p 10

¹⁵² Haidt&Graham, *art. cit.*, p 7

¹⁵³ *Ibid.*, p 9

fundamenten te komen. De drie sociologen hebben vele hypothesen naar voor gebracht die de evolutie richting *Gesellschaft* moeten verklaren: welvaart, technologie, educatie, culturele diversiteit... droegen allemaal bij tot het verzwakken van de historische afhankelijkheid van de gemeenschap en staan zo een grotere autonomie toe om de individuele voorkeuren na te streven. Binnen dat historische proces wijzigt het relatieve belang van de vijf fundamenten.¹⁵⁴

2.4.3 De mythe van de nobele edele

Om dat variërende vast te stellen hoef je vaak zelfs niet ver te zoeken. Als ik mijn oma plaag met republikeinse prikjes placht ze me verontwaardigd te antwoorden: “Je moet altijd respect hebben voor mensen die boven u staan.” Dat is een uitstekend voorbeeld van het grotere belang van het fundament ‘*authority*’ of van de *ethic of authority*. Onze generatie wordt ingeprent om autoriteit in vraag te stellen. Dat klinkt dan bijvoorbeeld als het Kantiaanse ‘Durf Denken!’, het motto van onze universiteit. Welk credo kies je echter best als je in een teletijdmachine naar een willekeurige plek in het verleden zou worden gestuurd? ‘Respecteer autoriteit!’ lijkt dan een veel veiligere overlevingsstrategie dan ‘Durf Denken!’, tenminste als je niet als een martelaar op de brandstapel wil eindigen. De kans is immers groot dat je ergens voor de Verlichting terechtkomt, voor moraal zijn huidige invulling kreeg van individuele rechten en rechtvaardigheid. Moraal is breder dan ons rechtvaardigheidsgevoel: het moet ons sociaal functioneren mogelijk maken. Als gevolg daarvan beroert ook het eerbiedigen van autoriteit ons morele zintuig. Het is immers niet voldoende dat iemand ons *wil* helpen, ze moeten ons vooral *kunnen* helpen. En dat is per definitie het geval voor mensen ‘die hoger staan’.

Dat dus ook de *ethic of authority* een moreel aanvoelen is, heeft gekke gevolgen. De eerbied voor een gevestigde hiërarchie die de *ethic of authority* veronderstelt, zorgt ervoor dat we al te vaak status of prestige met morele hoogstaandheid of rechtvaardigheid verwarren. Pinker ziet hiervan de weerspiegeling in onze taal. Woorden zoals *chivalrous*, *classy*, *gentlemanly*, *honorable*, *noble*, *edel*, *adel*, *nobel*, *vorstelijk*, *prinsheerlijk*... stellen deugd en status gelijk, terwijl woorden als *mean*, *gemeen*, *nasty*, *shabby*, *shoddy*, *villain*, *vulgar*, *vulgair*... lage status verwarren met ondeugdelijkheid.¹⁵⁵

---

¹⁵⁴ *Ibid.*, p 12

¹⁵⁵ Pinker, *op. cit.*, p 273

Pinker noemt dit -met een woordspeling op Rousseau's nobele wilde- *the Myth of the Noble Noble*. Dit concept lijkt nauw aan te sluiten bij een idee als *noblesse oblige* en de mythe van de rechtvaardige koning. Volgens mentaliteitshistorici is 'de koning' in hoofde van het volk de rechtvaardigheid zelve. De afstand tussen hem en zijn volk behoedt zijn koninklijke reputatie. De onbereikbaarheid van de koning maakt hem rechtvaardig, maar van zodra lijden rechtstreeks aan hem wordt toegeschreven, verdwijnt zijn reputatie: "*Een onrechtvaardige koning is immers de negatie van het koningschap*".¹⁵⁶ Ook in onze hedendaagse *celebrity worship* is de verwarring tussen status en deugdzaamheid vaak evident. Toen Lady Di stierf was dat toevallig in dezelfde week dan de bijna *subito sancti* verklaarde Moeder Theresa. Volgens Moeller straalde het aura van Theresa af op de *people's princess*¹⁵⁷, maar de these van Pinker lijkt minstens even plausibel.¹⁵⁸

Emile Vandervelde, de leider van de Belgische socialisten rond de eeuwwisseling, schreef over een in seks- en politieke schandalen verwickelde vorst: "Allengskens wordt de impopulariteit van Leopold II algemeen, minder om reden van politieke aard dan wel om redenen die verband houden met zijn gezinsleven."¹⁵⁹ Er spreekt verwondering uit dit citaat van de grote socialistische voorman, verwondering die een eeuw later ten volle te begrijpen is. Is Leopold immers niet de man van het rode rubber? De man aan wiens handen het bloed van miljoenen Congolezen kleeft? Hoe absurd is het om zijn koloniale erfenis minder zwaar aan te rekenen dan zijn affaires met barones de Vaughan? De theoretische inzichten die ik hier heb aangehaald, moeten hopelijk bijdragen aan een beter begrip hiervan.

2.5 Besluit

In dit deel heb ik een aantal inzichten en theoretische perspectieven proberen aanbrengen die een kader moeten bieden waarin we koninklijke seksschandalen kunnen gaan interpreteren en begrijpen. We vatten ze nog eens kort samen:

---

¹⁵⁶ Deneckere, G., *Het volk mort : collectieve actie in de Sociale Geschiedenis van de Belgische Staat, 1831-1940*. Gent: s.n., 1994. 1v, p 3

¹⁵⁷ Moeller, Susan D. *Compassion fatigue. How the media sell disease, famine, war and death*. New York/London, 1999, p 309-311.

¹⁵⁸ Mensen verwarren moraliteit trouwens ook met zuiverheid. Woorden als puur, vuil, unblemished, tainted gebruiken we voor zonden en deugd. We zien in de voorbeelden van Haidt hoe zuiverheid en zonde verward worden. De verwarring kan onaangename gevolgen hebben: denk maar aan de expulsie van de Dalit in de Hindoe cultuur, de afzondering van menstruerende vrouwen bij de orthodoxe joden, de rassenhygiëne van de nazi's...

¹⁵⁹ Vandervelde, É. & Pée, P. *De Laatste Tien Regeringsjaren Van Leopold II (1900-1910)*. Gent.: S. m. "Het Licht", 1945, p. 44

- 1) De legitimering van de monarchie heeft een transitie doorgemaakt van sacraal naar populair. Vooral de opkomst van de media lijkt deze evolutie te bepalen. In de massamediale context die we sinds de 19^e eeuw kennen, is het koningshuis een symbool van de natie, van de familiewaarden en van status. De massamedia en de koninklijke representatiestrategie zorgen ook voor een parasociale band met het koningshuis, dit de illusie van vertrouwdheid waardoor een affectieve band kan ontstaan.
- 2) Roddel en geruchten zijn niet vrijblijvend. Ze dienen een aantal welomschreven functies. Via roddel wordt sociale controle uitgeoefend, leren we over de normen van onze groep en kunnen we reputaties manipuleren.
- 3) Door de opkomst van de pers heeft roddel ook een mediale vertaling gekregen. Royals zijn een geliefd onderwerp van roddel omdat hun prestige fascineert en omdat we door onze parasociale band met hen op de hoogte willen zijn van de veranderingen in hun reputatie.
- 4) Humor heeft een sterke subversieve kracht doordat de botsing tussen mentale referentiekaders een vorst kan demythologiseren.
- 5) Schandaal ontstaat wanneer er moreel verontwaardigd wordt gereageerd op een overtreding van een bepaalde sociale norm. Onze moraal is sociaal-functioneel en intuïtief. Voor de historicus is het belangrijk te beseffen dat een morele reactie kan gebeuren binnen drie verschillende domeinen: het autonome, het autoritaire en het sacrale.

De populaire legitimatie van het koninkdom in een massamediale context heeft het mijn inziens mogelijk gemaakt dat de onderdanen de koninklijke reputatie gaan evalueren en op basis daarvan hun loyaliteit bepalen. Er straalt nog steeds zeer veel prestige van het *'body politic'* af op het *'body natural'* van de koning, maar een reputatie kan alleen onderhouden worden door een representatiestrategie en het persoonlijke gedrag.

Roddel is de manier waarop dat gedrag –met grote gretigheid- geëvalueerd zal worden. Politieke tegenstanders kunnen dit aanwenden en seksuele roddel inschakelen in een politiek discours. Op een koninklijke overtreding van de sociale normen van de groep –in casu de katholieke gezinsmoraal in de 19^e eeuw- wordt op een boze en verontwaardigde manier gereageerd. Deze reactie kan sterker zijn dan wij met ons eigen morele compas kunnen inschatten. Om Febre te parafrasen: onze huidige moraal met zijn twee sentimenten terugprojecteren zou een zwaar anachronisme zijn.

III. Leopold I

3.1 De jonge Leopold in de bakermat van het schandaal

Leopold (1790°) was zich vanaf zijn jeugd bewust van de politieke impact van schandaal. Zijn broer Ernst had een kind verwerkt bij zijn minnares Pauline Panam en zij had hem vervolgens genadeloos door Europa achtervolgd om hem op zijn vaderlijke plichten te wijzen. Uiteindelijk zou ze zelfs haar mémoires publiceren in 1824 om hem aan de schandpaal te nagelen. Leopold was geboren in het minuscule en verarmde Duitse prinsdom Coburg-Saalfeld, maar het was zijn moeder Augusta die de Coburgs weer op de kaart zette door één van haar dochters uit te huwelijken aan een Russische prins. Het was op aanstichten van de Russische tsaar Alexander I dat Leopold het kanaal overstak om de Engelse kroonprinses Charlotte het hof te maken. Na een lang uitgesponnen baltsperiode en het uit beeld verdwijnen van enkele rivalen, sloeg de vonk tussen Leopold en Charlotte over. In mei 1816 zouden ze trouwen. Hun huwelijk belichaamde wat men later de “Victoriaanse” waarden zou gaan noemen. Volgens Davidoff en Hall vond het volk dat het liefdevolle huwelijk van Charlotte en Leopold kon gelden als lichtend voorbeeld voor haar ouders – op wiens horrorhuwelijk we zo meteen dieper ingaan- en voor de maatschappij in het algemeen.¹⁶⁰ Tussen haar privé-rol als aanstaande moeder en haar publieke rol als toekomstige koningin werd bovendien nauwelijks onderscheid te maken.

Toen Charlotte in het kraambed stierf, werd de natie verenigd in de rouw. De identificatie en het meeleven van de Engelse onderdanen met de hun zo vroeg onstolen koningin was totaal: *"it really was as if every household throughout Great Britain had lost a favourite child."*¹⁶¹ Na het overlijden van Charlotte bleef Leopold aan het Engelse hof waar hij de Queen Caroline Affair, de moeder van de moderne seksschandalen, van nabij mee. De protagonisten van dat schandaal waren zijn schoonouders, George en Caroline. De kiemen van dat schandaal werden echter gelegd lang voor Leopold op het Engelse toneel verscheen.

3.1.1 De Queen Caroline Affair

De grootvader van Charlotte, George III, was een heel populaire vorst in Groot-Brittannië. Hij had de volksgunst te danken aan zijn zin voor ceremonieel en zijn voorbeeldige

---

¹⁶⁰ Davidoff L. & Hall. C. *Family fortunes. Men and women of the English middle class 1780-1850*. Londen, 1997, p 149

¹⁶¹ Henry Brougham, *The Times*, 18 Apr. 1789. Geciteerd in Colley, *art. cit.*, p 125

huiselijkheid. Een andere factor in zijn populariteit was volgens de Britse historica Linda Colley het contrast met zijn zoon en troonopvolger George, de prins van Wales en de vader van Charlotte.¹⁶² George jr. was een pathologisch gokker die zijn dotatie verbeuzelde aan de paardenrennen. Het parlement wou zijn schuldenput slechts delven als hij een geschikte echtgenote zocht. De Royal Marriage Act uit 1772 stipuleerde dat de prins de toestemming van zijn vader nodig had en dat zijn echtgenote een protestantse en buitenlandse prinses moest zijn. De entourage van de prins koos zijn volle nicht Caroline van Brunswijk uit. Toen hij haar voor het eerst ontmoette, wil de legende dat hij een glas Cognac vroeg om van de schok te bekomen. Op de dag van het huwelijk in 1795 had hij echter zijn voorzorgen genomen, want hij moest in stomdronken toestand ondersteund worden op weg naar het altaar. Ondanks zijn toestand slaagde hij er toch in het huwelijk te consumeren en een troonopvolgster te verwekken.¹⁶³

Negen maand later werd Charlotte geboren en kort daarna verstootte George zijn gehate vrouw. Ze werd naar het landelijke Blackheath verbannen, terwijl haar dochter bij George in Londen bleef. Hij verspreidde roddels dat ze overspelig was en liet een *'Delicate investigation'* instellen. Dat moraliteitsonderzoek toont hoe kwetsbaar de vrouwelijke reputatie was tegen seksuele roddel. Voor een koningin of kroonprinses gold dit nog meer, omdat men misschien zou gaan twijfelen aan de legitimiteit van de opvolger. Caroline werd niet schuldig bevonden aan overspel maar de commissie maakte haar wel attent op 'ongepast' gedrag, zoals op een bankje zitten samen met een man.¹⁶⁴ In 1811 verzonk George III definitief in de krankzinnigheid en nam zijn zoon George het regentschap op.

In hoe het met zijn dochter omging, had het volk George een sterk signaal gestuurd, maar hij had het niet begrepen. Hij stuurde nog steeds aan op een officiële scheiding en zond daarom spionnen achter Caroline. Die verzamelden de fameuze *'green bag of evidence'*, maar vonden geen definitief bewijs van overspel. De scheiding werd op de straatstenen uitgevochten: George vond dat hij zijn politieke macht ten eigen bate kon aanwenden en Caroline wist dat de publieke opinie haar enige hefboom was. In 1820 stierf koning George III en keerde Caroline terug naar Engeland om haar kroon en bijhorende rechten op te eisen.

---

¹⁶² Colley, L. "The Apotheosis of George-III - Loyalty, Royalty and the British Nation 1760-1820." in: Past & Present, no. 102 (1984), p 102

¹⁶³ Clark, *op cit.*, 178-179

¹⁶⁴ *Ibidem*, p 180

Ze had bij haar terugkeer meteen de publieke opinie op haar hand, maar niettemin werd in het parlement de procedure begonnen om haar huwelijk te doen annuleren.¹⁶⁵

Voor de pers bleek het schandaalproces een godsgeschenk. Gedurende de maanden dat Caroline in het parlement verhoord werd, stond er haast niets anders in de kranten. De affaire stimuleerde de expansie van de pers en de verspreiding van karikaturen, die een goeie manier bleken om censuur te omzeilen. Pogingen om kranten om te kopen en zo de verslagen van het proces uit de pers te houden, mislukten. Als tegenpropaganda had de koning enkel het speciaal daartoe opgerichte conservatieve blad *John Bull*. Uiteraard wou men ook politieke munt slaan uit het schandaal. Vooral hervormingsgezinde radicalen waren hierin succesvol. Ze slaagden er het best in om de affaire voordelig te *framen* als symptomatisch voor het régime van George. De conservatieven benadrukten het belang van de koning als symbool van kerk en staat en dat respect voor de Kroon primeerde boven het respect voor de individuele koning en zijn *'body personal'*. Voor die tijd was het een ongeziene ontplooiing van de publieke opinie, het is dan ook vreemd dat het pas de laatste jaren onder de aandacht is gekomen vanuit genderperspectief, waar het voorheen eigenlijk grotendeels genegeerd of geminimaliseerd werd.¹⁶⁶

George gold voor de Britten als een icoon van die decandentie en immoraliteit, net zoals Marie-Antoinette dat was geweest voor de Fransen. De verlichtingsfilosofen hadden in hun geschriften de invloed van vrouwen als Marie-Antoinette bestreden. Montesquieu, die wij vooral kennen om zijn scheiding der machten, besteedde eigenlijk veel meer aandacht aan de scheiding der sferen. Hij vergeleek de wufte potentaten uit het Oosten, waar de lust regeerde, met republikeinse beginselen, waarin de rede centraal stond. Ook Rousseau was beducht voor de corrumperende invloed van vrouwen. Door tijdgenoten werden *'causes célèbres'* vaak als grootste oorzaken van de revolutionaire agitatie gezien. "*Faites attention a ce miserable Collier, je ne serais nullement surpris qu'il renversat le trone.*", schreef de briljante Franse minister van Buitenlandse Zaken Talleyrand.¹⁶⁷ Aan Napoleon wordt de -al dan niet apocriefe- uitspraak toegeschreven dat de dood van Marie-Antoinette een rechtstreeks gevolg was van L'affaire du collier. Het guillotineren van Marie-Antoinette werd volgens de gerenommeerde Amerikaanse historica Lynn Hunt gemakkelijker omdat ze door de vele

---

¹⁶⁵ Clark, *op. cit.*, p 184-186

¹⁶⁶ Hunt, T. L. 'Morality and monarchy in the Queen Caroline affair'. In: *Albion*, 23 (1991), p 697

¹⁶⁷ Labaume E. *Histoire Monarchique et Constitutionnelle de la Révolution Française.*, p. 139

pornografisch getinte karikaturen die over haar verschenen van haar sacrale aura ontdaan was.¹⁶⁸

3.1.1.1 De huiselijke moraal

Ook de historica's Leonore Davidoff en Hall behandelen de *Queen Caroline Affair* in hun befaamde boek '*Family Fortunes*'. Ze beschrijven hoe de kerk een centrale rol speelde in het formuleren en verspreiden van een aantal sociale normen en genderrollen -meer specifiek de ideeën van huiselijkheid, oprechte liefde, kuisheid, sensibiliteit,...- die gesecculariseerd werden en breed ingang vonden bij de middenklasse. Veel van de gehanteerde retoriek baseerde zich op het idee dat publieke steun en macht moesten voortvloeien uit het etaleren van dat soort voorbeeldige deugdzaamheid.¹⁶⁹ Een Ierse advocaat beschrijft die wens heel fijnzinnig: "*other crowns may be bestowed by despots and entrenched by cannon, but the Throne we honor is the people's choice. Its safest bulwark is the popular heart, and its brightest ornament, domestic virtue.*"¹⁷⁰ Voor de middenklasse was de '*domestic virtue*' van vrouwen de pinakel van de Britse beschaving geworden.

Caroline was een uithangbord van afhankelijke vrouwelijkheid die door mannen werd aangevallen en door *gentlemen* moest verdedigd worden. De vranke Caroline had in werkelijkheid maar weinig overeenkomsten met dat ideaal. Het is dus niet zozeer zijzelf die door het volk verdedigd werd, maar een abstract ideaal dat zij met haken en ogen moest symboliseren. Het politieke verhaal over een corrupte regering bleek uiteindelijk minder wervend dan het thema van de bevestiging van huiselijke deugd en de verdediging van een 'hulpeloze' vrouw. Politiek gezien was het Caroline-schandaal een metafoor geweest om een breder publiek te werven voor een aantal verzuchtingen, maar samen met het schandaal zouden vaak ook die verzuchtingen weer van de politieke agenda verdwijnen.¹⁷¹ Uiteindelijk keerde de publieke opinie weer in het voordeel van de koning, Caroline had veel krediet verloren door haar gedrag tijdens de kroning van George, maar het werd algemeen erkend dat de kroon voortaan van de *vox populi* afhing. De radicalen met hun agenda van sociale en politieke hervormingen hadden een reus op lemen voeten gemobiliseerd.¹⁷² Volgens Davidoff

---

¹⁶⁸ Hunt, L. "The Many Bodies of Marie-Antoinette: Political pornography and the problem of the feminine in the French Revolution", in: Goodman, D. (ed.), *Marie-Antoinette: writings on the body of a Queen*, Routledge: London, 2003, geraadpleegd via google.books.com

¹⁶⁹ Clark, *op. cit.*, p 193

¹⁷⁰ Charles Philips, Esq., Barrister at Law, *The queen's Case Stated 14th ed.*, London, 1820, p 26 geciteerd in Clark, *op. cit.*, p 193

¹⁷¹ *Ibidem*, p 206

¹⁷² Clark, *op. cit.*, p 207

en Hall was dit een overwinning van de 'moral majority'. Het volk had door zijn enthousiasme voor het huwelijk van Leopold en Charlotte al aangegeven wat het wou. In 1820 had het ook onmiskenbaar de oude moraal verworpen.

3.2 Karoline Bauer

We zijn aanbeland bij Leopolds eigen exploten in de schandaalsfeer. Voor zijn Belgische periode springt zijn affaire en vermeende morganatisch huwelijk met de Duitse actrice Karoline Bauer in het oog. Het was zijn privésecretaris, Christian Stockmar, die hen koppelde. De hypochondische Leopold had bij zijn verhuis naar Engeland Stockmar als arts bij zich in vaste dienst genomen. Na de dood van Charlotte was hij in Engeland op een zijspoor beland. Naar het einde van de jaren 1820 toe, vond Stockmar Leopolds avontuurtjes tegen de verveling te riskant, aldus Paul Beliën. Stockmar had zelfs iemand in gedachten om "de mannelijke noden van de prins te lenigen": de Berlijnse actrice Karoline Bauer die, aldus Stockmar, als twee druppels water leek op wijlen kroonprinses Charlotte en – geheel toevallig – zijn nicht was.¹⁷³

Volgens Henriëtte Claessens is het verhaal anders gelopen. De Engelse generaal Wellington zou haar aan het werk gezien hebben in Berlijn en Leopold toevertrouwd hebben dat ze als twee druppels water op Charlotte leek. *Geheel toevallig* bleek ze de nicht van zijn privé-secretaris Stockmar. Die zou met de zaak verveeld zitten, maar toch volgt hij Leopold naar Berlijn: "De trieste prins, die zijn innig geliefde echtgenote niet kan vergeten, wordt uit zijn evenwicht gebracht, zijn voorzichtigheid laat hem in de steek."¹⁷⁴

Hoe royalisten en republikeinen hun draai aan feiten geven. Discoursanalyse is hier vermoedelijk overbodig. Of het uit vrees voor venerische ziektes was, valt moeilijk te staven, maar dat Stockmar zijn nichtje aan zijn broodheer wou koppelen lijkt me toch wel erg waarschijnlijk. In september 1828 trekt Leopold naar Berlijn, waar Bauer in Mozarts opera "*De Toverfluit*" speelde. Karoline was, ondanks haar job als actrice¹⁷⁵, een deugdzaam meisje. Ze was nog maagd en had de avances afgewezen van zowel graaf Bismarck als prins Friedrich van Pruisen, dezelfde Friedrich die Charlotte's eerste keuze was geweest.

Leopold's verleidingspogingen waren aanvankelijk weinig succesvol, omdat ze haar moeder –een weduwe- niet in de steek wou laten. Het feit dat ze hard to get was, maakte

---

¹⁷³ Beliën P., Hoe Coburg de wereld veroverde, in: *Secessie*, 2004, p 21

¹⁷⁴ Claessens, H. *Leven En Liefdes Van Leopold I*. Tielt: Lannoo, 2002, p 55

¹⁷⁵ Op de reputatie van actrices en danseressen komen we later nog terug, want vooral Leopold II was geneigd zijn minnaressen uit die milieu's te recrutereren.

Leopold blijktbaar alleen vastbeslotener. Uiteindelijk boekt de aanhouder vrij snel een overwinning en neemt hij zijn verovering mee naar Engeland. Aan Christian Stockmar schrijft ze: *"Het is een zwaar offer voor mij om mijn carrière op te geven, maar mijn hart smeekt mij om deze droevige, door het lot zo zwaar beproefde man terug gelukkig te maken. Altijd, wanneer ik besloten heb om niet op zijn vraag in te gaan, zie ik zijn donkere, smekende melancholische ogen. Ik zal mijn veelbelovende job in Berlijn moeten opgeven voor de enig mogelijke toekomst die hij mij geven kan: hem te vervoegen in zijn eenzaamheid in Engeland."*¹⁷⁶ Ontroerend, maar volgens Claessens blijkt Karoline een vogeltje zonder hersens: "ze zingt en charmeert, meer niet. Het wordt een verhouding die enkel gebaseerd is op Karolines uiterlijk."¹⁷⁷

Karoline beweert in haar mémoires dat er in 1829 een morganatisch huwelijk zou hebben plaatsgevonden in Claremont House. Strikte discretie moest echter in acht genomen worden. Christian legde Karoline uit dat het huwelijk geheim moest blijven omdat Leopold anders riskeerde om de jaarlijkse dotatie van 50.000 pond te verliezen. Hoewel Paul Beliën hard naar een akte gezocht heeft, kon hij er geen vinden.¹⁷⁸ Ook de adellijke titel waar ze gewag van maakt, is nergens op te sporen. De zoon van Stockmar noemt het verhaal in zijn mémoires te gek voor woorden, volgens Claessens.¹⁷⁹ Bij Beliën klinkt het alweer helemaal anders: "Ernst von Stockmar, de zoon van wijlen Christian Stockmar, schreef dat het huwelijk van Leopold met zijn vaders nichtje *"slechts een kleine vergissing was geweest die snel werd rechtgezet."* Het hele verhaal, zegt hij, *"is te onbelangrijk om er woorden aan vuil te maken."* Beliën benadrukt ook dat Rita von Wagenheim in haar biografie over Christian Stockmar schrijft dat hij alle documenten betreffende Leopold en Karoline verbrandde, zodat *"datgene wat werkelijk gebeurde het mysterie blijft dat Stockmar wilde dat deze liefdesgeschiedenis zou zijn."*¹⁸⁰ Het springt in het oog hoe een fervente republikein vooral twijfel wil zaaien en hoe de royaliste haar citaten slim inkort. Speculatie is echter overbodig, vooral de receptie van dit schandaal moet onze aandacht wegdragen.

De geliefden hebben in alle geval geen huwelijk nodig om op elkaar uitgekeken te raken. Leopold vond dat Karoline hem teveel geld kostte en toen hem de Griekse troon werd aangeboden, wist hij dat hij Karoline de bons zou moeten geven, net als Ernst met Pauline

---

¹⁷⁶ Von Wangenheim R., *Baron Stockmar – Eine coburgische-englische Geschichte*, Coburg : Hirsch Verlag, 1996, p 76 Caroline Bauer aan Christian Stockmar, ? januari 1829 geciteerd in P. Beliën, p 22

¹⁷⁷ Claessens, *op. cit.*, p 59

¹⁷⁸ Beliën, *art. cit.*, p 22

¹⁷⁹ Claessens, *op. cit.*, p 61

¹⁸⁰ Beliën, *op. cit.*, p 23-24

Panam had gedaan. Karoline en haar moeder verlieten Engeland eind mei 1830, pas een week nadat Leopold aan de kroon van Griekenland had verzaakt. Caroline keerde terug naar Duitsland en hervatte haar theatercarrière. Ze zou Leopold nooit meer ontmoeten. In 1844 huwde ze op 36-jarige leeftijd met de Poolse graaf Ladislas-Evarist von Broel-Plater. Na de dood van Broel-Plater schreef ze haar memoires en in 1877 pleegde ze zelfmoord.¹⁸¹ De eerste twee delen “*Aus meinen Bühnleben*” (1871) en “*Komödiantenfahrten*” (1875) werden enthousiast ontvangen. Haar postume mémoires “*Aus dem Leben einer Verstorbenen, Nachgelassene Memoiren von Karoline Bauer*” werden in 1880 in het Duits gepubliceerd en 1884 in het Engels vertaald. De mémoires zijn een ongenadige afrekening met Leopold, ze schildert hem af als een narcist, die dan nog eens een pruik blijkt te dragen ook. Belangrijker is echter hetgene de Amerikaanse krant The New York Times voorspelt in een artikel over de mémoires: “*The essential facts, however, are plain enough, and there can be no doubt that the story will seriously damage the reputation of two men who have hitherto been represented as models of prudence and goodness.*”¹⁸²

Volgens Henriëtte Claessens heeft de publicatie van de mémoires in België geen gevolgen. Het zou wel eens kunnen dat ze er zelfs nooit gepubliceerd zijn. In de nasleep van het overlijden van Marie-Henriëtte, de vrouw van Leopold II, publiceren de socialistische bladen Vooruit en Le Peuple een vertaald artikel uit de Duitse burgerkrant Lokal Anseiger. Het verhaal van Karoline wordt er in uit de doeken gedaan en uitgeleid met een cynische “Men ziet het, de appel is niet ver van den boom gevallen.”¹⁸³ In Le Peuple wordt drie dagen later een inzending van kameraad Camille Hot, een socialistisch gemeenteraadslid, gepubliceerd. Hij vertelt dat hij in het bezit is van de “*Mémoires secrets*” van Bauer, die hij ergens in het buitenland op de kop had getikt.¹⁸⁴ De dag daarop bespreekt Le Peuple de reacties in de andere kranten op hun artikel: “*Les journaux de la Cour dénie toute valeur historique au mémoires secrets de Caroline Bauer, la maîtresse de Léopold I et prétendent qu’ils éclaboussent méchamment et mensongèrement tout l’aristocratie européenne. Naturellement.*”¹⁸⁵ Werd de publicatie verhinderd? We weten dat het nog gebeurde. De socialistische propagandisten lijken in ieder geval niet op de hoogte te zijn van het werk.

---

¹⁸¹ *Ibidem*.

¹⁸² The New York Times, 2-11-1884, geraadpleegd op http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?_r=1&res=9C0DE6DB143FE533A25751C0A9679D94659FD7CF

¹⁸³ Vooruit, 23-10-1902

¹⁸⁴ Le Peuple, 26-10-1902

¹⁸⁵ Le Peuple, 27-10-1902

De koningsgezinde biografen zullen zich later echter inspannen om de mémoires te discrediteren. Baron Beyens schrijft: “[Elle] ne fit qu’aviver la blessure faite à son amour-propre de jolie femme plutôt qu’à son cœur. Elle a trop cherché dans ses Mémoires à noircir, voire ridiculiser le prince Léopold. Le portrait, qu’elle trace de lui à maintes reprises au moral et au physique, n’est qu’une caricature. Il ressemble si peu à ce que nous savons de sa bonté naturelle, de sa générosité, de son esprit supérieur, qu’il nous est impossible d’ajouter foi bénévolement toutes les scènes qu’elle décrit [...]”¹⁸⁶

3.2.1 Een nieuw huwelijk

Dat Leopold’s reputatie via de roddelcircuits is aangetast, lijkt weinig waarschijnlijk. Nog geen jaar nadat hij Karoline had verstoten, wordt hij gevraagd om koning van België te worden. In 1831 vraagt hij de Franse koning Louis-Philippe om de hand van zijn dochter Louise, om door de band met Frankrijk zijn eigen troon te versterken. Mia Kerckvoorde schrijft dat de opschudding rond deze zaak nog niet volledig achter de rug is wanneer Leopold dit huwelijksaanzoek doet. “Sommigen” zouden daarin een van de redenen zien voor de aarzeling van Louis-Philippe en de tranen van de uitgehuwelijkte Louise.¹⁸⁷ Het lijkt me echter dat zijn protestantisme, het feit dat Leopold met de Heilige Alliantie tegen Frankrijk had gevochten en dat hij de kandidaat van de Britten was afdoende redenen zijn om het treuzelen te verklaren.¹⁸⁸ Tijdens de orangistische persprocessen van de eerste jaren van Leopolds bewind, waren alleszins geen referenties naar Bauer te vinden.¹⁸⁹ Uiteindelijk zegt Louis-Philippe ook toe en op 9 augustus 1832 trouwt Leopold met de vrome en katholieke Louise van Orléans.¹⁹⁰ Kwaliteiten die haar in België populair zullen maken.

3.3 De katholieke moraal in België

De Belgische situatie is enigszins verschillend van de Engelse door het grotere belang van de rooms-katholieke kerk. Bij het opstellen van de grondwet hadden de katholieken de vrijheid van meningsuiting moeten toestaan, wat afweek van de eeuwenoude Constantijnse leer die een eenheid van katholieke leer, recht, moraal en gezag voorop stelden, maar het jonge België

---

¹⁸⁶ Beyens, B. « Leopold Ier Intime » in : *Revue des Deux Mondes*, 20 (1934), p 78

¹⁸⁷ Kerckvoorde, M. *Louise Van Orléans : Het Vergeten Leven Van Louise-Marie, Eerste Koningin Van België (1812-1850)*. Tielt: Lannoo, 1988, p 28

¹⁸⁸ *Ibidem*, p 4

¹⁸⁹ Zie: Buysse, L. *De persprocessen van de orangistische krant "Le Messenger de Gand" : (10 december 1830 - 13 december 1856)*, promotor: Frans van Isacker, Gent : s.l., 1968

¹⁹⁰ Kerckvoorde, *op. cit.*, p 5

was en bleef een door en door katholiek land.¹⁹¹ Een korte schets van de 19^e eeuwse katholieke moraal is daarom essentieel.

3.3.1 De erfzonden

Het concept van de erfzonde is genoegzaam bekend. Het katholieke mensbeeld leunt sterk op dat idee van de blijvende, menselijke onvolmaaktheid. De aangeboren zondigheid voert terug op de instinctieve lusten en verlangens die de mens egoïstisch maken en doen zondigen: *“Vue à une certaine profondeur, l’âme humaine est éternellement la même à travers les âges. Sans doute elle dubit les influences de l’époque et des circonstances; elle reçoit l’empreinte du temps, comme la cire celle du cachet.”*¹⁹² Morele verheffing kon slechts door katholieke bevoogding worden bewerkstelligd. Een hoge moraliteit zonder katholieke belijdenis was voor katholieken nauwelijks denkbaar. De moraliteit en het katholieke geloof zijn zeer nauw met elkaar vervlochten. Alleen de Kerk van Christus kan hartstochten en wellust beteugelen.

De Leuvense historicus Bram Delbecke noemt naast de fundamentele onvolmaaktheid van de mens ook het moreel-religieuze gezag van God, kerk en de traditie als pijlers van de 19^e eeuwse katholieke wereldbeschouwing. De fundamentele onvolmaaktheid is de belangrijkste sleutel om de kijk op de relatie tussen mens en gemeenschap te bestuderen: *“De onvolmaakte mens kan slechts dankzij een rigide moreel-religieuze bevoogding naar het goede streven. Slechts door een constante interne en externe psychologische druk kunnen de verlangens bezworen worden. Een sterke collectieve inbedding is daarom essentieel. Het hele menselijke bestaan moet daarom volgens de katholieken nagenoeg exclusief op het collectief gericht zijn.”*¹⁹³

De ingeboren zondigheid maakt dat de mens in allerlei sociale verbanden een vangnet moet vinden. Enkel op die manier kan de mens enigszins succesvol naar het goede streven. De morele en sociale druk die uitgaat van de groep waar het individu deel van uitmaakt moet een rigide sociale controle ontwikkelen die de mens tot het goede aanzet. Hoe nabijer en zichtbaarder een bepaalde gemeenschap is, hoe directer ingespeeld kan worden op de

---

¹⁹¹Witte, E., Craeybeckx, J. en Meynen, A. *Politieke Geschiedenis Van België Van 1830 Tot Heden*. 7de, herziene uitgave. ed. Antwerpen: Standaard, 2005, p 28

¹⁹²Bordeaux, H. “Le Marquis Albert Costa de Beauregard” In *:Revue Generale*, XXXI (1895) 1, p 56 Geciteerd in Delbecke B., *Naar een nieuwe tijd. Het afscheid van de traditionele Weltanschauung bij katholieke intellectuelen en kunstenaars. (1891-1909)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2002, geraadpleegd op: www.thesis.net

¹⁹³ Delbecke, *op. cit.*, online geraadpleegd

levenswandel van de individuele leden. Een kleinschalig, collectief verband zoals het gezin kan daarom sneller en efficiënter invloed uitoefenen op doen en denken dan bijvoorbeeld het volk dat als collectief verband verder van de mens staat. Een maximale sociale controle wordt gewaarborgd door die kleinschaligheid en beslotenheid.

Het meest zichtbare en directe verband dat de mens in zijn omgeving ervaart, is die met het 'huisgezin'. Voor katholieken is het gezin de belangrijkste cel in de maatschappij, hoewel de samenstelling varieert van het nucleus-gezin tot de uitgebreide familie. Dankzij het erg zichtbare en concrete karakter krijgt het dan ook veel aandacht toebedeeld en wordt er een grote autoriteit aan toegedicht. Het gezin is een instelling met goddelijke inspiratie en krijgt een duidelijke sacrale legitimatie. De basis van het gezin is het huwelijk, dat volgens de katholieke leer door Jezus Christus zelf tot sacrament verheven is. De Napoleontische wetgeving doorbrak het katholieke monopolie op het huwelijk, maar door het sacramentele karakter wordt de eenheid tussen man en vrouw als onverbreekelijk beschouwd. Wat God immers heeft verbonden... De taak van het huwelijk is in de eerste plaats kinderen voortbrengen en hen opvoeden in het licht van de Heer.

Aan het hoofd van het gezin staat de vader. Van hem wordt verwacht dat hij de leden van de familie met veel zin voor wat goed geacht wordt in het leven gidst, met een godgegeven gezag en macht als basis daarvan. Als gezagsdrager moet hij ook straf uitspreken om de kroost op het rechte pad te houden en hen te doen opgroeien in respect en gehoorzaamheid tegenover het gezag, daarbij de roede niet sparend. Gemodelleerd naar het beeld van Jozef is de vader ook de voorzienige persoon die de kinderen wegwijst in de wijde wereld en zijn vrouw onderhoudt en beschermt. Hij gaat buitenshuis werken – de man hoort ook in de publieke sfeer- en gebruikt zijn vaderlijke kennis en ervaring om zijn kinderen de weg te wijzen in de samenleving. De parallellen met de vroeg-Victoriaanse ideeën, die ook een evangelische inspiratie hadden, zijn evident. Het huwelijk is ook het gareel van de mannelijke driften. Het seksueel exclusivisme of de monogamie van het huwelijk, moet die kanaliseren.

Terwijl de vader het goddelijke machtscomponent vertegenwoordigt, geldt voor de moederfiguur eerder het omgekeerde. Zij moet de liefde Gods belichamen. Zij moet zich vooral bezighouden met 'liefhebben'. De vrouw is de belichaming van de privé-sfeer: de moeder wordt geacht om zoveel mogelijk thuis te blijven om zo een kern te behouden waar de leden van de familie ten allen tijde steun kunnen vinden en zo te vermijden dat men als onvolmaakt wezen enkel en alleen op zichzelf zou moeten terugvallen. Het is vanuit die

redenering dat de katholieke kritiek op de lage lonen voortkomt. De ideale gezinssituatie is immers diegene waarin de vader uit werken kan gaan om de kost te verdienen, de moeder thuis zit om echtgenoot en kroost te verzorgen en huishoudelijk werk te doen en de kinderen wat kunnen helpen, om zo een vak te leren dat hen later een zekere levensstandaard kan verschaffen. Dat zal hen zekerheid verschaffen. Maar ze moeten ook naar school kunnen gaan om er allerlei vakken en de katholieke leer onderwezen te krijgen, de katholieke opvoeding is van fundamenteel belang.¹⁹⁴

3.3.2 Albertgen en Victoria: de Victoriaanse moraal

De ongelooflijke pudeur en de dubbele standaarden zijn belangrijke overeenkomsten tussen de katholieke en de Victoriaanse moraal. De wortels van de Victoriaanse moraal kwamen al aan bod. In 1836 had Leopold zijn nichtje Victoria, dochter van zijn zus Victoire en de Duke of Kent en de Engelse troonopvolgster, aan zijn neefje Albert, de zoon van zijn door schandalen geplaagde broer Ernst, gekoppeld. Aangezien Albert net als Leopold een echte Coburgse adonis was, werd ook dit gearrangeerde huwelijk een gevoelshuwelijk.

Dat we de Victoriaanse moraal vandaag vooral associëren met een heel strikte seksuele gedragscode, heeft veel te maken met de opmerkelijke verhalen over enkels die moesten bedekt worden omdat ze opwindend waren of over het zwemmen in ‘*bathing machines*’, drijvende kamers die de zwemster aan het zicht moesten onttrekken. Het aseksuele van de Victoriaanse moraal wordt misschien nog het best gevat in de uitspraak ‘*Lie back and think of England*’, die aan Victoria wordt toegeschreven, hoewel er geen bewijs is dat ze het ooit zou gezegd hebben.

Integendeel, uit haar intieme correspondentie bleek ze zeker niet aseksueel te zijn. Victoria verzamelde tekeningen van mannelijk naakt en gaf er zelfs ooit één aan Albert cadeau. Ook de psychohistoricus Peter Gay denkt dat er in de Victoriaanse slaapkamers gewoon wel van seks werd genoten, ondanks de ontkenning van vrouwelijke seksualiteit in bijvoorbeeld het anti-feministische discours.¹⁹⁵ In het katholieke denken werd de seksualiteit erkend, maar alleen binnen het “gareel” van het huwelijk. Dat is een belangrijke overeenkomst tussen de Victoriaanse en katholieke moraal. Om seks uit de openbaarheid te houden was reputatie erg belangrijk. Victoriaanse dames en katholieke maagdekens hoorden

---

¹⁹⁴ *Ibidem.*

¹⁹⁵ Lorenz, C. *De Constructie Van Het Verleden : Een Inleiding in De Theorie Van De Geschiedenis*. Meppel: Boom, 2002, p 99

hun reputatie met hun leven te bewaken. Die reputatie speelt met andere woorden een belangrijke rol in het afdwingen van de Victoriaanse en katholieke normen.

3.3.3 Trouw aan de koning

Binnen de katholieke weltanschauung is ook eerbied voor de traditionele orde erg belangrijk. Het grote respect voor de Belgische monarchie en haar dynastieke traditie getuigt daarvan. De dynastie Saksen-Coburg wordt, ondanks de protestantse wortels van Leopold I, met ontzag bejegend. De figuur van de koning refereert aan kernideeën als autoriteit en verantwoordelijk ‘vaderlijk’ gezag. Bovendien roept het koninkdom nog steeds associaties op met het Ancien Régime waar vorst en paus nog sterk met elkaar verbonden waren. De katholieken in de Belgische kamers streefden er vooral naar om via de parlementaire weg wetten te laten stemmen die de katholieke godsdienst en moraal versterkten. Over hun parlementaire strategie verschilden ze echter wel van mening met het ultramontaanse Vaticaan dat “de kerkelijke overheersing nog steeds wilde realiseren met behulp van een Ancien-Régimevorst die bij Gods gratie regeerde.”¹⁹⁶

Net als de Calvinist Willem I, was Leopold I dus een protestant, meer bepaald een lutheraan. De katholieke kerk in de Zuidelijke Nederlanden had de “ketterse” Willem fel aangevallen, maar eigenaardig genoeg liet ze de al even gereformeerde Leopold met rust. Leopold wist dat het katholicisme doceert dat respect en ontzag voor de door God aangestelde wereldlijke machten een plicht is. De kerk had de gelovigen tussen 1815 en 1830 nooit op die “plicht” gewezen om het Nederlandse gezag te aanvaarden, maar thans deed ze dit wel.¹⁹⁷ De kerk schaarde zich dus achter Leopold.

De liefde was wederzijds: “*La nation belge sera d’autant plus facile à gouverner qu’elle est religieuse*”, schreef hij.¹⁹⁸ Leopold was op dit vlak een kind van het *Ancien Régime* gebleven, hij is blijven denken in termen van dynastieke en religieuze aanhorigheden. Hij beschouwde het katholicisme daarom als hét bindende element in België. „België heeft slechts de keuze tussen katholicisme en anarchie.”, wist hij de pauselijke nuntius Mgr. Raphael Fornari te melden.¹⁹⁹ De grondwet met al zijn beperkingen bezorgde hem veel frustraties en zijn streven was er dan ook op gericht om zijn macht te vergroten. Daarom nam

---

¹⁹⁶ Witte, Craeybeckx, Meynen, *op. cit.*, p 36

¹⁹⁷ Vermeir, P. *Leopold I : Mens, Vorst, Diplomaat*. Dendermonde: Vermeir, 1965, p 231

¹⁹⁸ Art J. “Social control in Belgium, the catholic factor” in: Roodenburg, H, & Spierenburg P. (eds.) *Social Control in Europe. 1: 1500-1800*. Columbus (Ohio): Ohio state university press, 2004, p 114

¹⁹⁹ Vermeir, *ibidem*

hij de katholieke belangen in bescherming om op hun steun te rekenen bij het uitbreiden van zijn eigen prerogatieven.²⁰⁰ Leopold vreesde de anti-klerikale liberale politici die volgens hem door de macht van de Kerk te ondermijnen, ook de Belgische nationale cohesie ondermijnden. “De enige echte en ware Belgen zijn onze goede katholieken.”, schreef hij aan zijn schoonvader, de Franse koning Louis Philippe.²⁰¹

We hebben in het theoretisch gedeelte de Duitse socioloog Emile Durkheim al aangehaald. Volgens Durkheim was religie het cement van de gemeenschap: een manier om de individuele besognes te overstijgen en in een collectief kader te kunnen denken. Hij definiëerde religie als volgt: *"A religion is a unified system of beliefs and practices relative to sacred things, i.e. things set apart & forbidden-- beliefs and practices which unite in one single moral community called a Church, all those who adhere to them."*²⁰²

Religie had dus een sociaal functioneel karakter, volgens Durkheim, net zoals ons morele zintuig dat heeft volgens de moderne sociale psychologie. De bedoeling van religie is om een cultus te creëren, die mensen hun louter eigenbelang helpt overwinnen. De inhoud van normen en rituelen is minder belangrijk dan het feit dat ze gemeenschappelijk zijn.²⁰³ Religie moet voor discipline, cohesie, vitaliteit en blijdschap zorgen. Er zijn een aantal parallellen met ons theoretisch kader over moraal. De katholieken dachten niet toevallig dat de moraal en de religie één en ondeelbaar waren. Om moreel te handelen was, net zoals de katholieken dachten, een sterke inbedding in een collectief nodig. De katholieke voorliefde voor kleine, gedecentraliseerde gehelen zoals het dorp en het gezin, strookt met wat we zouden verwachten, redenerend vanuit een theoretische achtergrond. Volgens de katholieke leer kan de mens enkel op het rechte pad blijven als hij is ingebed binnen knusse gehelen zoals het gezin en het dorp. Binnen die kleine, zeer persoonlijke verbanden zou het afradend effect van roddel en het verlies van reputatie inderdaad het grootst zijn. Ook voor de ‘zelfbewuste’ morele sentimenten, zoals schaamte- en schuldgevoel, geldt dat ze er vooral zijn om de reputatie te bewaken. De Amerikaanse schrijver en satiricus H.L. Mencken definiëerde het geweten ooit als *"the inner voice which warns us that someone might be looking."*²⁰⁴

Van de katholieke en Victoriaanse moraal zijn ook de hypocrisie en de dubbele standaarden ons bijgebleven. Dat er ook binnen de katholieke moraal verschillende maten en

---

²⁰⁰ Witte, Craeybeckx, Meynen, *op. cit.*, p 38-39

²⁰¹ Stengers, *op. cit.*, p 158

²⁰² Watts Miller, W. *Durkheim, Morals and Modernity*. London: UCL Press, 1996, p 235

²⁰³ Graham & Haidt, *art. cit.*, p 8

²⁰⁴ Pinker, *art. cit.*

gewichten gelden voor koningen en paupers, voor mannen en vrouwen, moet te verklaren zijn vanuit het sociaal functionele karakter van de katholieke moraal. Die moraal is ook gefundeerd op gemeenschap, autoriteit en sacraliteit. Dat deugdzaamheid en autoriteit wel eens verward worden ligt aan de basis van de mythe van de rechtvaardige koning, een idee als noblesse oblige en een uitdrukking als 'van de prins geen kwaad weten'. De aard van ons morele zintuig, dat geëvolueerd is om ons sociale functoren mogelijk te maken, niet per se om ons consequent te doen oordelen, heeft daar allicht veel mee te maken.

3.4 Leopold I in België

Na deze ruime inleiding, komen we tot de kern van de zaak: het eerste koninklijke seksschandaal op Belgische bodem. Rond 1845 is Leopold een zwartgallige en gefrustreerde man van 52, hoewel hij al 13 jaar getrouwd is met een twintig jaar jongere vrouw. Louise verkeert echter in erg slechte gezondheid. Opnieuw wil ik de verbeelding van Claessens even lenen om de tragiek van de situatie geen onrecht aan te doen: "Zijn gemalin wordt meer en meer een medewerkster, niet de vrouw die zijn hartstochten en passie kan opwekken en bevredigen. Ze moet bedelen om zijn genegenheid en stelt zich tenslotte tevreden met louter een hechte vriendschap. Leopold zelf heeft ondertussen veel van zijn gratie verloren, maar zijn passionele karakter is niets afgebot. [...] In het mondaine kuuroord Wiesbaden, waar Leopold vaak samen met het kruim van de Europese adel vertoeft, kan de koning zijn zinnen verzetten met jonge vrouwen, waar hij beweert niet als koning maar als man recht op te hebben. [...] Ze lijdt in stilte en aanvaardt het overspel van haar echtgenote. 's Nachts bijt ze in haar lakens dat men haar hoestaanvallen niet zou horen."²⁰⁵ Het is in deze omstandigheden dat Leopold een vaste minnares neemt.

3.4.1 Arcadie Claret

Marie Anne Arcadie Eugènie Claret wordt geboren in Elsene op 30 mei 1826. Haar vader, majoor Charles-Joseph Claret, is schatbewaarder van de Kas voor Weduwen en Wezen van het Belgisch Leger. Hij zal luitenant-kolonel worden en een belangrijke functie uitoefenen op het Ministerie van Oorlog. Uit zijn huwelijk met de Gentse Henriëtte Neettesonne worden dertien kinderen geboren, van wie er slechts acht in leven blijven.²⁰⁶ Het gezin houdt geen grote sier, maar leeft toch overeenkomstig de stand en rang van een officier. Arcadie is de oudste dochter, volgens Henriëtte Claessen heeft ze als jong meisje het profiel

---

²⁰⁵ Claessens, *op. cit.*, p 242-244

²⁰⁶ Capron, V. *Sur Les Traces D'Arcadie Claret: Le Grand Amour De Léopold Ier*. Brussel: Victor Capron, 2006, p 1-2

van een Griekse godin, een rond en blozend gezicht, een massa goudblond haar en “een geweldige, stevige boezem”.²⁰⁷

Wanneer de vonk overspringt tussen Arcadie en Leopold weten we helaas niet met zekerheid. Is het tijdens een receptie, een bal of een operavoorstelling, vraagt Henriëtte Claessens zich af? Corti en Buffin suggereren dat Leopold Arcadie voor het eerst opmerkt tijdens de inhuldiging van de ‘Galerie de la Madeleine’ in 1849²⁰⁸, maar dit is haast zeker niet het geval. Mia Kerckvoorde respecteert de chronologie beter en situeert de eerste ontmoeting in 1844 op een officiële plechtigheid. “Wellicht is ook de koningin erbij”, voegt ze er voor het dramatisch effect aan toe.²⁰⁹

Het lijkt erop dat vader Claret zich kante tegen de relatie van zijn dochter, omdat hij bevreesd was dat ze daarna geen degelijke ‘burgerlijke’ echtgenoot meer zou kunnen vinden. Moeder Henriëtte was eerder geflatteerd door de koninklijke avances.²¹⁰ Om het obstakel van de minderjarigheid van Arcadie te omzeilen of om haar aan het ouderlijke gezag te onttrekken, wordt een schijnhuwelijk gearrangeerd. De gewillige echtgenoot wordt Frederik Meyer, de stalmeester van het hof. Hij is zesendertig en afkomstig uit Coburg, net als de koning. Het huwelijk wordt op 30 juni 1845 gesloten op het gemeentehuis van Elsene. Henriëtte Claessens beweert dat de bruidegom na de plechtigheid voorgoed naar Coburg vertrekt²¹¹, maar dit klopt niet volgens amateurspeurder Victor Capron, die dit kan staven met notariële akten.²¹²

Arcadie wordt, in gezelschap van haar broer en later haar moeder, geïnstalleerd in de koninklijke straat in een pand met huisnummer 47. Daar vermaakte Arcadie haar koninklijke amant naar verluidt met uitstekende pianospel. Volgens Claessens en Corti²¹³ houdt ze er in de koninklijke straat ook een soort van salon op na waar belangrijke politieke discussies en vergaderingen gehouden worden, gefrequenteerd door enkele getrouwen uit het entourage van de koning. Belangrijke persoonlijkheden als de liberaal Charles Rogier, de kabinetschef van de koning Jules Van Praet en de Minister van Oorlog Generaal Pierre Chazal worden genoemd.²¹⁴ Dit lijkt erg onwaarschijnlijk gezien de relaties tussen Rogier en de koning niet

---

²⁰⁷ Claessen, *op. cit.*, p 245

²⁰⁸ Corti, E & Buffin, C. *Leopold Ier, Oracle Politique De L'europe*. Brussel, 1926, p 351

²⁰⁹ Kerckvoorde, *op. cit.*, p 246-247

²¹⁰ Claessen, *op. cit.*, p 245

²¹¹ *Ibid.*, p 248

²¹² Capron, *op. cit.*, p 2

²¹³ Corti&Buffon, *op. cit.*, p 352

²¹⁴ Claessen, *op. cit.*, p 246

bepaald hartelijk waren te noemen zijn. Dat geldt net zomin voor die tussen Van Praet en “het vrouwmensch”, zoals hij Arcadie noemt in zijn correspondentie.

Voor Pierre Chazal liggen de kaarten anders. Etienne de Rumigny, de Franse minister in Brussel, beschrijft een benoeming die “*quelque sensation*” veroorzaakt: “*Je vous ai mandé, Monsieur, que Mr Rogier avait choisi Mr Chazal pour Ministre de la Guerre. – On aurait pu croire qu’après avoir trouvé inconvenantes les propositions de Mr Rogier, le Roi aurait laissé momentanément de côté les personnes qui avaient osé les Lui proposer. Malgré cela, il vient de nommer Mr Chazal son aide de Camp et, en toute vérité, il est impossible de comprendre quel motif a pu l’y engager, si ce n’est cette disposition bienveillante qu’il manifeste pour tous ceux qui ont le talent de se rendre menaçants, et l’espoir de les diviser.*”²¹⁵ In maart 1846 was de liaison al gekend. Mogelijks werd er wel gezegd dat hier “petticoat influence” speelde. Arcadie en Chazal stonden in ieder geval op een goed blaadje bij elkaar. De Brusselse historicus Albert Duchesne beweert dat hij van enkele van haar nabestaanden heeft vernomen dat Arcadie met Chazal wou trouwen na het overlijden van Leopold.²¹⁶ Minder speculatie is er over de broers van Arcadie. “Du à la protection toute spéciale de Léopold Ier”²¹⁷ kan Edmond Claret ondanks zijn jeugdige leeftijd inschepen op de ‘Louise-Marie’ en deelnemen aan de expeditie naar Santo-Tomas in Guatemala, in een ver verleden een kolonie van België.

Arcadie beschikt ook over een woning in Laken die in zeven haasten werd opgetrokken door de Lakense burgemeester Marc Julien Deby en die later het kasteel Stuyvenberg –de huidige verblijfplaats van koningin Fabiola- zou worden²¹⁸. Arcadie heeft nog een andere woonst ter haar beschikking in Luik waar op 14 november 1849 uit de dubbele echtbreuk Georges Frédéric Ferdinand Henri Meyer geboren wordt. Georges en Frédéric verwijzen naar de gegeven namen van Leopold, Ferdinand naar die van Meyer.²¹⁹ Volgens Vermeir spreekt vanaf dat moment heel Brussel over haar.²²⁰

---

²¹⁵ AMBZ, Copies AEF, 50.22, Rumigny-Guizot, 29-031846

²¹⁶ AKP, Archief Duchesne, niet genummerd stuk.

²¹⁷ AKP, Archief Duchesne, uittreksel uit *Biographie Nationale*, niet genummerd stuk

²¹⁸ Capron, *op. cit.*, p 5-6

²¹⁹ *Ibid.*, p 5

²²⁰ Vermeir, *op. cit.*, p 116

3.5 Een Meyer en zes Malou's (1846-1847)

3.5.1 De politieke context

Het vroege België was de tijd van het unionisme, een samengaan van gematigde katholieken en liberalen. Maar al gauw zou de levensbeschouwelijke strijdbijl opgegraven en aangescherpt worden. De katholieken hadden handig de grondwet uitgespeeld om vrijwel alle maatschappelijke domeinen nog verder in de confessionele invloedssfeer te brengen. Vooral het katholieke onderwijs vormde een enorm sterk wapen, waar de liberalen hoogst ongerust over waren. Sinds 1840 was de strijd tussen klerikalen en liberalen gepassioneerder geworden. De liberale dagbladen publiceerden het feuilleton “De zwervende jood” van Eugène Sue, waarin de verderfelijke invloed van de Jezuïetenorde werd aangekaart.²²¹

De Franse ambassadeur de Rumigny maakt zijn eerste minister Guizot dan weer attent op brochures die in België circuleren over het koningshuis. In de brochure van de Abbé de Robiano getiteld *‘Décadence et désaffection ou de l'influence funeste du jésuitisme moderne, sur l'épiscopat, la royauté et l'éducation (correspondance européenne)’* wordt subtiel gealludeerd op het liefdesleven van de koning : “*Or, la nécessité d'une chapelle catholique dans un quartier qui ne l'était nullement, mais où affluaient par contre beaucoup de brillants équipages et de riches ladies, se faisait trop généralement sentir.*”²²² Abbé de Robiano trekt de toewijding van de jezuïeten in twijfel, die teveel toestaan dat er afgeweken wordt van de katholieke leer. Rumigny maakt Guizot ook attent op het boekje *‘La famille d'Orléans’* van de schrijver Charles Marchal, waar die later tot vijf jaar cel voor zou veroordeeld worden in Frankrijk.²²³

De koning ziet de evolutie weg van het unionisme met lede ogen aan en hij zal zich met hand en tand verzetten tegen het einde van het unionisme en tegen zijn eigen constitutionele carcan dat hij als veel te strikt ervaart. In 1845 zijn er verkiezingen en de aftredende premier Nothomb kan geen meerderheid meer achter zich scharen. De gematigde liberaal Charles Rogier wil het formateurschap slechts opnemen als hij de Kamer mag ontbinden, maar dit koninklijk privilege wil Leopold niet afstaan. Van de Weyer is de enige

---

²²¹ Bronne, *op. cit.*, p 190-192

²²² De Robiano A. *‘Décadence et désaffection ou de l'influence funeste du jésuitisme moderne, sur l'épiscopat, la royauté et l'éducation (correspondance européenne)’*, Bruxelles : s.n, 1845, p 21

²²³ De Rumigny, 2-12-1845 en 6-12-1845. Zie ook : Guillaume J., Bony, J., Pichois, C. *Études nervaliennes et romantiques*, p 101

die nog een unionistische regering wil op de been helpen, maar die valt al na een jaar op 2 maart 1946 over de Wet op het Middelbaar onderwijs.

3.5.1.1 Formatiecrisis

De formatie van een nieuwe regering is extreem moeilijk. Een liberaal kabinet zou volgens de liberaal en voormalig minister van Justitie Mathieu Declercq zware oppositie ondervinden, niet alleen van een katholieke meerderheid in de senaat, maar ook van de koning: *“une opposition continue, sourde et déclarée de la part du roi, qui est animé des plus grandes préventions et des plus grandes éfiances contre l’opinion libérale.”* Een louter katholieke regering zou dan weer teveel protest oproepen in het land. Volgens de liberalen is een ontbinding van de Kamer noodzakelijk. Op 15 maart wordt Charles Rogier door de koning belast met het formateurschap.²²⁴ De koning stelt een veto tegen de aanwezigheid van de Luikse liberaal Noël Delfosse in de regering. In een onderhoud met Kamervoorzitter Liedts beklagt de koning zich over zijn positie in België en jammert hij dat hij beter de kroon van Griekenland had aanvaard. Declercq schrijft over de positie van de koning: *“Aujourd’hui, on s’aperçoit au palais que la personne du roi est découverte par la résolution qu’il a prise et exécutée de refuser les propositions de Mr. Ch. Rogier pour la composition d’un ministère sans qu’il en existât un pour répondre de cette résolution. L’on est fort effrayé, l’on craint des attaques directes contre la personne du roi.”* Men beweegt de liberale kranten om zich stil te houden.²²⁵

Wanneer Rogier over de positie van Delfosse tot een vergelijk komt met de koning, geeft hij zeven voorwaarden die hij graag vervuld wil zien. De koning antwoordt alleen op de zevende, de ontbinding van de kamers. Hij weigert en stelt dat de vervulling van die voorwaarde het ondertekenen van zijn eigen abdicatie zou zijn. Rogier beschouwt zijn opdracht als mislukt en meent dat de koning net op een mislukking van een homogeen liberaal kabinet heeft aangestuurd. D’Hofschmidt wordt vervolgens uitgestuurd door de koning, maar geen enkele liberaal wil een regering op poten helpen zonder een ontbinding van de Kamer.²²⁶ De formatiegesprekken verlopen extreem moeilijk. Niemand lijkt minister te willen worden. Liberale ministeriabelen weigeren bijvoorbeeld portefeuilles onder het voorwendsel dat hun

---

²²⁴ Leclercq, *Une Lignée de juristes*. Bruxelles: M. Hayez, 1942, p 264-268

²²⁵ *Ibid.*, p 272-273

²²⁶ *Ibid.*, p 274-278

vrouw niet naar Brussel wil verhuizen: “*Les femmes jouent un tres grand rôle dans les affaires administratives du Pays. Le Roi en parlait avec amertume.*”²²⁷

3.5.1.2 Van Praet ter discussie

Op 31 maart wordt een katholiek kabinet gevormd onder leiding van Barthélemy-de Theux. De regering wordt met 50 tegen 40 stemmen in het zadel geholpen door het parlement.²²⁸ Leopold zelf bleef vaak onzichtbaar en liet zijn kabinetschef Jules Van Praet de kastanjes uit het vuur halen. Het was zonneklaar dat Van Praet in opdracht van Leopold een conservatief kabinet in het zadel wou helpen. De kroon had zichzelf ontbloot, zowel ten aanzien van de linker- als de rechterzijde.²²⁹ De irritatie over het optreden van Van Praet was wijdverspreid. De Franse ambassadeur de Rumigny schrijft hierover het volgende aan Guizot:

*“ Ce qui donne à cette affaire un degré (sic) de gravité plus grand encore que le reste, est que l’on en profite pour accuser le Roi de mollesse et, il faut le dire, d’insouciance pour les intérêts de l’Etat. On murmure très haut. A ma grande douleur je vois qu’on est très injuste dans les reproches qu’on se permet contre Lui à cette occasion. On se plaint de ce qu’il ne parle à personne, de ce qu’il persiste à mettre Mr Van Praet en avant ; de ce que rien ne se fait directement entre lui et ceux dont les conseils seraient bons à prendre. [...] peut-être les éviterait-on si le Roi consentait à agir un peu moins par un intermédiaire depuis longtemps fort compromis. ”*²³⁰

Dat de koning zijn liberale ministers zo moeilijk tot dienstbaarheid kan bewegen, is volgens De Rumigny grotendeels te wijten aan de positie van Van Praet:

“J’entends tous les jours les hommes les plus considérables du Pays déclarer, lorsqu’on leur parle de dévouement, que le Roi peut en demander des preuves à ceux qu’il a comblés, mais non pas à ceux qu’il n’a jamais pris la peine d’écouter. Tous déclarent qu’ils se refusent à seconder le Roi parcequ’ils ne veulent absolument pas se soumettre à l’influence occulte et despotique de trois hommes qui semblent s’être chargés de diriger l’Etat, MMrs Van Praet, de Muelenaere et d’Huart qui, chacun selon son activité et ses calculs d’intérêt personnel, gouvernent sous le nom du Roi en laissant à d’autres la responsabilité de leurs fautes. J’ai vu des lettres qui prouvent

---

²²⁷ AMBZ, Copies AEF, 50.22,Rumigny-Guizot, 10-03-1846, p 3

²²⁸ Leclercq, *op. cit.*, p 278-279 en De Rumigny, 31-3-1846

²²⁹ Viaene, V. *Belgium and the Holy See from Gregory XVI to Pius IX (1831-1859) : Catholic Revival, Society and Politics in 19th-Century Europe*. Bruxelles: Institut historique belge de Rome, 2001, p 447

²³⁰ AMBZ, Copies AEF, 50.22,Rumigny-Guizot, 1-03-1846, p3

qu'en Province cette accusation est tout aussi amèrent formulée que dans la Capitale. ”²³¹

De Muelenaere en Hulst waren de Ministers van Staat in de regering, zonder portefeuille. De indruk wordt gewekt dat Van Praet op eigen houtje met 's lands belangrijke politici spreekt. Het lijkt wel of hij uit persoonlijke nieuwsgierigheid de gesprekken onderhoudt: “*Cette conduite incertaine de la part de l'intermédiaire du Roi s'étend jusqu'aux personnages du plus bas étages dans les rouages administratifs.*”²³² Volgens de Leuvense historicus Vincent Viaene bracht het Arcadie-schandaal het aanzien van het hof een gevoelige klap toe, waardoor het er mede voor zorgde dat de macht van Van Praet werd ingeperkt: “*It is curious that the chief political victim of the rumour circuit about Mademoiselle Claret should have been a man who never showed the least interest in sex.*”²³³ Jammergenoeg is het niet te achterhalen waar hij deze uitspraak juist op baseert.

Van Praet zelf lijkt zich goed bewust te zijn van de liberale onvrede en de verwijten die hem worden gemaakt: “Ze zijn burgerlijk, keren zich tegen de priesters en de adel, ze benijden hun titels, hun eerbetogingen (sic) en hun grote fortuinen, ze schrikken van de naam jezuïet, die van de monarchie houdt en nationaal is... [...] Er is op de eerste plaats bij de stemgerechtigden in Brussel een gevoel van jaloezie, een anti-adel-, een anti-jezuïetengevoel.”²³⁴

3.5.1.3 Het liberaal Congres

De liberalen gaan zich organiseren als een partij op het liberaal congres in juni 1846. Het is de eerste keer dat op dergelijke wijze van het grondwettelijke recht op vergadering gebruik wordt gemaakt. Katholiek België deed novenen branden om het land van het liberalisme te redden en de koning werd scheef bekeken omdat hij het Congres had toegestaan. De verschillende liberale fracties zijn aanwezig. Doctrinair als Verhaegen, Devaux en jonge progressieve liberalen zoals Félix Delhasse, die “De staart van Robespierres” werd genoemd. Het absolute, liberale talent was echter Walthère Frère-Orban. De kampioen van de lekenstaat woog zwaar door op de vergadering, inspireerde de resoluties van het Congres en organiseerde de structuren van de partij.²³⁵

---

²³¹ *Ibid.*, Rumigny-Guizot, 16-03-1846, p 2-3

²³² *Ibid.*, Rumigny-Guizot, 29-03-1846, p 3

²³³ Viaene, *op. cit.*, p 447

²³⁴ Brief uit Archief Goffinet, geciteerd in Claessens, *op. cit.*, p 180

²³⁵ C. Bronne, *Leopold I en zijn tijd*, p 193-195

De koning beklagt zich over de snelle opvolging van de verkiezingen en spreekt nogmaals zijn wantrouwen uit tegenover de liberalen: “*Nous avons, ici, une lutte bien nuisible entre les catholiques et les libéraux; les premiers sont nos nationalistes et les seconds prônent, à peu près, le système de feu le roi Guillaume Ier. Des deux côtés, on est souvent futile. Nous ne souffririons cependant que peu de ce désaccord, si nous n’étions pas obligés d’avoir des élections pour le Parlement tous les deux ans: la Constitution actuelle étant une folie.*”²³⁶

De Rumigny noemt de oprichting van de liberale partij een schandaal onder de ogen van de koning en zijn regering: “*Les étrangers s’étaient effrayés des conséquences de tant d’audace d’un côté et de tant d’apathie de la part de l’autorité supérieure.*”²³⁷

Na de regeringscrisis was er uiteraard grote onvrede gegroeid bij de liberalen. In het parlement werd georeerd tegen de “*pouvoir occulte*” die de Kroon richting een regering Barthélemy-de Theux had bewogen. Ook andere liberale mythomoteurs zoals jezuïetische complotten werden gemakkelijk in dit verhaal ingeschakeld.²³⁸ Zelfs de vooraanstaande katholiek Pieter Dedecker had zich bij de vertrouwensstemming onthouden omdat ook hij bevreesd was de indruk te wekken van een “*influence occulte de la part du clergé catholique*”.²³⁹ Ook de Rumigny bekritiseert die propagandatechnieken van de liberalen:

“*Afin de se donner des adhérens, il n’est sorte de manoeuvres auxquels ils ne se livrent pour attaquer le pouvoir. Plus rien n’est sacré. On remonte au plus haut pour prouver l’influence occulte qu’exerce le parti catholique sur le Gouvernement, ses ramifications, ses moyens. Il n’est sorte de contes absurdes auxquels on n’ait recours ; plus ces contes sont absurdes, plus ils sont calomnieux, plus ils obtiennent croyance dans les basses classes de la population.*”²⁴⁰

3.5.2 De majesteit geschonden

De aanvallen blijven niet zonder effect en -misschien nog ergst van al- ze treffen ook de koning: “*Malheureusement, je suis obligé de le dire, ils ne sont pas sans produire un effet réel très contraire au respect et à l’affection dûs au Roi et même au Reine.*”²⁴¹

---

²³⁶ Leopold aan Jan, 17 april 1846, Archives de Méran. Geciteerd in Buffon, Corti, *op. cit.*, p 194

²³⁷ AMBZ, Copies AEF, 50.22, Rumigny-Guizot, 7-11-1846, p 2

²³⁸ Viaene, *op. cit.*, p 447

²³⁹ Leclercq, *op. cit.*, p 279

²⁴⁰ AMBZ, Copies AEF, 50.22 Rumigny-Guizot, 11-05-1846

²⁴¹ *Ibid.*, Rumigny-Guizot, 11-05-1846

Na de zomer blijft de schoolkwestie de politieke agenda domineren. De Franse ambassadeur de Rumigny wijdt in zijn brieven aan de Franse regeringsleider Guizot ook ettelijke passages aan de “*situation du cabinet à l’égard de la Couronne*”.²⁴² Het ontbloten van de kroon en het doorbreken van het colloque singulier zijn blijkbaar niet alleen voorbehouden voor het Blackberry-tijdperk, zoals Rumigny met veel verontwaardiging constateert:

*“A la même époque et depuis, grâce au système d’indiscrétion dont personne ne se fait faute ici, on a su jour par jour ce que disaient les ministres du silence du Roi à leur égard pendant son voyage. Ils avouaient qu’ils ne savaient même pas ou était leur Souverain : c’est au point que les courriers portaient sans connaître leur destination ; on ne pouvait pas conclure de ces confidences que le Cabinet fût bien ancré dans les affections du Roi. Il y a certainement de l’exagération dans ce qui s’est dit , mais c’est ainsi que le Public le voit se présenter devant les Chambres. ”*²⁴³

Een tweede herkenbaar punt is de aanzwellende kritiek op het vele reizen en de resulterende afwezigheid van de koning:

*“ Quant à la position personnelle que l’on a faite au Roi, il me paraît impossible de Vous faire comprendre combien ses longues et continuelles absences ont été mises à profit par les diverses oppositions pour Lui faire tort dans l’esprit de ses Sujets. Ce qui se dit publiquement , sans retenue, sans respect aucun est au-delà de toute description et de toute convenance. Il n’est pas un étranger qui n’en soit douloureusement frappé. ”*²⁴⁴ (onderlijning Rumigny)

Niet alleen de publieke opinie, maar ook de ministers tonen zich in steeds grotere mate ongerust over de vele en lange vakanties van de vorst. Begin december wordt bij Leopold aangedrongen “*avec la plus grande insistance dans leurs prières*” om toch tenminste op nieuwjaarsdag en op zijn feestdag in zijn land aanwezig te zijn. “*C’est de Mr Dechamps que je tiens cette confidence, il était véritablement inquiet de l’impression qui produirait cette nouvelle absence du Roi.*”²⁴⁵

De kritiek op de afwezigheid van Leopold was ook een heikel punt voor de Brusselse procureur Charles de Bavay in het fameuze cartoonproces. Niet alleen op de lange

---

²⁴² *Ibid.*, Rumigny-Guizot, 7-11-1846, p 1

²⁴³ *Ibid.*, Rumigny-Guizot; 7-11-1846, p 5

²⁴⁴ *Ibid.*, Rumigny-Guizot; 7-11-1846, p 5

²⁴⁵ *Ibid.*, Rumigny-Guizot, 9-11-1846

afwezigheden, maar ook op de seksuele avonturen van de koning werd gezinspeeld, zijn buitenlandse bordeelbezoeken bijvoorbeeld. De twee waren vaak met elkaar verweven.²⁴⁶

Ook de Rumigny verwijst in zijn brieven naar deze seksuele connotatie:

*“Dans ces derniers temps l’humeur s’est manifestée par les attaques le plus grossières, le plus scandaleuses. J’en ai parlé plusieurs fois aux Ministres qui, tout en convenant de l’impression qu’elles produisaient, répondaient avec leur flegme ordinaire qui c’était le fait des menées (sic) orangistes. Admettant que ce-la fut exact, était-on dispensé pour cela d’user des moyens de répression que toute administration organisée a toujours la faculté d’employer quant (sic) elle le veut ?”*²⁴⁷

Voor Rumigny is het afkalvende krediet van de koning zelfs het enige, politieke relevante feit dat onder de Belgische bevolking leeft :

*“ Quoiqu’il soit, il est un fait digne de remarque, c’est que malgré le mécontentement qui l’on montre, à aucune époque la population n’a été plus paisible, plus occupée, plus satisfaite du bien-être matériel dont elle jouit. Partout le calme et l’ordre ont régné. Aussi on sait en conclure que le seul fait à déplorer est le changement très grand qui s’est opéré dans les sentiments du peuple à l’égard du Roi : ce changement est total. C’est un sujet de très pénibles réflexions pour tous ceux qui traversent la Belgique : le nombre est grand. ”*²⁴⁸

De opinie over de koning is totaal veranderd, maar ook die over de koningin : *“ Par compensation la Reine a autant gagné qui le Roi a perdu dans l’affection de la population. On oppose l’une à l’autre pour bien montrer la différences des des (sic) sentiments ”*²⁴⁹ De vrome koningin die de katholieke deugden belichaamde, werd dus alleen maar populairder.

Naar aanleiding van de troonrede op 10 november waren er grote voorzorgen genomen *“à s’assurer que des applaudissements auraient lieu”*: bijna alle mannen onder de wapens waren opgevorderd: 15,000 soldaten en 2,000 burgerwachten. De gevreesde demonstraties blijven echter uit, die mogelijkheid werd volgens Rumigny door *“hommes trop zélés”* overdreven. Bij het mobiliseren van de opgetrommelde applausmachine bleef het niet, tot grote vreugde van Rumigny:

---

²⁴⁶ Deneckere, G. & Donckers, G. "Een Publiek Geheim Voor De Rechtbank. Paradoxen in De Censuur Op 'Majesteitsschennis' in Een Liberale Constitutionele Monarchie. België, 1846-1847." in: Belgisch Tijdschrift Filologie en Geschiedenis 85, no. 2, p 347-349

²⁴⁷ AMBZ, Copies AEF, 50.22 Rumigny-Guizot, 7-11-1846, p 6

²⁴⁸ *Ibid.*, Rumigny, 7 -11-1846, p 6

²⁴⁹ *Ibid.*, Rumigny, 7-11-1846, p 6

*“Le Gouvernement a cru devoir ne pas se borner à ce grand déploiement de forces; il a enfin sèvi contre les marchands qui vendaient les scandaleuses caricatures dont ma dernière dépêche fait mention. Avant-hier ils ont été arrêtés et les caricatures saisies. — L’administration a enfin compris la nécessité de sortir de son inqualifiable lèthargie : je l’y avais excitée de mon mieux ; j’avais engagé les Ministres à mettre fin à ces outrages trop longtemps impunis.”*²⁵⁰

De Franse ambassadeur had Van Praet ook op het hart gedrukt de ministers te vragen in het vervolg wat meer ijver aan de dag te leggen in gelijkaardige zaken, maar het antwoord van Van Praet verwonderde hem zeer : “*— j’avais invité Mr Van Praet à exciter leur zèle : lui aussi donnait l’exemple de l’insouciance, prétendant que le Roi rirait Lui même le premier de ces sortes d’injures. Il est vraisemblable que le Roi aura pensé autrement.*”²⁵¹

Het scepticisme van de Rumigny tegenover Van Praet bleek al snel gerechtvaardigd :

*“ Le Roi a montré beaucoup moins d’indifférence qu’on ne l’avait cru à l’apparition des caricatures dirigées contre lui. Il a même témoigné un très grand mécontentement de l’inaction des autorités. Il a exigé des poursuites qui ont été commencées ; et qui, selon toute apparence, seront suivies d’effet. Ce qui montre combien avaient raison ceux qui invitaient les Ministres à réprimer ce scandale dès le début, et la facilité avec laquelle on s’est soumis aux simples prescriptions de la police. Ces honteuses caricatures ont disparu et l’un des deux marchands qui les vendaient a fait publier qu’à l’avenir il ne s’en trouverait plus chez lui. ”*²⁵²

3.6 Het proces

3.6.1 Aarzelig bij het gerecht en de regering

Anders dan Deneckere en Donckers lijken te suggereren, is het niet de persoonlijke ambitie van Procureur-Generaal de Bavay²⁵³, maar het ingooien van de ramen van Parys de rechtstreekse aanleiding om het proces in te spannen. Dat ingooien van de vitrines van de drukkers Parys en Sacré door enkele royalisten, was volgens Delbecke de concrete aanleiding voor het persproces dat tegen hen werd aangespannen.²⁵⁴ Ook Rumigny bevestigt dit: “*Une*

---

²⁵⁰ *Ibid.*, Rumigny, 10 -11-1846

²⁵¹ *Ibid.*, Rumigny, 10 -11-1846

²⁵² *Ibid.*, Rumigny, 14-11-1846, p 1-2

²⁵³:Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 345

²⁵⁴ Delbecke, B. “Verlekkerd op geitenmelk en een kalkoenhoedster: over de ontstaansgeschiedenis van de wet van 6 april 1847”. In: Pro memorie: bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden, 7 (1); 2005, p 120

circonstance assez étrange est que le lendemain même du retour du Roi à Bruxelles, on a brisé les vitres de deux boutiques où les caricatures contre le Roi étaient en vente. Si cela a pu se faire ce jour là rien ne disait que la même chose n'eût pu avoir lieu avant. ”²⁵⁵ Het is niet de eerste keer dat het volk het op relatief gewelddadige manier opneemt voor de koning.²⁵⁶

Pas toen duidelijk werd dat een deel van de publieke opinie de verdediging van de koning opnam, net zoals ze dat bij de , schoten politiek en gerecht in actie. Men wist al een tijdje van de spottende en seksueel getinte karikaturen, maar had het niet opportuun geacht om te reageren. Op 14 november schrijft Rumigny:

”Les ministres conviennent aujourd’hui qu’ils ont pu appliquer la législation existante, c’est-à-dire la loi de 1831 : __ depuis deux mois, ils résistaient à toutes les suggestions en prétendant que cette loi ne les armait point suffisamment pour qu’ils pussent poursuivre. C’est cela qui a indisposé plus particulièrement le Roi. Il est pénible pour Lui qu’on laisse retomber sur Sa Personne la responsabilité des mesures qui sont prises en ce moment. ”²⁵⁷

En inderdaad, toen Minister van Justitie Jules-Joseph d’Anethan Procureur-generaal Charles de Bavay aanschreef op 23 oktober 1846, wees die laatste op de ontoereikendheid van de perswetgeving en het mogelijk contraproductieve effect van een publiek assisenproces. De briefwisseling tussen D’Anethan en de Bavay biedt een interessante kijk op het politieke en gerechtelijke denken over de impact van schandaalprocessen op de publieke opinie:

“ Je suis tout disposé, Mr. Le Ministre, à poursuivre des images aussi scandaleux, mais je me demande si la poursuite n’augmenterait pas elle-même le scandale que l’auteur a voulu atteindre. Je pense que la question est assez délicate pour être sérieusement examinée et j’attaindrai vos ordres avant de commencer une instruction. ”²⁵⁸

D’Anethan deelde de mening van de Bavay, maar hij vond het jammer dat het Brusselse gerecht niet onmiddellijk had ingegrepen. De Bavay hield het ministerie op de hoogte en vreesde dat de karikaturencampagne deel zou kunnen uitmaken van een ruimer complot, Méphistophélès had immers in zijn laatste nummer de revolutie gepredikt voor eind februari 1847. Hij vreesde buitenlandse (Nederlandse) financiële steun en meende dat de

---

²⁵⁵ AMBZ, Copies AEF, 50.22 Rumigny-Guizot, 7-11-1846, p 6

²⁵⁶ Witte, Craeybeckx, Meynen, *op. cit.*, p 34

²⁵⁷ AMBZ, Copies AEF, 50.22 Rumigny-Guizot, 14-11-1846, p 1-2

²⁵⁸ Geciteerd in Delbecke, *art. cit.*, p 120

Staatsveiligheid het zaakje in de gaten moest houden. De karikaturen moesten oproer zaaien onder de bevolking.²⁵⁹ Opnieuw ondersteunt Rumigny deze interpretatie:

“ Mr. Dechamps²⁶⁰ m’a dit qu’on soupçonnait beaucoup le Gouvernement Hollandais d’avoir excité et payé en cette occasion. On a trouvé les preuves que beaucoup d’argent avait été donné aux prévenus. Les libéraux n’en ont guères et en donnent peu ; ce sont donc les agens (sic) Hollandais habituels que l’on a vu parcourir le Pays qui on dû en être les distributeurs. On va même jusqu’à soupçonner le secretaire de la Légation Hollandaise de n’être pas étranger à ces menées. ”²⁶¹

3.6.2 De boosdoeners

Dat ook de liberalen verdacht worden is frappant en het is in hun uiterst linkse hoek dat de schuldigen moeten gezocht worden. De fameuze karikaturen verschenen in de radicale, satirische bladen *Méphistophélès* en *Argus*, die spotten met het klerikalisme en de doctrinaire liberalen. Hoewel er aanvankelijk enig respect is voor de koning, zal dit omslaan eens duidelijk wordt hoe de koning een aantal mensen aan zich wil binden en zijn machtsaspiraties duidelijk worden.²⁶² Er werd ook al eerder gespot met de koning, vooral om zijn opzichtig geëtaleerde rijkdom.²⁶³

Door de humoristische verpakking van hun politieke boodschap, konden de satirische bladen zich wat verder wagen dan serieuzere bladen. Satire en karikaturen waren in de 19^e eeuw bij uitstek de manier om de grenzen van het toelaatbare af te tasten. Vaak hadden de bladen slechts een beperkte oplage²⁶⁴, maar de karikaturen werden in grotere hoeveelheden afgedrukt en in etalages ten toon gespreid, zodat ook de arbeidersklassen ermee in contact kwamen.²⁶⁵

Sommige figuren uit het satirische persmilieu waren al bekend bij het gerecht. Parys, de uitgever van *Méphistophélès* was in april 1846 benaderd door Jan Pellerin om zijn ‘Oproep aan alle waere Belgen door de vrienden van het Vlaamsche volk’ te drukken, een pamflet waarin tot een hongermars op Brussel werd opgeroepen. Parys zou twee proeven hebben gemaakt, maar ontzet zijn geweest over de inhoud van het pamflet en er niets meer mee te maken willen hebben.²⁶⁶ Volgens de Rumigny zijn Pellerin en Parys, de uitgever van

---

²⁵⁹ *Ibidem*

²⁶⁰ Adolphe Dechamps (1807-1875) was Minister van Buitenlandse zaken in de regering de Theux.

²⁶¹ AMBZ, Copies AEF, 50.22 Rumigny-Guizot, 14 -11-1846, p 1-2

²⁶² JM. Demeulemeester, *Méphistophéles of de democratische tendenzen in een Brussels schimblad (1830-1870)*, p 41-45

²⁶³ C. Böting, *On rira toujours*, p 51-52

²⁶⁴ Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 347

²⁶⁵ Clark, *op. cit.*, p 8

²⁶⁶ Deneckere& Donckers, *art. cit.*, p 346

Méphistophélès, daarvoor opgepakt in Brussel. Uiteraard was hun actie “orangistisch” geïnspireerd, volgens de Rumigny.²⁶⁷ In werkelijkheid betrof het een uitgave van de geëngageerde maatschappij “Agneessens”. Burgerlijke socialisten die pleitten voor algemeen stemrecht, progressieve belasting, universeel lager onderwijs en de afschaffing van de doodstraf.²⁶⁸ “ *Par une coïncidence qui n’est pas sans avantage, la justice a condamné dans ces derniers jours les auteurs de pamphlets répandus parmi le peuple au mois de Mars dernier et qui avaient mis la population de Gand en émoi.*”, schrijft de Rumigny nadat hij te weten komt dat is opgetreden tegen Parys in de zaak van de cartoons.²⁶⁹ Het pamflet was vertaald en uitgegeven door de maatschappij “Artevelde” en had inderdaad een klein oproer in Gent tot gevolg.²⁷⁰

Naast Parys werden ook Philippe-Augustin Wuillot (46 jaar, doctor in de letteren en leraar aan het Sint-Janscollege in Brussel), Charles-Alexis Deschamps (39, redacteur van *Méphistophélès*), Clément Michaëls (25, typograaf), Jean-Baptiste De Wallens (43 jaar, drukker en uitgever *Méphistophélès*), Charles Verrassel (39 jaar, boekhandelaar en boekbinder), Josse Sacré (34, boekhandelaar en krantenverdelers) en Pierre Dudart (26 jaar, drukverbetaar) voor de rechtbank gedaagd door De Bavay.²⁷¹

3.6.3 De inhoud van de karikaturen

Inhoudelijk werd vooral zwaar getild aan het zinspelen op de lange reizen van de koning in het buitenland en zijn affaire met Arcadie Claret. Het Franse satirische blad *Le Charivari* had ’s konings gezondheidskuur in Tirol op de korrel genomen en het artikel werd overgenomen door Parys in *L’Argus* van 27 september 1846. Het was volgens Parys geen toeval dat ‘Cobourg’ bijna anagram stond voor ‘gros bouc’. Op 22 oktober verscheen een liedjesteekst in *L’Argus* waarin bezongen wordt hoe Leopold gulzig van geit naar geit host. De seksuele toespelingen behoeven weinig duiding:

*“Têtez, têtez, brave Cobourg,
La chèvre qui fait votre amour
[...]
Avec cette chèvre si chère
Vous pouvez encore être père
[...]*

²⁶⁷ AMBZ, Copies AEF, 50.22 Rumigny-Guizot, 11-04-1846

²⁶⁸ Gaus, H. *Politieke En Sociale Evolutie Van België*. Leuven: Garant, 2001, p 223

²⁶⁹ AMBZ, Copies AEF, 50.22 Rumigny-Guizot, 10-11-1846, p 2

²⁷⁰ Beke, Frank, *De Gentse Politieke Satirische Pers in De 19e Eeuw*. Gent: s.n., 1968, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, p 48

²⁷¹ Deneckere & Donckers, *art. cit.*, p 346

*Il court de chevrette en chevrette
Et jamais il ne perd la tête.*²⁷²

Ook Charles Verrassel vond de geiten van Leopold een leuke metafoor. Hij had het idee voor een karikatuur waarop de koning zich in zijn officierstenu te goed doet aan de spenen van een ezelin met een Arcadisch mooi vrouwenhoofd. Boven de tekening stond getiteld dat dit de ideale remedie was voor iedereen met gezondheidsproblemen en dat het voorbeeld van de ‘*illustre voyageur*’ meer dan aan te bevelen was. In onderschrift gaf de koning zijn commentaar in een Frans dat zijn Duitse afkomst niet verborg²⁷³: “*Tertyfel che ofse teje pocoub diré te mon vie mais chamais comme tan les Suisse che chentez touchour le chanson te Madame Grégoire. A comme l'on tirait comme l'on tirait...*”²⁷⁴ Josse Sacré goot het gezinspeel op de geiten dan weer in liedjesvorm. Hij drukte twee ‘*chansonnettes comiques*’ af over ‘Popol’²⁷⁵ die van boezem tot boezem laveert²⁷⁶.

Méphistophélès publiceerde op 22 oktober 1946 ook een satirische allegorie op het koninklijke liefdesleven. Het stuk ‘*La gardeuse de dindons*’ was een pastiche op het bekende sprookje ‘*La gardeuse d’oies*’. Een gardeuse de dindons was een mooie boerenmeid en een dindon was een kalkoense haan of een hooghartige betweter. Het spreekt voor zich dat de gardeuse Arcadie was en de dindon Leopold, maar in zoveel woorden werd dat niet gezegd in *Méphistophélès*. Opnieuw was het Verrassel die de subtiele toespelingen in de verf zette met een karikatuur: in de tuin van Laken liep Leopold een kalkoenhoedster achterna terwijl een priester met volle gewicht aan zijn slippen hing.²⁷⁷

3.6.4 Een zaak voor assissen

3.6.4.1 Het gerechtelijk onderzoek en de procedure

Op 8 november 1846 doet de Bavay het gerechtelijk apparaat in actie schieten. De dag nadien al wordt er binnengevallen bij de genoemde drukkers en journalisten. Om de geografische verspreiding van de karikaturen te onderzoeken werden brieven gestuurd aan de burgemeesters van andere Belgische steden. Het bleek een exclusief Brussels fenomeen te

---

²⁷² *L’Argus*. 20-10-1846 geciteerd in Delbecke, *art. cit.*, p 117

²⁷³ Delbecke, *art. cit.*, p 118

²⁷⁴ *Le lait d’anesse*, RABHG

²⁷⁵ ‘Popold’ is een bijnaam die ook Leopold II zou krijgen.

²⁷⁶ Delbecke, *art. cit.*, p 119

²⁷⁷ *Ibid.*

zijn. Via enkele rekeningen kunnen de oplages achterhaald worden: ‘*Le Lait d’ânesse*’ werd op 1050 exemplaren gedrukt, ‘*La gardeuse de dindons*’ slechts op 100 stuks.²⁷⁸

Op 10 februari 1847 komt de zaak voor het Hof van Assisen, het bevoegde gerechtshof voor persmisdrijven. Er wordt aan de heren het beledigen en belasteren van de persoon van de koning ten laste gelegd, een inbreuk op art. 3 van het persdecreet. Het Hof beslist meteen dat het proces achter gesloten deuren zou doorgaan, omdat het vreesde dat de orde en goede zeden in het gedrang zouden komen. Dit was een zeer ongebruikelijk procedure voor pers- en politieke misdrijven, maar zo werd vermeden dat de inhoud van het proces bij het grote publiek bekend zou worden²⁷⁹, de *causes célèbres* van het 18e eeuwse Frankrijk waarschijnlijk nog vers in het geheugen.²⁸⁰ En belangstelling was er aanvankelijk zeker, want er was een menigte nieuwsgierigen opgedaagd bij de start van het proces.²⁸¹ De zitting achter gesloten deuren bleek efficiënt: geen enkele krant buiten *La Belgique judiciaire* bracht verslag uit van het proces.²⁸²

3.6.4.2 De verdediging

De Bavay had die slag dan al binnengehaald, na drie dagen werden de beklaagden over de hele lijn vrijgesproken. De Procureur-generaal had nochtans gehamerd op de reputatie en het verleden van Deschamps, Wuillot en Parys en zo willen aantonen dat ze recidivisten waren die een orangistisch complot hadden gesmeed in een ‘*esprit d’Outre-Moerdyk*’. De grond van de aanklacht, namelijk dat ze de koning publiekelijk en kwaadwillig beledigd hadden, werd op lepe wijze onderuit gehaald: de beklaagden ontkenen simpelweg dat het om de koning ging. De ontkenning is als discursieve strategie interessant, omdat het iets zegt over de relatief geringe politieke motivatie van de beklaagden. Radicalen houden veel meer vast aan hun overtuiging en gaan graag als martelaar brommen. Verrassel argumenteerde dat de twee door hem bedachte karikaturen geen duidelijke afbeelding van de koning zijn, hoewel hij in het verleden de koning al expliciet had uitgebeeld.²⁸³ Ook voor *Méphistophélès* geldt dat ze er vroeger nooit van terugschrokken de naam van de koning te noemen en hem rechtstreeks aan te vallen.²⁸⁴

---

²⁷⁸ *Ibid.*, p 121

²⁷⁹ Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 349

²⁸⁰ Zie: Maza, S. C. *Private Lives and Public Affairs : The Causes Célèbres of Prerevolutionary France*, Studies on the History of Society and Culture 18. Berkeley: University of California Press, 1993.xii, 354 p

²⁸¹ Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 350

²⁸² Delbecke, *art. cit.*, p 122

²⁸³ Deneckere&Donckers, *art. cit.* p 350

²⁸⁴ Böting, *op. cit.*, p 53

De volgehouden ontkenning bleek echter zeer effectief: zolang niet onomstotelijk bewezen kon worden dat de koning werd afgebeeld, had De Bavay geen zaak. “*On prétend que c’est le roi qui a été injurié: qu’on le prouve! Il ne suffit pas qu’on établisse que l’article peut s’appliquer au roi ; si S.M. n’est pas nommé, il faut qu’on prouve par l’écrit que c’est d’elle seule qu’il a été parlé. A défaut du nom du roi, à défaut d’indications telles que l’écrit né puisse s’appliquer qu’au roi, il n’y a pas de corps de délit ; il manque à la prévention un élément injurié.*”²⁸⁵ Bavay was schaakmat gezet: als hij wou bewijzen dat wel degelijk de koning kwaadwillig bedoeld werd in de karikaturen, dan moest hij de kroon vrij letterlijk ontbloten. Net datgene wat hij wilde vermijden, volgens Deneckere en Donckers: “Aangezien de journalisten slechts allusies maakten op de affaire van de koning, maar dit niet met zoveel woorden zegden, moest de Bavay in feite in hun plaats bekennen dat de koning een daadwerkelijk een buitenechtelijke relatie had, want anders konden de journalisten dit niet op de korrel nemen.”²⁸⁶ Volgens een gefrustreerde de Bavay getuigde de ontkenningstrategie van de beklaagden van verregaande lafheid.²⁸⁷

In het slotpleidooi zou de verdediging nog verwijzen naar koninklijke liefdesaffaires uit het verleden, die publieke geheimen waren. De procureur-generaal nam de karikaturen volgens de verdediging te serieus: “*Que dire d’un souverain qu’il a des maîtresses ne constitue pas une injure à sa personne, qu’une semblable allégation peut publiquement se produire sans qu’il en résulte qu’on ait voulu, de propos délibéré, insulter à la Majesté Royale*”.²⁸⁸ Bewijzen dat het om de koning ging en om kwade wil, bleek zelfs voor een uitgekookte pleiter als De Bavay te moeilijk. Vooral de manier waarop het kritische discours aan het adres van de koning verpakt was, bleek belangrijk in de uiteindelijke vrijspraak. Op insinuaties kon het gerechtelijk apparaat moeilijker greep krijgen dan op ondubbelzinnige beledigingen. James Scott noemt dit ‘*the art of political disguise*’. Nog schadelijker voor de koninklijke reputatie dan roddels en insinuaties zou zijn dat ze door hoge rechters herhaald worden en zo tot de public transcript gaan behoren.²⁸⁹

‘*Public transcript*’ en ‘*hidden transcript*’ zijn termen uit het werk ‘*Domination and the Arts of Resistance*’ van James C. Scott. Volgens Scott is het ‘*public transcript*’ het dominante discours zoals dit gepropageerd en afgedwongen wordt door regels, instituties en

---

²⁸⁵ *Belgique judiciaire*, p 208, geciteerd in Donckers& Deneckere, *art. cit.*, p 352

²⁸⁶ Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 352

²⁸⁷ Delbecke, *art. cit.*, p 124

²⁸⁸ *Belgique judiciaire*, p 209 geciteerd in Donckers, Deneckere, *art. cit.*, p 352

²⁸⁹ Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 352-353

dagdagelijkse handelingen in de publieke sfeer. Het *'hidden transcript'* is de verzameling van de echte gedachten en gevoelens van mensen. Het *'public transcript'* is met andere woorden een soort van zelfportret van hoe de dominante bevolkingsgroepen zichzelf zien en aanzien willen worden.²⁹⁰ Dat dit tot maatschappelijke frustratie aanleiding geeft, hoeft geen betoog. De tegenbeweging die hieruit groeit is het *'hidden transcript'* dat varieert volgens actoren en omstandigheden en zowel in daden als in gesproken of geschreven woorden ruchtbaarheid krijgt. Het *'hidden transcript'* botst voortdurend met het *'public transcript'*: het kan geuit worden binnen de private sfeer of in het publieke discours gesmokkeld worden door satire of folkloristische gebruiken als carnaval.

3.6.4.3 De reacties op de vrijspraak

De Rumigny deelt met spijt in het hart mee aan Guizot dat het proces verloren werd en laat meteen weten waar het volgens hem op staat:

*“Voilà où conduit la faiblesse du Ministre de la Justice. C’est un déplorable scandale, on se contente de dire que la législation est insuffisante pour réprimer ces abus : mais n’y a-t-il donc rien à faire en pareil cas ? Je désirerais que Votre Excellence voulût bien en parler à Mr. Le Prince de Ligne. [...] Il est impossible qu’on laisse outrager la Majesté Royale si on veut que le Roi Léopold puisse faire le bien qui est dans son cœur. Il est impossible que ses Ministres se laissent aller plus longtemps (sic) à une telle faiblesse d’action sans compromettre le personne Royale aux yeux de la Nation de la façon le plus grave.”*²⁹¹

De beschrijving van de reacties na de vrijspraak is ondubbelzinnig: *“Le ministère en est consterné. Le public éprouve le même sentiment : les personnes même les moins affectionnées conviennent que l’on ne peut pas tolérer que le Chef du Gouvernement soit exposé aux plus grossières insultes sans qu’il y ait un moyen légal de réprimer ces outrages.”*²⁹² Dit is opmerkelijk, want niet zo veel eerder merkte de Rumigny nog op hoe onpopulair de koning was en hoe schaamteloos er over hem gesproken werd.

De Rumigny legt de schuld voor de vrijspraak vooral bij minister van Justitie D’Anethan. Hij noemt het weinig daadkrachtige ingrijpen en de woorden van de minister *“les seuls moyens de défense adoptés par les avocats de accusés.”* De minister zou door zijn stilzwijgen hebben ingestemd met het ridiculiseren van de koning. Dit is een enigszins overdreven inschatting van de Rumigny, maar hij citeert nog een andere interessante passage:

---

²⁹⁰ Scott, J. C. *Domination and the Arts of Resistance : Hidden Transcripts*. New Haven (Conn.): Yale university press, 1990, p 18

²⁹¹ AMBZ, Copies AEF, 50.22 Rumigny-Guizot, 14-02- 1847, p 1-2

²⁹² *Ibid.* Rumigny-Guizot, 2841, 16-02- 1847

*“ Ensuit ils ont cité les paroles de Mr. D’Anethan a prononcées dans une séance de la Chambre lorsqu’on lui a demandé pourquoi il avait tant tardé à faire agir le Parquet. En effet, il avait fait une distinction formelle entre la publication en elle-même et les commentaires faits par les journaux. Sans ces derniers il déclarait qu’il n’aurait pas autorisé les poursuites. En conséquence le Jury s’est cru en droit de prononcer un verdict d’acquiescement. ”*²⁹³

Er wordt hier vermoedelijk verwezen naar de commentaren die in *L’Argus* verschenen na de royalistische ruitentikkerij. Daarin wordt de koning wel expliciet bij naam genoemd in de hele geitenallegorie.²⁹⁴ In *Méphistophélès* werd het gerecht dan weer uitgedaagd: *“Si les caricatures attaquaient réellement la personne sacrée et inviolable du chef de L’Etat ou le culte, pourquoi le parquet n’en poursuivait-il point la saisie légale. ”*²⁹⁵

3.6.5 De wetswijziging van 1847

Rumigny ziet in de verontwaardiging na de vrijspraak een opportuniteit om de wetgeving aan te passen en hij beschrijft hoe de politieke top van België zich beraadt:

*“ Maintenant que l’on voit que la législation est insuffisante pour couvrir la personne du Roi, chacun se demande ce que l’on va faire. Le ministère s’est réuni en conseil. Dimanche, dans le Cabinet du Roi. — Ce conseil avait été convoqué pour d’autres objets, aussi allait on se sèparer (sic) sans s’occuper de l’évènement de la veille, lorsque Mr Dechamps a appelé sur ce sujet l’attention de ses collègues. Après beaucoup d’objections sur la difficulté d’obtenir quelque mesure efficace en matière de presse en ce moment, il a été convenu, sur les pressantes instances de Mr Dechamps auxquelles Mr de Theux a joint les siennes, que le Ministère proposerait immédiatement un projet de loi sur la presse. Mr d’Anethan voudrait s’étayer à cet effet de l’opinion émise à d’autres époques par ses prédécesseurs. Il hésite entre un ancien projet rédigé par Mr Raikem et un autre élaboré par Mr Leclerc. ”*²⁹⁶

De Rumigny beweert ten slotte ook zelf met de koning te hebben gepraat: *“ Le Roi m’a fait l’honneur de me parler hier de cette très fâcheuse affaire. Il était très animé (trop peut-être) Je L’ai instamment conjuré de forcer Mr d’Anethan à agir avec énergie, promptitude et prudence. Il en sent mieux que moi encore la nécessité. (sic) ”*²⁹⁷

Met veel genoegen stelt de Franse diplomaat vast dat ook de liberale oppositie in de kamer bereid is om mee te werken en om de zaak tegen minister d’Anethan aan te wenden:

“ Jusqu’à présent l’opposition se montre fort convenable en propos du moins. Mr Verhaegen se dispose à faire dans la première réunion de la Chambre une motion pour que le Ministère propose une prompte mesure qui mette la Couronne à l’abri des

---

²⁹³ *Ibid.* Rumigny-Guizot, 2841, 16-02- 1847

²⁹⁴ Delbecke, *art. cit.*, p119

²⁹⁵ RABHG, HAB, 850/857, dossier 4, stuk 6, Méphistopheles 8-06-1846

²⁹⁶ AMBZ, Copies AEF, 50.22 Rumigny-Guizot, 16-02- 1847

²⁹⁷ *Ibid.* Rumigny-Guizot, 2841, 16-02- 1847

outrages que la législation semble incapable de prévenir et de punir. Il y a de tous côtés unanimité pour décider qu'une mesure est nécessaire ; il y a du zèle pour le proclamer et, en même temps, pour accuser le Ministre de la Justice d'incapacité."²⁹⁸

Op 18 februari, amper 5 dagen na de vrijspraak, wordt door d'Anethan een wetsontwerp ingediend om een bescherming van de koninklijke privé-sfeer te bekomen. Voor de vorm gold het dat de wetswijziging was ingegeven door de grondwettelijk gewaarborgde onschendbaarheid en onverantwoordelijkheid van de koning. De koning mag zich immers niet verdedigen. Het was echter niet de bedoeling de vorst als instelling extra te beschermen of het republikanisme te beteugelen. De monarchie als instelling ter discussie stellen, bleef toegestaan.²⁹⁹ De achilleshiel van het persdecreet was de vereiste *animus nocendi* gebleken. De koning moest beschermd worden tegen iedere belediging, los van de intentie. Bovendien moesten ook beledigingen tegenover andere leden van de koninklijke familie bestraft kunnen worden. Verder werd een verzwaring van de straf en een verkorting van de procedure noodzakelijk geacht.³⁰⁰

3.6.5.1 Reactie in het parlement

Het voorstel werd minder enthousiast ontvangen dan de Rumigny had voorzien. Vooral de ongelukkige timing gaf aanleiding tot kritiek. Vanuit liberale hoek werd vooral de vervanging van de woorden 'calomnie' en 'injure' door de bredere term 'offense' onder vuur genomen. Ze verkozen het woord 'outrage' boven 'offense' omdat het minder ruim kon geïnterpreteerd worden. Ook het schrappen van het woord 'méchamment' en dus het niet langer in beschouwing nemen van de eventuele kwade intentie, kon op weinig begrip rekenen. Volgens anderen zoals baron Delafaille, Lebeau en de Garcia was 'méchamment' dan weer een voorbeeld van een juridisch pleonasme: een belediging van de koning was sowieso boosaardig.³⁰¹

Met de nieuwe wet werd beoogd de persoon van de koning en daardoor de koning als symbool af te schermen van verbale aanvallen. Daarom moest het woord 'calomnie' geschrapt worden, omdat die term immers veronderstelde dat men vrijuit ging voor beledigingen die een grond van waarheid bevatten. Met andere woorden: als de koning écht een maîtresse had, was er geen sprake van laster, maar van naakte feiten.³⁰² De 'waarheid'

---

²⁹⁸ *Ibid.* Rumigny-Guizot, 2841, 16-02- 1847

²⁹⁹ Delbecke, *art. cit.*, p 125-126

³⁰⁰ Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 353

³⁰¹ *Ibid.*, p 356

³⁰² *Ibid.*, p 354

over de koning aan het licht brengen, was dus uitgesloten: “*Le monarque est dans une enceinte inviolable et sacrée: nos regards, nos soupçons ne doivent jamais l’atteindre. Il n’a point d’intention, point de faiblesses, point de connivence avec ces ministres, car ce n’est pas un homme, c’est un pouvoir neutre et abstrait, au-dessus de la région des orages.*”³⁰³ De koning als symbool mocht niet onderuit gehaald worden door de gebreken van zijn ‘body natural’. Dat de reputatie en het privé-leven van de koning zou besproken worden op fluistertoon, was misschien onvermijdelijk. Maar dat insinuaties voor de rechtbank zouden getoetst kunnen worden aan hun waarheidsgehalte, was een brug te ver. Er zou zo nog een veel groter schandaal ontstaan.³⁰⁴

Hoewel er grote consensus bestond over de noodzaak aan een wet om het privé-leven van de koning te beschermen, bleek er over de uitwerking grote meningsverschillen te bestaan tussen de liberale oppositie en d’Anethan.³⁰⁵ Die meningsverschillen kristalliseerden zich rond de term ‘*offense*’, die de breedst mogelijke dekking gaf en daarom de voorkeur wegdroeg van d’Anethan. De liberalen wilden echter een nauwkeurigere afbakening van de juridische draagwijdte van het begrip dan wat d’Anethan als une irrévérance quelconque omschreef. De vage definiëring deed volgens Castiau teveel denken aan de majesteitsschennis van het Ancien Régime: “*L’offense était alors aussi un crime de lèse-majesté, et tout était devenu crime, une parole, une plainte, un soupir, un geste. La pensée elle-même était frappée.*”³⁰⁶ Verhaegen trad zijn liberale geestesgenoot hierin bij, de vage omschrijving van misdrijven en zeker van lèse-majesté deed hem denken aan absolutistische régimes.

3.6.5.2 Een wet op majesteitsschennis?

Volgens Deneckere en Donckers, komt in het discours van d’Anethan inderdaad het oude idee van de majesteitsschennis naar voren. De koning moest wettelijk volledig worden beschermd tegen symbolische aanvallen op zijn autoriteit, net zoals de absolutistische monarchen met hun vaag omschreven en zwaar bestrafte *lèse-majesté*. Hoewel de term uitdrukkelijk vermeden wordt, is het toch terug een stap in die richting door de verstrakking van het repressieve karakter van het decreet en een versoepeling van het toepassingsgebied.³⁰⁷

De onschendbaarheid van de koning en de persvrijheid kwamen onvermijdelijk met elkaar in botsing. D’Anethan was niet de enige voor wie het eerste primeerde. Ook voor baron

---

³⁰³ *Pandectes Belges*, X, kol 1049; geciteerd in Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 355

³⁰⁴ Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 355

³⁰⁵ AMBZ, Copies AEF, 50.22 Rumigny-Guizot, 13-03-1847

³⁰⁶ *Anneles parlementaires, 1846-1847*, p 1266 geciteerd in Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 355

³⁰⁷ Donckers, Deneckere, p 356-357

Dellafaille ging de onschendbaarheid van de koning en zijn privé-leven boven alles: *“La vie privée doit être murée, et le dernier des citoyens a, sous ce rapport, autant de droits que le roi; L’intérêt social, l’intérêt de l’Etat, veulent que la famille royale soit entourée de tout le respect qui lui est dû, et placée à l’abri des méchancetés et des calomnies de la mauvaise presse.”*³⁰⁸ De baron vreesde dus dat de leden van het koninklijk huis geen respect meer zouden afdwingen, wanneer zij met hun privé-leven op een negatieve manier in het nieuws kwamen.³⁰⁹

Leopold I zelf reageerde meewarig. Hij verlangde ernaar een absoluter vorst te kunnen zijn en de grondwet hing hem vaak de keel uit. Vaak klaagde hij dat hij de Griekse troon had moeten aanvaarden. Van alle vrijheden, was de persvrijheid nog zijn grootste ergernis. De pers was een haard van roddel en achterklap: *“Il ne faut se soucier de ce que disent les journaux. Leur pouvoir est une fiction malsaine et leurs campagnes sont caractérisées par la plus mauvaise foi et les plus grands mensonges.”*³¹⁰ Leopold vereenzelvigde zich met België. Volgens hem was de monarchie van cruciaal belang voor het voortbestaan van het land. Die monarchie genoot zelfs onder nieuwe wet nog niet voldoende bescherming, naar de zin van Leopold I. Hij vond daarom een nog stringentere wetgeving wenselijk. Want als de monarchie ten onder gaat, zou ze het land wel eens in haar val kunnen meenemen. Aan d’Anethan schrijft hij:

*“Si la loi qu’on vient de voter, peut faire sentir la nécessité d’une loi plus générale sur la presse, cela venait considérablement encore augmenter son mérite. Je ne pense pas que dans un petit pays dont la nationalité n’est pas très robuste, une pluie d’injures puisse être soutenue par les hommes plus ou moins appelés aux affaires sans grand danger et sans dissoudre la société politique. Dans les grands empires la force des choses, le poids de l’énorme machine affaiblissent un peu le résultat, il n’en est pas de même dans un pays qui n’a que les éléments d’existence politique qui nous lui connaissons, il devrait finalement tomber en morceaux.”*³¹¹

3.6.6 Andere middelen tegen mauvais discours

Hoewel Leopold I een afkeer had van de pers, kon hij haar niet negeren. Leopold financierde een aantal ‘goede kranten’. Hij bezat tot 1843, via vertrouwensman Jean-Baptist Nothomb de gematigde, unionistische regeringskrant L’Indépendant. Het deficit van de krant werd door de koning gedekt en dat was geen geringe, jaarlijkse uitgave. Hij waakte ook over

---

³⁰⁸ *Anneles parlementaires, 1846-1847*, p 1384 geciteerd in Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 357

³⁰⁹ Deneckere&Donckers, *art. cit.*, p 357

³¹⁰ Bronne, C. *Lettres à Leopold Ier*, p 137, geciteerd in Delbecke, *art. cit.*, p 129

³¹¹ Brief Leopold aan d’Anethan, 29/03/1847. Papieren d’Anethan, MBZ, microfilm 530, nr. 526. Geciteerd in Delbecke, *art. cit.*, p 130. Onderstreping van Leopold.

de redactionele lijn en kwam soms persoonlijk tussen wanneer de discretie naar zijn mening geschonden werd. In januari 1835 schrijft hij aan Nothomb: “Vandaag staat er in L’Indépendent een artikel over mijn nicht Prinses Victoria dat me erg ontstemd heeft... L’Indépendant mag niets vermelden over familiezaken zonder me vooraf (onderstreping van de koning) te raadplegen.”³¹² Wanneer Leopold de subsidie stopzet, wordt L’Indépendant het uitgesproken liberale en internationaal gereputeerde Indépendance Belge.

Een courantere techniek was het verlenen van financiële hulp aan regeringsgezinde kranten. Zo werden het katholieke L’Emancipation met een subsidie bedacht in 1857, toen het met zware financiële problemen kampte. In 1858 komt de koning tussen bij de oprichting van het liberale L’Echo du Parlement, omdat er geen Brusselse krant was die de gematigd liberale opinie van de regering verdedigde en andere liberale kranten vaak in buitenlandse handen waren. Ook Leopold II had de gewoonte om ‘goeie pers’ te kopen. Jammergenoeg hebben we hierop slechts een zeer fragmentarische kijk.³¹³

3.6.6.1 Hush money

Dat is zo mogelijk nog meer het geval wanneer het de tussenkomsten van Leopold bij ‘slechte kranten’ betreft. Een belangrijk voorbeeld daarvan beschrijft Barrot, de minister van Frankrijk in Brussel, in 1855. De koning en de minister van Buitenlandse Zaken storten beiden geld – uit de civiele lijst of uit geheime fondsen- om de aanvallen tegen Napoleon III in de Belgische pers te milderen.³¹⁴ Volgens Barrot vaak met contraproductief effect. In dezelfde zin kan ook het hush money genoemd worden, dat Leopold I aan kleinere kranten uitdeelde om de verhalen over zijn maîtresse uit de pers te houden. De minister van Groot-Brittannië in Brussel, Howard de Walden, die een onverbeterlijke roddeljournalist was in zijn privé-brieven aan de Foreign Secretaries, beweert dat de bedragen die de koning aan “*scurrilous papers*” en aan karikaturisten als *hush money* stort, in totaal 4 à 5.000 pond per jaar belopen.³¹⁵

Stengers doet dit af als lichtelijk overdreven, maar in zijn voetnoten laat hij ook de Oostenrijkse minister in Brussel Vrints alluderen op het zwijggeld: “Zijne Majesteit is bevreesd de pers te irriteren en betaalt zijn gewicht in goud voor hun stilzwijgen over zijn

---

³¹² Geciteerd in Stengers, *op. cit.*, p 209

³¹³ *Ibid.*, p 210-211

³¹⁴ Kleinere, satirische kranten, maar ook de grotere radicale krant National. Het is opvallend dat een gelijkaardig spoor wordt gevolgd voor de kritiek op binnenlandse en buitenlandse staatshoofden. Er is niet alleen een wet – de wet Faider en het persdecreet 1847 – maar blijkbaar ook subtiele omkoping.

³¹⁵ Stengers, *op. cit.*, p 211

persoon.”³¹⁶ Dat aan zwijggeld een aardige som verdiend kon worden bleek bij het proces van het echtpaar Caillaux. De vrouw van de Franse ex-premier Joseph Caillaux had de uitgever van Le Figaro, Gaston Calmette, neergeschoten. Calmette perste haar af met het dreigement informatie over haar privé-leven en dat van haar man in zijn krant te zetten. Calmette was van eenvoudige komaf, maar in zijn nalatenschap werd dertien miljoen goudfrank gevonden...³¹⁷

3.6.6.2 De ongrondwettelijke inbeslagname

Ten slotte is er ook een soort van para-gerechtigde manier om te beletten dat ‘*mauvais discours*’ over het privé-leven van de koning in het publieke domein komt. Hoewel Art. 18 van de Grondwet preventieve maatregelen ten opzichte van de pers -zoals censuur, borgtocht, ...- verbiedt, had het parket een handige manier ontdekt om 'vervelende' publicaties alsnog snel uit circulatie te halen. In het kader van het strafrechtelijk onderzoek werd bij huiszoekingen bij drukkers en uitgevers het subversieve drukwerk in beslag genomen. Daarbij nam men niet één of enkele (wat in beginsel voldoende was om het eigenlijke opiniedelict vast te stellen) exemplaren in beslag, maar de hele oplage, wat soms enkele duizenden exemplaren van een geschrift betrof. Op een slinkse manier kon men de pers zo alsnog flinke stokken in de wielen steken: bij seponering, non lieu of vrijspraak waren de meeste van deze geschriften dan al lang hun actualiteitswaarde/relevantie verloren (vaak betrof het pamfletten die tot opstand opriepen), in geval van veroordeling werden ze uiteraard verbeurd verklaard.³¹⁸ Een uitstekend voorbeeld hiervan zullen we later zien met ‘*Les Carnets du roi*’, een boekje waarin de spot werd gedreven met Leopold II.

3.7 Het revolutionaire jaar 1848

Ondanks de fervente pogingen van Leopold om het unionisme overeind te houden, werd het katholieke kabinet van “*de zes Malou's*” verslagen in de verkiezingen van 1847. In het najaar vormde Charles Rogier dan toch een regering. Leopold was allerminst opgezet met de liberale machtsovername. De liberale regering bekommerde zich weinig om het volk. Dat is vooral de bezigheid van een aantal radicalen die verzamelden in cabaret ‘*Le Cygne*’ op de Brusselse Grote Markt. Marx, Jottrand, Delhasse... De “Jacobijnse geest” die de nieuwslichters in ‘*Le Cygne*’ belichaamden, was echter een grote bekommernis van Leopold.

---

³¹⁶ B.Z.W., 8 mei 1856, geciteerd in Stengers, op. cit., p 334

³¹⁷ Berenson, E. "The Politics of Divorce in France of the Belle Epoque - the Case of Caillaux, Joseph and Caillaux, Henriette." in: *American Historical Review* 93, no. 1 (1988), p 32

³¹⁸ Delbecke B., *Les délits de presse en Belgique au XIXième. La confrontation d'un idéal libéral avec la réalité quotidienne*. Onuitgegeven lezing gehouden op 8. *Sommerkurs für Europäische Rechtsgeschichte aan het Max Planck Institut*. Frankfurt am Main, 28 juli 2004

Er waren voedselrellen in Stuttgart, Berlijn, Italië en Polen. Leopold voorspelde: “Mijn schoonvader zal eerlang verjaagd worden zoals Karel X. De ramp zal onvermijdelijk Frankrijk treffen en de weerslag er van zal zich in Duitsland doen voelen.”³¹⁹

3.7.1 De morele wortels van de februarirevolutie

In Frankrijk had de oppositie de campagne der banketten uitgevonden; de kiezers werden op plaatstelijke diners uitgenodigd en tijdens het nagerecht werden ze er toe aangespoord om een verlaging van de kiescijns te eisen. Via de prins de Ligne, ambassadeur in Frankrijk en kleinzoon van Charles Joseph, had Leopold zijn ongerustheid te kennen gegeven aan Louis-Philippe. Die was echter een verstokte optimist: “Stel mijn schoonzoon gerust”, antwoorde hij aan de Ligne, “[...] Het zijn noch banketten met koud kalfsvlees, noch de Bonapartisten die mij ontwapenen. Ik zit te stevig in het zadel.”³²⁰ Maar op 23 februari brak straatgeweld los en een dag later werd Louis-Philippe wel degelijk uit het zadel gelicht.³²¹

In de klassieke analyses van Daniel Stern, Alfred Devau, Alexis de Tocqueville en Karl Marx en ook in meer recenter werk is de val van de Julimonarchie een fase in een lang revolutionair proces. Deze traditie argumenteert dat de constitutionele monarchie uiterst moeilijk lag in Frankrijk, veel meer dan in andere landen waar het republikenisme minder diepe wortels had. Historici hebben ook concretere verklaringen gezocht: de weinig flukse buitenlandpolitiek van Guizot, economische crisis, tegenvallende oogsten, de onmogelijkheid van de koningin om een publieke rol te spelen die de representatie van het régime kon baten, terwijl de mannelijke royauté de naam had niet erg hoog op te lopen met 's lands belang. De Britse historicus William Fortescue is op zoek gegaan naar de eigentijdse visies op de julimonarchie: de burgerkoning werd aan het einde van zijn régime gezien als een egoïst en het systeem dat hij kapittelde was politiek, sociaal en economisch corrupt en immoreel. Niet alleen volgens tegenstanders van de koning, maar na verloop van tijd ook steeds meer volgens zijn voormalige orléanisten.³²²

Op het eerste banket in juli 1847 werd door de verschillende sprekers grote nadruk gelegd op de morele ontaarding van het régime. Odilon Barret waarschuwde voor “*le désordre moral qui menace cette société d'une dissolution entière*”, en hij meende dat het

---

³¹⁹ Leopold aan hertog Ernst van Saksen-Coburg, januari 1848 geciteerd in Bronne, *Leven Leopold I*, p 196

³²⁰ F. Leuridan, *Prince de ligne, souvenirs et portraits*. Geciteerd in Bronne, *op. cit.*, p 198

³²¹ Bronne, *op. cit.*, p 199

³²² Fortescue, W. “Morality and Monarchy: Corruption and the Fall of the Regime of Louis-Philippe in 1848” in: *French History* 2002 16(1), p 85

kwaad net in de politieke zeden zat.³²³ Ook andere sprekers benadrukten de corruptie en immoraliteit van het régime. Dat hoeft niet te verbazen. Aan de bankettencampagne ging immers een reeks schandalen en *causes célèbres* vooraf, naast de dagdagelijkse nepotistische en corrupte praktijken. Het proces van de omgekochte minister Despans-Cubières veroorzaakte een mediastorm en beroerde de publieke opinie.³²⁴

Binnen de maand brak echter nog een sensationeler schandaal uit. De hertog van Choiseul-Praslin, een man met nauwe banden met de koninklijke familie, had zijn vrouw vermoord. Een passieoord ten gunste van zijn minnares Henriëtte Deluzy-Desportes. Via publicaties van de verhoren werd dit allemaal bekend in de pers. Zelfs de brieven die de vermoorde barones aan haar echtgenoot had gestuurd vonden hun weg naar de kranten. De hertog kwam als brutaal naar voor in die brieven, als een man die de privileges van zijn positie uitbuitte en bovendien een slechte echtgenoot en vader was. De hertogin leek dan weer een vrome vrouw die haar best had gedaan om de affectie van haar man terug te winnen. De hertog had huisarrest gekregen en werd daar belegerd door de woedende menigte. Wanneer hij uiteindelijk zelfmoord pleegde, eiste de menigte om zijn lichaam te zien, om er zich van te vergewissen dat hij wel dood was en dat het gerecht hem niet stiekem het land had uitgesmokkeld, zoals een gerucht de ronde deed. Alexis de Tocqueville getuigt hoe het schandaal de gemoederen wekenlang bleef beroeren.³²⁵

Het schandaal met Choiseul-Praslin betrof louter privé-feiten, maar tijdgenoten zagen het als het bewijs dat gans de Franse aristocratie moreel twijfelachtig was. Barrot formuleerde het als volgt in één van zijn banketspeeches: *“La liberté ne pourrait vivre dans une société dont la probité serait bannie. Et quand je parle de probité, je rejette cette distinction menteuse entre la probité publique et la probité privée. Il n’y a pas deux probités, pas plus qu’il n’y a deux morales, deux justices, deux consciences humaines.”*³²⁶

In de woorden van de Franse historicus André-Jean Tudesq vond er een *“déconsidération de la haute société”* plaats. Ook de monarchie moest in de klappen delen. De pers was zo kritisch in haar berichtgeving van het schandaal, dat vijf grote, Parijse kranten (Le Charivari, La Démocratique Pacifique, La Gazette de France, La Réforme en L’Union Monarchique) werden vervolgd. Een privé-schandaal over een passieoord was zo

---

³²³ *Le Constitutionnel*, 12-07-1847 en *Le Siècle*, 12-07-1847, p 3. Geciteerd in Fortescue, *art. cit.*, p 89

³²⁴ Fortescue, *art. cit.*, p 91-92

³²⁵ Fortescue, *art. cit.*, p 93-95

³²⁶ *Le Siècle*, 23-09-1847, p 3 geciteerd in Fortescue, *art. cit.*, p 97

fundamenteel geworden, dat de overheid zich genoodzaakt zag om in te grijpen.³²⁷

Tocqueville had op 27 januari 1848 in een krant geschreven dat het Ancien Régime in de eerste plaats gevallen was, omdat de bovenklasse haar moreel gezag verloren had. Een gelijkaardige revolutie zou zich in de zeer nabije toekomst opnieuw afspelen. De liberale, Parijse krant *Le Constitutionnel* schreef op 24 februari 1848: “*Ce n’est pas une émeute; ce n’est pas une insurrection; c’est une révolution morale que le ministère provoquée, et sous laquelle il succombe.*” Voor tijdgenoten was de februari-revolutie bovenal een morele revolutie.³²⁸

3.7.2 “Lolitta”

Ook Ludwig van Beieren en de Habsburgse keizer Ferdinand zouden van de troon worden gestoten, hoewel in geen van beide gevallen de monarchie definitief ten einde kwam. Vooral Ludwig heeft een interessant verhaal. Het was zijn schandaalwekkende relatie met de Spaanse danseres Lola Montez die zijn morele gezag ondermijnde. De publieke opinie vond dat Montez grote “petticoat influence” had over de oude koning, zeker nadat hij haar in de adelstand had verheven. Lola – die door Ludwig “Lolitta” werd genoemd in hun intieme brieven- was ook uiterst provocatief. Het verzet tegen haar kwam uit alle lagen van de bevolking, de eerdere populariteit van de koning daalde naar een dieptepunt. De affaire was al vijf jaar aan de gang, maar het revolutionaire jaar 1848 bleek de katalysator.³²⁹ Ironisch genoeg schreef ze de dag na het uitbreken revolutie nog aan Ludwig: “*Belgium has declared itself a republic, too*”³³⁰

3.7.3 Regen in Parijs, blakende zon in Brussel

In Brussel heerste grote angst, de verbindingslijnen waren verbroken en de koning had Van Praet naar Parijs gezonden om informatie in te winnen. Op 25 februari bereikten de eerste berichten van troonsafstand Brussel en ’s nachts werd bij Rogier een brief afgegeven waarin de Luikse fourierist Considérant de eerste minister in pathetische bewoording bezwoer de republiek uit te roepen: “Het vaderland der kronen bestaat niet meer in deze wereld.” Als Leopold I uit eigen beweging aftrad, zou het volk hem om deze edelmoedige daad sparen en

---

³²⁷ Fortescue, *art. cit.*, p 97

³²⁸ *Ibid.*, p 98-99

³²⁹ Seymour, B. *Lola Montez : A Life*, Yale: Univ Press, 1998, *passim*

Een uitgebreide correspondentie tussen Ludwig en Lola en het andere opzoekingswerk voor het boek is online te raadplegen op <http://www.zpub.com/sf/history/lola/Lola-Seymourfiles.html>

³³⁰ Bibliothèques Municipales de Besançon LA 34 Lola Montez aan Ludwig: Brief No. 72, 1-03-1848. Geraadpleegd via Bc1848.doc op bovenstaande link.

zelfs loven. Maar Leopold dacht niet aan aftreden en was vastbesloten de sociale beroering te weerstaan. En hoewel de revolutionaire koorts de ene natie na de andere aanstak, lukte hem dat wonderwel. “Alleen België schaarde zich zonder schade en rustig rondom zijn Koning”, schreef Bronne. Rogier nam –op aandringen van Leopold I- een aantal preventieve maatregelen, zoals de uitzetting van professionele revolutionairen, een verlaging van het kiescijns, de uitsluiting van de staatsambtenaren uit het parlement³³¹ en ook de afschaffing van de zegelbelasting. Tot 1848 waren er in België slechts 50 000 krantenabonnementen. Evenveel als in de stad Parijs. In 1848 was de publieke sfeer in België dus vrij beperkt.³³²

Ondertussen werd argwanend afgewacht of het nieuwe Franse régime iets zou ondernemen tegen België. Prins de Ligne wou ontslag nemen, maar Leopold maande hem aan om toch te blijven omdat hij bang was dat het ontslag als teken van vijandigheid zou gezien worden en daarna eventueel aangewend als *casus belli*. Alphonse de Lamartine, de dichter en minister van Buitenlandse Zaken in de voorlopige regering, bezwoer de Ligne dat Frankrijk geen dergelijke plannen te koesteren, maar ondertussen nam hij toch contact met professionele oproerkraaiers in België en *expats* in Frankrijk. De bescheiden invasie eind maart bij het Henengouwse Risquons-Tout werd echter makkelijk afgeslagen door het Belgisch leger. Doordat België zo goed de storm weerstaat, leeft de melancholische Leopold I weer wat op. Wanneer hij weer in het openbaar verschijnt, wordt hij zo enthousiast onthaald dat hij twee uur nodig heeft om het Koningsplein over te steken. Vanuit alle hoofdsteden van Europa wensen staatshoofden hem geluk.³³³

3.8 Oproer tegen Arcadie (1850)

“Omtrent 1850 is Brussel heel wat veranderd. Met de spoorweg kwam het Noordstation. De rue Neuve was, tien jaar geleden met haar herenhuizen en hun indrukwekkende tuinen, nog een residentiële buurt. Nu groeit zij uit tot het handelscentrum. Brussel bloeit. Vooral de omgeving van het koninklijk paleis krijgt allure. De Rue de la Madeleine is nu het chique hart van de stad. Het wemelt er van zelfvoldane wandelaars, en de glimmende koetsen rijden er stapvoets om, in een kader van marmer en goud, de luxueuze vitrines met de ‘nouveautés de Paris’ te kunnen bewonderen.”, zo schetst Mia Kerckvoorde het Brussel van 1850.

---

³³¹ Bronne, *op. cit.*, p 202

³³² Vermeersch, A. *Bijdragen Tot De Geschiedenis Van De Belgische Pers 1830-1848*. s.l.: Interuniversitair centrum voor hedendaagse geschiedenis, 1958, p 21.

³³³ Bronne, p 208-209

We hebben al melding gemaakt van het operettepaleisje dat Arcadie betrok in de koninklijke straat. Zij is flamboyant en provocatief in haar donkergroene calèche met zwartlederen kussens. In parelgrijze faille, met hoed van roze fluweel en zwarte kanten parasol rijdt zij bij voorkeur naar de binnenstad. In het open rijtuig vertoont zij zich gaarne in de Madeleinestraat, waar *le Tout-Bruxelles* haar kan bekijken. Soms heeft ze de kleine, uit dubbele echtbreuk geboren Georges op de schoot. Ze wordt meestal vergezeld door haar even ravissante zuster. De tochtjes van Arcadie baren opzien. De Brusselaar is er duidelijk niet mee opgezet. In augustus 1850, wordt ze openlijk op straat uitgejouwd. Jo Gérard bedenkt er zelfs de gepaste Brusselse invectieven bij: “Vuil Jeanette!”, “Crotje!”³³⁴. Ook de ruiten van haar woning sneuvelen. De Oostenrijkse ambassadeur schrijft zelfs over de incidenten aan de regering in Wenen.³³⁵ Haar verhouding met de koning is al langer een publiek geheim, maar in de wetenschap dat de koningin ziek is – ze heeft zich in maanden al niet meer in het openbaar vertoond- , daagt ze de brave christenmensen te veel uit.

Het volk waardeert en eerbiedigt koningin Louise-Marie. Ze is erg geliefd. Haar populariteit was in 1846 al groter dan die van Leopold. Ondanks haar frêle gestel en haar wankele gezondheid schonk ze de koning toch drie kinderen, waarvan er twee troonopvolgers waren. Ze is een uiterst bezorgde moeder, beter dan Leopold belichaamt ze de katholieke waarden. Mia Kerckvoorde zegt over haar populariteit: “Het zijn vooral de mensen in de straat, die haar in hun hart dragen. De eenvoudigen, die bepaalde zaken intuïtief aanvoelen. Zij op wie het koningschap in België vanaf het begin heeft kunnen steunen, veel meer dan op de adel en de leidende klasse.”³³⁶ Ook het inlevingsvermogen en de beeldspraak van Henriëtte Claessens overtreffen alweer de mijne: “Het weet hoe goed ze is en hoe ze zich volledig wegcijfert voor iedereen, hoe ze de armen op haar discrete manier helpt, hoe trouw ze aan de zijde van haar koning staat, die haar ontrouw is. Maar het frêle vrouwtje is ervan overtuigd dat ze zelf schuld heeft aan de escapades van haar overspelige echtgenoot. Ze denkt dat ze te vroom is, te braaf, te schuchter, te stil, te teruggetrokken, te grijs, te eenvoudig, te goed voor Leopold. Een gepassioneerd, hartstochtelijk vrouwenliefhebber als Leopold I is naast haar als een prachtige karaktervolle leeuw naast een lieve kleine ree.”³³⁷

---

³³⁴ Gérard J. (Clio) « Pourquoi pas toute l’histoire de la Belgique ? Emeutes pour une cocotte » in : Pourquoi Pas 2408, 1965, p 2

³³⁵ Corti&Buffon, *op. cit.*, p 352

³³⁶ Kerckvoorde, *op. cit.*, p 246

³³⁷ Claessens, *op. cit.*, p 247

3.8.1 “De publieke opinie is van een gestrengheid die mij afschrikt...”

De incidenten met Arcadie verontrusten de naaste medewerkers van de koning. Iemand moet de koning inlichten over de ware toedracht van de herrie. Conway, de intendant van de civiele lijst, stuurt de koning op 23 augustus de volgende brief die door Mia Kerckvoorde vertaald werd:

“Sire,

Mr. Sentin is mij komen opzoeken om eindelijk met hem het gesprek te hebben dat ik al een tijdje zocht om te [onleesbaar] aan de orders van Uwe Majesteit. Het moment was gunstig, want hij had juist de koningin gezien. Ik heb hem gevraagd om in alle oprechtheid zijn oordeel te geven: hij heeft mij over deze gezondheid, en in verband met deze gezondheid dingen gezegd, die mij bijzonder getroffen hebben. Sommige zijn zo erg dat ik zou aarzelen om ze aan de koning te herhalen indien mijn geweten het mij toeliet om iets te verzwijgen. Mr. Sentin beweert ... dat de toestand van de koningin hopeloos is, en dat er voor haar geen kans meer is op genezing. Iedere keer dat hij haar ziet, is hij getroffen door de toename van de verzwakking. Na de beschrijving van wat hij heeft waargenomen, zegt hij nog dat de grote longen ernstig zijn aangetast. Het einde kan niet langer dan één jaar uitblijven, maar wellicht komt het nog vroeger. ‘Nadat ik heb aangedrongen opdat hij mij alles zou zeggen wat hem op het hart lag, heeft hij er nog aan toegevoegd: “de gezondheid van de koningin baart mij zorgen”. Maar ik ben ook begaan met de koning en met het land. De dood van de koningin is ook een politieke gebeurtenis, en de publieke opinie is, op dit ogenblik van een gestrengheid die mij afschrikt. De onbeschaamdheid en de ... van de personen, van wie men vermoedt dat Z.M. ze gunsten verleent, kunnen een crisis teweegbrengen. De luxe die deze personen afficheren en de lef die ze ertoe aanzet om zich in het publiek te etaleren, met het doel de aandacht te trekken (’t is de moeder, die de grote schuldige is) druisen in tegen al de regels van de wellevendheid. Dat kan niet anders dan aanleiding geven tot hetgeen ik van alle zijden, om mij heen hoor opmerken.

Een senator zei mij gisteren: “Geloof mij, als gebeurt wat men nu vreest, dan steekt men het huis in brand en men krijgt oproer.” Elke dag worden mijn collega’s en ik overstelpt met vragen in verband met de gezondheid van de koningin. Vragen, die insinueren dat de kwaal meer moreel dan fysiek is, en dat zij vanwege de ... niet de zorgen krijgt die ze zo verdient. Ik smeek u, zeg aan de koning dat hij deze raad niet in de wind slaat. U weet dat ik beter dan wie ook geplaatst ben om de openbare opinie te kennen. De koning zou zich meer in het openbaar moeten tonen met de koningin. En aan de personen die zijn populariteit in gevaar brengen het bevel geven om zich met meer bescheidenheid te gedragen. M.C.”³³⁸

Als hij zijn brief kopieert voor Van Praet krabbelt hij in de bovenhoek: ‘Ik heb trouw de woorden weergegeven van een man, waarvan ik de gebreken ken. Maar die, naar ik geloof,

---

³³⁸ AKP, Archief Conway 496/2, Conway aan Leopold I, 23-8-1850, geciteerd in: Kerckvoorde, *op. cit.* p

goed op de hoogte is van wat er omgaat. Hij heeft mij toegesproken met de aandrang van een toegewijd en overtuigd dienaar.’

In de brief wordt gealludeerd op het feit dat er psychosomatische oorzaken zijn dat het zo bergaf gaat met de gezondheid van de koningin. Het lijkt er in ieder geval sterk op dat ze wist wat er gaande was. de Rumigny zegt in zijn mémoires: “*La douce reine Louise est morte... comme elle avait vécu, angéliquement. Son tendre coeur a beaucoup souffert, le roi Léopold n’ayant pas toujours compris ce qu’il devait être... La Reine avait malheureusement été avertie, et sa jalouse tendresse avait été surexcitée depuis longtemps...*”³³⁹ Ook Corti vermeldt dat de koningin met veel verdriet de liaison van haar echtgenoot moest aanzien.³⁴⁰ De koning is echter alles behalve opgezet met de vingerwijzing van zijn naaste mederwerker. Hij antwoordt al de volgende dag, niet aan Conway, maar aan Van Praet:

“*Le 24 Août ’50.*

De volgende week zal ik waarschijnlijk de koningin naar Oostende overbrengen. U doet er het beste aan ervoor te zorgen dat ook daar de zaken niet in de war worden gestuurd. Wat u mij schrijft over Sentin getuigt van de grootste overdrijving, en op elk gebied. Het ligt in de aard van de mensen hier om zich te beklagen in de meest monsterachtige kletspraat. Zij moeten een beetje opletten, want dat zou ze eens vruchten kunnen opleveren die weinig naar hun smaak zijn. Trouwens de gezondheidstoestand van de koningin is alarmerend, maar de nieuwste onderzoeken hebben uitgewezen dat de toestand van de longen niet deze is die Sentin beschrijft.”³⁴¹

3.8.2 Bezorgde berichten in het Brugs

In die zomer van 1850 is de spanning tussen de koning en zijn entourage te snijden. Die spanning komt prachtig aan het oppervlak in de briefjes die Van Praet en Conway uitwisselen. Hun codetaal is een sappig Brugs dialect, aangevuld met schuilnamen voor de belangrijke actoren. Alle protocol wordt overboord gegooid: S.M. van Sa Majesté wordt ‘Smedt of Smedtje’, zo ongeveer overal ter wereld een courante naam. De koningin wordt ‘Mitje’, een troetelnaam voor Marie. Arcadie wordt met een weinig positieve ‘het vrouwmensch’ bedacht.³⁴² Voor de historicus is dit zo’n prachtige bron, dat het moeilijk is om er in te knippen. Daarom zijn de Brugse passages *in extenso* en met een naturalistische transcriptie weergegeven.

---

³³⁹ De Rumigny E., *Souvenirs du général comte de Rumigny, aide de camp du roi Louis-Philippe (1789-1860)*, Parijs, 1921, p 319-320

³⁴⁰ Corti, Buffin, *op. cit.*, p 262

³⁴¹ AKP, Archief Conway 496/2, Leopold I aan Van Praet, 24-08-1850, geciteerd in: Kerckvoorde, *op. cit.* p 251

³⁴² Kerckvoorde, *op. cit.*, p 250-252

Over de gevoelens van Van Praet tegenover Arcadie hoeft in ieder geval weinig twijfel te bestaan. Op zes september 1850 schrijft hij hetvolgende aan Conway:

*“Kem gister het vrouwmensch tegen gekomen in de Madeleine in en open koutse, al zoo schoone als en zonne blomme –de menschen en micken der nie vele attentie up. Ik was er van geheel van onder te boven geschlegen, en k’adde heur geirn e schip in heur gat gegeven – ze was met heur zuster die waerachtig niet kwaed en is.”*³⁴³

Leopold I gaat ondertussen op het tegenoffensief. Het is opmerkelijk hoe de Ancien Régime-vorst weer in hem bovenkomt. Zeker wat betreft de seksschandalen is dit heel paradoxaal. Hij die van nabij heeft meegemaakt hoe zijn broer en zijn schoonouders ophef veroorzaakten door hun schandalen. Bovendien was dit de Leopold die Victoria adviseerde over haar *public relations* en zo zelf bijdroeg tot een koninklijke recuperatie van de burgerlijke moraal:

*“K’en gisteravond en brief van Smedt ontvangen, geheel onnoozel en gemeene, waer in dat hij eene groote gramschap uitdruckt tegen het volk. Hi pretendeert dat er groote vriendschap en entente bestaat tusschen hem en mitje – Waer den duivel zou ie willen dat ze dat gaen uitzoeken? Men weten het zelve niet. Ik zeggen t’hem plat uit. Den brief is gisteren avond om elve en half gekomen. K’en hem cito cito geantwoord. Der was en brief bij van Tonia, die precies spreekt lijk ons, en zegt dat alles verloren is als hi met mitje niet en blijft. Hi eindigt met te zeggen dat hi hier in de feesten niet zal tegenwoordig zijn. Ik antwoorde dat hij grootelijk ongelijk heeft, dat de menschen het niet zullen verstaan, dat dan ik dadde voor standvastig niet en anveerden – hi babbelt lijk en dutstje.”*³⁴⁴

Wie achter de schuilnaam “Tonia” verscholen zit, hebben we niet kunnen achterhalen. We kunnen vermoeden dat een belangrijk politicus hier een manier in ziet om druk te zetten op de koning. Het wordt hem door Van Praet echter in alle toonaarden afgeraden. Anderzijds blijkt vooral de suggestie dat Louise aan hartezeer lijdt, de koning woest te maken. Het is Van Praet die Leopold I imago-advies moet geven:

*“Het schijnt dat men brief, den eersten waer ik hem verzocht van hier niet weder te komen, of well alleenlijk voor een dag, hem grootelijk heeft misnoegd. Je zalt het zien wanneer je hier komt. Ik peinzen dat het maer eene ... Kwaede wolke en is die over zen hoofd gevlogen heeft. Men antwoorde heeft voor doel gehad van hem te zeggen dat hi bedrogen was van te aenzien als schand van ieder een dingen die geheel onbekend waeren, zelfs van ons. Hi is op en geele slechte grond. – Ik zeggen hem in men brief van gister avond dat ik gedecideert ben van hem altoor de waerheid te zeggen, al moet het hem uit zen schoen doen springen.”*³⁴⁵

Ondertussen roert ook Charles Rogier zich. De minister van Binnenlandse Zaken was in die tijd nog de regeringsleider en blijkbaar had hij de bedoeling de koning te schrijven over

---

³⁴³ AKP, Archief Conway, Van Praet aan Conway, 6-9-1850

³⁴⁴ AKP, Archief Conway, Van Praet aan Conway, 8-9-1850

³⁴⁵ AKP, Archief Conway, Van Praet aan Conway 8-09-1850

Arcadie in naam van de Ministerraad. De affaire van de koning dreigde met andere woorden echt een politiek feit te worden. Rogier zag vooral gevaarlijke gelijkenissen met de historie van Lola Montéz, die haar amant Ludwig van Beieren twee jaar eerder zijn kroon had gekost. Ook Montéz had de publieke opinie te zeer uitgedaagd. Weliswaar niet met een bastaardzoon, maar door in het openbaar te verschijnen met jachthonden, rijzweep en zowaar zelfs al sigaretten rokend:

“Sm. Is om twee uur aangekomen. Hij en heeft me niet geschreven en ik denken dat ik hem niet en zal zien. Hi is min of meer gegeneerd om met me te spreken – Ieder een heeft belet dat hi van zeer kwae kunnen was. Binnenlandsche zaken heeft me voor middag over die zaeken gesproken. Hi is zeer van gedachte van aen Sm – daer over te schrijven in name van het Conseil, hem voor oogen leggend het voorbeeld van Beyern – en de Spagnolette. Hi en is nog niet zeer van ongerust, maar het kan komen elk minute. K’en der van den morgen aen den Burgermeester[Charles de Brouckère] van gesproken. Hi zegt: het gene dat ze meest tegen spreken is de voitures en de promenaden in de straeten en in de Wijnelij. We kunnen daar groote nesten mee kweeken. K’en gezeid aen Karel [Rogier]: Indien ie schrijft, zi voorzichtig dat ie hem niet en doet agter uit springen op zen achterste poten.”³⁴⁶

Tegen 14 september is Van Praet er blijkbaar in geslaagd Leopold I wat milder te stemmen. Hij heeft een brief geschreven aan Arcadie. Van Praet blijft ook de ongedurige Rogier tot kalmte aanmanen:

“Geene antwoorde van Sm. Ik denken dat het goed tecken is. Hij heeft gisteren geschreven aen het vrouwmensch en wil bepaald dat den brief aen aer eigenhandig moest besteld zijn, hetgene niet gewoonlijk en is. De brieven gaen altijd door de handen van de moeder. Zij heeft van de morgen geantwoord: den brief is hier bij ik heb Gr[einer]. doen komen. Hij zyt: de grootste moeite is niet met het vrouwmensch, maer met de familie die het grootste canaille goetje is in de weirld. Karel R[ogier]. heeft me ook van de morgen zeer [onleesbaar] gesproken: ze zijn der geheel me besig k’en heur verzocht van der e bitje mé te wachten.”³⁴⁷

Ondertussen wordt er ook druk gelobbyd bij Arcadie zelf om haar tot bescheidener gedrag aan te zetten. Blijkbaar voelt ze zich toch niet meer volledig op haar gemak in Brussel. Rogier blijft ondertussen maar aandringen:

“K’en weet niet nieuws en Gr. zegt dat de vrouw van den Jaeger bij het vrouwmensch van den morgen geweest is en dat ze van niet gesproken en heeft, maer alleenlijk van de familie, waer mede dat ze nu in groote krakkeuten zijn, en dat ze zou willen ievers buyten wonen – en [onleesbaar] zijn. Ik en weet niet of ik zal Karel [Rogier] kunnen inhouden, om die wille dat er veele personen zijn die er hem van spreken, en vragen of

---

³⁴⁶ AKP, Archief Conway, Van Praet aan Conway, 10-9-1850

³⁴⁷ *Ibid.*, Van Praet aan Conway, 14-9-1850

er niet gedaen en wordt. Hij zegt dat het zijn plicht is van der van te spreken. Ik zijn ook van het zelve gedacht dat het zou kunnen Sm. uit zen schoen doen springen.”³⁴⁸

Van Praet heeft een brief ontvangen van Leopold I, maar hij is er weinig enthousiast over. Hij suggereert zelfs dat de koning geïntoxiceerd is. Leopold I heeft het volk al zo vaak tegen schandaal zien ageren, maar niettemin ligt het moeilijk:

“K’en en brief van Sm. T’is e betje kinderachtig maer nochtans goed. Het doet me denken dat hij zekere middelen neemt. Hij zegt dat hij op zekere punten van mijnen brief zal antwoorden _ Hij valt nog eens uit tegen de menschen, en zegt dat het voor zeker op zijne maag zal blijven.”³⁴⁹

Rogier blijft ondertussen maar aandringen. Als de koningin zou overlijden en Leopold I niet de gepaste rouw in acht neemt door Arcadie weg te sturen, dan vreest hij voor de troon:

“K’en van den avond Karel gesproken. Hij zegt iendien mitje slechter waer dat het zoude onmogelijk zijn voor hem en zijne medegebroeden niet te spreken. K’en hem geantwoord: Indien je zoo verre kwam, ik zoude altijd Smidt van te vooren waarschuwen _ Het is dienvolgens mogelijk dat ik zal genoodzaakt zijn van aen Smedt een amicale brief te schrijven, waer ik hem zoude zeggen dat die heeren zulks van intentie zijn. [...] Karel zegt zoo: het minste dat vooren zou vallen in de omstandigheid dat mitje kwame t’overlyden, en waer van de papionne³⁵⁰ zouden kunnen spreken, krakt hem den necke, men willen niet dat het voorevalt zonder dat wij hem daer van geadverteerd hebben.”³⁵¹

Hoewel Rogier staat te popelen, is het blijkbaar toch niet evident om de koning er op de man af op aan te spreken:

*“Ik hadde van de morgen en langen brief gereed gemaekt om Smedt van het zelve ontwerp te spreken, maer k’en zenden hem niet af, van vreze dat hij zou kunnen mis komen, en alles naer den duyvel zenden. De menschen loopen lijk zot. Iedereen komt me spreken. K’en gezien den Burgemeester en den dien van [onleesbaar] K’en al de moeite van de weireld van Karel in te tomen. Ik ben geresolveert van noch woorden te schryven of te spreken. _ Van de Weyer pretendeert dat hij gister van gedachte was van te spreken, maer dat hij den keur niet geschaden heeft. Dat hij maer een geheel korts samenspraak gehad en heeft, en dat Smedt schynde iets te verwachten en niet te willen hooren?”*³⁵²

Het wordt duidelijk waarom Van Praet liever brieven stuurt. De koning is woedend en reageert echt als een Ancien Régime-vorst. Het is moeilijk voor te stellen dat hij niet begreep

---

³⁴⁸ *Ibid.*, Van Praet aan Conway, 15-9-1850

³⁴⁹ *Ibid.*, Van Praet aan Conway, 17-9-1850

³⁵⁰ Met *papionne* wordt verwezen naar “la papillonne”, van het Franse werkwoord *papillonner*, wat zoveel betekent als: “Fait de passer d’un amant à un autre, sans contrainte, pour goûter au plaisir.”

Zie: <http://fr.wiktionary.org/wiki/papillonne>

³⁵¹ AKP, Archief Conway, Van Praet aan Conway, 19-9-1850

³⁵² *Ibid.*, Van Praet aan Conway, 21-9-1850

dat hij discreet moest zijn met zijn minnerijen. Hij die indiscretie nochtans zo haat.³⁵³ In een eerste opwelling dreigt hij zelfs aan de troon te verzaken en zelfs bekoeld laat hij niet om te benadrukken dat zijn affectie voor de Belgen is verdwenen:

*“K’en heb nog nooit een vend in zoo en gramschap gezien lijk of Smedt daer gezien heb. K’en wilde hem van dage niet aangaen, maer hij heeft er mee bijkans toe bedwongen. Dan heb ik hem gezeid het gene ik meende te zeggen. Hy is geheel van couleur verandert, en en aanzichte gesteld waer dat je geen gedacht en kan van hebben. Zeggende dat aen zeker dingen hy nooit en zoude zich laten bedwingen, en dat hi geresolveert was van weg te gaen. Ik ben geheel koele gebleven, hem voor oogen stellende het reële gevoelen. Hi is e betje toe gekomen en heeft gevraagd wat het gene exactlijk was dat ze vroegen. K’en het hem gerepeteerd. _ Hij heeft gezeid: het is belachelijk voor eenige imprudente wandelingen in de voiture all dat leven te houden. Men oude kleermaeker heeft ook en voiture & &. Ik als an [onleesbaar] Voorts, _ Hij heeft geendigt met te zeggen. Het intense dat ik hadde voor dit land is te nieten. Ik zal zien wat ik kan doen in voor het toekomen. We zullen er op peinzen. Hij is van daer naer de distributie van de prijzen gegaen, waer hij zeer wel geoeffend heeft: mijn gevoeln is dat het effect niet slecht en zal zijn.”*³⁵⁴

De volgende morgen lijkt Leopold bij te draaien. Aan Van Praet stuurt hij “e geheel aimable briefje”, dat zijn kabinetschef doet verklaren dat hij “met den duts en soorte van compassie heb”.³⁵⁵ De spons wil Leopold I echter niet vegen over het incident. Hij lijkt zijn gevoel voor public relations terug gevonden te hebben, maar blijft niettemin mokken:

*“Smedt heeft noch tegen mi gesproken, zoo dat niet als gister, maer noch redelijk, zeggende: zij zal het mij betalen. Ik zal hun alles doen dat mogelijk is om hun mijn gevoelen te toonen. K’en zal ten naaste winter niet geven van ballen...”*³⁵⁶

Wat zou de affaire Leopold kunnen leren, “indien het voor kwame in de politieke spheer”? Gezien de duidelijke bekommernis van een aantal politieke zwaargewichten, lijkt het me dat Van Praet een politieke aanwending van het schandaal bedoelt. Die bleef achterwege. In de Gentse pers althans is niets terug te vinden over het incident. Veelzeggend is ook het feit dat de heren Leopold op het hart drukken dat het deftige burgers zijn, niet het gepeupel, die hem het gedrag van zijn minnares niet kunnen vergeven:

“Ik ben stil zwijgende gebleven, en k’en hem voor oogen geleid waer die affaire hem zou kunnen leeren, indien het voor kwame en in de politieke spheer. Hij en heeft niet meer gesproken van te vertrekken. Hij heeft eenige woorden gezeid aen Linthout die geantwoord heeft in den zelven zin als ik. Hij zal misschien morgen noch spreken. [...] Wij hebben alle beide gezeid t’en is het canaille niet die uitvalt tegen u, het is de

---

³⁵³ Leopold aan Sophie, 19 maart 1817. Puraye & Lang, *op. cit.*, p 147.

³⁵⁴ AKP, Archief Conway, Van Praet aan Conway, 24-9-1850

³⁵⁵ *Ibid.*, Van Praet aan Conway, 25-9-1850

³⁵⁶ *Ibid.*, Van Praet aan Conway, 25-9-1850

burgerij. Hij heeft mi van dage eene brief gegeven van mitje gister geschreven om te toonen hoe dat ze te samen waren. Het schijnt mij dat dat niet veel en presteert.”³⁵⁷

De volgende dagen wordt duidelijk dat Arcadie veel minder tochtjes maakt³⁵⁸ en als ze er maakt dat ze dan buiten de stad gaat.³⁵⁹ Dat ze uiteindelijk besloten heeft om haar biezen te pakken, moet dan ook niet verbazen:

*“Je mag zeker zijn dat die groote coliere uit gekomen en is ten [onleesbaar] van de brieven die ik gezonden heb. Daer op het ik gisteravond en antwoorde gehad. Man, die vleese is gekomen wanneer hi den brief van het vrouwmensch heeft ontvangen waer in zij gezeid heeft dat ze vertrok. Hij en wist het niet. Hij hield een constantelijk in _ K’en van de morgen den Burgemeester gezien. De gordinnen gaen afgedaen zijn van de vensters. Zij heeft alle eur beste dingen naer moeder gezonden_ moeder zoude ook van woonste veranderen, indien het uer geraden werd. Ze zullen alles doen wat den Burgermeester zegt. T’is en groote slag, maer SMedt en zal het niet ligte vergeten. Ik weten dat wel. _ Waerom en heb je hem niet geantwoord, dien duts. Den brief dat ik gezien iemand van heur ontvangen het zegt dat hij naar hen [onleesbaar]. K’en heur gister avond geschreven en alle mijne efforten zijn nu om hem wel in te planten dat het all comt van zeker slechte keerels, maer niet van het volk. En het is ook in grooten deel de waerheid. K’en met Gr. Gesproken zoo lang als midnacht. Hij zegt zulk aerdeige dingen over het charnte van het vrouwmensch. Hij heeft me ook eene aerdiger circumstantie gezeid. Sedert eenige dagen heeft ze alle eur zekeringen t’huis gekregen geacquitteerd. Zij is vertrokken met weinig geld.”*³⁶⁰

Uiteindelijk zal het nog vijf dagen duren eer ze vertrekt. Pas op 8 oktober kunnen Van Praet en Conway opgelucht ademhalen. Volgens Greiner was het de koning zelf die aandrong dat ze zou blijven. Gezien hun bestemming Duitsland is, zou Friedrich Meyer wel eens bedoeld kunnen worden met “de man”. We hebben al vermeld dat hij, in tegenstelling tot wat meestal geschreven wordt in de “vakliteratuur”, niet meteen na zijn huwelijk naar Duitsland vertrok.

“En groote maen. Het vrouwmensch is van dage vertrokken naer Deutschland. K’en je gisteren gesproken van de benauwdheid dat ze hadde. K’en natuurlijk aen Gr. Gezeid dat hi uer moest doen zeggen dat ze in groote pikkel was, dat den publiken haet tegen uer ongeloovelijk was. Gr. heeft me ook gezeid dat het sedert eenigen tijd in deliberatie stond met Smedt of ze zoude vertrekken, en dat hi uer altoor inhield. De vrouw die me de brieven bragt en heeft niet gemankeerd uer familie hadde aer ook gezeid dat ze in geene zekerheid en was_ Zij heeft en express naer de man gezonden om uer weg te leen, en ten vijfen is ze vertrokken. Zij heeft het aan Smedt geschreven zeggende dat ze naer geene antwoord en wachte, en dat ze waarschijnlijk niet en zoude weerom komen. Zij heeft gezeid dat ze niet benauwd en was, maer dat het was om Smedt in geene nesten te doen komen. Het zal en groote slag zijn. _ Den

---

³⁵⁷ *Ibid.* , Van Praet aan Conway, 25-9-1850

³⁵⁸ *Ibid.* , Van Praet aan Conway, 29-9-1850

³⁵⁹ *Ibid.* , Van Praet aan Conway, 30-9-1850

³⁶⁰ *Ibid.* , Van Praet aan Conway, 4-10-1850

*Burgemeester van St Josse is er van de morgen bij geweest_ maer hij zal uer gevonden hebben alreeds bezig met pak en zak te maken. _*³⁶¹

Het is ook opvallend dat Van Praet opnieuw schrijft hoe hij het hele gebeuren zal inkleden voor de koning:

*“Ik schrijven van den avond aen Smedt om hem wel uit te leggen wat er hier omgaet, en van waer het kwaed komt, niet van het volk, maer van zekere personen, die eene goede sensible koorde hebben uitgevonden, en die der aen trekken met eenen ijver die niet geloovelijk en is.”*³⁶²

3.8.3 De koningin sterft

Het incident is gesloten. Drie dagen na de laatste brief – op 11 oktober - overlijdt de koningin in Oostende. Van Baghehot's *family on the throne* en een bewuste aanwending van de familieroman, was in de tijd van Leopold nog geen sprake. Niettemin werden op de koningin een aantal specifiek vrouwelijke en katholieke waarden geprojecteerd. Aan haar persoon wordt de rol van de vrouw in het gezin afgetoetst, ze had al de gewenste karakteristieken. Zij representeert “*L'amour de la famille, et la Foi.*”³⁶³ Hagiografen als Louis Hymans benadrukken dat ze symbool stond voor de katholieke gezinsmoraal: “*Les manifestations touchantes qui suivirent sa fin prématurée furent la preuve la plus éclatante des vertus chrétiennes dont son nom restera le symbole. Epouse et mère, elle perpétua sur le trône l'exemple de toutes les grâces modestes et simples qu'elle avait vu rayonner autour de son berceau. La Belgique entière, en portant le deuil de cette rein bien-aimée, montra qu'elle savait honorer les gloires du foyer domestique et rendre à la douce piété d'une femme le même hommage qu'aux exploits d'un conquérant.*”³⁶⁴

Zelfs het republikeins-democratische blad Broedermin uit Gent onderschreef dat Louise als vrouw grote waardering diende te genieten: “Hoewel reeds lange voorzien, heeft dit smertelyk verlies eenen diepen indruk gemaekt en overal wordt het als een openbaer rampgeval betreurd. Het is, omdat koningin Louise eene edele vrouw was, die elkeen slechts achting en eerbied inboezemde -; -het is, omdat zy eene vrouw was die veel meer schitterde door den glans harer deugd dan door dien harer kroon, - eene vrouw, met een woord, die zich

---

³⁶¹ *Ibid.* , Van Praet aan Conway, 8-10-1850

³⁶² *Ibid.* , Van Praet aan Conway, 8-10-1850

³⁶³ Margot de Smaele, Hier zijn wij! Een sociaal-politieke benadering van de nationale viering van het zilveren ambtsjubileum van Leopold I (1856) in: *De negentiende eeuw*, Maart (2002), p 35

³⁶⁴ Hymans, L. *Histoire populaire du règne de Léopold Ier, Roi des Belges*, 1864, p 71

door den ongelukkige wist te doen zegenen en met de openbare deugden die van den huiselyke kring vereenigde.”³⁶⁵

Eind 1851 komt Arcadie echter terug naar België. Ze wordt ondergebracht in het kasteel Stuyvenberg en 1852 wordt haar tweede zoon geboren. Volgens Jo Gérard is het volk milder voor een oude weduwnaar.³⁶⁶ Maar ze vooral ook haar les geleerd hebben en discreter geworden zijn.

3.9 Les Mystères de Laeken (1853)

Henriëtte Claessens spreekt in haar boek van “bepaalde brochures” die over de liaison zouden verschijnen en daarvoor baseert ze zich op een lezing van Albert Duchesne. In zijn archief was echter slechts één zo’n brochure aan te treffen. In 1853 verschijnt een klein boekje - naar aanleiding van de bespreking van de dotaties van de kroonprins in de kamer³⁶⁷ - die als titel *‘Les Mystères de Laeken’* draagt. Ze is gedrukt door J.H. Dehou, Grote Eilandstraat 6, te Brussel. Op het voorblad wordt het boekje toegeschreven aan een zekere Debast, een orangist uit Gent. Het is niet het laatste pamflet dat het gedrag van Leopold bekritiseert volgens Claessens³⁶⁸, maar het is het enige dat we in de archieven konden opsporen. Daarom lijkt een kleine bespreking van de tekst op zijn plaats. De inleiding van Debast sluit zeer goed aan bij onze theoretische bespiegelingen over de opkomst van een publieke sfeer, die zorgt ervoor dat de private immoraliteit zolang voor het volk verborgen gehouden wordt, omdat het niet kon lezen: *“Les jésuites, les courtisans, les gens de robe et d’épée, à l’ombre du cloître, dans les délices de Versailles, malgré les salaires et les menaces, la feuille des bénéfices et la Bastille, l’ont écrite chacun à leur façon.” De pers is met andere woorden een ander verhaal gaan vertellen dat de lezers aan zijn waarheidsgehalte kon gaan toetsen. Dans un pays où chacun a des bésicles, c’est une imprudence grande que d’agir comme si l’on se trouvait dans le royaume des aveugles.*” Waar iedereen een leesbril heeft, zijn de machtigen der aarde niet langer in het rijk der blinden.³⁶⁹

Zoals alle schandaalverhalen begint ook *‘Mystères de Laeken’* met een roddelzieke intimus die zich interessant wil maken. Iemand die een respectvolle stilte zou moeten bewaren, maar zijn mond voorbijpraat en zo de reputatie van zijn beschermheer bedreigt.

---

³⁶⁵ Broedermin, 12-oktober-1850

³⁶⁶ Gérard, *art. cit.*, p 2

³⁶⁷ AKP, Archief Duchesnes, Les Mystères de Laeken, p 17-18

³⁶⁸ Claessens, *op cit.*, p 247

³⁶⁹ AKP, Archief Duchesnes, Les Mystères de Laeken, p 6-7

Debast gebruikt schuilnamen: zijn personages wonen in Laeken in een prinselijk paleis, dat koningen zou jaloers maken.³⁷⁰ Alleen is de protagonist geen koning, maar een graaf die een charmante en beeldschone jongedame ontmoet op een bal om vervolgens intieme betrekkingen met haar aan te knopen. Dit is niet zonder risico want de graaf behoort tot een zeer gerespecteerde familie, in ruil voor de luxe waar hij haar mee overlaadt, vraagt hij van zijn vriendin dan ook discretie en stilte. Alleen heeft de bewuste dame een broer, die heel wat loslippiger is en opschept over de beroemde aanhouder van zijn zus.

Het verhaal wordt nog duidelijker, want de graaf heeft een vrouw die aanbeden wordt en zwaar lijdt onder het overspel van haar echtgenoot. Na haar dood wordt haar naam slechts met de grootste waardering uitgesproken. De onverlaat van een broer kan echter niet nalaten om te pochen dat tijdens de ziekte van de aanbeden gravin de graaf met zijn zuster correspondeerde en haar op de hoogte hield van de gezondheidstoestand van zijn stervende vrouw. De verontwaardiging na de dood van de gravin zorgt ervoor dat de minnares vertrekt naar Parijs, terwijl die verdrommelde broer maar de meest intieme details over de verhouding van zijn zuster blijft verspreiden, hoewel men hem een aardige cent betaalt om te zwijgen. Hij wordt zelfs nog baldadiger en begint de graaf te chanteren: *“C’est ainsi qu’il disait dernièrement qu’il soupçonnaît le noble protecteur de chercher de temps en temps des distractons auprès d’autres femmes: et que s’il pouvait obtenir la preuve du fait, il menacerait le Comte d’en prévenir sa soeur, s’il ne lui donnaît pas une somme de 50,000 francs ! Voilà à quelles gens M. le Comte est livré !..”*³⁷¹

Dan volgt een subtiele plotwending : *“ Comme nous sommes en train d’explorer la commune de Laeken, nous coryons pouvoir placer ici quelques observations concernant le Roi et Son auguste famille. C’est du projet de loi de dotation que nous voulons parler.”*³⁷² Binnen het beslag van drie luttele pagina’s wordt de kostprijs van het dotatiesysteem aangeklaagd. Eigenlijk is dit een vrij beperkte politieke stellingname en het betreft hier dus eigenlijk meer een sensationeel dan een politiek pamflet. Ook tijdens de onrusten rond de Kloosterwet in 1856, toen voor het eerst de leuze *“A bas le roi de carton”* werd gescandeerd door liberale betogers, bleef het koninklijke privé-leven buiten schot, voor zover ik kan inschatten. Of de Meeting-partij er zich van bediende heb ik niet kunnen onderzoeken, maar

---

³⁷⁰ *Ibid.*, p 7

³⁷¹ *Ibid.*, p 14

³⁷² *Ibid.*, p 18-19

gezien hun katholieke inspiratie is het weinig waarschijnlijk. Katholieken stonden zeer weigerachtig tegen het aanwenden van een seksueel discours, zeker tegen de koning.

3.10 Leopolds laatste jaren

In 1864 is de koning een norse, oude man geworden. Over het geroddel in de laatste levensmaanden van de koning is opnieuw een prachtige bron beschikbaar. In zijn dagboek spreekt de liberale minister van Binnenlandse Zaken Alphonse Vandenpeerenboom vrank en vrij over de toestand van de koning en de geruchten die over hem en zijn minnares de ronde doen.

Volgens Jean Stengers moet de historicus die het politieke leven van een koning bestudeert, ook naar zijn privé-leven kijken. Het voorbeeld dat hij geeft is uiteraard het huwelijk van Leopold III en Lilian Baels.³⁷³ Hoewel het politieke belang onvergelijkbaar is, was ook het gerucht over het huwelijk van Leopold I met een burgermeisje reden tot ongerustheid bij de bevolking. Vanaf november 1864 circuleert het hardnekkige gerucht dat hij met Arcadie wil trouwen:

*“On dit qu’il a l’intention d’épouser sa maîtresse, Mme Meyer, née Claret, qu’il a fait prononcer le divorce entre elle et son mari – mari pour rire, car le Roi a fait marier sa maîtresse à Meyer à une époque où elle était enceinte et pour légitimer son fruit, donner un père à l’enfant. Ce Meyer est ensuite parti pour l’Allemagne. Le Roi a deux garçons de Mlle Claret (Mme Meyer). La mère est une belle femme, elle a une petite cour à Laeken et l’on dit que de grands personnages, pour obtenir les bonnes grâces du Roi, ont la bassesse de faire la cour à sa maîtresse. Mme Meyer a une grande influence sur l’esprit de S.M. Le Roi s’était mis en tête il y a quelque temps de faire donner des titres de Barons ou de Comtes à ses bâtards. Il est bien décidé qu’aucun des ministres du Cabinet actuel ne sentira à contresigner de pareils arrêtés.”*³⁷⁴

Het is de minister van Binnenlandse Zaken ontgaan dat Leopold via een bevriende edelman zijn bastaarden en hun moeder al in de adelstand heeft verheven. Ze dragen de titel baron von Eppinghoven. Leopold lijkt dit angstvallig verborgen te willen houden voor zijn omgeving³⁷⁵, gezien de reactie van de ministers, misschien niet geheel verwonderlijk. Arcadie schijnt trouwens niet eens Leopolds enige maîtresse te zijn: *“On dit que Mme Meyer, la maîtresse du Roi, est partie pour l’Allemagne et que S.M. a ramené, lors de son dernier voyage, une jeune fille du Midi ?? des cancans sans doute.”* Droogweg voegt

---

³⁷³ Stengers, *op. cit.*, p13

³⁷⁴ Vandenpeerenboom, A. *La Fin D’un Règne, Notes Et Souvenirs*. Edited by M. Bots. Gent: liberaal archief, 1994, 22 november 1864, p x

³⁷⁵ Claessens, *op. cit.*, p 326

Vandenpeerenboom er aan toe : “ *Du reste, ces affaires-là ne concernent pas le gouvt.* ”³⁷⁶
Ook de vreemde gewoonte van de koning om zijn urine in flessen op zijn kamer te bewaren en ze grondig te bestuderen, wordt in een latere nota door Vandenpeerenboom sarcastisch becommentarieerd.³⁷⁷ Van een sacraal aura is in de ogen van de liberale minister geen sprake.

3.10.1 Een morganatisch huwelijk?

Weinige dagen later duikt een ander gerucht op: “ *On dit que Mme Meyer, la maîtresse du Roi, a été nommée Baronne par un principicule quelconque. Le Roi a voulu faire conférer un titre à ses adultérins ; nous nous y sommes énergiquement refusés*”³⁷⁸ Mevrouw Meyer zou weer vrij zijn. Volgens de ene is meneer Meyer dood, volgens andere is Arcadie gescheiden. Vandenpeerenboom levert commentaar bij een eventueel huwelijk, wettelijk of enkel voor de kerk: “*En Belgique le mariage morganatique n’est pas possible et un vrai mariage serait un scandale et un danger public, car les enfants seraient légitimes héritiers éventuels de la Couronne s’ils naissaient après le mariage. Mme Meyer n’a que 35 à 36 ans et jeune femme avec vieux mari a toujours des enfants. Que de misères en ce monde en haut comme en bas de la société. Du reste nous ne savons pas tout ce qui se passe à la Cour, ni à la basse-cour !*”³⁷⁹

In de roddelcircuits wordt nu beweerd dat de koning tijdens zijn laatste reis in Engeland een morganatisch huwelijk is aangegaan met Mme Meyer. En wat belangrijker is: “*Cet bruit est répété par la presse.*” Dat het kabinet geweigerd heeft zijn bastaards een adellijke titel toe te kennen, is bovendien bij de koning allerminst in goeie aarde gevallen: “*ce refus n’a pas peu contribué à rendre notre gracieuse Majesté hostile et tracassière pour le Cabinet.*” Een gelijkaardig verhaal met een koninklijk besluit waardoor buitenlandse adellijke titels niet erkend worden in België: “*Le Roi a fortement insisté pour faire retirer cet arrêté et le Cabinet y a toujours résisté. Unde ira*” Over het waarheidsgehalte van de roddels durft Vandenpeerenboom geen uitspraak doen, maar hij weet wel dat de koning op 75 jarige leeftijd bereid is “*sottises*” te doen voor zijn minnares.³⁸⁰ Blijkbaar wordt het Leopold op rijpere leeftijd moeilijker en moeilijker om nog het onderscheid te maken tussen de publieke en private belangen. Hij krijgt woede-aanvallen en reist zoveel mogelijk rond. De ministers moeten hem achterna om wetten getekend te krijgen. Hij weigert koppig te tekenen als deze

---

³⁷⁶ Vandenpeerenboom, *op. cit.*, 11-02- 1865, p 75

³⁷⁷ *Ibid.*, 1-07-1865, blz. 116

³⁷⁸ *Ibid.*, 15-02- 1865, p 77

³⁷⁹ *Ibid.*, 15-02- 1865, p 77

³⁸⁰ *Ibid.*, 1 mei 1865, p 97

hem niet bevallen. Vandenpeereboom dient zijn ontslag in, de trouwe kabinetschef Van Praet dreigt hetzelfde te doen.³⁸¹

Leopold weet dat er over hem en zijn minnares geroddeld wordt. In een nota aan zijn intendant Conway schrijft hij het volgende: “Het is zeer vriendelijk van u in het voordeel te pleiten van mensen die me geelzucht bezorgd hebben die me kon vernietigd hebben... Men kan me eender wat laten slikken wat de politiek betreft, maar men kan me nog niet in mijn eigen huis bevelen wat te doen, het is de enige schuilplaats die me rest. Ik twijfel er sterk aan of ik die heren wel op mijn bal zal uitnodigen, ze zijn slechts een vergadering van revolutionairen, zij zijn het die al die zaken beschermen, ze zullen nog veel meer doen, maar ze zullen me nooit tot hun knecht maken...”³⁸²

Net als in 1850 is het opnieuw regeringsleider Charles Rogier die zich met de roddels wil moeien: “*Comme le bruit du mariage du Roi prenait grande consistance et préoccupa beaucoup l’opinion, Rogier a écrit à Van Praet pour lui dire qu’il importait de démentir ce bruit s’il était inexact.*” En zo geschiedde, want op 4 mei verschijnt in het Staatsblad een formele ontkenning van het huwelijk, opgesteld door Van Praet.³⁸³ De tekst leest als volgt : “*Plusieurs journaux étrangers ont répandu, à propos du dernier séjour du Roi en Angleterre des rumeurs que nous déclarons dénuées de tout fondement. Nous donnons à leurs assertions ainsi qu’aux commentaires qui les accompagnent le démenti le plus formel.*”³⁸⁴

De katholieke *Gazette de Liège* laat volgende reactie optekenen :

“ *Le Moniteur, dans sa partie non-officielle, dément enfin la nouvelle du mariage morganatique avec Mme Meyer. Nous trouvons, à vrai dire, ce démenti bien tardif. Pourquoi n’avoir dénoncé la fausseté de ce bruit dès qu’il a vu le jour ? Et comment se fait-il que, lorsqu’immédiatement après l’appration de cette nouvelle dans les journaux français, le rédacteur de la plus répandue de nos feuilles libérales fit demander à un personnage important l’autorisation de la démentir sans délai, on ne lui répondit rien ? Il y a, dans toute cette affaire, un mystère qui nous paraît inexplicable.* ”³⁸⁵

Waar Vandenpeerenboom de katholieken in een latere aantekening zal verdenken van het verspreiden van de roddels, kunnen ze voor de katholieke pers blijkbaar maar niet krachtig genoeg ontkend worden.

---

³⁸¹ Claessens, *op. cit.*, p 327

³⁸² AKP, Archief Conway Leopold I aan Conway, 4 januari 1865 stuk nr. 495/1, in: H. Claessens, *op. cit.*, p 326

³⁸³ Vandenpeereboom, *op. cit.*, 3-05-1865, p 99

³⁸⁴ *Ibid.*, p 190

³⁸⁵ *Ibidem*

3.10.2 koninklijke populariteit

In mei 1865 vertelt Anspach, de burgermeester van Brussel, Vandenpeerenboom dat de populariteit van de koning lijdt onder de geruchten van zijn vermeende trouw:

“A l’estaminet – ce forum du bourgeois belge – on raconte toute espèce de cancans. La Duchesse de Brabant serait en froid avec le Roi à cause des liaisons dangereuses de S.M. avec Mme Meyer. Le Comte et la Duchesse ne seraient plus reçus même par le Roi, bien que malade – la maîtresse du Roi aurait seule accès auprès de S.M. – Le Duc de Brabant serait parti pour son voyage dans l’Inde à la suite d’une entrevue très vive entre son père et lui et pendant laquelle il aurait été question du projet de mariage de S.M. Enfin le Roi, très picqué et très [en] colère, aurait donné à son fils une paire de bons soufflets !!”³⁸⁶

Vandenpeerenboom maakt een lucide analyse van de gemoedsgesteldheid van de brave burger:

“ Ces cancans surexcitent le brave et bon bourgeois, bon père de famille, qui a religieusement conservé le souvenir affectueux de la Reine et qui aime ses enfants. Le parti catho, qui en veut mortellement au Roi parce qu’il a conservé ses ministères, pourrait bien être l’instigateur secret de ces bruits absurdes dans les détails, mais vrai en ce sens que la famille royale voit avec chagrin les amours ridicules de leur père.”³⁸⁷

Opnieuw herhaalt Vandenpeerenboom dat er de gekste verhalen verteld worden over Arcadie en haar zonen : *“ On prétend que le Roi les reçoit tous les jours et qu’il refuse de voir ses enfants légitimes. Le public se montre très mécontente. Est-ce vrai ? Ou bien le parti catholique fait-il circuler ces bruits pour provoquer de l’agitation et peut-être une petite émeute contre la maison de Mme Meyer ? Un mouvement, un trouble quelconque ferait un triste effet dans le pays et au dehors surtout.”³⁸⁸*

Men vreest relletjes als de koning geen katholieke begrafenis zou krijgen en ook Arcadie blijft de publieke opinie beroeren. Ze zal Brussel in ieder geval moeten verlaten van zodra de koning dood is: *“ ses paquets sont faits.”* Ondanks haar onvermijdelijke vertrek, blijft het volk roddelen: *“Les bâtards du Roi et leur mère seraient seuls admis auprès de S.M. Il y aurait des scènes entre les bâtards et le Duc de Brabant. Tout cela semble inexact. Mais ce qui est vrai, c’est que le Roi ne voit pas ses enfants légitimes. C’est incroyable, mais c’est ainsi.”³⁸⁹*

---

³⁸⁶ Deze anekdote zou later nog worden opgevest door de katholieke provinciale krant Ridder Geeraard ten tijde van de Ongelukswet. Het stuk uit Ridder Geeraard zou in 1902 nog eens worden opgevest door Vooruit.

³⁸⁷ Vandenpeerenboom, *op. cit.*, 6 mei 1865, p 100

³⁸⁸ *Ibid.*, 5-12-1865, p 158

³⁸⁹ *Ibid.*, 7 december 1865, p 160

In Leopold's laatste dagen duiken in de politiek neutrale *Gazette van Gent* de eerste berichten op over de aanwezigheid van juffrouw Meyer aan het sterfbed van de koning: "Zij fungeert als meesteres, tot ergernis van het personeel. Al wordt zij, elke ochtend vroeg, en elke avond, bij schemering, door twee gendarmes naar huis begeleid."³⁹⁰

Wat echter meer stoort dan de ergernis van de bedienden is dat niemand de financiële regelingen van de koning kan vermoeden: "*Un vieux valet de chambre a la clef du coffre-fort particulier du Roi. Conway n'administre que la liste civile. Tout cela inquiète la famille royale. Y a-t-il un testament !!*"³⁹¹

Op 7 december 1865 becommentarieert Vandenpeerenboom nog een laatste maal op cynische wijze de toestand van de koning:

*"Triste ! Triste ! Triste ! Voilà, un Roi qui fut populaire, qui fut très considéré en Europa, l'ami, le guide, parfois l'arbitre des souverains seul à l'heure de la mort, éloignant de lui sa famille et entouré de valets de chambre, d'une vieille servante messagère et de ses médecins à certaines heures. On en dit pas que le ministre protestant ait été appelé. Voilà donc un roi mourant en solitaire. Triste ! Triste !"*³⁹²

De eerste koning der Belgen sterft in de ochtend van 10 december. Hij heeft zijn laatste adem nog maar net uitgeblazen, wanneer Arcadie al op weg naar Duitsland is.

3.11 Besluit

In het Ancien Régime waren koningen afstandig en belichaamden ze abstracte idealen van rechtvaardigheid. De opkomst van de publieke sfeer had koningen en koninginnen, prinsen en prinsessen dichter bij het volk gebracht. Daardoor moet de mentaliteit van de bevolking tegenover de koning veranderd zijn. Een sacrale legitimatie werd omgezet in een populaire.

De leden van de koninklijke familie in Engeland waren gemeenschappelijke kennissen van al hun onderdanen geworden. Hun privé-leven dat in de pers werd uitgesmeerd gecombineerd met de verspreiding van hun beeltenis creëerde een vals gevoel van vertrouwdheid met hen, net zoals dat vandaag nog steeds het geval is met beroemdheden, op grotere schaal zelfs dan destijds. Bijgevolg werd over hun doen en laten geroddeld, als kenden we ze persoonlijk.

---

³⁹⁰*Gazette van Gent*, 7 dec 1865

³⁹¹Vandenpeerenboom, *op. cit.*, 7-12-1865, p 160

³⁹²*Ibid.*, 7 december 1865, p 160

In het theoretisch deel hebben we gezien hoe volgens antropologen roddel gebruikt wordt om de normen van een groep af te dwingen. Het morele zintuig reageert op die normen, waardoor we vinden dat ze universeel zijn, voor iedereen moeten gelden en moeten afgedwongen worden. Anderzijds verwacht dat morele zintuig hoge status en autoriteit ook wel eens met deugd. Door de vrije pers is die morele illusie echter steeds moeilijker vol te houden, komt er steeds meer dissonantie. Bij seksschandalen wordt de moraal tegen de moraal aangewend en komt de mythe van de rechtvaardige koning en de *ethics of authority* in het algemeen onder druk. Zoals roddel wordt gebruikt in kleine besloten gemeenschappen om bepaalde normen af te dwingen, wordt roddel nu ook door de pers omgezet in schandaal om ook de groten der aarde die normen op te leggen.

Dat seksschandalen het morele zintuig beroeren, valt op bij de Queen Caroline Affair. Voor de hervormingsgezinde radicalen bleek de massale mobilisatie een reus op lemen voeten. Zodra de morele verontwaardiging was weggeëbd, verzoende het volk zich weer met de politieke toestand. Het verhaal van Leopold I zelf bevestigt dat alleen maar. Hij sprong op een assertieve manier met zijn bevoegdheden om en wou vermijden dat er een homogeen liberaal kabinet kwam. Er was argwaan tegen de zogezegde jezuïtische machinaties van Van Praet. Aan die politieke onvrede werd geroddel over zijn minnares toegevoegd. Zolang het in de privé-sfeer gebeurde mocht men zeggen wat men wou over de koning. Van zodra roddel echter het publieke domein bereikte, kwam de koning als symbool in gevaar en namen politiek en gerecht hem in bescherming.

De karikaturen die aanleiding gaven tot het persproces waren afkomstig van principiële republikeinen, niet van orangisten. Het orangisme was in 1846 al lang onschadelijk geworden, maar toch wordt dat vijandbeeld gecultiveerd door openbaar aanklager de Bavay. Het duidt erop dat koning en Belgisch-nationalisme toen al sterk verweven waren. Een aanval op de koning moest haast wel een aanval op de Belgische staat zijn. Na de vrijspraak spanden de politici zich in om de koning als symbool te beschermen. Hoewel er over de uitwerking onenigheid bestond, waren ze het over de grond van de zaak eens. Ze wisten dat ze in het Europa van na de Restauratie hun koning met zijn vele diplomatieke contacten hard nodig hadden. Als republiek zou België een vogelverschrikker zijn, zoals de jonge revolutionair Nothomb voorspeld had tijdens het Nationaal Congres.

Uit het artikel van Fortescue blijkt dat ook de februarirevolutie van 1848 belangrijke morele wortels had. De Fransen lichtten een koning uit het zadel die alle moreel gezag had verloren. Op de banketten werd de strikte opdeling tussen publieke en private moraal

ondubbelzinnig afgewezen. In de historie van Lola Montéz in Pruisen is het al helemaal een privé-zaak die de katalysator blijkt. In België gaat de politieke klasse echter als één man achter de koning staan. Er waren in België dan ook geen oppositiepartijen, zowel de liberalen als de katholieken waar staatsdragend.

In 1850 ondervond Leopold echter een late naschok. Uit de intieme correspondentie van Conway en Van Praet blijkt dat er echt gevreesd werd voor de troon als het volk zou spreken van “*papillonne*” of koninklijk gefladder. De koning moest zijn stervende echtgenote op de gepaste manier behandelen. De eerste minister Rogier wou uit naam van de ministerraad een brief schrijven aan de koning, wat bewijst dat dit voor de regering een politieke zaak was. Van Praet kon dit de eerste minister echter uit het hoofd praten. Van Praet benadrukt ook aan de koning dat het niet het gepeupel is, maar de deftige burgerij die hem zijn verhouding kwalijk neemt. De politiek vangt niets aan met het schandaal en de pers al evenmin. In de (Gentse) kranten blijft het windstil. Van Praet geeft de koning zelfs advies voor het geval dat dergelijke commotie in de “*politieke sfeer*” zou voorkomen.

Louise en Charlotte, de echtgenotes van Leopold I, genoten grote populariteit. Dit lijkt ons het spiegelbeeld te zijn van wat Leopold I overkwam. Zijn vrouwen belichaamden de waarden van hun volk, het burgerlijke liefdesideaal of de christelijke vroomheid, en werden daar door hun bevolking voor vereerd. Hun reputatie werd alleen maar groter omdat ze de morele codes van hun volk zelf zo strikt opvolgden. Ze vervulden een soort van voorbeeldrol, door hun koninklijk prestige werden ze een na te volgen voorbeeld. Uiteraard mocht dat voorbeeld niet botsen met de normen die werden uitgedragen door andere maatschappelijke instituten als de kerk.

Het feit dat er nauwelijks ruchtbaarheid gegeven werd aan zijn overspel in de binnenlandse pers en er toch schandaal onstond, wijzen in de richting van een grondige mentaliteitsverandering bij de bevolking. Er bestond echter nog geen oppositiepartij die de schandalen voor politiek gewin kon uitbuiten. Met de opkomst van de socialisten in de tweede helft van de 19e eeuw zou dat merkkelijk gaan veranderen.

III. Leopold II

*Mon père avait pour ami un des domestiques de la Cour. Par Lui, il était au courant des potins du Palais concernant le ménage royal. Un jour, ce larbin indiscret dit à mon père qu'une scène s'était passée la veille au château de Laeken. Le roi, comme cela arrivait souvent, car il était fort sentimental, faisait envoyer des fleurs à sa maîtresse qui habitait près du château royal. Le duc de Brabant – le futur Léopold II – rencontra le domestique porteur d'un beau bouquet de fleurs :
- Où allez-vous avec ces fleurs ? Questionna-t-il. Et le domestique le répond :
- Chez Madame Meyer! Le futur roi, furieux, arracha les fleurs des mains de laquais Royal et les jeta par terre. [...] Tout de même, l'histoire, telle qu'elle est, est amusante ! Surtout si l'on songe au personnage de cette scène qui, plus tard, avec moins de discrétion que son père, en fit bien d'autres !*

Louis Bertrand in “ Souvenirs d'un meneur Socialiste ”, t. I, Brussel, 1927, p 27-28

3.1 Eerste regeringsjaren

Toen Leopold II in 1865 werd ingezworen, was België de fabriekshal van het continent. Het aantal inwoners was opgelopen tot 5 miljoen en een derde van die mensen werkte in de industrie. België dankte zijn economische voorspoed aan zijn lage loonkosten en aan het feit dat het land ontsnapt was aan het revolutionaire spook van 1848. Door het censuskiesrecht nam in België alleen de bourgeoisie deel aan het politieke leven en zij behoorden tot de liberale of de katholieke partij. Het Belgische politieke firmament steunde op de dialoog tussen grijze wijze heren behorende tot de stadsbourgeoisie of de landadel. De kritiekloze katholieke massa werd door het régime censitaire buiten de politiek gehouden. Die grijze, wijze heren lagen wel eens met elkaar overhoop, maar beiden waren ze verknocht aan het systeem. Hun meningsverschillen situeerden zich louter op levensbeschouwelijk vlak, niet op het sociale. Een echte, formele en georganiseerde oppositiepartij bestond in 1865 niet.

Toch was de aard van de katholieke partij beginnen veranderen. Paus Pius IX had in zijn encycliek *Quanta cura* de seculiere staat formeel afgewezen. De katholieken moesten kiezen tussen de grondwet die ze mee hadden opgesteld en gehoorzaamheid aan de paus. De ultramontanen – die de pauselijke visie aanvaardden- werden door de liberalen verweten revolutionairen te zijn die de instellingen omver wilden werpen. Volgens de ultra's had de dwaling geen rechten. Ook binnen de liberale partij stевenden de verschillende fracties af op een botsing. De doctrinair onder leiding van Frère-Orban, werden uitgedaagd door de progressieven, die het algemeen stemrecht bepleiten en fanatiek anti-klerikaal waren. Naast de

conflicten in de binnenlandse politiek was de koning ook bezorgd om de landsverdediging en vond hij dat de Belgische welvaart bestendig moest worden door koloniale expansie. De Belgische veiligheid kon niet alleen door de garantstaten gevrijwaard worden, er moest op eigen kracht kunnen gerekend worden.³⁹³

3.1.1 Een huwelijk oude stijl

Het is in de diplomatieke logica dat Leopold I het huwelijk van zijn zoon regelde. De opkomst van het Franse keizerrijk onder Louis Bonaparte had Leopold ongerust gemaakt. Leopold was bang dat Frankrijk de Belgische neutraliteit niet meer zou erkennen. Het uitverkoren politieke wapen van de Coburgs is altijd het huwelijk geweest en dus wou Leopold door een huwelijk de mogendheden herinneren aan hun verplichtingen jegens België. Eerst had hij nog overwogen een derde huwelijk voor zichzelf te arrangeren, maar hij besloot dat het eenvoudiger zou zijn om zijn zoon, de Hertog van Brabant, in te schakelen. Leopold, net 18 geworden, zou trouwen met Marie-Henriëtte van Oostenrijk, zijn nicht in de vierde graad. De dochter van aartshertog Jozef, prins van Hongarije en Bohemen. Marie-Henriëtte was een levenslustige schone van 16, vloeiend in vier talen, kon goed musiceren en reed te paard als een echte Magyaar. Volgens de chique hofdames die haar in Wenen beschaving moesten bijbrengen was ze opgevoed als een jongen. Op Leopold moest niet gerekend worden om haar bij te schaven. Madame de Metternich spotte dat het een huwelijk was tussen een stalknecht en een non, en met de non bedoelde ze Leopold. De ontvangst van de aanstaande Belgische prinses vond plaats in Verviers, vlak bij de Duitse grens, op een voor de gelegenheid neutraal verklaard lapje grond. Er was een hele procedé uitgedokterd met gelijktijdig arriverende treinen die bruid en bruidegom ter bestemming moesten brengen, maar die ceremonie liep hopeloos in het honderd. De eigenlijke trouw werd een week uitgesteld door de heimwee van Marie-Henriëtte en de roodvonk waar Leopold nog van herstelde. Het zou een teken aan de wand blijken.

De eerste weken na het huwelijk toerde het prinselijk paar door België, waar ze overal enthousiast onthaald werden. Marie-Henriëtte bleek in onbedaarlijke bulderlach uit te barsten bij de stijfdeftige plechtigheden die ze moest afdweilen. Leopold behandelde haar met stille minachting, haar opgewektheid ergerde hem mateloos. Op seksueel gebied had hij zich kil en afstandig opgesteld, een vernedering die Marie-Henriëtte hem nooit zou vergeven. Een maand nadat ze in de echt verbonden was, schreef ze dat het huwelijk haar ongelukkig maakte en dat

---

³⁹³ Witte, Craeybeckx, Meynen, *op. cit.*, p 35-50

ze hoopte dat ze niet meer te lang moest leven. De vele jaren die haar nog restten, zouden in het teken staan van het herstellen van haar gekrenkte gemoed door katholieke zelfdiscipline en onderdanigheid, want ze was een zeer gelovige vrouw. Twintig jaar later zou ze echter haar dochters aan even zonderlinge en onaantrekkelijk echtgenoten helpen, als diegene die haar zelf was opgedrongen. Keizer Napoleon III was aanvankelijk niet te spreken over het huwelijk, maar uiteindelijk draaide hij bij en dankzij een eigengereid en voor zijn regering verborgen gehouden staatsbezoek van Leopold werden de diplomatieke plooiën met Frankrijk grotendeels gladgestreken.³⁹⁴

Marie-Henriëtte had een vertrouwensband met haar schoonvader. Bij zijn overlijden deed ze een ultieme poging hem tot het Ware geloof te bekeren. Bij de eedaflegging werd ze echter op haar plaats gezet door Leopold. De ministers hadden graag het beeld van het traditionele gezin van vader, moeder en kinderen rond de troon verenigd gezien, maar Leopold stond er op dat hij alleen tegenover de kamer van volksvertegenwoordigers zou zitten en dat zijn vrouw en kinderen bij de genodigden zouden plaatsnemen. Ze mochten zelfs niet in zijn gevolg de Kamer betreden.³⁹⁵

3.1.2 Politieke context

Leopold was geducht voor contestatie en protest – “*un affront personnel*” - in de eerste jaren na zijn troonsbestijging, zo bewees hij met zijn weigering om naar Antwerpen af te zakken voor de inhuldiging van een beeld van zijn vader in 1868. Bij de Antwerpenaren waren de koningen niet populair om hun militarisme en de Scheldefortificaties. Tegen die fortengordel was de Meeting-partij opgekomen.³⁹⁶ De jaren na de troonsbestijging van Leopold werden gedomineerd door de liberalen onder Frère-Orban tegen de achtergrond van het Langrand-Dumonceau-schandaal, de financier die het kapitalisme wilde kerstenen en daartoe geld uit de collectebussen naar zijn bedrijven versaste. De doctrinaire liberalen werden nog doctrinairder, maar ondertussen keken ze met stijgende verwondering naar de pleidooien voor algemeen stemrecht van de progressieven. In de verkiezing van 1870 verbonden progressieve liberalen onder leiding van Paul Janson zich met katholieken, waardoor de macht van de ‘staalbaronnen’ gebroken werd en er een katholieke regering onder d’Anethan aan de macht kwam. De koning had het echter moeilijk met het anti-militarisme en de democratisering van het stemrecht die de katholieken voorstonden. De benoeming in

---

³⁹⁴ Ascherson, Neal. *De Biografie Van Leopold II. De Koning Nv*. Brussel: Manteau, 2002., p

³⁹⁵ *Ibid.*, p

³⁹⁶ Deneckere, *Het volk mort*, p 64-65

november 1871 van Pieter De Decker, die in het Langrand-Dumonceau-schandaal in opspraak was gekomen, tot gouverneur van Limburg, gaf aanleiding tot protest binnen en buiten het parlement en leidde uiteindelijk tot de val van de regering d'Anethan. Op zulke protestacties werd opnieuw de koosnaam "*Roi de carton*" gehoord. De koning als speelbal van de katholieken.³⁹⁷

Ondertussen kiemde ook het socialisme, dankzij radicalen die de stiel hadden geleerd van Franse revolutionairen in ballingschap. De oprichting in 1864 van de 'Association de la Démocratie Militante Le Peuple' was een belangrijke stap.³⁹⁸ Het eerste officieel bestraft geval van majesteitsschennis in de arbeidersbeweging dateert uit 1877, wat rijkelijk laat is gezien de invloed van dat Franse republikenisme. Republikeinse uitingen werden waar mogelijk genegeerd om de schijn van eensgezindheid in het '*public transcript*' te bewaren. Zeker tot het midden van de jaren 1870 heerst er ook in arbeidersmiddens relatieve genegenheid voor het koningshuis. De onvermijdelijke kentering heeft alles te maken met de koning als symbool van de Belgische sociale verhoudingen³⁹⁹, (aanvankelijk) niet met zijn privé-gedrag, zoals dat bij Leopold I het geval was.

3.1.3 De schoolstrijd

De schoolstrijd is een oorlog met vele veldslagen, we hebben al gezien hoe de wet op het middelbaar onderwijs een belangrijke steen des aanstoots was in 1845, maar in de periode tussen 1879 en 1884 ging het er zondermeer het hardst aan toe. De liberale Schoolwet kwam er in 1879 met een nipte meerderheid onder impuls van Pierre Van Humbeeck met de bedoeling de gemeentelijke autonomie in het onderwijs te beperken ten gunste van de (seculiere) Staat en zo het katholieke monopolie te doorbreken.

Deze wet verplichtte iedere gemeente minstens één officiële school in te richten; ze mochten geen vrije school subsidiëren; de onderwijzers moesten in de gemeentescholen een diploma van een rijksnormaalschool bezitten; godsdienstonderricht kon uitsluitend buiten de lesuren gegeven worden en op uitdrukkelijk verzoek van de ouders worden ingericht. De Kerk en de katholieke politici reageerden meteen furieus. Er moest immers gevochten worden om 'de schoone ziel van het kind'. De wet werd de Ongelukswet genoemd en het religieuze gezag van de kerk werd gebruikt om het staatsonderwijs op allerlei manieren te boycotten. Van haar kant oefende de liberale regering druk uit om hen daartoe te verplichten en het kwam tot een

---

³⁹⁷ *Ibid.*, p 67

³⁹⁸ Witte, Craeybeckx, Meynen, *op. cit.*, p 79-90

³⁹⁹ Deneckere, *op. cit.*, p 74-78

vechtsecularisme met de geestelijkheid. Voor de Belgische grondwet moet de koning de wetten bekrachtigen en zo deed hij ook met de Schoolwet, wat hem in de katholieke pers zwaar werd aangerekend. De liberalen hadden de strijdvaardigheid van de katholieken onderschat en bij de verkiezingen van 1884 werden de liberalen electoraal verpletterd en voor dertig jaar naar de oppositie verwezen. De katholieke meerderheid draaide de klok terug naar de toestand van 1842. Ook de nieuwe canonieke wet werd door de koning bekrachtigd, wat uiteraard tot agitatie leidde in de liberale pers, maar ditmaal ook op de straat. Een veel gehoorde kreet was opnieuw ‘*A bas le Roi de carton*’.⁴⁰⁰

Wat in wezen antiklerikale actie was, kreeg dus al gauw een republikeins karakter, hoewel de koning net als in 1879 had gedaan wat de grondwet van hem verwachtte. Op 23 september 1884 werden de socialisten Jean Volders en Louis Bertrand opgepakt aan het hoofd van een groep van 3000 manifestanten. De republikeinse acties werden geïnspireerd door de hetze tegen Leopold II die in de liberale en socialistische pers werd gevoerd om het tekenen van de wet Jacobs. In de socialistische krant *Le National Belge*, die in die tijd een uitzonderlijk grote oplage kende, verschenen bijtende artikels tegen de monarchie, geschreven door Jules Wilmart en Jean Volders. Er werd op het elan van de manifestaties doorgegaan door de *Ligue Républicain* op te richten en een republikeins manifest te verspreiden. Volgens Charles Woeste, destijds minister van Justitie, was het tegen de zin van Leopold dat er besloten werd om de auteurs van het pamflet en enkele andere opruiende artikels te vervolgen. Het achterliggende electorale motief was door een vervolging van de republikeinen, ook de gematigde liberalen in een slecht daglicht plaatsen. Het repressieve spoor werd echter niet lang bewandeld, tot opluchting van Leopold die vreesde dat vervolging de republikeinen net meer publiciteit zou geven. Wel werd de Franse hoofdredacteur van *Le National Belge* het land uitgewezen.⁴⁰¹

Hoewel het manifest van *Le National Belge* tegen de monarchie als instelling was gericht, zou al gauw ook de koning in zijn persoonlijke levenssfeer subtiel gevisieerd worden. Charles Detré, een recensent van *Le National Belge*, was ook uitgewezen en van in London bleef hij schrijven tegen de monarchie. Met scherpe pen zou hij over het exploitatiesysteem van Leopold in Congo schrijven waarbij hij de koning “*M. Cobourg – Popol pour les petites*

---

⁴⁰⁰ Witte, Craeybeckx, Meynen, *op. cit.*, p 99-102

⁴⁰¹ Deneckere, *op. cit.*, p 88

dames” noemde.⁴⁰² Dit is waarschijnlijk een verwijzing naar zijn vader, die zoals gezien ook deze wat minachtende bijnaam kreeg, eerder dan naar een concreet geval van overspel van Leopold. Eerder in het blad wordt door Detré expliciet verwezen naar Arcadie Meyer, de minnares van Leopold I.⁴⁰³

Eind 1884 ontwierp Le National in samenwerking met *Le Courrier de l'Europe* van Detré een brochure met de titel *L'Almanach Républicain*. De teksten waren opgesteld door Charles Delfosse en Jules Wilmart. Een anonieme correspondent van het Ministerie van Justitie meldt over het boekje: “*C’est infect et ignoble. La royauté y est vilipendée et le Roi et la Reine y sont attaqués personnellement dans les détails les plus intimes de leur existence.*”⁴⁰⁴ Op 4 december 1884 vroeg Gautier de Rasse de koning of hij iets moest ondernemen. Zelf stelde hij de methode voor in de gerechtelijke schemerzone, die we eerder al vermeldden: een inbeslagname van de hele oplage in afwachting van een proces. Graaf Paul de Borchgrave, de secretaris van de koning, wilde niet overhaast te werk gaan. Een kalender leek hem gevaarlijker dan een krant, maar opnieuw was de vraag of gerechtelijke interveniëring niet meer reclame zou betekenen voor de republikeinen. Uiteindelijk zag Gautier de Rasse af van vervolging, omdat de *Almanach Républicain* geen overdeeld succes leek. De publieke opinie reageerde gelaten, want in het boekje stond “*rien qui puisse attirer la curiosité malsaine au public. Il ne reste donc qu’à laisser à l’indifférence publique le soin de faire justice de ces attaques beaucoup moins dangereuses que celles publiés dans ces derniers mois, par le National.*”⁴⁰⁵ De verwijzing naar de “*curiosité malsaine*” is heel interessant.

3.2 Het Jeffries-schandaal

In de zomer van 1885 zal Le National Belge voor het eerst een politiek en een schandaaldiscours met elkaar vermengen. Jean Volders hakt in het artikel ‘Saligaud II’ ongenadig in op het immorele gedrag van Leopold. De rechtstreekse aanleiding was het Jeffries-schandaal, dat over het kanaal in alle hevigheid was losgebarsten door het spoorwerk van de journalist W.T. Stead van de *Pall Mall Gazette*.⁴⁰⁶ De Londense luxeprostituee zou jonge meisjes tussen 10 en 15 geleverd hebben aan leden van de high society. In het Victoriaanse Engeland zorgde dit voor enorme opschudding en werd de zaak gebruikt door

---

⁴⁰² AKP, kabinet Leopold II – Articles de presse relatifs au roi 1882-1909, 1307 : *Le Courrier de L'Europa*, 13-12-1884, paraissant tous les Samedis à Londres; Le Pilori, journal d'un exclusé de Belgique

⁴⁰³ *Ibid.*, *Le pilori*, 15 december 1884

⁴⁰⁴ AKP, kabinet Leopold II, 2085, anonieme nota, 2 december 1884, Geciteerd in: Soinne, *op. cit.*, p 42

⁴⁰⁵ Brief Gautier de Rasse aan Paul de Borchgrave, 22 december 1884, AKP, Kabinet Leopold II, 2085

⁴⁰⁶ Op zich is dit een interessante evolutie, want voorheen waren de *causes célèbres* altijd publicaties van rechtszaken in plaats van het product van onderzoeksjournalistiek.

feministen om strengere anti-prostitutiewetten af te dwingen.⁴⁰⁷

Le National Belge bracht als enige Belgische krant dit sensationele nieuws op de voorpagina: “*Il ne s’agit pas là d’une prostitution ordinaire, mais de la corruption de jeunes filles mineures, livrées en pâture à la débauche rassemblée de membres de la plus haute aristocratie.*”⁴⁰⁸ De *Pall Mall Gazette* dreigt er zelfs mee de namen van de schuldigen te vermelden indien niet onmiddellijk de nodige maatregelen worden genomen.⁴⁰⁹ Opnieuw moeten we de kracht van de schandaaldynamiek vaststellen: “*Dans les couloirs des Chambres des communes et des Lords, on ne s’occupe plus des questions afghane ou égyptienne; tout disparaît devant les indiscrétions de la Pall Mall Gazette. Les numéros de ce journal dont le prix est ordinairement de deux sous, se sont vendus de six sous à sept francs.*”⁴¹⁰

De ontucht en het morele verval van de bovenklasse zal een weerkerend thema zijn in veel socialistische propaganda, “*Les exemples d’en haut*” heette het ironisch.⁴¹¹ De zaak zou echter nog beter in het kraam van *Le National* gaan passen, want Jeffries was namen beginnen noemen. Naast verscheidene Engelse Lords en de prins van Wales, zou het immers ook om ‘*the King of the Belgians*’ gaan. Ook de dubbele moraal van de monarch werd nu gevisieerd: “*Le peuple sait déjà qu’auprès du monarque siège d’un côté son confesseur, il pourrait y avoir danger à laisser croire que de l’autre côté s’assied la pourvoyeuse.*”⁴¹²

Mary Jeffries verscheen in april voor de rechtbank. Haar koetsier, Georges Bellechambers getuigde dat zij hem op een dag had verteld dat zij geregeld vrouwen aan de koning der Belgen leverde. Jeffries ontving daarvoor 800 pond sterling, zo’n 30.000 frank, per maand. Zelf bekende Jeffries dat ze de koning een meisje bracht toen de Alberta –het koninklijke jacht- op de Thames aangemeerd lag.

3.2.1 Saligaud II

Op 14 juli 1885 gaat Jean Volders vol in de aanval tegen Leopold II met het artikel ‘*Saligaud II*’. Het mag gelden als een schitterend en virtuoos stukje propaganda. Opvallend is de sardonische inleiding die Leopold II als zoon van de vader introduceert:

---

⁴⁰⁷ Clark, *op. cit.*, p 220

⁴⁰⁸ *Le National Belge*, La Pall Mall Gazette et la débauche aristocratique, 11-07-1885

⁴⁰⁹ *Ibid.*

⁴¹⁰ *Ibid.*

⁴¹¹ *Le National Belge*, Les exemples d’en haut, 14-07-1885 Dit artikel was vertaald uit de Pall Mall Gazette.

⁴¹² *Le National Belge*, Le Scandale de Londres, 1 3-07-1885

“Et sur cet humble trône, où je m’assis en roi, Puisse mon fils un jour être plus grand que moi. (LEOPOLD Ier, poésie de Louis Hymans)

La macaronique poète a eu raison, le fils a été plus grand que le père. Au moins le père respectait l’enfance. S’il traîna des courtisanes et dans la bouse des étables, au moins ne put-on pas lui reprocher d’avoir souillé des enfants qu’il avait achetés à l’étranger. Et lui au moins avait le courage de sa dépravation, Il ne se gênait guère, et si on le connut dépravé, on ne le connut jamais tartufe.”⁴¹³

De katholiek opgevoede zoon was wel een huichelaar : *“ Il est dévoit, communie, fait ses pâques, ne manque pas une occasion de se poser en civilisateur et en évangéliste. C’est le modèle des pères de familles – à en croire les panégyristes. ”⁴¹⁴*

Op die dubbele moraal en huichelarij hamert Volders genadeloos : *“ Ce puritain farouche, cet homme de moeurs austères, une fois rentré chez lui, se débarrasse de son vernis de vertu en même temps que de sa tunique de lieutenant-général. Il a sous la main les produits de premier choix que mistress Jeffries réserve à ses clients couronnés. Après avoir déjeuné le matin d’une hostie, il soupe le soir d’une fillette impubère qu’on lui a envoyée de Londres. ”* Meteen wordt ook de link gelegd met de recente actualiteit : *“ L’an dernier, en compagnie des Jacobs et des Woeste, cet homme prenait la Belgique au collet et la remettait ligottée, entre les mains du clergé. Il se faisait l’aide et le complice des ultramontains pour détruire l’enseignement national. ”⁴¹⁵*

Volders verweet de koning een gebrek aan fatsoen. Leopold was het internationale uithangbord van België en in die hoedanigheid straalde zijn schandalige gedrag af op de ganse Belgische bevolking:

“Aujourd’hui, trouvant que ce n’est pas assez, il prend un peu de boue et en marque le pays au front. Il répond ainsi à ceux qui disent que le roi ne peut rien chez nous. La preuve en est faite maintenant : le roi peut abrutir la nation et il peut aussi la déshonorer. Elle laisse faire, prêtant même appui à son maître. Car il n’y pas à le dissimuler, le pays ferme les yeux, il se bouche les oreilles, il ne veut ni voir ni entendre. Et – suprême ironie- il y a une presse libre en Belgique. Une presse honnête ! Une presse libérale démocratique ! Une Presse libérale ! Un presse pleuse ! Et entend on un murmure, un cri d’indignation ou de colère ? Les fillettes de dix ans, que les rois, les princes et les lords violent, crient et essaient au moins de se défendre. Elles se servent de leurs pauvres petites menottes et de leurs dents blanches. Chez nous, le pays qu’un monarque déconsidère et déshonore, ne remue pas, et la presse qui devrait veiller et être debout, à son poste, reste inerte, avachie et vendue. ”⁴¹⁶

---

⁴¹³ *Le National Belge*, Saligaud II, 14-07-1885

⁴¹⁴ *Ibid.*

⁴¹⁵ *Ibid.*

⁴¹⁶ *Ibid.*

De volgende dag wordt nogmaals de Belgische pers gehekeld. De enige krant die bij het losbarsten van de affaire melding maakte, was het klerikale ‘*Le Courrier de Bruxelles*’. Onder de titel *La Honte de la Belgique* wordt op heel voorzichtige wijze de betrokkenheid van een hoge Belgische functionaris bij het schandaal gesuggereerd: “*Ces révélations sont de telle nature qu’elles nous imposent une extrême réserve. Disons seulement que si ces témoins disent vrai, la bonne réputation de la Belgique serait très compromise aux yeux de l’Europa.*”⁴¹⁷ Het is zeer opmerkelijk dat Volders een proces bijna lijkt uit te willen lokken:

*“Nous ne craignons point le jugement de l’opinion publique. Si nous avons cloué le chef de l’Etat au pilori, nous ne l’avons pas pris à l’improviste; nous lui avons à trois reprises demandé de se défendre et de confondre ceux qui l’accusaient. Il est resté muet et s’est condamné par son silence. En Angleterre on a tenté l’impossible pour étouffer l’affaire Jeffreys. [...] Comme nous croyons que le devoir de la presse n’est pas de se taire quand un scandale éclate, mais qu’au contraire elle a pour mission de flageller les coupables quels qu’ils soient, nous avons frappé haut et fort. Après celle, si on trouve des juges pour nous condamner, il y a d’autres tribunaux qui nous absoudront, celui de notre conscience d’abord et celui de l’opinion publique ensuite.”*⁴¹⁸

Volders heeft het hier duidelijk over het tribunaal van de publieke opinie, een concept dat in deze studie van schandaal zo vaak terugkomt. De regering bijt echter niet.

In tegenstelling tot wat Soinne poneert op basis van ‘*L’Histoire d’une favorite*’ –het schandaalwerkje van Jules Lekeu uit 1906- werd Volders nooit veroordeeld voor zijn artikels. Interessant genoeg werd Volders in die periode wel een maand achter de tralies ge gooid, maar niet wegens zijn artikels. Volgens César de Paepe werd hij veroordeeld voor “*une question d’honneur, pour un duel*” dat er was gekomen omdat hij een loteling had verdedigd.⁴¹⁹ Dat Leopold onverschillig stond ten aanzien van de artikelenreeks is dus onwaarschijnlijk, wel is het zo dat hij net als andere keren de storm liet overwaaien.⁴²⁰ Het is heel jammer dat in de archieven geen correspondentie tussen gerecht en kabinet van de koning kon worden aangetroffen over deze zaak. Ze moet nochtans haast zeker bestaan hebben en in de lijn hebben gelegen van de eerder geciteerde brieven van Gautier de Rasse over de *Almanach Républicain*. Het persdecreet van 1847 was er uitdrukkelijk op gemodelleerd om dit soort artikels met uitgesproken beledigingen aan het adres van de vorst aan te pakken, maar werd toch niet ingeroepen. Waarschijnlijk werd opnieuw gevreesd dat de rechtsgang voor een

---

⁴¹⁷ *Le National Belge*, Les faits, p 15-07-1885

⁴¹⁸ *Ibid.*

⁴¹⁹ *Le National Belge*, Le Triomphe de la Pall Mall et du National Belge, 4-08-1885

⁴²⁰ Soinne, M. *Protestacties tegen koning Leopold II*, Gent: s.n., 2001, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UGent, p 54

grotere persbelangstelling zou zorgen, dan het geval was. Vooral een ongewilde doorverwijzing naar het tribunaal van de publieke opinie moest blijkbaar ten allen prijze vermeden worden. Om Volders wat te laten sudderen werd hij dan maar in een andere zaak voor de rechter gedaagd.

Blijkbaar bestond er bij een deel van de publieke opinie wel die “*curiosité malsaine*” waar Gautier de Rasse voor had gewaarschuwd. Vanaf 17 juli verscheen op de voorpagina van *Le National* het volgende bericht: “*Nous avons reçu des milliers de demandes de nos numéros 13, 14 et 15 courant. Nos collections ont été complètement épuisées le jour même du tirage. Afin de satisfaire le public, nous reproduirons ces articles à la quatrième page de notre numéro portant la date du dimanche 19 juillet.*” Net zoals de *Pall Mall Gazette* profiteerde ook *Le National Belge* dus in zijn oplagecijfers. Vanaf 25 juli werd een formule uitgedokterd om aan de grote vraag te voldoen en toch de arbeidersklassen te kunnen bereiken: er kon een abonnement aangevraagd worden voor één maand dat 1 frank en 25 centiemen kostte. Ook springt de democratische, lees socialistische pers, uit de rest van het land mee op de kar: *Vooruit* in Gent, *Journal de Charleroi*, *La Voix de l’Ouvrier*, *de Toekomst*, *de Werker*, *le Chante Clair*, *le Frondeur* en *L’Avenir de Liège* wijden allemaal artikels aan de Jeffries-affaire.⁴²¹

3.2.2 De reacties

Meer op politiek vlak nam *Le National Belge* ook de grondwettelijk gewaarborgde onschendbaarheid van de koning op de korrel. Vancaubergh wees er op dat de koning daardoor grondwettelijk boven de wet staat. Opnieuw werd er verwezen naar de “*l’honneur national*” die door het gedrag van de koning beschaamd werd.⁴²² Ook de wet van 1847 – “*le loi d’amour*”, volgens Celestin Demblon – wordt door de socialistische propagandisten heel spottend beschreven als een wet van vleiers en kruipers, die niet kan vermijden dat de ogen open gaan bij de publieke opinie over de daden van de koning.⁴²³

Dat er op de boodschapper geschoten wordt in schandaalverhalen is ook een weerkerend fenomeen, maar volgens Volders is dit wapen steeds minder en minder effectief:

“Dans les classes dirigeantes on en est réduit aujourd’hui à se servir de ce système des escarpes. Se produit-il un scandale dans lequel sont compromis des têtes couronnées, des princes et des grands seigneurs, les amis de ces pieux disciples de

---

⁴²¹ *Le National Belge*, La presse démocratique est unanime, 26-07-1885

⁴²² *Le National Belge*, L’inviolabilité royale, 17-07-1885

⁴²³ *Le National Belge*, Petite lettre ouverte à S.M. Léopold II, 20-08-1885

Jésus-Christ et du marquis de Sade crient comme des sourds si d'aventure quelqu'un fustige les hauts et malpropres personnages. Au scandale ! beuglent-ils, espérant que la foule courra sus aux audacieux qui n'ont pas hésité à mettre à nu les plaies honteuses des puissants. Pour l'avenir il faudra imaginer autre chose. Cette méche-là est eventée. S'il y a encore des imbéciles qui coupent dans le panneau, beaucoup de gens se disent, non sans raison, apparemment, qui les coupables sont ceux qui commettent les mauvaises actions et non ceux qui les dévoilent. On a voulu employer le système en question à propos des révélations de la Pall Mall Gazette. [...] Après cela on a tenté, faiblement, de faire de même chez nous. ”⁴²⁴

Wat juist ondernomen werd verduidelijkt Volders niet, maar onder de indruk is hij duidelijk niet: “ *On n'est parvenu qu'à nous faire rire.* ”⁴²⁵ Later zal César de Paepe, hoofdredacteur ad interim, vertellen dat er 16 kurassiers waren binnen gevallen op de redactie en dreigden met actie als de anti-royalistische campagne niet werd stopgezet.⁴²⁶ Ook de intimidatietactieken blijven dus bestaan.

Volders beschrijft perfect hoe gevaarlijk het verlies van reputatie en moreel gezag is voor de monarchie: “ *Ce qui vient de se passer a fait plus pour l'idée républicaine et pour l'idée révolutionnaire qu'une propagande de bien des années. Le temps n'est plus, heureusement, où la royauté pourrait commettre impunément toutes les fautes sans que son prestige en souffrit. Chaque faute commise lui enlève de sa force, chaque faute commise est un coup de pioche donné dans les assises, déjà bien ébranlées, de la monarchie. Quelques scandales comme celui de Londres et il ne sera plus nécessaire de combattre la monarchie pour la renverser : elle tombera d'elle-même.* ”⁴²⁷

Ook de inschakeling van humor kan bij schandaalpropaganda uiteraard niet ontbreken. Léon Rude publiceert een satirische Troonrede van een Leopold die de leden van de heersende klasse bedankt voor hun trouwe dienst. Het artikel telt talloze woordspelingen op maagdelijkheid, wanneer “ Leopold ” het over de internationale handel heeft, zegt hij bijvoorbeeld het volgende: “ *A cette branche si importante de notre commerce international, nous avons ajouté le trafic direct, exclusif et sans partage de marchandises fraîches et vierges, qui après avoir subi chez nous une vérification minutieuses et un travail souvent pénible, sont ensuite livrées à la circulation publique. Certes, cet articles de choix ne sont pas accessibles aux petites bourses; mais avec l'aide de la Providence qui nous protège...* ”⁴²⁸

---

⁴²⁴ *Le National Belge*, Au scandale, 19-07-1885

⁴²⁵ *Ibid.*

⁴²⁶ *Le National Belge*, Le Triomphe de la Pall Mall et du National Belge, 4-08-1885

⁴²⁷ *Le National Belge*, Au scandale, 19-07-1885

⁴²⁸ *Le National Belge*, Discours du trone, 27-07-1885

Onder de titel ‘*Un an après*’ schrijft Volders een opmerkelijk overzichtsartikel ter gelegenheid van de eerste verjaardag van Gabriel Marchi’s gedwongen uitzetting. Leopold had geprobeerd om *Le National Belge* monddood te maken, maar sindsdien is zijn gezag om twee even gewichtige redenen aangetast: “*Chez nous, le monarque nous a fait la partie belle l’an dernier. Son entente avec le cléricisme, sa signature apposée au bas de la loi Jacobs, ont contribué également et pour une large part à la déconsidération dont sont frappés le monarque et le principe monarchique lui-même. D’autres faits, plus récents, révélés par nous avec une franchise qu’on ne connaissait pas en Belgique, sont venus, eux aussi, affaiblir l’autorité du fétiche royal.*” Aan het eind van het artikel wordt ook een nieuwe discursieve strategie gelanceerd : de vermeende toenadering tussen Leopold II en Duitsland.⁴²⁹

Pas een eind na de feiten zou de andere socialistische krant, het Brusselse *Le Peuple*, alluderen op de betrokkenheid van de koning bij de Jeffries-affaire:

*“On sait quel tapage ont fait, dans le monde entier, les révélations de la ‘Pall Mall Gazette’ sur les scandales de Londres. Mais ce que l’on ne sait pas, c’est que le vaillant journal anglais continue son enquête sur les vices des classes dirigeantes dans plusieurs pays. En effet, nous avons à Bruxelles, depuis quelque temps, un rédacteur de la ‘Pall Mall’ spécialement chargé d’une enquête sur la prostitution et le trafic des femmes en Belgique. Le correspondant de la ‘Pall Mall’ aura de la besogne. Parions qu’il ne sera pas invité au palais du roi.”*⁴³⁰

De koning liet de storm kalm overwaaien: “*Le roi des Belges a dédaigné les infâmes accusations de la répugnante proxénété, et, comme les consciences pures, il a laissé passer l’orage, avec un front calme et une quiétude parfaite.*” De manier waarop dit soort schandalen in koningsgezinde biografieën wordt ingekleed, is vaak tenenkrommend. Wanneer Freddy deze episode aanhaalt, schrijft hij zonder een zweem van ironie: “[*Leopold II:*] *Je promets à la Belgique... un roi de coeur... Et n’a-t-il pas tenu parole en aimant tant de monde... en dehors de sa famille!*”⁴³¹

3.3 De woelige lente van 1886

In 1886 kende België de meest oproerige lente in zijn geschiedenis. De herdenkingen van de Parijse commune deden de vlam in de pan slaan. Door het Waalse industriebekken galmden de Marseillaise en de kreten “*Vive la République*” en “*A bas le Saxe-Cobourg*”. De

---

⁴²⁹ *Le National Belge*, Un an après, 1 oktober 1885

⁴³⁰ *Le Peuple*, 13 december 1885, geciteerd in Soinnie, *op. cit.*, p 55

⁴³¹ Freddy, G. *Léopold II Intime : Les Origines De Léopold II : Le Prince Héritier : Le Père De Famille : Le Roi Bâtisseur : Léopold II Et La Politique : Le Roi Du Congo : L’homme Privé*. Paris: Juven, 1905, p 97

aanvallen tegen het koninkrijk zouden in tegenstelling tot 1884 en 1885 niet “koelen zonder blazen”.⁴³²

Edward Anseele en Alfred Defuisseaux werden vervolgd als agitators van het oproer, hoewel ze er geen rechtstreekse rol in hadden gespeeld. Anseele had in een opwelling en naar aanleiding van het bloedige neerslaan van het arbeidersprotest Leopold “Volksmoordenaar nummer 1” genoemd op een socialistische meeting. Op de aanklacht van majesteitschennis werd hij vrijgesproken door de jury, maar voor de andere klacht – “*avoir publiquement et méchamment contesté la force obligatoire des lois*” - liep hij een veroordeling op tot 6 maand cel. In Wallonië werd Alfred Defuisseaux –onwettig- opgepakt voor zijn immens populaire brochure *Cathéchisme du Peuple*⁴³³, waarin hij zich kritisch uitliet over de nationale origines van de koning, de civiele lijst en het leger. Dit waren geen nieuwe kritieken, maar vooral de massale verspreiding onder de Waalse bevolking was een doorn in het oog van de autoriteiten. Aanvankelijk was ook in het geval van de *Cathéchisme du Peuple* door het gerecht geadviseerd om niet te vervolgen, omdat het voor de socialistische beweging onbetaalbare reclame zou betekenen. Doordat Anseele – en ook Nevelsteen in Antwerpen- echter voor gelijkaardige feiten werden vervolgd, besloot men ook Defuisseaux voor de rechtbank te dagen. Defuisseaux werd veroordeeld, maar ontkwam naar Frankrijk. Anseele zat zijn 6 maand volledig uit, een schitterend geësceneerd martelaarschap dat hem –zoals de autoriteiten gevreesd hadden- geen windeieren legde.⁴³⁴ Defuisseaux publiceerde vanuit Frankrijk zijn *Le Grand Catéchisme du Peuple* waarin het koningshuis nog heviger werd aangevallen. Er werd verwezen naar de bestemming van het belastingsgeld: “*Dire que les Rois vivent à ne rien faire, qu’ils font mourir de faim leurs sujets en temps de paix pour se constituer une fastueuse liste civile et entretenir richement leurs courtisanes, surtout leurs courtisanes.*”⁴³⁵ Eind 1886 bevestigde administrateur Gautier de Rasse dat de aanval tegen de koning zowel over het front van zijn publieke als van zijn privé-leven ging: “*Ses intentions sont méconnues; sa vie publique comme sa vie privée sont représentées sous des couleurs odieuses.*”⁴³⁶

Het erg francofiel geïnspireerde republikaans van Defuisseaux kreeg een “*semi-institutioneel karakter*” bij de afscheuring van de Parti Socialiste Républicain in augustus

---

⁴³² Deneckere, *Het volk mort*, p 92

⁴³³ Op het moment van het eerste straatgeweld in Luik waren er slechts 12.000 van gedrukt. Uiteindelijk zouden er 200.000 franstalige en 60.000 Nederlandstalige exemplaren circuleren. Zie: Deneckere, *op. cit.*, p 243

⁴³⁴ Deneckere, *op. cit.*, p 94-98

⁴³⁵ Procureur Charleroi aan procureur-generaal a.i. Van Schoor, 29-07-1886 geciteerd in Deneckere, *op. cit.*, p 97

⁴³⁶ AKP, Kabinet Leopold II, 2085: L’agitation ouvrière en Belgique à la fin de 1886, Rapport van Gautier de Rasse, 1-02- 1887

1887. Vanaf 1888 werd de republikeinse agitatie nog virulenter. De hevigheid van de aanvallen van de PSR had vooral ook te maken met de internationale politieke situatie. Het gerucht deed de ronde dat Leopold II een geheim verbond zou gesloten hebben met Bismarck en keizer Wilhelm tegen Frankrijk. Hier werd ook al door Volders in 1885 op gealludeerd en de Duitse afkomst zou later nog een thema blijven voor de franstalige socialisten. Het republikaanisme verspreidde zich ook buiten de PSR. In Brussel en Luik waren er hevige republikeinse opstoten en in het najaar van 1888 versmolt die republikeinse agitatie met de stakingsbeweging in het Henegouwse. De PSR was radicaler dan de in 1885 gestichte Belgische Werklieden Partij: het wilde de algemene staking zo snel mogelijk aanwenden. Een dynamietaanslag door informanten van de staatsveiligheid, leidde tot een berucht proces dat bekend staat als het Groot Complot en dat leidde tot de opdoeking van de dissidente PSR-vleugel en de eenmaking van de arbeidersbeweging in het sociaal democratische kamp die de strijd voor het algemeen stemrecht zou inluiden. Volgens Gita Deneckere eindigde daarmee ook een decennium scherp anti-royalisme in de arbeidersbeweging.⁴³⁷

3.4 De BWP, de monarchie en de strijd om het algemeen stemrecht

Met de strijd om het algemeen stemrecht verdween de slogan “A bas le roi” naar de marge van de socialistische beweging. De Belgische sociaal-democratie streefde naar een “verburgerlijking”. Om *salonfähig* te worden had ze de Jacobijnse droom van het gewelddadig van de troon stoten van de koning opgegeven.⁴³⁸ Een eerste aanwijzing in die richting was een audiëntie tussen enkele BWP’ers en Leopold II in februari 1891. Die symbolische toenadering werd echter gevolgd door acties waar Leopold wel het doelwit van was, zoals een verstoring van de troonrede in 1892 met een manifestatie voor het algemeen stemrecht.⁴³⁹

Het republikaanisme was voor een groot deel nominaal geworden en dat werd bevestigd bij de opstelling van het Manifest van Quaregnon, lange tijd het evangelie van de socialistische beweging. De jonge Emile Vandervelde had aan het congres verklaard dat hij er het nut niet van inzag om van de installatie van de republiek een strijdpunt van de BWP te maken. Het Paascongres zou wel nog op voorstel van de Boreinse federatie, gesteund door Celestin –le Tribun- Demblon, een extra artikel opnemen. Dat kreeg 110 stemmen voor, 52

---

⁴³⁷ Deneckere, *op. cit.*, p 97-98

⁴³⁸ *Ibid.*, p 99

⁴³⁹ *Ibid.*, p 99-103

tegen tegen en 37 onthoudingen.⁴⁴⁰ Ook het radicale internationalisme en het anti-klerikalisme werden gaandeweg afgezworen. Rond de eeuwwisseling had de socialistische partij “een jaurèsiaanse koerswijziging” gemaakt. Ook andere Belgisch-nationalistische symbolen zoals de Brabançonne en de tricolore werden niet langer unaniem afgewezen.⁴⁴¹

Voor vele BWP'ers was de vestiging van de republiek dus geen strijdpunt meer. Dat wil echter niet zeggen dat de koning opeens populair werd onder het arbeidersvolk. De Brusselse socialistenleider Louis Bertrand schreef in 1890 over de koning : “ *Le roi, qui au fond n'est pas un bête, sent bien d'où vient le vent. Il sait que sa popularité s'en va, non seulement dans le peuple ouvrier, mais encore dans une partie de la bourgeoisie cléricale : [...]* ”⁴⁴²De katholieke bourgeoisie had hem het ontslag van Woeste en Jacobs in 1884 waarschijnlijk nog niet vergeven.

De verburgerlijking van de socialistische partij vertolkte zich ook in hun standpunten over de positie van de vrouw en de gezinswaarden, die nauwelijks afweken van de burgerlijke idealen. De natuurlijke biotoop van de vrouw was het gezin. Dat bleek ook uit de opvattingen over vrouwenarbeid. Een vrouw moest vooral moeder en echtgenote zijn. De Brusselse historica Eliane Gubin meent dat de aanvaarding van het ‘vrouw-aan-de-haard-ideaal’ getuigt van de integratie in de burgerlijke samenleving.⁴⁴³ Dat de burgerlijke moraal werd aanvaard, betekende wel dat ze een wapen in handen hadden tegen Leopold II, die grote kritiek te verduren zou krijgen op basis van zijn vele schendingen van die moraal.

3.5 De geboorte van koning Cleopold (1895)

3.5.1 De socialistische doorbraak

Voor het Belgische socialisme was 1895 een belangrijk jaar. Opp binnenlands vlak stond dat jaar in het teken van de schoolwet van Schollaert en de nieuwe gemeentewet, die het gemeentelijk cijnskiesrecht moest aanpassen aan de grondwetswijziging van 1893. Van bij het begin van het jaar circuleerden geruchten dat de regering een ronduit reactionaire wet voorbereidde. Toen ze op vijf maart werd ingediend bleek de vrees gegrond. Anseele noemde

---

⁴⁴⁰ De Meyer, F. *Tweezijdig Pragmatisme : De Relatie Tussen Koning Albert I En De Socialistische Leiders Van Zijn Tijd*. Gent: s.n., 2002, online geraadpleegd via www.ethesis.net

⁴⁴¹ Van Ginderachter, M. *Het Rode Vaderland, de vergeten geschiedenis van de communautaire spanningen in het Belgisch socialisme voor Wo I*. Gent: AMSAB, 2005, p 201

⁴⁴² Bertrand, L. *Léopold II et son règne*, Imp. Berghmans, Bruxelles, 1890, p 4

⁴⁴³ Verbruggen, P. “Het Land waar de vrouw een mens is” in: Bracke, N., Celis K., & Celis L. (eds.) *Begeerte Heeft Ons Aangeraakt : Socialisten, Sekse En Seksualiteit*. Gent: Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, 1999, p 81

ze le loi des quatre infamies of de wet der vier schandelijkheden.⁴⁴⁴ Bovendien werd de nieuwe wet aangevuld met het systeem van de evenredige vertegenwoordiging in het geval geen enkele partij de absolute meerderheid haalde. Ook dit was op maat van de katholieken. De verontwaardiging over deze reactionaire politiek was zo groot dat er spontane stakingen uitbraken in de industriecentra. Begin april kwam de wet er toch door en meteen was de breuk met de christen-democraten, die ze mee hadden goedgekeurd, een feit. Bovendien had minister van Binnenlandse Zaken Schollaert een nieuwe organieke wet op het lager onderwijs aan het parlement voorgelegd, die godsdienstondericht verplichtte. Ondanks een breed anti-klerikaal front, raakte ook deze wet door het parlement.⁴⁴⁵

3.5.1.1 Een eerste keer Congo

Een ander heet hangijzer was Congo. Leopold had twee bedoelingen met zijn kolonie: hij wou een groot deel van de inkomsten in eigen handen houden, als een soort oorlogskas die ten allen tijde uit handen van het parlement bleef en hij wou dat Congo ooit aan België overgedragen werd. Aan dat laatste wou Leopold natuurlijk ook een cent verdienen en hij deed de regeringsleider August Beernaert het voorstel om hem een lening te financieren in ruil voor het bekendmaken van een testament waarin hij Congo aan België naliet. Beernaert vreesde hevige reacties van de socialisten, die vreesden dat Congo een bodemloze put was. Leopold bewerkte Beernaert echter en in juli 1890 had hij een lening van 25 miljoen frank verkregen in ruil voor een geantdateerd testament. Met de belofte van financiële transparantie die hij Beernaert gedaan had, nam Leopold het echter niet zo nauw. Eind 1893 had de regering-de Burlet lucht gekregen van enkele schimmige financiële constructies die door Leopold waren opgezet om fondsen te werven in ruil voor belangrijke concessies voor voornamelijk Britse bedrijven. Dit leek het kabinet de Burlet een financieel risico en er werd aangedrongen op een onmiddellijke annexatie van Congo. Tegen eind 1894 had de minister van Buitenlandse Zaken graaf de Mérode daartoe een wetsvoorstel ingediend.

Leopold moet even voor zijn kroondomein gevreesd hebben, maar toen deed hij een opmerkelijke démarche. Hij loog dat hij in 1892 een lening had afgesloten van vijf miljoen frank bij de Antwerpse bankier Alexandre Browne de Tiège en dat hij deze lening tegen 1 juli 1895 moest terugbetalen. De regering was verbijsterd. Annexatie was nu nog dringender

---

⁴⁴⁴ Namelijk 1) het optrekken van de kiesleeftijd naar 30 jaar 2) men moest minstens 3 jaar in de gemeente waar men stemde wonen, erg nadelig voor het mobiele arbeiderskorps. 3) behouden van het meervoudige stemrecht met differentiële cijns die lager lag op het platteland om de katholieken te bevoordelen 4) Een vierde stem voor eigenaars.

⁴⁴⁵ Van Ginderachter, *op. cit.*, p 188-189

geworden, maar nog vijf miljoen duurder omdat de schulden van Leopold uit de schatkist zouden moeten betaald worden. De antikoloniale gemoederen laaiden op in de publieke opinie. De socialisten vonden dat eerst het eigen volk het kapitalistische juk moest afwerpen, “dan pas zou de tijd komen om de welvaart met de gekleurde rassen te delen.” De Burlet was bang voor het nieuwe electoraat, tien keer zo groot als het vorige, dat 34 socialisten naar de kamer had gestuurd. Leopold had in hen een onverwachte bondgenoot tegen de annexatieplannen van de regering. De regering moest haar annexatieplannen uiteindelijk opgeven. Hij had handig geprofiteerd van de lichtgelovigheid van zijn kabinet en als een volleerde ritselaar had hij er hen voor vijf miljoen frank opgelegd. De vijf miljoen die hij nota bene nooit geleend had. Hij behield Congo en kreeg er een ferme gouden handdruk bovenop. “Leopold had zichzelf dus met andermans geld terugbetaald voor een voorschot dat hij zichzelf had toegekend.”⁴⁴⁶ Het geritsel van Leopold was onopgemerkt gebleven voor tijdgenoten, maar werd door de Brusselse historicus Jean Stengers ontdekt.⁴⁴⁷

3.5 .2 Cléo de Mérode: courtisane et danseuse

Op breder maatschappelijk vlak was 1895 het hoogtepunt van de Belle Epoque. De tijd van het tramimperium van Edward Empain en het arme Vlaanderen van August de Winne. De casino's en privé-jachten en de garnaalvisserij in Oostende. Het is tijd van “conspicuous consumption”, de m'as-tu-vu-mentaliteit. De *leisure class* is socio-economisch slechts een kleine minderheid.⁴⁴⁸ Op cultureel vlak is ze dat eigenlijk ook. Voor veel katholieken is Parijs, het centrum van de Belle Epoque, een verderfelijk oord. Vooral de Vlaamse beweging was op zijn hoede voor de nefaste invloed van de Franse cultuur op het “zedige Vlaanderen”, een uitzondering als de socialist August Vermeylen niet te nagesproken. Men was bang dat de Franse erotische vrijheden zouden overwaaien: wanneer Parijs ziek is, snottert Brussel.⁴⁴⁹ Vanaf 1900 zou het libertinisme van de Belle Epoque trouwens in Frankrijk onder vuur komen vanuit rechts-religieuze hoek. De oplopende spanningen met Duitsland werkte een discours in de hand dat Frankrijk weer sterk moest worden door de aandacht opnieuw naar de familie te verschuiven. Het morele verval –feminisme, individualisme, libertinisme, scheidingen – hadden het gezin verzwakt. Door de resulterende

---

⁴⁴⁶ Ascheron, *op. cit.*, p 200

⁴⁴⁷ Zie : Stengers, J. *La première tentative de reprise du Congo par la Belgique*. Brussel, 1949

⁴⁴⁸ Deneckere, G. *1900 : België Op Het Breukvlak Van Twee Eeuwen*. Tielt: Lannoo, 2006, p 29-30

⁴⁴⁹ De Bont, R. & Verschaffel, T. *Het verderf van Parijs*. Leuven: Universitaire pers, 2004, p 24-27 (cfr. de katholieke nadruk op de volkstaal.)

demografische krimp zou Frankrijk onder de voet gelopen worden door Duitsland, waar moeders zich wel nog bezig hielden met soldaten baren.⁴⁵⁰

De Belle Epoque staat bekend om een aantal artistieke hoogvliegers zoals de dichters Maeterlinck en Verhaeren, de schilders Ensor en Meunier, de art-nouveau architecten Victor Horta en Henry van de Velde. Maar waarschijnlijk had men nog het meeste plezier in de Parijse theaters en music halls waarin de sterren van de Belle Epoque schitterden. Deze theatersterren stonden internationaal bekend als *danseuses et courtisanes*, veel meer om hun schoonheid en amoureuze avonturen dan om hun danstalent. Een courtisane is ethymologisch verwant met cortigiano en betekent dus zoveel als hoveling. Maar gezien de aan de hoven vigerende zeden die de Ligne zo lyrisch beschreef, mogen we geen strikte definitie hanteren. Onder courtisanes moeten we iedere vrouw verstaan die door haar verlokkelijkheid de minnares wordt van een belangrijke rijkraad, zoals koningen, edel- en zakenmannen.⁴⁵¹

3.5.2.1 Les grandes horizontales

Hun motivatie is naar verluidt zelden romantische liefde of fysieke aantrekking. Courtisanes zijn bijna zonder uitzondering vrouwen van eenvoudige komaf die door hun seksualiteit sociale promotie maken. Ze worden door hun minnaars met geld, juwelen, pelzen mantels en andere weelderige cadeaus “betaald”... Vandaar de frequente gelijkschakeling van courtisane en prostituee. Maar ook in het algemeen bestond in de 19^e eeuw een sterke associatie tussen prostituties en actrices of performers. Volgens Tracy Davis werden actrices gezien als bedreigingen van het traditionele gezin en vrouwbeelden.⁴⁵² Maar ook een progressief icoon als Jean-Jacques Rousseau vond actrices “publieke vrouwen”, op hetzelfde niveau als hoeren.⁴⁵³ Die connotatie is ook evident in de bijnamen die de dames kregen: *les belles petites, les biches, les cocottes, les femmes galantes, les femmes légères, les filles d'amour, les filles de joie*... Het meest sprekende synoniem is wel *les grandes horizontales*, waarmee specifiek Caroline “La Belle” Otero, Liane de Pougy, Émilienne d'Alençon en Cléo de Mérode bedoeld werden. Dit waren de vier grootste sterren van de Folies-Bergère tijdens de Belle Epoque.

---

⁴⁵⁰ Berenson, *art. cit.*, p 32

⁴⁵¹ Conyers, C. “Courtesans in Dance History: Les Belles de la Belle Époque”, in: *Dance Chronicle - Studies in Dance and the Related Arts* 26:2 (2003) p. 219-220

⁴⁵² Davis, T. C. *Actresses as Working Women : Their Social Identity in Victorian Culture, Gender and Performance*. London ; New York: Routledge, 1991, p 78-86

⁴⁵³ Maza, *op. cit.*, p 168 Eigenlijk was dit al in de oudheid zo. Cfr. keizerin Theodora van Byzantium.

3.5.2.2 Leopold II viert in Parijs...

De opkomst van de publieke sfeer had de groten der aarde in het algemeen veel dichterbij het volk gebracht. De opkomst van de centenbladen⁴⁵⁴ en de popularisering van technieken zoals de fotografie versterkten deze evolutie nog. Dit bezorgde de dames hun status en wou tegelijk ook zeggen dat het voor vorsten moeilijker zou worden om hun privé-leven verborgen te houden. Voor de reputatie van de regerende vorst had dat rampzalige gevolgen. In 1895 vertrok Marie-Henriëtte definitief naar Spa in een soort van vrijwillige ballingschap.⁴⁵⁵ De galanterie had Leopold pas te pakken gekregen toen hij veertig was: “*Les Cobourgs se font tard*”. In Parijs beschikt hij over een privé-appartement op de eerste verdieping van een pand in de avenue d’Eylau. Via een handig gecamoufleerde deur kan hij in het appartement eraan, dat een zeer vrouwelijke inrichting heeft. Zijn reputatie van rokkenjager zal Leopold vooral in september 1895 in Parijs verdienen. Na een kuur in Aix-les-Bains gaat hij er praten met de Franse president Felix Faure, de man die vier jaar later letterlijk op een hoogtepunt sterft in de handen van zijn minnares Madame Steinheil. Leopold gooit alle remmen los. Tien dagen lang doet hij alle Parijse clubs aan: de Opera, de Comédie Française, Maxim’s en de Folies Bergère.⁴⁵⁶

In die club ontmoette Leopold Emilienne d’Alençon. Deze ‘*grande horizontale*’ zou zijn minnares worden. Later zou ze ook de amper 19 jaar oude hertog d’Uzès tot de wanhoop drijven. Haar *liaison* met de koning der Belgen was bekend, maar werd nooit zo “uitgemolken” als dat met Cléo de Mérode het geval was. Die laatste was misschien wel het bekendste boegbeeld van de Belle Époque. Cléo had een Belgische moeder, barones de Mérode, die een hofdame was van keizerin Elisabeth van Oostenrijk. Daar kreeg ze in 1875 een dochter van een jonge knaap. Ze verliet Wenen en schreef haar dochter in in de balletschool van de Parijse opera.

3.5.2.3 En loopt een blauwtje

Ze danste enkele belangrijke rollen en werd al snel een favoriet van het publiek en pers. Kranten koppen “*Gloria in excelsis Cléo*” na succesvolle voorstellingen. Cléo de Mérode gold als de meest gefotografeerde vrouw van Frankrijk. Postkaarten die haar beeltenis

---

⁴⁵⁴ Vermeersch, *op. cit.*, p x

⁴⁵⁵ Renoy, G. & Lindeman, O. *Wij, Leopold II*. Zaltbommel: Europese bibliotheek, 1979, p 99

⁴⁵⁶ Van Audenhaeghen, L. *De Liefde Van Leopold II : Barones De Vaughan*. Gent: Reinaert/Het Volk, 1985, p 16-17

droegen werden verkocht aan het grote publiek in heel Europa en zelfs in de Verenigde Staten. Het zijn dan ook vooral haar looks die haar populair maken. Ze droeg haar haar op een distinctieve manier: een scheiding in het midden, met haar haar strak over de oren gehouden met een lint. De *bandeau à la Mérode* werd een modetrend, al deed het gerucht de ronde dat haar coiffuur moest verbergen dat ze geen oren had.⁴⁵⁷

Maar het gerucht dat haar naam vereeuwigde, was haar vermeende verhouding met Leopold. In haar mémoires, het in 1955 gepubliceerde '*Ballet de ma Vie*', beschrijft ze haar ontmoeting met Leopold tijdens de pauze van een opvoering van Aïda in september 1895. Ze wisselen wat beleefdheden uit, maar een dag later zou Leopold haar thuis hebben opgezocht en hij heeft haar de opdracht hem bij een opvoering een paar dagen later in de foyer te ontvangen. "Vreselijk beschaamd, van mijn stuk gebracht... met zo weinig moed, bijna verlegen... de order van Leopold II niet durvend te negeren", gaf de jonge vedette zich gewonnen. Al spoedig stond ze voor "een mitrailleurvuur van zoveel nieuwsgierige blikken". De koning negeert die nieuwsgierige blikken en overlaadt Cléo met complimenten. De volgende ochtend had de gespecialiseerde pers in Parijs een vette kluif aan het verhaal. Het vervolg speelde zich echter buiten hun weten af: "Alvorens naar zijn hoofdstad terug te keren, bracht de koning mij een tweede bezoek, even onvoorzien (sic) als het eerste. Zonder omslag zei hij me dat hij me beminde en hij beloofde mij een schitterende toekomst: "Ik heb nooit iemand ontmoet die mij zo ontroerd heeft als jij... Wanneer je me vrouw Leopold wilt worden, krijg je een huis in Brussel, een villa in Oostende. In ieder geval moet je spoedig in de Monnaie schouwburg komen dansen. Ik beloof je een succes zonder weerga." Volledig beduusd door deze verpletterende voorstellen, verschrikt door de hartstocht die ik, ondanks mezelf, de oude vorst inboezemde, wist ik niet wat zeggen..."⁴⁵⁸

Hoewel hij dus –naar alle waarschijnlijkheid- een blauwtje liep, zal de spotnaam "Cléopold" hem tot zijn dood achtervolgen. Zelf schreef Cléo de Mérode over de hetze: "Het fabeltje deed de ronde van de wereld. Karikaturen, echo's, liedjes, scènes uit theaterrevues, toonden de koning en mijzelf innig samen in een restaurant, in een sleeping, bij Maxim's en weet ik veel. Overall insinuaties, aaneengeflanst anekdotes. Wat kon ik aanvangen? Ik zou iedere dag een proces hebben moeten inspannen... Wat niet wegneemt dat, als ik vandaag verklaar dat Leopold voor mij niets is geweest, ik een veelbetekenend glimlachje als antwoord

---

⁴⁵⁷ Conyers, *art. cit.*, p 24

⁴⁵⁸ C. De Merode, *Mémoires*, geciteerd in Renoy, *op. cit.*, p 112

krijg.”⁴⁵⁹ In haar privé-leven leek Cléo iets terughoudender dan haar collega's in de Folies-Bergère.⁴⁶⁰

3.5.2.4 Cleopold in de pers

Een ongelooflijke stroom van karikaturen trekt zich inderdaad vanuit heel de wereld op gang: Zwitserland, Italië, Nederland, Oostenrijk, Duitsland, Engeland, Amerika,... Frankrijk is uiteraard hofleverancier met het onvermoeibare satirische blad *'L'assiette au Beurre'*. Cléo is goed herkenbaar aan haar karakteristieke kapsel. Leopold laat het echter alweer gelaten over zich heen komen: “Ongetwijfeld uit vrees voor een schandaal van wereldgrote omvang. Het risico bestaat altijd dat de Belg uit zijn graf opstaat en onder zijn lange neus het spook van de abdicatie laat dansen.”⁴⁶¹ Aanvankelijk deden zelfs de socialistische kranten alsof hun neus bloedde. Cléo was “lettre mort” in hun propaganda.⁴⁶² Wanneer ze uiteindelijk wel de spot begonnen te drijven met “Cléopold”, was Leopold al lang een relatie begonnen met Blanche Delacroix. Wanneer de eerste geruchten over haar verschijnen – een tip van een paleisknecht- wordt ze met Cléo verward: “De onbescheiden knecht weet niet zeker of de nieuwe koningin Cleo de Merode is, maar als het eene andere is, zal Cléo het wel spoedig uitbellen. Ten ware dat de oude looper haar tot het zwijgen bracht bij middel van een paar millioenen en een paleis.”⁴⁶³

De eerste maal dat Cléo vermeld werd, was in 1903 toen er in Vooruit gelachen werd met de holle eerbetonen die de kamervoorzitter Schollaert de koning bewijst naar aanleiding van de geboorte van zijn neefje. De koning antwoordde volgens Vooruit dat zijn vader hem het voorbeeld had gegeven, waarop ze er tussen haakjes bijzetten: “(Jandeke... dat hebben wij reeds genoeg gehoord en gezien... O Cleo!)”⁴⁶⁴ In 1904 wil Vooruit weten of “de schoone Cleo de Mérode” mee komt naar de onafhankelijkheidsfeesten in Gent. Als ze komt, belooft Vooruit zeker de foto te publiceren in haar zondagseditie.⁴⁶⁵ Ook de internationale pers wordt nu af en toe geciteerd. In de Spaanse kranten stond te lezen dat Leopold de stierengevechten bijwoonde in het gezelschap van Cléo de Merode: “Na het stierengevecht keerde de oude

---

⁴⁵⁹ C. De Mérode, *Mémoires*, geciteerd in Van Audenhaege, *op. cit.*, p 17

⁴⁶⁰ In 1950 klaagde ze zelfs Simone de Beauvoir omdat die haar reputatie krenkte. De Beauvoir had Cléo "die grote Hetaera" genoemd in haar belangrijke feministische werk *Le deuxième sexe* (1949). De Mérode won en werd een symbolische euro toegekend.

⁴⁶¹ Renoy, *op. cit.*, p 117

⁴⁶² Grand-Carteret, J. *Popold II Roi Des Belges Et Des Belles. Devant L'objectif Caricatural*. Paris: Louis-Michaud, 1908, p 18

⁴⁶³ *Vooruit*, 19-12-1905

⁴⁶⁴ *Vooruit*, 19-11-1903

⁴⁶⁵ *Vooruit*, 23-11-1904

looper met zijne schoone gezellin terug naar zijn hotel, [...] Niet waar, dat onze koning veel verdriet heeft en de wereldsche vermaken veracht? Er is waarachtig in België geen mensch van wien men beter kan zeggen dat de oudste bokskens de hardste hoornkens hebben.”⁴⁶⁶

Zoals het bij haar societystatus past, wordt ook haar huwelijk vermeld, waarna er een herkenbaar refrein aan wordt vastgehaakt: “Cléo gaat trouwen. [...] Dit is, zooals men weet, de dame die aan onzen koning den naam van Cleopold bezorgde. Z.M. heeft echter sedert geruime tijd zijne liefde elders geplaatst. Vandaar dat de katholieke geestelijkheid hem eert, en aan de socialisten verwijten dat zij de heiligste huwelijksbanden scheuren.”⁴⁶⁷

3.6 1900

3.6.1 Très Belle et Très Vieux

Na de fameuze passage in 1895, bleef Leopold 5 jaar weg uit de Lichtstad. In de nazomer van 1900 keerde hij terug. De Belgische ambassadeur vertrouwde hij lachend toe: “*Il vient s’amuser.*” Hij huurt met zijn gevolg de eerste verdieping van het luxueuze Elysée-Palace af. Twee verdiepen hoger logeert Blanche Delacroix met haar verloofde Emmanuel Durrieux.

Zij wordt als Française geboren in Boekarest op 13 mei 1883 als de jongste van dertien kinderen. Haar vader is een vindingrijke ijzergieter die uit zijn familie gewipt werd omdat hij een beeldschone vrouw beneden zijn stand huwde. Hij was de zoon van de onderwijzer in het Noord-Franse dorpje Lauwin-Planque en zij een eenvoudig naaistertje. Ze wijken uit naar Parijs en sukkelen van de regen in de drop, terwijl er ieder jaar een mond om te voeden bijkomt. Blanche wordt toevertrouwd aan de zorgen van haar 16 jaar oudere zus Angèle die een rijke, oude graaf aan de haak had geslagen. Ze heeft wel het geld om Blanche een deftige, burgerlijke opvoeding te bezorgen. Tussen haar en haar zus gaat het goed tot de jonge baron Emile de Vita-Rotschild tussen hun komt. Die snoept Angèle weg van de oude graaf en ze wijken uit naar Zuid-Amerika. Angèle voelt zich echter bedreigd door de ontluikende schoonheid van haar jongere zusje en al gauw hebben de twee vrouwen slaande ruzie. Blanche wil terug naar Parijs om er haar stervende vader te bezoeken. Op de boot die haar terug naar Europa brengt ontmoet ze de “mooie officier” Antoine Durrieux, een gokverslaafde fantast die haar de rest van haar leven zal blijven achtervolgen.⁴⁶⁸ Durrieux

---

⁴⁶⁶ *Vooruit*, 4-5-1905

⁴⁶⁷ *Vooruit*, 4-2-1907

⁴⁶⁸ Van Audenhaeghe, *op. cit.*, p 18-20

installeert haar dus in poepchique hotel Elysée-Palaca, en vanuit haar bed verdient ze de huur. Het lijkt weinig waarschijnlijk dat de koning zich hier ooit illusies heeft over kunnen maken.⁴⁶⁹

In 1900 is Leopold 66, terwijl zij slechts 17 is. Die minderjarigheid wordt nooit een punt omdat het simpelweg niet geweten is. De socialistische krant *'Le Peuple'* schat haar 38, 35, 30 en uiteindelijk 26 jaar. Niet het enige geval van *'Chinese whispers'*, want verkeerdelijk noemen ze haar Caroline Lacroix, als ze haar niet met haar in 1905 verkregen adellijke titel Barones de Vaughan aanspreken. De beschrijving van Jules Lekeu werd door Louis Prévost, een journalist bij Volksstem van 't Waasland, onnavolgbaar vertaald: "Van eene gestalte de middelmatige overtreffende, goed gevleeschd zonder overdrijving, met een vel als eene perzik, het hoofd bedekt met eenen overvloedigen en schoonen haartooi, deze die zich barones titelt, neemt vooral in door den blik, waarvan den weerschijn van eene oneindige zuiverheid is. Wanneer zij glimlacht hebben hare oogen den glans, de onschuld, het eindeloze van kinderoogen, en deze koninklijke minnares heeft in haar blik eene onbegrensde verleidingsmacht." Een "ouwe geilaard" was kansloos.⁴⁷⁰ Een koppelaarster met de naam Madame Morlinoff legt het eerste contact tussen de twee. Blanche denkt dat Leopold de koning van Zweden is. Ze stond op trouwen met Durrieux, maar kon een koning niet aan zich voorbij laten gaan. Ze dumpst Durrieux per brief en vergezelt de koning onder de schuilnaam gravin van Rienzi naar het kuuroord Badgastein. Van Badgastein gaat het naar Luchon. Blanche zou daarna wekelijks vanuit Parijs naar Brussel sporen, waar ze logeerde in het "Belle-vue"-hotel, vandaag de rechtervleugel van het koninklijk paleis. Zij noemt hem *'Très Vieux'*, hij noemt haar *'Très Belle'*.⁴⁷¹ De pers zal echter nog geruime tijd in het ongewisse blijven.

3.6.2 Het huwelijk van Albert en Elisabeth

Toen kroonprins Albert – de neef van Leopold II- op 1 juli 1899 de stand van de Vooruit bezocht op de industriële expositie in Gent, werd hij er door de socialisten met alle égards ontvangen. Een fiere Anseele – de martelaar van de republikeinse zaak- werd door Albert gefeliciteerd met zijn werk. De katholieke en liberale bladen sarden de socialisten met hun "complete verburgerlijking". Op het partijbureau kwam het tot een pittige discussie

---

⁴⁶⁹ Renoy, *op. cit.*, p 131

⁴⁷⁰ Lekeu J. & Prévost L. *Eene koninklijke geschiedenis, Caroline Lacroix en Leopold*, 1906, p 10-11

⁴⁷¹ Van Audenhaeghe, *op. cit.*, p 24-27

tussen Anseele en Vandervelde, hoewel hij op het Congres van Quaregnon nog voor pragmatisme had gepleit.⁴⁷²

In 1900 trouwde Albert met Elisabeth, de prinses von Wittelsbach. Zij was zich bewust van de schade die Leopold II de monarchie berokkende: “Gezien de toekomst van Albert heb ik het recht al datgene streng te veroordelen waarmee men de beginselen van de monarchie heeft ondermijnd door zich hoe langer hoe minder geliefd en geacht te maken.”⁴⁷³ De trouwpartij van Albert en Elisabeth deed echter wonderen voor de populariteit van de monarchie. Hun blijde intrede in Brussel was een formidabel succes. De weinige protesten die er waren hadden niet eens een anti-monarchistische inslag.⁴⁷⁴ De BWP schafte een geplande manifestatie zelfs af, hoewel er heel wat propaganda voor verspreid was.⁴⁷⁵

3.6.3 Dubbele gevoelens bij de BWP

Tegen de Victoriaanse representatiestrategie van Albert en Elisabeth, stak het privéleven van Leopold II schril af. ‘Le Peuple’ schreef op vrijdag 5 oktober 1900 het volgende naar aanleiding van de Blijde Intrede: “*La reine n’assistera pas aux fêtes nuptiales du prince Albert. Le prétexte? Son état de santé fort chancelant. Le véritable motif? Un mystère, qui n’est plus le secret de personne.*”⁴⁷⁶ Hoewel Cléopold op dat moment in alle Europese spotbladen stond, werd er door ‘Le Peuple’ enkel gealludeerd op het publieke geheim. Camille Huysmans –onder zijn schuilnaam *Spiridio* - deed in een schertsdicht uit 1899 hetzelfde:

“*Leve de Koning
De Bakker trekt zijn lezers, op zijn fransch, op flesschen
Hij roept in Klokke Roeland: “Leve lang de Koning!”
Ons wijze Koning onderhoudt in zijne woning
Zijn wijf Marie Henriëtte alleen, maar geen maîtresses.
Zijn ijver voor den godsdienst is niet meer te lesschen.
Hier past een openbare hulde en dankbelooning...
Hij vraagt per jaar slechts zoo wat vier miljoen beloning
En voor zijn broêr, wat drinkgeld in zijn breêde tesschen
Hip, hip, hoerra, de koning! Hij slaat de trom,
De dikke, - voor godsdienst, huisgezin, eigendom. [...]*”⁴⁷⁷

---

⁴⁷² Van Ginderachter, *op. cit.*, p 315-316

⁴⁷³ Willequet, J. *Albert I. Koning der Belgen*. Citaat van de Gravin van Vlaanderen op p. 15, geciteerd in Verstraete, *op. cit.*, p 48

⁴⁷⁴ Verstraete, *op. cit.*, p 96-100

⁴⁷⁵ De Meyer, *op. cit.*, online geraadpleegd

⁴⁷⁶ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. *Le Peuple*. 5 oktober 1900, geciteerd in Verstraete, *op. cit.*, p 49

⁴⁷⁷ *Vooruit*, 10-07-1898 Geciteerd in: De Meyer, *op. cit.*, online geraadpleegd

De monarchie was voor de socialisten niet langer het symbool van een onrechtvaardige maatschappij. Men ging de vorst steeds meer als een scheidsrechter en een bemiddelaar zien.⁴⁷⁸ Van de grote populariteit van Albert en Elisabeth leek echter niets af te stralen op Leopold II. Integendeel.

3.7 1902

3.7.1 De koning-scheidsrechter?

In 1902 was er grote beroering ontstaan over het algemeen enkelvoudig stemrecht. Er werd op grote schaal gestaakt, maar de regering weigerde te wijken en in Leuven werd er zelfs op betogers geschoten met dodelijke slachtoffers tot gevolg. De socialisten vestigden hun hoop op de liberale strategie, die de Koning ertoe wilde brengen om de kamers te ontbinden. Ze boden de koning een kans om bemiddelaar en scheidsrechter te spelen. Leopold II bedankte echter vriendelijk en hield met volle macht de katholieke regering in het zadel.⁴⁷⁹

Omwille van deze weigering pleitte Jules Lekeu ervoor dat de BWP nu maar eens een republikeinse campagne zou beginnen. Jules Destrée betreurde zelfs dat de partij niet openlijk voor de revolutie koos. Lekeus oproep werd echter door Louis Bertrand in *Le Peuple* hevig bestreden. De liberalen zouden erdoor afgeschrikt worden en zonder de steun van de liberalen zouden de socialisten nooit vorderingen kunnen boeken. Toen prins Albert in 1902 de lokalen van de Vooruit bezocht werd hier door de liberale krant *Het Laatste Nieuws* een plagende commentaar bij gemaakt: “Wat vooral opgemerkt werd: Toen het prinselijk paar voorbij de lokalen van “Vooruit” kwam, -die zijne roode vlag had uitgestoken, - werd er luidruchtig toegejuicht door de socialisten! We zijn benieuwd te vernemen of “Vooruit” dit in zijn blad zal mededeelen.” Vooruit reageert gepikeerd: “Wie mag hem dat aan de ooren genaaid hebben? Zeg ons eens aan welk lokaal van “Vooruit” dat gebeurd is, spekschieter.”⁴⁸⁰ Door zijn weigering om tussen te komen als bemiddelaar had Leopold weer alle krediet verspeeld. Vooral door zijn privé-gedrag tijdens de septembermaand van 1902 zou Leopold de socialistische pers alle wapens in handen geven om hem weer uit volle macht aan te vallen.

---

⁴⁷⁸ Deneckere, *Het volk mort*, p 118-119

⁴⁷⁹ Frederik de Meyer, *op. cit.*, online geraadpleegd

⁴⁸⁰ *Vooruit*, 23-7-1902

3.7.2 De dood van Maria Hendrika

Het wordt in de zomer van 1902 duidelijk dat de vereenzaamde koningin niet lang meer te leven heeft. Aimé Bogaerts becommentarieert een –verzonnen?- interview dat van haar werd afgenomen door de progressieve krant *La Réforme*: “Die koningin is vrouw, moeder, echtgenote. Als vrouw wordt ze vergeten, als moeder verlaten, als echtgenote vernederd en verstooten. Arme vrouw! Ge wenscht eens uwe levensbeschrijving te mogen lezen, nog eer ge sterft. Welnu, ik wil u dit genoeg geven... ik, socialistisch schrijver... omdat ik in mijn hart medelijden heb met uwe verlatenheid, gij... die anderen koninginne... “maajesteit” nog noemen... [...]” Bijtende spot, galgenhumor zelfs, voert de boventoon in zijn commentaar.⁴⁸¹

De kiemen zijn gelegd voor een nieuwe discursieve strategie in de socialistische propaganda. Dat zou draaien rond het ironische gebruik van het maxime “Van Hooger komt het voorbeeld” van de Franse theoloog en aartsbisschop Fenelon: “Vele bladen van hogere vlucht, bourgeoisbladen van alle kleur, zenden regelmatig berichten de wereld in die ons over het doen en laten der gekroonde hoofden en toongevende families inlichten. Waarom ze dat doen, weten wij niet juist. Is ’t om die personages te flikflooiën? Is ’t om aan ’t gemeene volk een stichtend voorbeeld te geven van familielevens? [...]”⁴⁸² Het voorbeeld dat Vooruit gebruikt om dit te illustreren, is een krant die een telegram publiceert over een feestende Leopold in Bagnères-de-Luchon en even verder het bericht van de in eenzaamheid stervende koningin: “Niet waar, lieve lezers, dat dit een perfect model is van een familielevens? De man aan ’t flierefluiten elders, op honderden uren afstand van zijne lijdende, stervende vrouw, die hij in drie jaren nog pas eens bekeek, gedurende ’n half uurken maar. Als echtgenoot is ’t passabel onvriendelijk.”⁴⁸³ Op 19 september 1902 sterft Marie-Henriëtte. Leopold II verneemt het nieuws in Luchon, waar hij met Blanche op kuur is: ““De koningin is gestorven, geheel verlaten. [...] Welk voorbeeld van familielevens.”⁴⁸⁴

2.7.3 “Een dochter van het sterfbed hare moeder verjaagd...”

De vereenzaming van Marie-Henriëtte in Spa was genoegzaam bekend, maar aan haar doodsbed speelde zich bovendien een incident af met prinses Stephanie. Die was in 1880 op vijftienjarige leeftijd uitgehuwelijkt aan Rudolf, erfgenaam van de Habsburgse

---

⁴⁸¹ *Ibid.*

⁴⁸² Vooruit, 19-9-1902

⁴⁸³ *Ibid.*

⁴⁸⁴ Vooruit, 21-9-1902

Dubbelmonarchie. Stephanie verachtte haar man en zij op haar beurt lag slecht aan het Weense hof. Hier leed ook Rudolf onder. Hij zou zich samen met zijn maîtresse Maria Vetsara van het leven beroven, de zogenaamde Mayerlingtragedie. Vooruit doet zijn best om het gearrangeerde huwelijk zo kleurig mogelijk te beschrijven:

*“Het beestig en wreed vooroordeel wil, dat de prinsessen zich overleveren aan den eersten den besten – gelijk al de hoeren – op voorwaarde dat hij denzelfden rang bekleedt als zij. De liefde heeft daar niets in te zien, het is eene pure handelszaak. Eens het huwelijk gesloten, gaan de man en de vrouw elk langs een kant, om eerlijk te leven als zij kunnen of zich aan alle uitspattingen over te leveren. De zedeleer der hooge wereld en deze van het katholicisme weten daar niets op aan te merken Prinses Stephanie heeft er de treurige ondervinding van opgedaan.”*⁴⁸⁵

Rudolf wordt een “diep gevallen wezen” genoemd: “...na een nacht doorgebracht te hebben met zijne gezellen in walgelijke slemperijen, zijne vrienden *in de kamer zijner vrouw leidde.*”⁴⁸⁶

De Oostenrijkse keizer legde de schuld voor de zelfmoord bij Stephanie, iets wat Leopold II als een belediging ervoer. Toen Stephanie in 1900 hertrouwde met graaf Elmer Lonyay, een eenvoudige, Hongaarse landedelman, voelde Leopold zich al helemaal gekrenkt. Hij had het huwelijk via de krant moeten vernemen. Zijn titulaire toezicht op de huwelijkskeuze van zijn kinderen werd zo tot een farce gemaakt. Toen hij Stephanie in Spa aantrof, stuurde hij haar ongenadig weg van het sterfbed van haar dode moeder.⁴⁸⁷ Zo’n aanfluiting van de gezinsmoraal, bezorgde de socialistische pers hoogdagen.

In de burgerbladen – de geijkte uitdrukking van Vooruit voor de systeembestendige pers- wordt de scène met Stephanie zoveel mogelijk toegedekt. *Vooruit* citeert uit *Le Soir* en geeft dan zijn versie van de feiten. Er wordt gemeld dat het bericht over het gedrag van de koning te Brussel met grote verontwaardiging wordt besproken. Straten werden afgezet om betogingen tegen de koning te voorkomen. Dat de koning al meteen terug naar Luchon wil trekken na de begraafing zorgt ook al voor schandaal. “Het publiek houdt zich met niet anders bezig dan met de handelwijze van den koning tegenover prinses Stefanie.”, wordt per telegram uit Spa gemeld. Bij de begraafing werd naar verluidt dan ook geprotesteerd: “Het volk was zeer verontwaardigd over het gedrag van den koning tegenover prinses Stephanie en toonde het luide.” Altijd maar weer wordt hetzelfde refrein herhaald: “Men spreekt het schande dat een man als Leopold II, die geheel wat op zijnen lever heeft,

---

⁴⁸⁵ *Vooruit*, 25-9-1902

⁴⁸⁶ *Ibid.*

⁴⁸⁷ Ascheron, *op. cit.*, p 221-222

eene daad durfde plegen die zonder voorbeeld is in de rangen der werkende klasse. Ziedaar typen die het voorbeeld moeten geven van 't familieleven!"⁴⁸⁸

Vooruit werpt zich steeds meer op als de enige consequente verdediger van de burgerlijke gezinsmoraal: "’t is het koninkdom zelve, dat de bedorvenheid, de rotheid van den bezittenden stand in het helderste daglicht komt stellen. Familieleven, huwelijksrouw met moeder- en kinderliefde, alles wat natuurlijk en menschelijk is, gaat bankroet, frauduleus bankroet, zonder hoop, zonder redding."⁴⁸⁹ De koningsgezinde bladen willen redden wat te redden valt en hun artikels worden uitvoerig geciteerd en van bijtende commentaar voorzien: "De koningsgezinde krant L’Etoile Belge schrijft een artikel "om aan de Belgen te leeren, dat als de koning zijne dochter wegjaagt van het lijk harer moeder, dit hen eenvoudig niet aangaat. ’t Is eene private zaak. De Belgen mogen betalen en zwijgen. Het strekt hen nu eenmaal tot eer dat zij niet gezwegen hebben; iets betreuren wij, dat is dat ze nog niet gereed zijn te handelen er bij. Maar dat ook zal wel komen." Ook de Vooruit wordt aangevallen: "de katholieke bladen duiden het ons ten kwade, dat wij de doorslechte handelwijze van vader (!) Leopold II hekelen."⁴⁹⁰

De familieschandalen lijken de deur open te zetten om ook de seksuele escapades van Leopold in de pers te brengen:

“Ware het niet uit eerbied voor het lijk zijner vrouw, wij zouden ook menige staaltjes van een en ander uit zijn leven mededeelen. Dat mensch heeft bewijs gegeven, dat koningen zich niet meer moeten schamen achter de schermen van een Opéra hunne namen te schrijven op de vensters der bijzondere kabinetten van danseressen. Daar kan men de verveling dooden van het echtelijk leven.”

Vooruit neemt het op bijna ontroerende wijze op voor Stefanie: "Wat wij willen toonen was eerder het krapuul waarvoor gansch een volk zich tot bloedens toe afmartelt. De koninklijke, prinselijke monsters, die zich niet ontzien kinderen te bezoedelen, de openbare zedelijkheid te schenden, meisjes op te lichten en dochters van het lijk hunner moeder te jagen, hebben reeds te lang het menschedom geteisterd."⁴⁹¹

3.7.4 De aanslag van Rubino

De populariteit van de koning zou echter een onverwachte meevaller kennen. Op de ochtend van 15 november 1902 schoot de Italiaanse anarchist twee kogels af op de koets van

---

⁴⁸⁸ Vooruit, 23-9-1902

⁴⁸⁹ Vooruit, 26-9-1902

⁴⁹⁰ Vooruit, 28-9-1902

⁴⁹¹ Vooruit, 1-10-1902

Leopold. De aanslag was prutswerk. Rubino had niet eens de koning, maar graaf D'Oultremont beschoten. De moordpoging ontlokte Leopold II alleen de galgengrap "Wat hebben de mensen tegen graaf D'Oultremont?", maar uit het volk stegen de kreten "Vive le roi!" op.⁴⁹² Het lijkt een constante te zijn, de Belgen klagen over de koninklijke schandalen, maar van zodra er revolutionaire daden dreigen tegen het koningshuis, sluiten ze zich weer rond hun vorst.

Ook Vooruit wist dat de aanslag een opsteaker was voor Leopolds populariteit, volgens hen was de aanslag dan ook het werk van mouchards, geïnfiltreerde agents provocateurs. De schandalen waren zo groot en talrijk "dat de burgerpers moest zwijgen", nu kunnen ze Leopold II weer op zijn voetstuk plaatsen.⁴⁹³ Onder de kop "Wie ziet hem 't liefst?" worden de opeens weer erg koningsgezinde commentaren in de liberale krant *La Flandre libérale* en de katholieke krant *Le Bien Public* besproken.⁴⁹⁴

In het artikel "De Koningsgezindheid der Katholieken" wordt verdergegaan op dat elan. De katholieke pers wil de aanslag in de schoenen van de socialisten schuiven en onder het mom van de koningsliefde roept zij op de socialistische pers aan banden te leggen. Daarom citeert Vooruit katholieke bladen uit 1879 na het tekenen van de Ongelukswet. Er zouden te Brussel en in enkele Vlaamse steden zelfs plakbrieven zijn opgehangen met volgende tekst: "De ongelukswet is getekend! Dooden wij den Koning! Doorsteken Wij den Koning! Treffen wij hem met een bal in het hart!" Interessanter nog wordt het, wanneer blijkt dat ook "het privaat leven der konings" door de katholieken geviseerd wordt: "Ziehier iets over zijn privaat leven, ziehier onthullingen, die nooit in een socialistisch blad zijn verschenen. Leest dit, het is een bewijs van de *zedelijkheid* der katholieke pers en hoe schijnheilig hare liefde voor den koning en zijne familie is." Ridder Geeraard, provinciaal katholiek blad uit Geraardsbergen legt Leopold II volgende woorden in den mond, "ziet hier wat het priesterorgaan in de mond van den koning legt: Als zoon en als koning, herinner ik mij zeer wel dat, op de trappen van het paleis, een zweeps slag aan Mme Meyer, het lief van mijnen doorluchtigen vader, gegeven hebbende, ik verplicht was voor twee jaar naar China te gaan in gezelschap eener actrice uit den Muntschouwburg, en dat, gedurende dien tijd, mijne

---

⁴⁹² Over de vergeten aanslag van Gennaro Rubino op Leopold II : Morelli, A. *Rubino – De aanslag op Leopold II*, uitg. Epo, 191 blz.

⁴⁹³ *Vooruit*, 18-11-1902

⁴⁹⁴ *Vooruit*, 21-11-1902

vrouw heeft moeten koekeloeren voor dezen chineeschen muur, met wie?... Dat weet ik niet.” De Vooruit reageert galant: “De koningin is hier gelasterd in hare eer als echtgenoot.”⁴⁹⁵

Onder de titel “Onze Koningsgezindheid “, verschijnt in de liberale krant *La Flandre libérale* een erg interessant artikel dat door Vooruit integraal wordt overgenomen: “Het is de moeite waard den beknopten inhoud van dit stuk te kennen, het is den koningsgezinden bourgeois door hem zelve geschetst.” Het artikel biedt een heel erg boeiende kijk op de verhouding tussen de publieke en de private sfeer en over de functies van roddel:

*”De belg (sic) laat niet na zijne koningen te kritikeeren en hij zou niet dulden dat zijne vrijheid van kritiek beperkt worde; maar zijne meest geweldige aanvallen in den vorm zijn maar oppervlakte en hebben geen het minst ernstig karakter. Om in den toon te blijven, mogen de kritieken niet verder gaan dan tot in de intieme gesprekken. Men kan niet aannemen – en ’t is hetgeen de socialisten het groot ongelijk hebben niet te verstaan – dat men in eene openbare vergadering of in de Kamer zegt, wat iedereen, alle dagen in stilte zegt. Wanneer de socialisten voor de Kamerzitting de kalmste burgers ontmoeten, zullen zij deze hooren optreden als critiekers van de levenswijze des konings; maar indien zij als Kamerleden die gezegdens durven herhalen van op het nationaal spreekgestoelte, zullen diezelfde burgerskritiekers de verdediging nemen van den troon en zeer streng zijn voor de afbrekers. Iedereen keurde het familie-incident van Spa af, - de brutale verwijdering van prinses Stephanie van het doodsbed harer moeder – maar iedereen vond h et misplaatst dat M. Hector Denis er op zinspeelde in het parlement.”*⁴⁹⁶

Voor de liberalen is het blijkbaar volkomen aanvaardbaar dat er over de koning geroddeld wordt. Slechts als die roddel tot het publieke domein gaat behoren, is er blijkbaar een probleem. Vooruit weet waarom: “Wij gelooven dat La Flandre libérale de waarheid zegt en wij kunnen haar, of liever de klasse, voor dewelke zij schrijft, geen geluk wenschen over zulken toestand. De koning is de domestiek der bourgeoisie, haar uithangbord. Vandaar dat zij hem durft kritikeeren en geheel bitter zelfs, als zij in haar midden is. Maar de werklieden moeten zwijgen, voor het publiek moet het uithangbord ongeschonden blijven, want de koning vertegenwoordigt de reactie, hij bewijst haar diensten, hij ontnemt haar in schijn een deel harer verantwoordelijkheid, hij doet het vuil werk en daarom moet hij in d’oogen van het publiek groot en onaantastbaar blijven. [...] Maar wij spelen die rol niet mede, wij zwijgen niet, *advienne que pourra.*”⁴⁹⁷

---

⁴⁹⁵ Vooruit, 23-11-1902, Verder zegt het blad enkele rechters van het beroepshof van Gent: “Wij zullen de namen en voornamen doen kennen dezer rechters; wij zullen zelfs aan het volk doen kennen met welke personen zij zich vermaken en betrekkingen hebben, iedereen zal dan weten dat de magistratuur in België onder den slets eener publieke vrouw gebogen ligt.” Ook de katholieke bladen wendden roddel en schandaal dus aan om politieke tegenstanders aan te pakken. Dat ze dat niet doen met de koning, is wel erg interessant.

⁴⁹⁶ Vooruit, 24-11-1902

⁴⁹⁷ Vooruit, 24-11-1902

3.8 *Les Carnets du Roi*

Op 28 juli 1903 meldt *Vooruit* een zeer interessante parlementaire tussenkomst van Emile Brancquart. Hij heeft de minister van Justitie ondervraagd over de onwettelijke inbeslagname van het boekwerk *Carnets du Roi*, zonder dat er vervolging werd ingespannen: “Er is hier eene openbare verkrachting van de grondwet gebeurd; -en het gemak waarmede onze clericale ministers daar hedendaagsch toe overgaan moet toch eens beperkt worden – anders zullen onze kostbaarste vrijheden gansch te niet gaan. Wij bespreken den inhoud van *Carnets du Rio* niet: (het is een geweldige uitval tegen het koninkdom –dat maakt ons noch koud noch warm) iedereen in België heeft, volgens de grondwet het volledig recht zijne zienswijze in woord en schrift openbaar te maken.”⁴⁹⁸

Dat een geweldige uitval tegen het koninkdom de socialisten koud noch warm maakt is enigszins vreemd. Als we de mémoires van Blanche mogen geloven, vond Leopold II zelf het boekje hilarisch.⁴⁹⁹ Het was opgesteld als een soort van dagboek van Leopold, gericht aan zijn opvolger, Albert. Paul Valéry, de anonieme auteur, somt wijze lessen op over hoe een koning van België met de pers, karikaturisten, de bevolking, polici, etc. moet omgaan. Het is een ongelooflijk cynisch boekje: “*Lorsque tu en auras assez de ta femme et que tu commenceras à pincer les cuisses des dames d’honneur peu farouches, en attendant que tu t’en prennes aux personnes de la haute société, toujours flattées de tes attentions et de tes condescendances, cache ton jeu. C’est le moment de prendre les apparences d’une vertu intégrale et solide.*”⁵⁰⁰ Er volgt een verhaal over de hofdames die je al gauw beu raakt, waarna er overgeschakeld moet worden op “professionele” minnaressen. Leopold/Valéry sluit het hoofdstuk over vrouwen af met volgend sarcastisch advies: “*Car, prends-y garde: le peuple veut que le trône paraisse respectable pour qu’il en rejaillisse quelque éclat sur lui-même. Il espère qu’on conclura de la vertu apparente du ménage royal à la vertu de tout le peuple.*”⁵⁰¹

Maar vooral de juridische kant van het zaakje, zit *Vooruit* dus dwars:

*“Is er door de uitoefening van dit recht eene strafbare daad gepleegd, dan heeft het gerecht dit uit te maken, dan veroordeeld (sic) de rechter den schrijver of uitgever en belet de verdere verspreiding –indien dit noodig blijkt- van het veroordeelde schrift. Maar hier is het geenszins het geval geweest. Er waren veronderstellingen dat *Carnets**

---

⁴⁹⁸ *Vooruit*, *Carnets du Roi* – uit het aantekenboekje van de koning, 28-7-1903

⁴⁹⁹ Delacroix, B.Z.J. *Presque Reine : Mémoires De Ma Vie*. Paris: Le livre de Paris, 1945, p 127

⁵⁰⁰ Valéry, P. *Les Carnets du Roi*, Parijs, 1904, p 91

⁵⁰¹ *Ibid.*, p 99

du Roi vervolgbaar is – en om die veronderstelling naderbij te onderzoeken heeft de procureur des konings het recht een zeker aantal exemplaren aan te slaan. Maar nu is heel de oplage aangeslagen en het verbod uitgevaardigd verder nog van die werkjes te verkoopen. Op welken grond berust dit order? Waar is het vonnis? Het schrift mishaaide de koning en de koningsgezinden. Maar is dit eene reden? Het gerecht onderzoekt, beweert men... Waar? Hoe? Door wien?... Er is niets van geweten. De inbeslagneming is reeds vijf maanden gebeurd, men hoort er niets meer van... Is dit alles voldoende?”⁵⁰²

De grieven van Vooruit stemmen overeen met het procédé dat eerder werd geschetst en ook gebruikt werd om oproerige of pornografische publicaties uit circulatie te houden. Pornografisch of expliciet revolutionair is ‘Les Carnets du Roi’ nochtans niet.

Vooruit besluit: “Dat is alles bedekte censuur of schriftkeuring die door onze grondwet stellig is verworpen, en wij willen er ons niet aan onderwerpen. Gezel Branquaert heeft dus overschot van gelijk gehad, - de kamer te ondervragen over dergelijke grondwetsschenning. Wat nu met de Carnets du Roi gebeurt, kan morgen met eene socialistische brochure gebeuren
„⁵⁰³

3.9 Nieuw schandaal met de prinsessen

In 1904 breekt er weer schandaal los met de dochters. Ditmaal zijn het de jongste dochter Clementine en de oudste dochter Louise die het bij Leopold moeten ontgelden.

3.9.1 Clementine

Clementine, geboren in 1872, was nochtans de dochter waar hij het best mee opschoot. De jongste prinses had er zich jarenlang bij neergelegd dat zij pas zou trouwen als haar ouders zo beschikten.⁵⁰⁴ Na de dood van Marie-Henriëtte probeerde Clementine schot in de zaak te krijgen. Ze wou trouwen met prins Victor Napoleon, die als banneling zijn dagen sleet in België. Victor was de bonapartistische troonpretendent in Frankrijk, maar in feite was hij een politieke *nobody*. Omdat hij echter een erfgenaam van Bonaparte was, wou Leopold II geen huwelijk toestaan. Hij wou haar zijn weigering blijkbaar niet in eigen persoon meedelen en dus begon hij een vileine perscampagne tegen de uitverkoren huwelijkskandidaat van zijn dochter. Clementine moest plooiën en ze schikte zich terug in haar onderdanige rol. Dit viel

---

⁵⁰² *Ibid.*

⁵⁰³ *Ibid.*

⁵⁰⁴ Leopold gebruikte het gerucht dat hij haar aan een Italiaanse hertog zou koppelen zelfs om daar tegen een vriendenprijze wapens te kopen voor zijn troepen in Congo.

haar echter zwaarder om zwaarder naarmate ze lucht kreeg van haar vaders relatie met Blanche Delacroix.⁵⁰⁵

Vooruit wijdt een artikel aan de eerste ontmoeting tussen de twee: “Er is weer wat voorgevallen tusschen onzen voorbeeldigen koning en zijne dochter Clementine. Tot gister fluisterde men er over, maar heden vertelt men het luidop en druk men het in de gazetten. Eenige dagen geleden wandelde prinses Clementine in het koninklijk Park, te Laeken, vergezeld van eene hofdame. Op zekere plaats kwam eene... schoone de prinses in het gemoet en groette haar met de hoffelijkste beleefdheid.” Die “schoone” bleek niemand anders dan “eene der talrijke vriendinnen van haren vader.”⁵⁰⁶

In casu Blanche Delacroix, maar dat wist Vooruit toen nog niet. Na het overlijden van Marie-Henriëtte had Leopold Blanche in Laken geïnstalleerd en een villa in Oostende gegeven. In Laken woonde ze in de campagne Vanderborght aan de Heizelstraat. Ze krijgt er een gezelschapsdame en een veiligheidsagent. Via een bruggetje over de nabije spoorweg kan de koningin ongezien langs Stuyvenberg om haar amant op te zoeken. In Oostende huist Blanche in de Villa Caroline op de hoek van de Parijsstraat. Via een onderaardse tunnel kan ze naar het koninklijk paviljoen.⁵⁰⁷

“Iedereen zal de ontroering, de schaamte en de woede van Clementine begrijpen”, gaat Vooruit verder, “Iedereen zal ook gelooven dat de aldus getergde dochter rekening ging vragen aan haren vader. De koning deed echter aanzijne dochter verstaan dat zij zich met hare zaken te bemoeien had en er greep een geweldig, schandalig tooneel plaats. De volgenden dag zond de koning aan zijn kind een plan van het Park, waarop de dreven aangeteekend stonden die zij voortaan nog bewandelen mocht... [...] Voorwaar, de godvruchtige heer Woeste moet een onbeschaamde vlegel zijn om zoo een koning voor te stellen als een toonbeeld van deugdzaamheid. [...] Moest een eenvoudige staatsbediende het zoo bont maken in zijn huis, hij zou voor de vierschaar geroepen en op straat gesmeten worden.”⁵⁰⁸ Boven het artikel prijkt een citaat van het katholieke boegbeeld Charles Woeste over Leopold: “Een koning die een voorbeeld is van deugdzaamheid als vader en als echtgenoot.” Het sarcasme druipt in die dagen alweer van de pagina’s.

---

⁵⁰⁵ Ascheron, *op. cit.*, p 223-224

⁵⁰⁶ *Vooruit*, 18-7-1904

⁵⁰⁷ Van Audenhaeghe, *op. cit.*, p 28-30

⁵⁰⁸ *Vooruit*, 18-7-1904

Wanneer Vooruit enkele dagen later lucht krijgt van de vrijerij tussen Clementine en Victor Napoleon, kopt de krant weeral groot nieuws uit het koninklijk huishouden: “Prinses Clementine is al een heelen tijd aan het vrijen met den franschen prins Victor Napoleon, dat is nu uitgekomen en Clementine heeft verklaard dat zij met Victor wil trouwen. Cleopold, hare “voorbeeldige vader” (Woeste) wil van dat huwelijk niet weten, omdat... de... prins... geen... model-echtgenoot kan zijn(!?!).”⁵⁰⁹ Het is de eerste keer dat Vooruit de internationaal gekende bijnaam, een goed bekkende portmanteau voor Cléo en Leopold, gebruikt..

3.9.2 Louise

Ook voor Louise was een ongelukkig huwelijk geregeld. Haar eerste seksuele ervaring met haar echtgenoot en neef, Philippe van Saksen-Coburg, was naar verluidt zeer traumatisch. Veel voorlichting had ze niet gekregen. Haar moeder had alleen gezegd dat ze haar plicht moest doen. De ochtend na de consumptie van haar huwelijk, ging ze zich verschuilen in de serres. Het mocht niet baten, Philippe nam haar mee naar het Coburgpaleis in Boedapest. Ze kwam er goed overeen met Rudolf, de latere echtgenoot van haar zus Stephanie. Op een lentemorgen in 1895 ging het echter fout. Ze werd verliefd op graaf Geza Mattacic, een luitenant in het ulanenregiment, die haar te hulp kwam toen haar paard op hol sloeg. Toen Philippe lucht kreeg van hun verhouding, dwongen zijn adviseurs hem tot een duel met Mattacic om de eer van Coburg en het Oostenrijkse hof veilig te stellen. Zo werd hij zelf het grootste slachtoffer van de dubbele standaard die voor mannen en vrouwen gold, want Philippe had helemaal geen zin in wapengekletter met de veel jongere legerofficier. In februari 1898 duelleerden ze. Philippe schoot twee keer en miste, Mattacic vuurde tweemaal in de lucht. Nog datzelfde jaar dacht de entourage van Philippe een betere strategie uit: er werd Louise -letterlijk -een enorme openstaande rekening gepresenteerd en Mattacic werd aangeklaagd voor schriftvervalsing. Uiteindelijk werd Mattacic opgepakt en Louise geïnterneerd in het gekkenhuis. Na vier jaar komt Mattacic vrij en in 1904 slaagt hij erin Louise te bevrijden en met haar te vluchten, eerst naar Berlijn en dan naar Parijs.⁵¹⁰

Vanop haar vlucht lijkt Louise een opmerkelijk stunt uit te halen. Ze stuurt een brief aan de redactie van Vooruit, die het nauwelijks kunnen geloven, maar de brief op hun voorpagina publiceren. Zij wil immers de waarheid over het onrecht dat haar door haar vader wordt aangedaan verkondigen aan gans de wereld: “Moest ik mij naar de burgersbladen wenden, die zouden heel zeker mijne bekentenissen weigeren of ze zoodanig vervalschen dat

---

⁵⁰⁹ *Vooruit*, 23-7-1904

⁵¹⁰ Ascheron, *op. cit.*, p 215-217

er niets zou van overblijven dat wat beteekent. Het zijn immers de burgersbladen die mij voor zinneloos hebben doen doorgaan en beweerden dat mijn vader volle recht had mij te straffen voor al het ergerlijke dat ik heb bedreven. Volgens die bladen is hij 'n brave vent, vol liefde en genegenheid voor al wat goed is en eerlijk is [...]" Ook over haar jeugd aan het koninklijk hof vertelt ze vrijuit: "Mijn papa was zeer weinig bij ons, maar veel bij de jongste en de schoonste hofdames en mama was er zoo droevig om, dat zij meestal er om treuren ging bij den generaal, die haar gezelschapsheer was, en die alom te Brussel gekend was. Papa vermaakte zich goed en al de edele dames en de hooge heeren volgden zijn voorbeeld. Ik zal u niet vertellen, wat ik zooal soms te zien en te hooren kreeg, zonder dat men het wist. Vele van die zaken zouden nu nog erge opschudding verwekken, toch is het zeker dat het zedenbederf aan het hof groot was, en de gouborduursels en de eerekruisen en ordelinten er veel bedorvenheid verbergen!"⁵¹¹

Vervolgens schrijft ze over haar gearrangeerde huwelijk met haar neef Filip van Saksen-Coburg: "Van de eerste veertien dagen wilde mijn man, die een dronkaard was, 's nachts op mijne slaapkamer komen in volle soldatenkleedij, met een drietal zijner edele kameraden, die ook bezopen waren. Hij wilde mij eens in mijn hemd toonen aan zijne propere vriendekens! Ik maakte mij boos, en toen ranselde hij op mijn blooten rug met zijne karwats zooveel hij kom..., dat de striemen er weken lang op te zien waren. [...] Ik schreef aan papa. Maar die had geen tijd, hij was te Parijs met schoone beroemde danseressen of te Londen met madame Dubary en hare kleine meisjes, en kon zich niet bezig houden met de zweepslagen die zijne dochter kreeg."⁵¹²

Is de brief echt? Moeilijk te controleren, gezien van Vooruit weinig archieven zijn overgebleven. De gehanteerde taal is in ieder geval typisch socialistische propaganda. Er volgt ook een tweede brief, die geschreven zou zijn in de woning van het Duitse socialistische kamerlid Sudekum. De brief belooft opnieuw veel ophef te zaaien en aan de verkopers wordt er dan ook gevraagd of er extra exemplaren moeten gezonden worden. De tweede brief is echter minder spectaculair en vertelt het verhaal van het duel tussen Mattatic en haar man. Als reactie op de tweede brief van 11 september, verklaren de klerikale bladen Louise letterlijk zot, aan de hand van een psychiatrisch verslag uit 1899.

In de liberale krant de Nieuwe Gazet wordt hevige gereageerd op de brieven van Louise. De echtheid wordt vanzelfsprekend in twijfel getrokken. De Nieuwe ziet politieke

---

⁵¹¹ *Vooruit*, 3-9-1904

⁵¹² *Vooruit*, 3-9-1904

motieven: “Hier is de bedoeling van Vooruit wel degelijk geweest, het publiek in den waan te brengen dat de prinses hem tot haren vertrouweling zou gekozen hebben, en hij heeft dan ook op geene leugen gezien om te doen gelooven dat die onbetamelijke brief wezenlijk door haar, en door niemand anders zou geschreven zijn. En is hij daarin nu niet gelukt, dan ligt zulks heel wat minder aan zijne intentie dan aan dé grofheid die hem ingeboren is en die zich in geen schrijftrant weg laat steken.” Door de burgerbladen is een “loogenstraffing” van de brief opgenomen die ook van Louise zou zijn, maar Vooruit merkt fier op dat de brief ondertussen toch maar mooi door 80 Europese bladen werd overgenomen.⁵¹³

Een tijd later trekt Aimé Bogaerts naar Parijs, waar hij een afspraak heeft met Mina, een van de werkneemsters van het hotel waar Louise verbleef. Uit een interview moet opnieuw de echtheid van de brief blijken. Mina laat de reactie optekenen van de prinses:

“Zij had den brief reeds gelezen als dien morgen Mattatich binnenkwam. Zij reikte hem terstond het blad en zei enkel: “Lees!” [...] –Wat wilt gij, zei hij, ’t is ruw, maar ’t is zoo! Hij gaf het blad aan prinses Louisa terug. –De Vlamingen zijn altijd zoo geweest, antwoordde zij. Besluiteloos wandelde zij haastig het salon op en af. – Toch mag ik ’t niet goedkeuren, vervolgde zij. –Ik zeg meer in mijne gedenkschriften, wedervoer Mattatich. – Ja, maar gij, zegde de prinses, gij zijt niet de dochter van Leopold!”⁵¹⁴

3.9.3 Het proces

In 1904 spannen Stéphanie en Louise, op instigatie van hun schuldeisers, een proces aan tegen hun vader om de helft van Leopolds huwelijksgeschenk op te eisen en hun schrapping uit Leopolds testament aan te vechten.⁵¹⁵ Ze werden verdedigd door de oude radicaal Paul Janson, maar die kon niet beletten dat het proces verloren werd. Zijn centen had Leopold kunnen bewaken, maar zijn populariteit gleed alweer dieper weg. Het was een voorlopig hoogtepunt in een reeks van familieschandalen. “*Il a contribua beaucoup à créer cette légende de méchanceté et de cruauté qu’on a forgée autour de Léopold II.*”, erkent zelfs zijn persoonlijke secretaris Edmond Carton de Wiart.⁵¹⁶

Le Peuple kan weer al haar duivels ontbinden. Leopold II heeft de artikels misschien wel gelezen, want ze werden uitgeknipt en op briefpapier naar het Kabinet van de koning

---

⁵¹³ Vooruit, 13-9-1904

⁵¹⁴ Vooruit, 22-9-1904

⁵¹⁵ Voor het burgerlijk recht kan je je kinderen niet onterven. Leopold vond hier met financiële constructies weliswaar een oplossing voor.

⁵¹⁶ Carton de Wiart, E. *Léopold II : Souvenirs Des Dernières Années 1901-1909*. Bruxelles: Goemaere, 1944, p 41

gestuurd door het Ministerie van Justitie⁵¹⁷. De republiek werd eens te meer uitgeroepen, de socialisten waren de enigen die de waarheid durfden te zeggen over de machtigen der aarde: “*nous le montrons dans toute son horrible nudité morale, mauvais époux, père impitoyable, veillard, orgueilleux [...]*” Voor het tribunaal van de publieke opinie had Leopold II het proces al verloren: “*Le roi est inviolable. Mais, comme personne civile, il est responsable.*”⁵¹⁸ *Le Peuple* maakt expliciet het onderscheid tussen de king’s two bodies.

De artikels uit de burgerpers worden alweer geciteerd en geridiculiseerd. Vol overgave bleven de propagandisten op de nagel van de dubbele standaard hameren. De bisschoppelijke krant *Le Bien Public* had benadrukt dat het hier niet om nieuws ging “*d’un ordre tout à fait intime et dès lors nous n’avons pas à nous mêler. Au temps où nous sommes, il faut savoir être juste même envers un roi et ne pas le traiter comme on rougirait de traiter n’importe quel concitoyen, amené à faire trancher par la justice de pénibles dissentiments de famille. La consigne seriat donc de s’incliner et de se taire, parce qu’il s’agit du roi, [...]*”⁵¹⁹ De liberale privacy-doctrine werd hier dus hevig door de katholieke krant verdedigd, liever dan de nadruk te leggen op het belang van de ‘*body political*’ van de koning. De liberale *Gazette de Charleroi* verdedigde de koning dan weer door te stellen dat alles wat niet naar zijn dochters ging, aan de gemeenschap zou toekomen.⁵²⁰ Dat dit hem bij de publieke opinie zwaar werd aangerekend, moet blijken uit het verscherpte politietoezicht bij het koninklijke bezoek aan Antwerpen in maart 1904.⁵²¹

In de strikte zin van het woord zijn dit geen seksschandalen. Ze maken wel overduidelijk dat de familiemoraal een belangrijke rol speelde in de politieke propaganda en een criterium was waar de koning op beoordeeld werd. Aimé Bogaerts komt in zijn “zondagspraatje” terug op de twee nieuwsfeiten die de actualiteit eind november domineerden: de verbouwingen aan het paleis van de koning en de discussie over de echtscheidingswet: “Misschien zullen er sommige fijne lezeressen reeds denken dat wij op de eene of andere Cleo hebben. Mis - de koninklijke vrijages laten ons erg koel... wij zijn er overigens sedert, lange jaren reeds zoo gewoon aan geraakt, dat bijna niemand er nog op let.” De *moral highground* wordt ingenomen, omdat juist op dat front de socialisten bestookt worden door de katholieken. Die belofte zal Bogaerts trouwens niet houden. De katholieke

---

⁵¹⁷ Dat menen we alvast te mogen afleiden uit de classeur waar ze in worden bewaard.

⁵¹⁸ *Le Peuple*, 11-04-1904

⁵¹⁹ *Le Peuple*, 8-03-1904, geciteerd in Soinne, *op. cit.*, p 63

⁵²⁰ *Le Peuple*, 11-03-1904

⁵²¹ Soinne, *op. cit.* p 63-64

kranten kraken de socialistische kritiek op de koning af, maar het wordt pas echt interessant als je de artikels over ‘Echtscheiding en socialisten’ naleest: “De socialisten, o.a. Destrée en Vandervelde, hebben de gelegenheid te baat genomen om de grondbeginselen hunner partij in zake van huwelijk eens te meer voor te dragen. [...] Man en vrouw, zeggen de socialisten, wonen bijeen, zoolang het hun aanstaat. Morgen zijt g’uw vrouw moe, ge laat ze zitten en ge gaat met eene andere huizen! Hoe meer dat er citoyens en citoyennes enkel en alleen naar hunne hartstochten zullen luisteren, hoe beter de maatschappij zal worden!”⁵²² In de schandalen van het vorstenhuis, zien de socialisten een kans om aan te vallen over de flank, waar ze zelf zo vaak onder vuur liggen.

3.10 Blanche in blijde verwachting (1905)

Lucien Delacroix, het eerste liefdeskind van Blanche en Leopold wordt op 9 februari 1906 geboren in het zuiden van Frankrijk, op Leopold’s landgoed bij Cap Ferrat. Over de verhoudingen tussen Leopold en Blanche doen allerlei geruchten de ronde. Pas na vijf jaar krijgen de socialistische propagandisten de minnares van de koning in hun vizier. Le Peuple leidt de dans en Vooruit volgt gedwee: “Een knecht van onze koning heeft aan “Le Peuple” geschreven dat Leopold onlangs “op zijn engelsch” getrouwd is met eene lieve jonge vrouw van de omstreken van Nizza. De koningin der Belgen en Congolanders heeft onlangs haren intrek genomen in het prachtpaleis op Kaap Ferrat, dat hare man voor haar gekocht had en veel, veel millioenen heeft gekost. Gister zou onze koningin moeder zijn geworden van een kloeken zoon, dus een troonopvolger.”⁵²³ De bron is weinig betrouwbaar, want Blanche zou pas later bevallen. Van een huwelijk is al helemaal geen sprake. Leopold beschouwt haar dan wel als zijn echtgenote, volgens de royalistische Blanche-biograaf Leon Van Audenhaeghe, maar van enige formele verbintenis is in 1905 geen sprake.⁵²⁴

Het gerucht brengt echter een carrousel valse verklaringen op gang, oude roddels worden van onder het stof gehaald:

“Ondervraagd door een belgischen bisschop over zijn laatste huwelijk, moet koning Leopold volgens “L’Univers” geantwoord hebben, dat hij voor de kerk getrouwd is en dat niemand hem iets te verwijten heeft. Volgens het schijnt is de oude looper getrouwd met de geheimzinnige schoone die te Laeken op een kasteel woonde, dat slechts door een landweg gescheiden was van het koninklijk park. Iedereen weet daar dat er over dezen landweg eene brug lag van het eene park naar het andere, eene brug

---

⁵²² Vooruit, 27-11-1904

⁵²³ Vooruit, 9-12-1905

⁵²⁴ Van Audenhaeghe, *op. cit.*, p 49

die letterlijk verdween onder de ranken van den klimop, zoodat men iemand die er over ging onmogelijk kon zien van buiten. Iedereen weet ook dat prinses Clementine die geheimzinnige schoone in het park van haren vader had ontmoet en dat de oude vos haar sedert een deel van het park verboden had, opdat zij haar niet meer zou ontmoeten.”⁵²⁵

Het was een zeldzaamheid dat het privé-leven van de vorst in een liberaal blad werd besproken, want meestal hielden die kranten zich het striktst aan de privacy-doctrine. Wanneer het liberale ‘*Le Réveil de Bruges*’ het geheime en geheel onbestaande huwelijk van de koning bevestigt, wordt het artikel dan ook integraal overgenomen.:

*“Wanneer ik in mijn laatsten brief sprak over den koninklijken eigendom aan de kaap Ferrat en de bewoonster mad. Vaughan dacht ik te mogen zwijgen over eene zaak die alleen het privaat leven aangaat. Men zal mij wel verstaan hebben, het betreft het geheim huwelijk van Leopold II. Vandaag is het verbod geheven en de voorkomenheid verplicht mij niets meer te zwijgen, wat iedereen weet en wat ik uit den mond van een waardigheidsbekleeder aan het Hof vernam “Een jaar geleden huwde de koning Mad. Vaughan, geboren Lacroix. De gewezen juffer Lacroix is eene Leuvensche die niets minder is dan de nicht van den socialistischen afgevaardigde Van Langendonck van Leuven, die zich niet beklagt, naar het schijnt, van in de koninklijke familie getreden te zijn! [...] De juffer is de jongste dochter van een portier in eene der gewichtigste maatschappijen van Leuven. Madame Leopold heeft den dag van de begraving van den graaf van Vlaanderen een welgemaakten zoon ter wereld gebracht. [...]”*⁵²⁶

Dat Blanche de nicht zou zijn van een socialistische afgevaardigde uit Leuven slaat al helemaal nergens op. Een bewuste leugen? Vooruit reageert alleszins kregelig: “Wij betwijfelen dat onze vriend geflatteerd is over die eer... buiten zijnen wil en zijn goesting.”⁵²⁷

Le Peuple en *Vooruit* willen vervolgens weten, voor welke magistraat het burgerlijk huwelijk heeft plaatsgevonden: “Als er geen burgerlijk huwelijk heeft plaats gehad, heeft de koning de belgische wetten overtreden en leeft hij als een godsdienstig gekoppeld, op zijn gentsch gezegd: als een aanhouder. Wij gaan aan dat geval precies geen kolommen van “Vooruit” wijden. Maar wij doen opmerken dat ware het een socialist, de burgerpers compleet te klein zou wezen om die wetsverkrachting, dat schandaal aan de wereld bekend te maken. Nu zwijgen zij en de “Reveil de Bruges” spreekt maar omdat, zegt hij, iedereen het toch weet. De wetten, de zedelijkheid en ’t familieleven zijn in België, in propere handen.”⁵²⁸ Opnieuw wordt ontkend dat men uit is op schandaal. Er zouden echter nog vele kolommen gewijd worden aan de koninklijke aanhouderij.

---

⁵²⁵ *Vooruit*, 18-12-1905

⁵²⁶ *Vooruit*, 24-12-1905

⁵²⁷ *Ibid.*

⁵²⁸ *Ibid.*

De koningsgezinde pers ontkent echter het huwelijk en de socialisten worden op hun beurt gevisieerd omdat zij de monarchie beledigen: “Hadden wij koning Leopold van zijn troon in de grepmodder gestampt, de koningsgezinde pers zou wel verbolgener kunnen zijn dan zij nu is. Zoo een goeden, verstandigen grooten koning voor den aap houden, dat is eene schande, schreeuwen zij, maar zij weerleggen de feiten niet. En de groote koning laat er zijne pluimen bij, door die feiten zelve. Kan het anders? In het geheim trouwen, in het geheim een kindje koopen en van niets te gebaren om geen kindjessuiker te moeten koopen, dat zijn waarachtig geen manieren voor een goeden, verstandigen en grooten koning.”⁵²⁹ Er wordt uitgelegd wat een morganatisch huwelijk inhoudt, waarna opnieuw de *moral highground* wordt ingenomen: “Aldus trouwt de eerlijke werkman niet! Hij neemt de lasten met de lusten en deelt alles met zijn wederhelft.”⁵³⁰

Er zou “eene mededeeling van bijna officieelen aard” gebeuren om het gerucht van het huwelijk van de koning der Belgen met barones de Vaughan te ontkennen. De socialistische kranten hebben régimepers echter volkomen in de tang: “Als de koning niet zou getrouwd zijn wordt het dus nog erger! Wij durven zelfs het woord niet neerschrijven dat de Gentenaars gebruiken om aan te duiden in welken toestand de koning dan leeft.”⁵³¹ Vooruit publiceert een brief van een Franse kameraad, “belangwekkend genoeg” om te vertalen en op de voorpagina mee te delen, die uit eerste hand bevestigt dat hij Leopold met zijn kleine spruit gezien heeft.⁵³² ’s Mans ogen moeten hem bedrogen hebben, want op dat ogenblik is de tijding nog “gansch ingebeeld”. De kleine Lucien moet nog geboren worden, hoewel er al meer dan een maand schandaal wordt gemaakt over hem.

Wanneer Blanche uiteindelijk bevalt, vindt *Vooruit* dat het genoeg geweest is. *Le Peuple* blijft echter als een bezetene te keer gaan: op 13 februari verschijnt een brief uit Nice die dit maal toch echt wel betrouwbaar meldt dat de koning vader is geworden van een zoontje⁵³³, op 4 maart verschijnt zelfs een vervalste kopie van de geboorteakte.⁵³⁴ Een katholiek blad dat zich afvraagt waarom het privé-leven van de vorst het volk interesseert, krijgt als antwoord: “*Bah, tout ce qui touche du souverain n’interesse-t-il pas le pays? Et n’est-ce pas un événement heureux dans la famille de voir naître un fils quand il ne reste plus*

---

⁵²⁹ *Vooruit*, 3-1-1906

⁵³⁰ *Vooruit*, 7-1-1906

⁵³¹ *Vooruit*, 11-1-1906

⁵³² *Vooruit*, 27-1-1906

⁵³³ *Le Peuple*, 13-2-1906

⁵³⁴ *Le Peuple*, 4-3-1906

que des filles avec lesquelles on est broullé ?”⁵³⁵ De schandaalkroniek laat *Le Peuple* niet meer los. In 1906 gaat het blad ongemeen heftig te keer tegen de *vert galanterie* van koning. Het satirische Franse tijdschrift *L’Assiette au beurre* wordt meermaals vermeld en gepromoot, terwijl er ook eigen karikaturen gepubliceerd worden.⁵³⁶ Terwijl *Le Peuple* als bezeten te keer gaat, zwijgt Vooruit zedig. In de eerste helft van 1906 treffen we slechts twee verwijzingen naar barones de Vaughan aan.

3.11 Congo

De ongezien harde republikeinse aanvallen waren ook aan prins Albert niet ontgaan. In een brief van 6 juli 1906 schrijft hij: ” *Les articles du Peuples sont un numéro de la campagne nettement républicaine subsidiée par l’étranger et dont le mouvement anticongolais était déjà une manifestation, voilà mon avis, on ne fait que prétexter la personne ou un de ses actes pour faire l’assaut de l’institution.*”⁵³⁷ Had Albert gelijk? Waren de schandaalartikels gefinancierd door de Congo Reform Association? Had die het niet de moeite gevonden om ook Vooruit te subsidiëren? Het is een merkwaardige discrepantie, maar het feit dat *Congo* weer op de politieke agenda stond, moet alleszins hebben meegespeeld voor *Le Peuple*.

Aanleiding was het rapport van de Commissie van Onderzoek waaruit de wantoestanden in Congo bleken en waar verbijsterd op gereageerd werd in België. In februari 1906 opende Emile Vandervelde de debatten. Vanaf maart werd weer aan annexatie door de Belgische staat gedacht. De BWP kantte zich zowel tegen de overname van Congo als tegen een financiële injectie, zoals in 1895, omdat die ondraagbare lasten zouden leggen op de Belgische bevolking. Ook de wreedaardige onderdrukings –en uitbuitingsmethodes van de blanken waren argumenten om de koloniale politiek van Leopold II en de Belgische regering aan de kaak te stellen. Nobeledoelingen, maar naar huidige maatstaven was het Congodiscours van de BWP uitermate racistisch: “Al wat de neger vraagt is gerust en veilig in zijn vaderland te leven van het hetgeen er de natuur zoo mild voor hem voortbrengt, zonder moeite en zonder groote inspanning van zijnentwege.”⁵³⁸

Door uit humanitaire overwegingen voor annexatie te pleiten was Emile Vandervelde een belangrijke uitzondering en een dissidente mening binnen de BWP. Het getuigt van zijn

---

⁵³⁵ *Le Peuple*, 15-2-1906

⁵³⁶ *Le Peuple*, 9-1-1906 en *Le Peuple* 23-4-1906, de karikaturen in de kranten van 9 maart en 9 april 1906

⁵³⁷ Thielemans M.R. & Vandewoude E., *Le Roi Albert au travers de ses lettres inédites (1882 – 1916)*, Bruxelles : Office internationale du Librairie, 1982, p 301

⁵³⁸ *Vooruit*, 1-2-1908

voorstrevendheid. Naar aanleiding van de beschuldigingen die in de Kamer werden geuit aan het adres van Leopold omwille van de praktijken in de Congo-staat, kregen Vandervelde en de liberaal Lorand het verwijt dat ze van deze zaak gebruik maakten om Leopold *te pakken*, eerder dan dat ze iets om het lot van de inlanders gaven. Dit laatste gold zeker niet voor Vandervelde, hij verklaarde in 1905 immers dat niet de vorst moest geviseerd worden, maar wel de wandaden zelf.⁵³⁹

Opnieuw was Leopold niet zinnens om zomaar te wijken en hij zette de regering met een hooghartig schrijven onder druk. Internationaal, vooral vanuit Engeland, nam de druk ook toe op Leopold.⁵⁴⁰ In België was het vooral het Kroondomein dat de gemoederen verhitte. Dat was een gebied dat in beheer van Leopold bleef ten voordele van een stichting die openbare werken in België en Congo zou uitvoeren.⁵⁴¹ Aimé Bogaerts spreekt op onnavolgbare wijze zijn wantrouwen uit:

*“Leopold bezigt de millioenen die hij de Congo-negers afperst, tot het aankopen van paradijsachtige lustoorden in het zuiden van Frankrijk. In die kasteelen onderhoudt hij zijne bijzitten en maakt schandaal. Hij heeft de faam van een der liederlijkste vorsten te zijn onzer eeuw. Dat alles moet en zal eens gezegd worden van af het spreekgestoelte der natie. België, het eerlijke, naarstige, trouwe België mag niet langer gemengd worden in geschiedenissen die naar negerbloed en lichtekooien-patchoulie stinken!...”*⁵⁴²

Zelfs in de Kamer wordt Caroline vermeld als het over het Kroondomein gaat. De socialist Furnémont maakt een grap over haar terwijl Woeste de stichting van de koning met vuur verdedigt: “Ja de amerikaansche kapitalisten hebben hunne stichting Carnegie en Leopold de stichting Caroline... Lacroix! (gelach)”⁵⁴³

Ook Emiel Vandervelde, die zich nochtans kantte tegen persoonlijke aanvallen, kan het niet laten als het over het kroondomein gaat. Hij roept zelfs de associatie met het oosters despotisme op:

“Dat de koning minnaressen heeft, dat is zijne zaak. Dat hij het noodig acht er mee te paraderen... daar moesten onze goede katholieken schandaal over schreeuwen... maar ze blijven zo stom als karpers... [...] Maar dat de souverein van Congo het geld der negers gebruikt om zijne eerste sultane te huisvesten – ziedaar wat het Congres van Berlijn niet had voorzien, toen het aan Leopold II de beschaver, vrijen teugel liet. Moet men de dagbladen gelooven, dan is het wel tot zulk doel dat de opbrengsten van

---

⁵³⁹ De Meyer, *op. cit.*, online geraadpleegd.

⁵⁴⁰ Jongert, J. *De houding van de Belgische pers tegenover het beleid van Leopold II in Kongo (1901-1908)*. S.l.: s.n., 1973, p 130

⁵⁴¹ *Ibid.*, p 129-130

⁵⁴² *Vooruit*, 29-11-1906

⁵⁴³ *Vooruit*, 1-12-1906

*het kroondomein gedeeltelijk gebruikt worden. [...] Het Kroondomein wordt niet betrokken voor werken uitgevoerd in Afrika, maar voor werken uitgevoerd in België en vooral op Heysel, aan de villa Vanderborcht. Nu, elkeen weet dat de villa Vanderborcht het geliefkoosd verblijf is van de gewezen kantien juffer die zich thans BARONNES VAUGHAN doet noemen, zonder dat het parket er op denkt ze te vervolgen voor het dragen van een valschen naam.*⁵⁴⁴

De partij stemde uiteindelijk tegen de annexatie van Congo. De kosten voor de schatkist zouden duizelingwekkend zijn en de arbeidersstrijd in België zelf was prioritair. Dit standpunt werd ook uitgedragen in de verkiezingspropaganda. Met succes, want de parlementsverkiezingen draaiden uit op een referendum over de Congo-annexatie dat door de socialisten met glans werd gewonnen.⁵⁴⁵ Vandervelde kon zich echter niet verzoenen met het partijstandpunt en eind juli 1908 vertrok hij dan ook op studiereis naar Congo, zodat hij de eindstemming over de annexatie kon vermijden.⁵⁴⁶

Volgens de Gentse historicus Frederik De Meyer werd de zaak niet aangegrepen om een grootscheepse republikeinse campagne te beginnen. Vandervelde wou zelfs dat er een uitdrukkelijk onderscheid werd gemaakt tussen de Koning en de toestanden in Congo.⁵⁴⁷ Op 11 december 1907 sprak hij de volgende redevoering uit in de kamer:

*“Que ce soit en Italie, en Angleterre ou dans les pays scandinaves, nous voyons le rois faire un effort très apparent [...] Les uns se recommandent par la dignité parfaite de leur vie, les autres, tout au moins, s’attachent à sauver les apparences. Les uns sont des pères et des maris irréprochables : les autres ont la pudeur de violer les misères de leur vie de famille. Je ne veux point parler ici des faits qui, depuis longtemps, alimentent la chronique scandaleuse de certains journals bien pensants. Ce sont là des choses de la vie privée : elles ne relèvent de l’opinion –sévère ou railleuse – que dans la mesure où des manifestations, volontairement tapageuses, les font tomber dans le domaine public.”*⁵⁴⁸

Zijn vurige pleidooi tegen het Kroondomein en zijn parlementaire vraag naar de bewakingskosten van Vaughan⁵⁴⁹ laten we even buiten beschouwing. Ook één van de gangmakers van het internationale protest, de Britse journalist E.D. Morel, die trouwens goed opschoot met Vandervelde, vond dat mevrouw de Vaughan buiten de discussie moest gehouden worden.⁵⁵⁰ Sommige kranten hadden dat niet zo goed begrepen. *“The incorruptible*

---

⁵⁴⁴ Vooruit, 11-10-1907

⁵⁴⁵ Van Ginderachter, *op. cit.*, p 253

⁵⁴⁶ De Meyer, *op. cit.*, online geraadpleegd

⁵⁴⁷ Rubens, C. *Ideologie en tactiek van de Belgische werklieden partij, 1902 – 1908*, Gent, RUG (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1970, p.95 –97

⁵⁴⁸ Grand-Carteret, *op. cit.*, p 26

⁵⁴⁹ Vooruit, 19-3-1908

⁵⁵⁰ Van Audenhaeghe, *op. cit.*, p 1

Kodak”⁵⁵¹ werd niet alleen gebruikt om de publieke opinie afgehakte negerhandjes te tonen, maar ook de vrouwelijke veroveringen van Leopold.⁵⁵²

3.12 L'Histoire d'une favorite

In juli 1906 bleek dat ook het socialistische partijorgaan *Le Peuple* en in het bijzonder de propagandist Jules Lekeu, die van 1911 tot 1933 in de senaat zou zetelen, dat toch zo niet begrepen hadden. Ze lanceerden met *L'Histoire d'une favorite* een ongenadige aanval op de private zeden van de koning. We hebben getoond hoe de geboorte van kleine Lucien aanleiding gaf tot virulente aanvallen. Met de reeks *Résidence Royal*, werd afgetast hoe diep het water was voor een nieuw schandaalwekkend gerucht: het koninklijke *ménage-à-trois*, met Etienne Durrieux, de voormalige pooier van Blanche.⁵⁵³

Het eerste artikel in de reeks begint met de meegaande volksaard van de Belgen te schetsen, maar daarna wordt de toon gauw grimmiger:

“Or, tel est l'état de l'âme qui explique que, si la royauté fut jusqu'à present, chez nous la vieille enseigne à laquelle on ne touche pas, il s'élève à cette heure contre elle, une rumeur grandissante de éproubation qui se répercute dans toutes les classes et

⁵⁵¹ Twain M., *King Leopold's Soliloquy: A Defense of his Congo Rule*, The P.R. Warren Company: Boston, 1905, p. 68.

⁵⁵² Afbeeldin : AKP, Archief Kabinet Leopold II: een Amerikaans stukje anti-Congo propaganda.

⁵⁵³ *Résidence Royal* was een soort van column en bevat eigenlijk dezelfde insinuaties als *L'Histoire d'une favorite*. In de kranten van 23-6-1906, 29-6-1906, 6-7-1906, 8-7-1906, 10-7-1906 en 13-7-1906 verschijnen de stukjes.

*dans toutes les sphères, et vous, des aujourd'hui, cette caduque fin de règne à la pire déchéance morale. Les fredaines tapageuses, les succès de soulisses parisiennes, les croisières galantes de la grande barbe blanche qui traîne à sa suite autant de courtisanes que de courtisans, avaient laissé l'opinion mi-sceptique, mi-indulgente ; il faut bien que vieillesse se passe. ”*⁵⁵⁴

Voor de jongere generaties wordt herinnerd aan het Jeffries-schandaal :

*“ Les générations présentes ont plus ou moins perdu de vue q'il y a quelque vingt ans, celui qu'au nom de la religion et de la famille. M. Woeste nous propose en sacro-saint modèle, fut honteusement mêlé à l'ignominieuses histoires de fillettes livrées par des proxénètes de Londres, à des bandits de la haute pègre cosmopolite... C'est à la suite de la retentissante campagne de la “ Pall Mall Gazette ” que Jean Volders écrivit son article de pilori : “ Saligaud II ”, et ce lui valut les honneurs de la cour d'assises.⁵⁵⁵ Mais tout cela devient lointain et se perd dans une brume. Les temps traine après soi, la prescription de l'oubli. ”*⁵⁵⁶

Het palmares van Leopold wordt verder beschreven. Zijn bezoeken aan de Parijse actrices, met de connotatie die daar aan kleeft, zijn op zich erg genoeg. Dat kan nog bedekt worden met de mantel der liefde, aldus een ironische Lekeu. Maar barones de Vaughan is nog van een heel andere orde, een hoer die opklimt tot koningin:

*“ Jusqu'en ces dernières années, Léopold apparaissait donc comme un colossal brasseur d'affaires se reposant du souci de ses entreprises fabuleuses, à la manière des mercantis de notre bourgeoisie de spéculation et d'agio, au gré de son caprice changeant, dans les brans d'une houri de passage : et le personnel du théâtre et de la grande noce, lui tenait lieu de harem. Ce n'était peut-être pas très édifiant : mais ce sont les mœurs de l'époque, et ce n'est vraisemblablement point les officiers, les magistrats et autres personnages huppés dont miss Carpette eut la clientèle, qui auraient songé à jeter au vieux monarque galantin, la première pierre. Aujourd'hui, nous n'en sommes plus là, le roi ne descend plus jusqu'à la prostitution, comme ses pareils, en des folies poussées de sensualisme et de lassitude : c'est la prostitution que monte chez le roi, avec la sereine impudeur d'une mise en scène qui la prétend réhabiliter devant les masses. ”*⁵⁵⁷

Het volk weet echter perfect wat het aan Leopold verwijt. Lekeu werkt het thema van het oriëntaals despotisme uit, een sluipende terugkeer naar het Ancien Régime:

“ Ce que le sentiment public est en ce moment unanime à reprocher à Léopold l'Africain, qui fut aussi nommé un jour Léopold l'Asiatique, c'est de s'être incorporé non seulement l'esprit, mais les mœurs de son nouvel emploi d'exotique potentat. Le roi a perdu la notion des droits et des devoirs de la monarchie constitutionnelles : ses visées et ses plans ses menées et ses intrusions ne cessent d'outrepasser ses prérogatives ; et procédant du pouvoir personnel imprégné d'une audacieuse

---

⁵⁵⁴ *Le Peuple*, 19-07-1906

⁵⁵⁵ Deze passus stemt dus niet overeen met de feiten.

⁵⁵⁶ *Le Peuple*, 19-07-1906

⁵⁵⁷ *Ibid.*

conception absolutiste, quoi d'étonnant qu'il nous ramène peut-être sans y prendre garde, aux us et coutumes des souverains de l'ancien régime. ”⁵⁵⁸

3.12.1 Een koninklijk trio

Het gerucht dat de koning in een *ménage-à-trois* betrokken is, werd dus al eerder subtiel gelanceerd. Gecombineerd met huwelijksgeruchten zou dat wel eens een punt zijn, waar ook loyalisten gevoelig voor zijn. Ook de Congopolitiek wordt geïntroduceerd:

“ Nous accusons cette Majesté sur le retour de corrompre son temps et son milieu par l'ostentation d'un royal ménage à trois, qui d'ailleurs, ne le préserve pas d'autres à-coups d'éphémère passion. Nous accusons ce triste Sire de jeter en pâture un chiffre fantastique de millions – la dégradante compagnie dont il n'a pas croint d'entourer et d'avilir sa vieillesse, et nous nous rebellons, la colère au cœur, en songeant que, ces millions, on les ramasse dans le sang des misérables noirs immolés – travers la brousse congolaise, à la récolte du caoutchouc – sans compter le total énorme des autres millions dont on ne parle plus aujourd'hui qu'avec morgue et dédain, qu'on a prélevés sur le trésor ou l'épargne de notre pays, c'est-à-dire sur le travail de notre prolétariat ! A la mégalomanie en matière de finance et de bâtisse, le roi ajoute aujourd'hui la mégalomanie dans la débauche et cette débauche est faite de spoliations et de crimes. C'est pourquoi nous la renouçons. Tant que la gourgandine, dont l'insolent faste s'encadre tour à tour, en une féerie, à la Côte d'Azur ou à la blanche villa du Heysel, à la résidence de Laeken, n'a pas eu l'effronterie de jouer à la du Barry, nous avons méprisé l'aventure, n'en relevant, çà et là, que de menus épisodes, plaignant le, sénile monarque d'être connu d'autres reines du Congo sans en prendre ombrage plus qu'il ne convenait. ”⁵⁵⁹

De boodschap is duidelijk: iedere cent die nog naar Congo gaat, zal enkel dienen om de koninklijke immoraliteit te subsidiëren, dat zullen zelfs koningsgezinden niet kunnen ontkennen:

“ Mais à présent que la royale hétéaire vise à jouer les favorites, maintenant que la fringale de ses appétits et les frasques du butor, dont les armoiries en queue de poisson la chaperonnent, ont eu un honteux retentissement, aujourd'hui qu'on nous menace encore d'une prochaine raille de millions belges, dont l'empire africain ne sera que le prétexte et dont une bonne part viendra sonner et trébucher au pied de cette alcôve qui est aussi un gouffre, c'est faire office d'hygiène et de salubrité publique d'arracher les voiles et de livrer cette engeance au jugement des honnêtes gens. Il faut que ceux qui s'obstinent à défendre la monarchie, soient contraints et forcés d'apprendre ce que vaut la royauté en Belgique ; il faut que la masse des travailleurs sache où va l'argent drainé au Congo et chez nous. ”⁵⁶⁰

---

⁵⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁵⁹ *Ibid.*

⁵⁶⁰ *Ibid.*

Uiteraard distantieert Le Peuple zich volledig van schandaal, daar gaat het hier dan ook niet over. De reeks is een aanklacht tegen de bezoedeling van de publieke moraal en de nationale eer, althans zo kaderen ze hun artikelenreeks:

“Autant la polémique nous attire quand elle relève d’une grande et noble cause comme la nôtre ; autant nous répugnerait une chronique scandaleuse qui ne soulèverait que de l’opprobre et ne viserait qu’à l’esclandre. Mais il s’agit ici de faits et gestes qui nous appartiennent, parce qu’ils sont de nature à exercer une lamentable action sur notre moralité et notre destinée nationales. Et c’est pourquoi le “ Peuple ” fidèle à sa tâche de vérité et de justice, entend, sans vaine indignation, sans haine, mais sans aussi défaillance, faire toute la lumière sur l’histoire de la favorite qui usurpe le titre de baronne Vaughan et le reste !”⁵⁶¹

Het is ook in het kader van de waarheid en de gerechtigheid dat de ietwat bijzondere inkleding van Leopolds liefdesnest wordt beschreven, dat zich bovendien nog eens in drievoud zou ontplooiën :

“ Deux particularités du salon, qui suffisent à marquer les mœurs de nos personnages : l’entrée à double battant, à droite, comme à gauche , en haute comme en bas, enveloppe de tous côtés, celles que la franchissent, d’un jeu de glaces qui les déshabillent jusqu’aux plus intimes de leurs froufous (sic) et de leur dessous. Léopold pousse jusqu’au plus ingénieux raffinement l’art du voyeur. C’est le même souci du voluptueux coup d’œil, qui a fait aménager là, le divan mécanique qui incite aux poses et aux culbutes les plus imprévues et hasarde à la façon de Miss Helyett⁵⁶², les horizons les plus pittoresques. A côté de ce précieux meuble d’élection et de sélection, le fameux canapé jouisseur dont Miss Carpette, à bon droit déjà citée hier, tira tant d’orgueil et de profits, n’apparaît plus qu’à titre d’accessoire des parodies lubriques à reléguer dans les maisons hospitalières au grand numéro. Tel est le cadre où se déroule l’idylle qui coûte à notre pays, un joli lot de millions par an, si l’on fait le compte de cette cour morganatique, se déployant en partie triple, au cap Ferrat, au Heysel et sur la plage ostendaise. Et le scandale ne cesse de croître et de s’embellir. ”⁵⁶³

Een dag later wordt ook de vermeende pedofilie van Leopold opnieuw ter sprake gebracht :

“ Il serait superflu de le dénier, si la favorite n’éclipse en rien, les premières vedettes d’entre les professionnelles beautés de la haute galanterie parisienne, dont elle est issue, elle ne déparait pas le troupeau. Quand elle sourit ses yeux ont l’éclat, la candeur et l’infini des prunelles d’enfant ; et l’œillade de cette royale fille de joie a des séductions d’ingénue chasteté. Il faut, paraît-il, aux vieux blasés la débauche, le

---

⁵⁶¹ *Ibid.*

⁵⁶² Miss Helyett was een kluchtige opera uit de jaren 1890. Het hoofdpersonage, de preutse Amerikaanse Miss Helyett, tuimelt tijdens een wandeltocht in de Pyreneeën in het ravijn en blijft met haar billen bloot ergens achter een tak steken. Vermoedelijk is het die benarde toestand waar Lekeu naar verwijst. Van haar vader moest ze vervolgens met haar redder trouwen, want alleen haar echtgenoot mocht haar billen zien. Zie: <http://www.matelots.be/html/repertoire/helyett.htm>

⁵⁶³ *Le Peuple*, 20-07-1906

mensonge de tels mirages, et rien ne les stimule et ne réveille la lassitude de leurs vices, qu'une suave tête de corps d'aphrodite, ils gardent ainsi l'âpre illusion que leur caresse s'égale au geste du viol. Une telle maîtresse dénonce la perversion de son maître, car on a d'ordinaire les amantes qu'on mérite. ”⁵⁶⁴

Ter afsluiting van het artikel wordt nogmaals gewaarschuwd voor de troonsopvolging: “*Et ce n'est pas la première fois qu'un bâtard ramasserait une couronne.*”⁵⁶⁵

Le Peuple stuurt duidelijk aan op polemie. De Brusselse, katholieke krant ‘*Le matin*’ is de eerste vis die bijt. Le ‘*Matin*’ schrijft dat men de pijn van de groten der aarde moet kennen, voor men zich bezig houdt met hun verstrooiing: “*avant de s'occuper des plaisirs que prennent les grands de terre, il faudrait connaître leurs douleurs et il conclut qu'on serait alors plus indulgent*” Le Peuple toont zich een volmaakt verdediger van de moraal: “*Aucune débauche n'a jamais consolé aucune douleur.*”⁵⁶⁶

Een tweede grief is dat Le Peuple een vrouw en een constitutionele monarch aanvalt, “*deux adversaires dont l'un, par faiblesse, ne peut répondre, et dont l'autre se trouve dans l'impossibilité de nous demander raison.*” Le Peuple verdedigt zich door te stellen dat “*publieke vrouwen*”, zoals de maîtresse van de koning, zich buiten hun sekse plaatsen. Bovendien meten de katholieke kranten met twee maten en twee gewichten:

*Celles qui assument des rôles comme celui de la royale favorite, se placent (sic) au-dessous de leur sexe qu'elles discréditent et ravalent. Nana, sans doute, à droit à notre pitié, mais non à notre silence. Tous les jours, la presse ramasse implacablement les faits-divers de pauvres bougres et de malheureuses créatures, dont le “*Matin*” perd quotidiennement l'occasion de prendre la défense. Au surplus, nous visons moins la femme dont il s'agit, que la haute prostitution dorée et anoblie qu'elle incarne – de même que nous ne nous en prenons au roi constitutionnel, mais au régime autocratique que Léopold l'Africain rêve d'acclimater en Belgique. Eh bien, cela ne se fera, du moins, pas sans que nous protestions et résistions : et nous verrons bien si l'opinion publique se montrera indifférente, veule ou hostile.*”⁵⁶⁷

Een eerste aanval werd gemakkelijk gepareerd en Le Peuple drukt zijn vastberadenheid uit om door te gaan met zijn campagne:

Nous continuerons donc notre tâche sans nous laisser émouvoir ni par les menaces, ni par les persiflages, ni par les malignités nous en remettant au bon sens et à la moralité de nos lecteurs. Et nous pensons qu'il y a plus de courage à dénoncer un scandale qui crie honte et vengeance, qu'à lui accorder le bénéfice de l'ignorance et

---

⁵⁶⁴ *Le Peuple*, 21-07-1906

⁵⁶⁵ *Ibid.*

⁵⁶⁶ *Ibid.*

⁵⁶⁷ *Ibid.*

de l'absolution. Que le " Matin " renonce à nous morigéner, les honnêtes gens de tous les partis et de toutes les classes sont, dans cette campagne avec nous. " 568

Op 22 juli wordt Emmanuel Durrieux voor het eerst bij naam genoemd. De " officier " ⁵⁶⁹ en voormalige pooier van Blanche, is volgens Lekeu de favoriet van de favoriete. De man houdt zich in ieder geval in de entourage van Blanche op. Hij is een pathologische gokker en schrijft Blanche brieven om haar geld te vragen. Ze ontvangt hem in Villa Vanderborcht uit angst dat hij een scène zou maken ⁵⁷⁰:

" Suivant la première, Durieux passerait aux yeux du roi, pour le frère de la baronne, alors qu'il n'a, ni de près ni de loin, avec elle, aucun lien de parente. C'est ainsi que s'expliqueraient à Ostende comme au château Vanderborcht, les légendaires sonneries électriques, installées à l'ainsi du barbon et destinées à prévenir les amants, de son arrivée incongrue, le déclic joue, les hommes marchent prestement en se sépare et l'on s'attife, la décence est sauvé, et quand sereinement, le boiteux jobard entre, on lui fait la révérence. " ⁵⁷¹

Durrieux wordt al snel hoogmoedig. Hij laat zich baron de Vaughan noemen en lokt een aantal incidenten uit. Anseele zou zelfs in de kamer gevraagd hebben wie die nieuwe edelman was die zich in de entourage van de koning ophield, maar daar kon niets van teruggevonden worden. ⁵⁷²

Zelfs de meest fervente monarchisten zouden dit toch niet mogen pikken, vindt Lekeu. De boodschap van de republikein is dat de monarchie van Leopold II moet gevrijwaard worden:

"Et il faudrait que le populaire conservât pieusement la tradition d'un loyalisme sans attache ni excuse ! Le Belge est placide, il n'est pas servile; il ne lèche pas la main qui toujours l'a rebuté... Mais ce n'est pas assez que le roi, systématiquement [...] ait ignoré notre robuste et vaillant prolétariat, celui qui, en somme, crée toute source de richesse et permet qu'on alloue à la liste civile depuis plus de quarante ans, dix mille francs par jour, ce qui représente déjà, un respectable denier : nous soutenons que la royale folie des grandeurs et des amoureuses munificences qui emporte Léopold dans sa vieillesse, menace l'avenir financier du pays et en somme que c'est bel et bien avec notre argent, qu'il entretient la favorite comme jamais reine ne fut traitée – surtout en Belgique ! Et c'est ce que nous démontrerons. Après cela, s'étonneront-ils encore, ceux qui feignent de ne pas comprendre que ce soit contre le roi seul qu'on doit

---

⁵⁶⁸ *Ibid.*

⁵⁶⁹ Zo noemt Blanche hem in haar mémoires, maar volgens Van Audenhaeghe had hij nooit legerdienst gedaan.

Zie Van Audenhaeghe, *op. cit.*, p 24

⁵⁷⁰ Van Audenhaeghe, *op. cit.*, p 48-49

⁵⁷¹ *Le Peuple*, 22-07-1906

⁵⁷² Van Audenhaeghe, *op. cit.*, p 49

*diriger de si terribles attaques – parce que, seul, il les mérite- et qu'on se hasarde à une pareille campagne- parce qu'il est le seul qui la puisse provoquer?”*⁵⁷³

Als we de mémoires van Blanche mogen geloven, zou de koning met een exemplaar van *Le Peuple* in zijn hand verklaard hebben dat hij niets geloofde van al die leugens.⁵⁷⁴ Ze stelt het zich vast te romantisch voor, maar in ieder geval werden de bewuste edities waarschijnlijk aan de koning bezorgd. Ze zijn opgenomen in de inhoudslijst van de door Justitie opgestuurde persknipsels, maar werden helaas niet in het dossier teruggevonden.⁵⁷⁵

Wat betreft de verkoopscijfers scoort *Le Peuple* met zijn schandaalkroniek, net zoals Le National Belge het had voorgedaan. De oplage is dagelijks uitverkocht en men belooft dat er op 7 augustus 1906 een *tiré-à-part* zal verschijnen met een bundeling van alle artikels. De redactie besluit zich specifiek tot haar “ duizenden en duizenden” nieuwe lezers te richten :

*“ Maintenant que la série de nos articles sensationnels sur les faits et gestes du royal ménage à trois va bientôt toucher à sa fin – ce qui ne veut nullement dire que notre campagne cessera – nous voudrions dire deux mots à nos lecteurs occasionnels. Ceux qui nous désignent ainsi sont les milliers et les milliers de nos compatriotes qui pendant ces derniers jours ont noué avec le parti ouvrier et son organe de propagande le lien intellectuel qui constitue la lecture quotidienne d'un journal. Pendant cette courtes période, ils n'ont cessé de nous témoigner cette sympathie et cet appui qui nous ont permis de dire, sans crainte d'être démentis, qui le vent de l'opinion soufflait dans nos voiles. Cette approbation pouvait se concrétiser dans cette phrase lapidaire, entendue un peu partout : “ Bravo ! Le peuple ose dire la vérité aux grands. ” [...] Les agissements de Léopold II et de la bande interlope qui gravite dans son intimité touchent de près à l'intérêt moral et aux intérêts politiques et matériels de la Belgique. Et l'opinion publique a raison de s'en occuper. ”*⁵⁷⁶

3.12.2 Polemieken

Vanaf 31 juli zal *Le Peuple* enkele polemieken publiceren. De campagne tegen Leopold II heeft de pers in twee kampen verdeeld: zij die zwijgen en zij die er geschandaliseerd erover spreken. *Le Bien Public*, het bisschopsblad uit Gent, beklagt er zich over dat het gerecht niet in actie schiet tegen *Le Peuple*, hoewel het zich bewust is dat een proces “*inévitablement scandaleux*” zou zijn. Het strafste vindt *Le Peuple* nog dat er wordt uitgevaren tegen de prins omdat die niet aanwezig was op het Te Deum, maar niet tegen de koning die zijn courtisane onderhoudt.⁵⁷⁷

---

⁵⁷³ *Le Peuple*, 25-07-1906

⁵⁷⁴ Vaughan, *op. cit.*, p 130

⁵⁷⁵ AKP, 1307

⁵⁷⁶ *Le Peuple*, 26-07-1906

⁵⁷⁷ *Le Peuple*, 31-07-1906

Ook een tweede, grote katholieke krant *Le Patriote* mengt zich in de debatten. Ze verwijten *Le Peuple* een bezoedeling van het publieke debat: “*le public est saisi, abasourdi, Sali de ce douloureux incident.*” Waarop *Le Peuple* antwoordt: “*Ce n’est pas que chez les pharisiens qu’on juge que la souillure procède de la divulgation des choses honteuses et non des choses honteuses elles mêmes.*”⁵⁷⁸ In het discours van *Le Patriote* maakt *Le Peuple* dus schandaal bovenop schandaal, *injury added to insult*. Het is de “besmetting” door te seksueel taalgebruik, die ook Anna Clark was opgevallen.⁵⁷⁹ Dit verwijt wordt enthousiast onthaald door *Le Peuple*, *Le Patriote* geeft de schandalen zo immers impliciet toe: “*Après l’implicité aveu du “ Bien Public ” voici donc celui du Patriote, plus hardi, plus brutal, plus implacable, tranchant dans le vif, laconique et vengeur : il y a scandale dans la vie du roi. Le “ Patriote ” souligne durement ensuite le mutisme de toute la presse maçonnique – c’est ainsi dans le vocabulaire de la maison, qu’on nomme la presse libérale- “ dont la plupart des organes relèvent plus ou moins de la Cour ” Le silence par ordre alors, ainsi que nous l’avons constaté.*”⁵⁸⁰

Eindelijk een katholieke krant die Leopold veroordeelt, aldus *Le Peuple*:

“*Le “ Patriote ”, chacun le sait, est l’enfant terrible du parti clérical ; il s’est en l’occurrence, remémoré Guignol qui, dans le tas, bastonne le commissaire pour ne pas interrompre la volée de coups de trique destinée au personnage qui eut le malheur de soulever son ire ; le commissaire, en l’espèce , c’est le “ Peuple ” ; mais le personnage qu’en réalité vise le “ Patriote ”, c’est le roi. Et Guignol s’amuse à faire retomber sur l’auguste crâne du vieux souverain féru, les horions dont il a l’air de nous accabler. “ Pourquoi L’Eglise ne proteste pas ? ” Comme si elle pouvait “faire la confession publique de tous les citoyens, y compris les bonzes socialistes, quand ils s’écrient des lois de la morale chrétienne. Mais il est ingénu de faire la réplique au “ Patriote ” qui n’a cherché, au fond, dans une apostrophe à la cantonade, qu’à reconnaître et proclamer que le roi “ s’est écarté des lois de la morale chrétienne. ” Un peu, mon vieux ! ”*⁵⁸¹

Het wordt nog beter. Waar ze *Le Peuple* eerst beschuldigde schandaal bovenop schandaal te hebben verwerkt, voegen ze er volgens *Le Peuple* zelf een aantal niet mis te verstane verwijzingen aan toe. Baronnes de Vaughan wordt met Lola Montéz vergeleken :

“*Le nom et l’histoire de la pire des aventurières, celle dont la vie ne fut q’une orgie et un débauche, célèbre notamment pour avoir un jour eu la fantaisie d’exécuter des entrechats en scène, sans maillot ! Jeter la Lola Montès de Louis I, roi de Bavière, à la tête de la Vaughan de Léopold II, roi des Belges, le “ Patriote ” est cruel. Prenez*

---

⁵⁷⁸ *Le Peuple*, 1-08-1906

⁵⁷⁹ Clark, *op. cit.*, p 220-222

⁵⁸⁰ *Le Peuple*, 1-08-1906

⁵⁸¹ *Le Peuple*, Polemique, 2-8-1906

*Garde ! On pourrait croire que vous, formez le complot d'inciter les ministres de Léopold à suivre l'exemple des ministres de Louis qui exigèrent le renvoi de la courtisane ; et vous pourriez être accusé aussi de provoquer notre populaire à chasser un jour, sous une clameur vengeresse, ceux qui déshonorent le joli hameau du Heysel. Quant à nous, en toute sincérité, nous ne souhaitons pas que soit donnée demain à la Belgique, une reine Draga, nous plaçons le souci de la dignité humaine au-dessus des spéculations d'intérêt politique. Qu'ils s'en aillent, les vilains oiseaux de France, et la conscience publique sera soulagée. ”*⁵⁸²

Ook het afsluitende verwijt van Le Patriote “Aucun homme, quel que soit son âge, quelle que soit sa situation, n'a le droit de braver la conscience publique et c'est la conscience publique qui répondrait à la bravade en ces matières” is een gedroomde voorzet : “La conscience publique a déjà commencé de répondre en s'associant hautement et ostensiblement à la campagne du “Peuple”. Et nous demandons au “Patriote” de dire nettement comment, d'après lui, il faut ôter tout prétexte, toute occasion au scandale, puisqu'il atteste que c'est là ce que l'honneur et le sens politique commandent. Nous attendons la réponse du “Patriote”

⁵⁸³

In één adem wendt Le Patriote de zaak ook aan om de socialistische gezinsdoctrine te discrediteren : “[...] il soutient que le “Peuple” est sans autorité en tant qu'organe des doctrines socialistes, pour aborder le terrain moral. C'est toujours la même outrecuidance de la vieille thèse cléricale.” Le Peuple grijpt deze kans aan om de burgerlijke waarden te onderschrijven en nogmaals de huichelarij te hekelen :

*“ Le mariage est, en trop fréquentes récidives, non plus une affaire de sentiment, mais une combinaison d'intérêts, ci, c'est pour réagir contre ce ravalement de l'amour, par nous considéré comme la plus belle, la plus haute, la plus pure vertu de la vie, que des théoriciens socialistes ont défendu l'idée chaste et noble de l'union libre. Et cette union libre, ils ne l'ont pas représentée, ils ne l'ont pas conçue, comme vous le dites, à la manière d'une suite bestiale d'accouplements, au gré des instincts et des caprices qui s'accordent ; non, ils ont attesté que le lien serait d'autant plus durable qu'il serait constamment consenti. ”*⁵⁸⁴

In principe acht men de l'union libre hoger dan het burgerlijk huwelijk, maar : “ nous ne réclamons donc pas l'abolition immédiate du mariage civil, mais sa réforme morale, dans un sens plus conforme à la liberté et à la dignité de tous. Que reste-t-il maintenant des grossières et calomnieuses légendes –vieilles comme la lune – du “Patriote”, contre la doctrine socialiste ? ”⁵⁸⁵ Ook in de provinciale pers wordt er ofwel beschaamd gezwegen of in serviele

---

⁵⁸² *Ibid.*

⁵⁸³ *Ibid.*

⁵⁸⁴ *Le Peuple*, 1-08-1906

⁵⁸⁵ *Ibid.*

verontwaardiging gereageerd. De katholieke Gazette de Liège doet dat laatste: “[...] *que dire de la mentalité détranquée de ceux qui, d’un côté, soutiennent que le roi est, avant tout, un symbole et un exemple, et qui, d’un autre côté déclarent sans sourciller que “ les égarements de la vie privée d’un homme ne nous libèrent pas de nos devoirs de respect envers l’autorité qu’il représente. ” La cause est entendue ; tout le monde sera tenu de respecter la royauté – hors le roi.*”⁵⁸⁶

Gazette de Liège besluit met volgende ronkende: “ Vains efforts que ses odieuses attaques ! Vains efforts parce que si, dans la personne privée du Roi, quelque chose des déchéances de la chute originelle survit et vient navrer notre royalisme, Léopold II n’en garde pas moins, à notre égard, tous les droits de la souveraineté... ” De erfzondigheid van Leopold mag dan al het loyalisme bemoeilijken, de symboolfunctie van de koning is alweer belangrijker dan de individuele vorst.⁵⁸⁷ De liberale krant ‘Gazette de Charleroi’ ziet in ‘L’histoire d’une favorite ‘ niet meer dan de koopmansgeest van Le Peuple.⁵⁸⁸ Tenslotte merkt Le Peuple ook nog op dat de liberale kranten zich veel meer in zwijgen hullen, dan de katholieke: “*Tous les moyens seraient-ils bons pour remonter au pouvoir, et les patrons de ceux qui parlent d’histoires de bidet, iraient-ils comme en l’ancien régime, jusqu’à ramasser des portefeuilles dans un cuvette ?* ”⁵⁸⁹

Uit het besluit dat Jules Lekeu tot zijn lezers richt, kan men opmaken dat hij met ‘L’histoire d’une favorite’ de bedoeling had het koningschap te ontluisteren : “ *Maintenant que notre tâche est accomplie, nous avons la foi qu’elle servira tôt ou tard, à battre en brèche, les préjugés monarchiques et conservateurs, et qu’elle aidera de la sorte à faire avancer les idées de progrès et d’égalité*”⁵⁹⁰

3.12.3 Communautaire breuklijn door schandaal?

Een interessante vraag lijkt ons waarom Vooruit hier met geen woord over rept.⁵⁹¹ Is dit bevestiging van Alberts vermoeden dat Le Peuple gesubsidieerd werd om de koning zo af te kraken? Of duidt dit op een mentaliteitsverschil tussen de Vlaamse en franstalige socialisten? Vandaag is de communautaire breuklijn in het discours rond het seksschandaal

---

⁵⁸⁶ *Le Peuple*, Polémique, 3-9-1906

⁵⁸⁷ *Ibid.*

⁵⁸⁸ *Ibid.*

⁵⁸⁹ *Le Peuple*, Polémique, 3-9-1906.

⁵⁹⁰ *Ibid.*

⁵⁹¹ De aparte brochure werd wel vertaald door Louis Prévost, een journalist van “Volksstem van ‘t Waasland”, onder de titel “Eene koninklijke geschiedenis. Leopold en Caroline Lacroix”, maar er werd met geen woord over gerept in Vooruit.

soms pijnlijk duidelijk. Op de franstalige televisie wordt over Delphine Boël, de buitenechtelijke dochter van Albert II, altijd in de voorwaardelijke wijs gesproken als de vermeende dochter. De onthulling ervan door de jonge *royaltywatcher* Mario Daneels kaderde volgens de Luikse prof Francis Ballace binnen een Vlaams complot om de Belgische staat omver te werpen.⁵⁹²

De Gentse federatie drong in die jaren aan om de nadruk te leggen op de economische en sociale propaganda, en de republikeinse propaganda op een waakvlam te houden.⁵⁹³ Even tevoren hadden ze nochtans wel lustig meegewerkt met de lastercampagnes tegen Leopold. Ook het gerucht over het *ménage-à-trois* nemen ze sporadisch van *Le Peuple* over: “Leopold de koning is dezer dagen naar België teruggekomen met baron Vaughan, diens vrouw en haar kind.”⁵⁹⁴ Dat lag in lijn met de reformatorische ingesteldheid die rond de eeuwwisseling de dominante strekking was geworden. Vooral de Waalse socialisten, die meer orthodox republikeins waren gebleven, hadden het hier moeilijk mee. Dat betekent echter niet dat ze daarom enthousiast waren over ‘*L’histoire d’une favorite*’. Op de algemene raad in april 1907 zegt Jules Destrée het volgende: “*si nous n’avons pas fait une campagne républicaine plus active, nous avons peut-être tort. Le peuple a fait une série d’articles attaquant le roi à titre personnel; mais c’est le principe républicain qu’il faut défendre.*”⁵⁹⁵ Lekeu, nochtans ook een orthodoxe republikein, had zich met andere woorden teveel op de persoon van de koning gericht, niet op de verdorven instelling.⁵⁹⁶

Een mogelijke verklaring lijkt me het feit dat Vlaanderen nog veel christelijker was, dan het grotendeels ontkerstende franstalige landsdeel. Voor katholieken lag de expliciete seksuele taal van Lekeu – het spiegelpaleis met zetel voor excentrieke standjes – waarschijnlijk veel gevoeliger. Vooruit liep met andere woorden een veel groter risico om door zo’n discours uit een slechte “*soft porn novel*” besmet te raken.⁵⁹⁷ De kerk zou zich zeker niet inhouden om de socialisten als pornografen te brandmerken.

---

⁵⁹² Van den Berghe, J. *De schaduw van de troon*, Antwerpen: Manteau, 2005 p 376-378

⁵⁹³ Van Ginderachter, *op. cit.*, p 252

⁵⁹⁴ *Vooruit*, 16-7-1906

⁵⁹⁵ AMSAB, verslagen BWP-Raad, 17-04-1907

⁵⁹⁶ De ironie van de geschiedenis wil dat vandaag een Henegouwse socialist als Elio di Rupo altijd met het plechtstatige ‘*Sa Majesté*’ over de koning spreekt.

⁵⁹⁷ Clark, *op. cit.*, p 222

3.13 Het discours tot aan de dood van Leopold II

De *Vooruit* maakt er zich na een koninklijk bezoek aan Gent vrolijk over dat de populariteit van Leopold II nu wel volledig vervlogen is: “Eene algemeene observatie die wij hooren maken hebben is, dat het “vive le roi” uitgediend heeft. Nergens ging in Gent eene stem op om te roepen “Leve de koning!”. ’t Is een verschil met vroeger. [...] De geestdrift is nul; de vogel is gekend.” Men wist wel een uitspraak te noteren die het sentiment van de bevolking goed vat: “Hij – Ehwel, onze Pol ziet er nog goed uit, Stephanie. Zij- Ah, bij ja! Maar iets is spijtig! Hij – Wat? Zij- Dat zijne kleine niet meegekomen is.”⁵⁹⁸

3.13.1 Nationalisme

Tussen 1907 en de dood van de koning zullen de aanvallen op de koning subtieler worden en leren de socialistische propagandisten andere snaren bespelen. Zo zal het nationalistische thema bespeeld worden, hoewel de BWP officieel internationalistisch was, door regelmatig vernietigende artikels uit buitenlandse kranten te gaan publiceren over Leopold. Zo bijvoorbeeld de Nederlandse Revue: “Leopold, die zijne dochters onterft, omdat zij over het huwelijk wat vrij denken, heeft nimmer geschroomd om zijne kroon neer te zetten op de nachttafel van de dames van het ballet. De geestelijkheid, die hem als een allerchristelijksten koning eert, omdat hij de clericale regeering trouw de hand boven het hoofd houdt, betreurt natuurlijk deze zwakheid van den soeverein; maar zij meent dat men menschelijk moet zijn.”⁵⁹⁹ De reputatie van de vorst straalt af op zijn onderdanen. Dat wordt in zoveel woorden gezegd over een feuilleton in een Oostenrijkse krant waar Leopold de boeman in speelt. Een reporter van een burgerlijke krant meldt dat de Belgische koninklijke familie in Oostenrijk algemeen door de modder wordt gesleurd: “Dit gebeurt zoowel bij middel van karikaturen als van artikels. In de “Neue Freie Presse” verschijnt nu eenen feuilleton waarin Leopold II met buitengewone hevigheid openlijk wordt aangevallen. En de censuur die anders zoo streng is, laat dat alles gebeuren. Niemand benijdt ons Leopold II, integendeel, iedereen beklagt ons.”⁶⁰⁰ Er werd ook niet nagelaten te benadrukken dat Leopold bij zowat alle Europese royals persona non grata was geworden.

---

⁵⁹⁸ *Vooruit*, 20-8-1906

⁵⁹⁹ *Vooruit*, 25-1-1907

⁶⁰⁰ *Vooruit*, 20-12-1907

3.13.2 Voyageur

Een ander motief is het vorstelijk absenteïsme. Dat de koning meer in Frankrijk dan in België verkeert ergert de publieke opinie. Dat geeft aanleiding tot commentaren als “dat de koning zich nog niet eens “spoedt om uit zijn lief’s armen naar... “zijn koninkrijk???...???...”, terug te keren”⁶⁰¹ of “Niet alleen loopt onze Sire gedurig het land uit, maakt er goede sier in den vreemde, onderhoudt er zijne minnaressen op groote voet – nu moeten de minister zelfs naar Parijs om er de zaken van België met Leopold te konkelen.”⁶⁰² Ook Vandervelde zou in het parlement uithalen naar de “roi voyageur”.⁶⁰³

3.13.3 Petticoat influence

Ook de ‘*petticoat-influence*’, die zo belangrijk was in het 18e eeuwse Engeland wordt een thema. Onder de titel “Wie regeert ons? Leopold II of Diana Vaughan?” vertelt Quick dat Leopold al twee maanden in het buitenland verblijft, terwijl de kwestie van de overname van Congo hangende is. Alle wetten en KB’s blijken de voorbije twee maand in Royat te zijn afgetekend. Volgens Vooruit heeft Leopold Royat echter al geruime tijd verlaten: “Dit is uitgekomen door een ongeluk dat voor enkele dagen een van ’s konings automobielen overkwam, waarmede dr. Paul Bar, een bekend vrouwenarts, uit Parijs was gehaald, om eene dame... uit ’s konings omgeving te behandelen. De vraag rijst nu, of alle uit Royat onderteekende staatsstukken misschien vervalscht zijn, ofwel of Diana Vaughan ze in ’s konings naam teekent!”⁶⁰⁴

Onder de titel “Onze Pol” wordt er nog in 1909 een korte biografie gegeven van een man die zijn verstand aanwendt om zijn lusten bot te vieren: “Onze Pol is eenen der grootste zakenbrassers van dezen tijd en tevens een der grootste rokken-minnaars. Het geld en de vrouwen, ziedaar zijne twee groote driften. Dom is hij precies ook niet, doch hij is even harteloos als vernuftig. Men weet hoe hij zijne vrouw in de verlatenheid sterven liet, hoe hij zijne dochter van het sterfbed harer moeder wegjoeg en het is niet onbekend dat hij eene andere dochter, Louisa, miskent en onterven wil. Van zijne ontelbare minnaressen zijn er twee algemeen gekend: Cleo en Carolina. Deze zwaait nu den scepter, zij heeft twee bastaards, waar de koning zich vader van meent.”⁶⁰⁵

---

⁶⁰¹ Vooruit, 17-4-1907

⁶⁰² Vooruit, 7-10-1907

⁶⁰³ Grand-Carteret, *op. cit.*, p 21

⁶⁰⁴ Vooruit, 27-10-1907

⁶⁰⁵ Vooruit, 24-7-1909

Een milde variant van de *'petticoat influence'*, namelijk het onder de sloef liggen, wordt ook erg badinerend beschreven: “De twee zoetelievekens zitten nu in't zuiden van Frankrijk, aan de Auzuren kust, te heggebekken. Maar onze Popol is 'n vlieguut. Volgens zeer waarachtige mededeelingen is de oude haan uit zijn kot gelooopen en heeft op den karnaval van Nizza het nog al bont gemaakt. Hij is naar den bal van den grooten schouwburg geweest. Dadelijk werd hij herkend en weldra door een honderdtal mooie meisjes omringd, die rond hem begonnen te dansen, roepend: Leve Popol! Leve Karlien! [...] Maar als hij thuis kwam was het balop... Dikke Karlien had reeds zijne fratsen vernomen en sprak van maar naar Leuven terug te keeren en hem met zijne twee platte kinders te laten zitten. 't Schijnt dat Popol nu gestraft is en niet meer mag uitgaan veertien dagen lang. Popol is 't sieraad der koningen!”⁶⁰⁶

3.13.4 De juwelen van de koningin

Het schandaal met zijn dochters is in 1907 aan een zoveelste episode toe. Onder de titel Eene Rotte familie doet Vooruit het verhaal van de openbare verkoop van de juwelen van de koningin om de schulden van Louise te kunnen aflossen. De juwelen worden tegen de geschatte waarde aan de koning aangeboden, maar hij weigert ze te kopen. Het verhaal wordt echt als een soap gebracht.⁶⁰⁷

Vooruit maakt zich vrolijk over een artikel waarin de liberale krant *La Dernière Heure* de koning smeekt de schulden van Louise te betalen om nog meer schandaal te vermijden. Het blad heeft een inschrijvingslijst geopend om zo geld in te zamelen om de schulden af te lossen en zo een veiling van de erfstukken te voorkomen. Tegen bescheiden betaling verschijnen de boodschappen van de liberale burgers zo in de krant. Ze doen Vooruit dubbelplooien van het lachen en de intekenlijst van *La Dernière Heure* kan gelden als een geniale illustratie van *the king's two bodies*. Vooruit selecteert een aantal pareltjes: “Opdat de andere zou weten of de kleine van hem is.” – “Opdat hij minder Congoleesche gevoelens zou verkrijgen” – “Sire, door den geest zijt gij de eerste der belgen, maar op welke plaats komt gij als men de Belgen rangschikt naar het hart?” Moralisten zenden het volgende in: “De Congo heeft meer kwaad gedaan aan de zeden, dan goed aan de geldbeurzen. Alsook: “De ontaarde vader weze vermaledijd!” Vooruit sluit de bloemlezing – die naar verluidt nog een half blad zou kunnen doorgaan- af met een grapje: “Wat is het verschil tusschen een automobiel en Leopold? Antwoord: De automobiel verslindt de gazoline en Leopold wordt verslonden door

---

⁶⁰⁶ *Vooruit*, 28-2-1909

⁶⁰⁷ *Vooruit*, 9-10-1907 en *Vooruit*, 10-10-1907

Caroline... oef! ⁶⁰⁸ Brave, liberale burgers betalen dus om de monarchie een beschamende vertoning te besparen, terwijl ze ongelooflijke sneren geven aan de eigenlijke monarch.

Vooruit verwondert zich over de kloof die bestaat tussen de publieke opinie en de burgerpers: “Ik zou nochtans niet gelooven dat het allemaal socialisten zijn die schrijven dat de koning een zedeloze kerel is, een oude looper (vieux marcheur), een harteloze vader, een koninklijke ontuchtigaard (Royal cinique). Het komt van burgers want de sociaal-democraten zijn de steunpilaren van het koninkdom niet! Om het even, de koningsgezinden trekken partij voor zijne Caroline, tegen zijn eigen kind. Daarin blijven wij geamuseerde toeschouwers en kunnen enkel zeggen: Wat boel, vrienden, wat koninklijke boel!” De afsluiter is klassiek: “Men spreke dan nog van de verzedelijking van den werkersstand! ⁶⁰⁹

In de zomer van 1909 verkoopt Leopold II enkele topstukken uit zijn kunstcollectie: “Aldus gelukte hij erin zijne dochter te onterven, en zijne lieven te bevoordeelen”, dat was al langer geweten. Vooral dat de Belgische regering geen recht op voorkoop kreeg wordt Leopold II zwaar aangerekend: “In de geschiedenis zal Leopold de historischen bijnaam dragen van Zijne Majesteit Onbeschaamdheid II. Het zal oververdiend zijn.” Er wordt beroep gedaan op het cultureel patriotisme, Leopold beledigt de natie. Ook dit schandaal is een gelegenheid om nog eens de gebruikelijke mantra te lanceren: “Het voorbeeld komt van omhoog, zegt men. Men heeft er vergeten bij te voegen dat het – helaas- altijd de slechte voorbeelden zijn.”⁶¹⁰ De bestemming van de opbrengsten is een ander wraakroepend punt: “Tot wat moet het geld, of beter gezegd, tot wat moeten de schatten dienen die Pol daaruit klopt. De eenen zeggen dat hij zijne dochters wil onterven en dus voorzorgen neemt, en de anderen, die wellicht den spijker op den kop slaan, zijn van meening dat Carolina en de bastaards er meer van weten.”⁶¹¹

3.13.5 Klassieke sociale strijdpunten

De schandalen van Leopold II werden ook steeds meer gebruikt om klassieke, sociale eisen kracht bij te zetten. Na de intrekking van de wet op de achturenwerkdag in de mijnen schrijft Aimé Bogaerts: “Leve de Republiek! Weg de autocraten!” Koning en kabinet de Naeyer trekken wet in op achturenweek in de mijnen. Aimé Bogaerts: “VLOEKT den wulpschen grijsaard, die zelf badend in alle genuchten, u eeuwig wil veroordeelen tot langen,

---

⁶⁰⁸ *Vooruit*, 17-12-1907

⁶⁰⁹ *Ibid.*

⁶¹⁰ *Vooruit*, 7-6-1909

⁶¹¹ *Vooruit*, 24-7-1909

pijnlijkten arbeid. – tot minder familielevens,- tot meer onderdrukking. STAAT OP! Sluit uwe gelederen.”⁶¹² Dit soort plaagstoten belette niet dat de Gentse socialisten bij hun pragmatische houding bleven en de socio-economische propaganda voorrang gaven, wat hun niet in dank werd afgenomen bij de meer republikeins gezinde Waalse federaties.⁶¹³

De miljoenenkost van de tunnel van Laeken en het paleis van de koning is Vooruit ook een doorn in het oog. En dat terwijl er geen cent is voor schoolsoep en schoolkleeding. “Een ongehoord Schandaal”, noemt Aimé Bogaerts het, “Als een socialistische afgevaardigde komt spreken van de lage loonen der staatswerklieden, van den honger der werkeloozen, van de armoede der boeren, arbeiders - dan is er niets aan te doen, geen cent opslag te krijgen, geene officiële tusschenkomst mogelijk!! Men smijt millioenen naar den kop van een ouden, wulpschen, zinneloozen koning – men weigert een kroetje brood aan naarstige, eerlijke, brave werklieden!...!... [...] En nu dat er tienmaal meer verbroddeld wordt aan NUTTELOZE PALEIZEN en UITZINNIGE TUNNELS, die voor niemand zullen dienen, zelfs voor den koning niet... want hij zit liever bij zijn lief aan de boorden van de Middellandsche Zee, - dan spreken die zelfde klerikalen er niet over – en de ministers zijn medeplichtig aan die enorme volksbedriegerij.”⁶¹⁴

3.13.6 Tegen de Kerk

Het meest prominente doelwit blijft echter de dubbele maatstaf en hypocrisie van de kerk. Wanneer barones de Vaughan braaf naar de mis gaat, reageert Vooruit als volgt: “Een mis die werd bijgewoond door het lief van de koning, de zoogenaamde barones Vaughan, met geheel haren sleep, de baron, bewaarder van den harem, erin begrepen. De geestelijkheid heeft den koninklijken aanhouder, zijn bijzit en hunne kinderen properkens gezegend. De kerk is in die omstandigheden niet vies gevallen.”⁶¹⁵

Wanneer de katholieke krant *Le Patriote* een beschrijving geeft van de “reusachtige eigendommen”, -het kasteel van Balincourt- dat Leopold in het Zuiden van Frankrijk gekocht heeft, herinnert Vooruit aan de uitspraak van Woeste: “Het klerikaal papier verzwijgt voorzichtig dat die prinselijke eigendom omtrent 100 duizend franken kost, zonder meubels en aangekocht werd, voor het lief van Leopold II, de fameuze barones Vaughan. Het publiek mag den triestigen sire niet nader leeren kennen. Het was de familie van den ouden

---

⁶¹² *Vooruit*, 16-4-1907

⁶¹³ Van Ginderachter, *op. cit.*, p 252

⁶¹⁴ *Vooruit*, 10-4-1908:

⁶¹⁵ *Vooruit*, 20-11-1907

kersenplukker die zekeren dag door M. Woeste als het model der familieën werd voorgesteld. Ah, ware het eene arme familie, “Le Patriote” zou ze een kleedje passen.”⁶¹⁶

De anti-socialisten van Arthur Verhaeghen worden slechts één keer expliciet genoemd. Na een congres hadden ze besloten een dweperig telegram te sturen aan Leopold om hem dankbaarheid te betuigen voor de aanhechting van “een onmeetelijk koloniaal rijk” bij België. De socialisten laten die kans niet schieten om te herinneren aan de christelijke waarden van Leopold: “Zie zoo dat teekent beter die mannen dan allenlange redevoeringen en artikels. Schelden op de werklieden en kruipen voor een ouden uitbouter, een vrouwenzot, een echtschenner en dan nog den diefstal en de slavernij van een half werelddeel toejuichen. Schaamt u, eerloozen!”⁶¹⁷

Omgekeerd is het een tactiek van de katholieken om de socialisten om hun republikeinse gezindheid in de hoek te drukken. Vooruit haalt een citaat van J. des Essarts uit het “Journal de Charleroi” aan, een gematigd republikein die meent dat de monarchie vanzelf zal vallen en dat geweld –politieke moorden- dus meer kwaad dan goed doen aan de republikeinse zaak. Dit doet “de jezuïet” van Le Bien Public een plechtige boodschap tot de liberalen richten: “Ziet welk gevaar u dreigt. Als gij met de socialisten kartel sluit, is het koningdom bedreigd! Zult gij de val van het koningdom tekenen?” Nooit deed het blad duidelijker zijn vrees voor het kartel kennen, schrijft Vooruit. “Maar à propos van republikeinsche propaganda, voert iemand deze beter dan Leopold? Moest met een specialen republikeinschen propagandist aanstellen, zou deze het beter kunnen doen? Leopold inspireerde reeds burgerjournalisten en teekenaars om tegen het koningdom op te treden.” Op dat gebied kunnen de Belgische socialisten dus gerust zijn.⁶¹⁸

3.14 Roi des Belges et des belles

In haar erg interessante artikel “*L’image du roi dans la caricature politique en Belgique de 1884 à 1909*” verdedigt Laurence van Ypersele de karikatuur als bron voor mentaliteitsgeschiedenis. De cartoon is een spiegel die weliswaar vervormt en uitvergroot, maar toch een trouw beeld geeft van de sentimenten in een bepaalde tijdsperiode. Karikaturen zijn polemisch en subversief, herinner u hun descraliserende effect op Marie-Antoinette en het theoretisch kader waarin het subversieve karakter van humor in het algemeen is besproken:

---

⁶¹⁶ Vooruit, 26-1-1908

⁶¹⁷ Vooruit, 20-9-1908

⁶¹⁸ Vooruit, 11-2-1908

“ *De fait la caricature, en quelques coups de crayon, cherche à provoquer une réaction émotionnelle à travers une transgression iconoclaste.*”⁶¹⁹ Op basis van de karikaturen die over Leopold II verschenen zijn, geeft Van Ypersele enkele mentaliteitshistorische interpretaties. Het lijkt ons gepast om deze nu even te toetsen aan voorgaande analyses.

Op politiek vlak verschijnt de koning vaak in prenten over het militarisme, de Congokwestie of de verhoudingen met zijn ministers. Hij is daarentegen zo goed als afwezig als het om het sociale vraagstuk gaat of om het algemeen stemrecht. De representatie van de koning verklaart die opmerkelijke discrepantie. De koning wordt ofwel afgebeeld als marionet van zijn ministers, *le roi de carton*, of als poppenspeler van zijn ministers. Beide voorstellingen getuigen van het ambigue karakter van de grondwettelijke monarchie. Hoewel ook de koning als manipulator wordt afgebeeld, verdedigen zowel de liberalen als de katholieken de monarchie als instelling. Beide stellen ze het voor alsof de koning dichter bij hun ideeën staat⁶²⁰, dit is in strijd met de geest van het grondwettelijke stelsel, maar getuigt ervan dat de mythe van de rechtvaardige koning nog sterk in de geesten leeft.

De eersten die daar afstand van nemen zijn de socialisten aan het eind van de 19e eeuw. In hun karikaturen wordt Leopold II een immoreel, bloeddorstig monster.⁶²¹ Hetzelfde monster van in het ‘Saligaud II’-artikel van Jean Volders. Het veelbesproken privé-leven van de koning, het thema dat zo ongelooflijk dominant is in de buitenlandse pers, wordt aanvankelijk nauwelijks uitgewerkt door de Belgische satirische bladen. Er zijn er slechts 32 gewijd door de Belgische pers aan de koninklijke seksschandalen, maar die verdwijnen in het niets bij de overvloedige stortvloed aan karikaturen over dat thema in de buitenlandse pers.⁶²² Bovendien zijn ze vrij braaf in vergelijking met hun buitenlandse tegenhangers. De zedenloze praktijken waarmee de koning zich onderhield, werden nooit uitgebeeld. Alles zat in de suggestie. De relatieve pudeur van de Belgische bladen viel ook John Grand-Carteret op, die een selectie van Leopold-cartoons gebundeld heeft in het prachtige boekje ‘*Popold II, le roi des belges et des belles*’. Hij ontleedt ook op heel lucide wijze zijn tijd: “*Les temps ne sont plus [...] de la royauté intangible, du souverain considéré comme persona sacra, se mouvant en un monde spécial, hors de toute atteinte humain.*”⁶²³ Die schroom valt ook zeker

---

⁶¹⁹ Van Ypersele, *art. cit.*, p 133-135

⁶²⁰ *Ibid.*, p 135-138

⁶²¹ *Ibid.*, p 141-142

⁶²² Lannooy, C. *L'image d'un roi dans la presse satirique*, s.n. Louvain: UCL, 1987 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), p 230

⁶²³ Grand-Carteret, *op. cit.*, p 1

in het begin van de 20ste eeuw op bij Vooruit. Het besmettingsgevaar door een al te seksueel discours bleef pertinent.

Pas vanaf 1905 beginnen de socialistische bladen karikaturen van Leopold af te drukken op hun voorpagina's, waarin ze barones Vaughan opvoeren. Het progressieve satirische tijdschrift *'Le Cri du Peuple'* en haar tekenaar Julio, tonen zich de begaafde aanvallers. Grand-Carteret voorspelt dat het blad onderzocht zal worden als "*document pour l'histoire de la chute de la monarchie belge*"⁶²⁴. *Le Peuple* zal ook regelmatig naar *L'Assiette au beurre* verwijzen, het Franse tijdschrift dat zich zowat specialiseert in koning Cléopold. Dit stemt grotendeels overeen met wat in de geschreven pers gebeurt. De naam van Cléo de Mérode wordt pas in 1903 voor het eerst expliciet gebruikt, hoewel het op dat moment al lang een publiek geheim was. Alleen de Vaughan wordt vanaf 1905 heel expliciet in het discours ingeschakeld.

Bovendien valt ook op te merken dat de koning in burger wordt afgebeeld en niet in uniform of met kroon. Volgens Lannoye en Van Ypersele is dit een aanwijzing dat niet de monarchie, maar de persoon van de koning gevisieerd wordt.⁶²⁵ Ook dit stemt grotendeels overeen met wat we gezien hebben. Voor Albert en Elisabeth was er respect, de BWP had voor een pragmatische koers gekozen tegenover de monarchie, alleen de persoon van Leopold II bleven ze ongenadig aanvallen. Voor Van Ypersele duidt de zeldzaamheid van karikaturen over Leopold II dan ook op een zekere schaamte bij de Belgen over een koning die hun morele aspiraties niet vervult: "*la Belgique a mal à son roi.*"⁶²⁶ Wanneer er met Albert wel een familieman op de troon komt, droogt de stroom aan karikaturen dan ook helemaal op. Ook deze stelling kunnen we enkel beamen.

3.15 De dood van een koning

Tegen het einde van jaar 1909 voelde de koning zijn einde naderen. Zijn dochters, met Clementine op kop, hadden via kardinaal Mercier de paus benaderd om een verklaring te bekomen dat Leopold II met zijn minnares moest trouwen of haar moest opgeven. Hij was er de man niet naar om zich onder druk te laten zetten en koos resoluut voor de eerste optie. Hij erkende zijn zonen als prins van Saksen-Coburg-Gotha en zij verkregen de Duitse nationaliteit. Volgens de versie van de barones voltrekt een morganatisch huwelijk zich op de

---

⁶²⁴ *Ibid.*, p 21

⁶²⁵ Lannoye, *op. cit.*, p 234

⁶²⁶ Van Ypersele, *art. cit.*, p 145

ochtend van 13 december. Caroline mag zich aan een mooie erfenis verwachten als Leopold II komt te gaan. Tegen premier Schollaert maakt hij nog wat grapjes over de vluchtigheid van populariteit. Maandag 14 december moet hij een zware darmoperatie ondergaan, drie dagen later –op 17 december 1909- geeft de tweede koning der Belgen de geest.⁶²⁷

De volgende dag geeft Vooruit een overzicht van zijn daden: “Als koning had hij zich in den ban der koningen en keizers gebracht, door zijn persoonlijk gedrag, door zijn gemeen optreden jegens zijne vrouw, en zijne onvaderlijke houding jegens zijne dochters. En om bij dit soort volkje uitgesloten te worden, moet er meer dan ergs gebeurd zijn, dat weet iedereen, want in de hofhouding onzer gekroonde nietsdoeners is men voor geen klein reukje beangst. Doch wij willen op dit persoonlijk leven niet verder ingaan. [...] Niemand in België heeft meer geholpen tot het verspreiden van de republikeinsche gedachten dan hij! Hij heeft het koninklijk prestige gebroken! De koning is dood! Leve de Republiek!”⁶²⁸

“*Le “Peuple” qui se pâme d’admiration devant la vie extra-conjugale de Ferrer, profite de la mort du Roi pour accabler sa mémoire. L’ex-sénateur socialiste Picard saisit l’occasion d’étriller un peu [...] les austères redresseurs du “Peuple. Nous citons sous les réserves nécessaires pour l’unique plaisir de montrer un socialiste mettant ses amis, à plein nez de leur ordre”*, schrijft *Le Bien Public*. Picard zet zijn kameraden inderdaad op hun plaats. Hij houdt een pleidooi voor privacy en voor extra-conjugale liefde. *Bien Public* zet alle passage’s die tegen de christelijke moraal ingaan in hoofdletters. Waar Picard de koning “verdedigde”, gebruikt *Le Bien Public* zijn tekst om de socialistische immoraliteit in de verf te zetten. *Le Bien Public* besteedt ook enorme aandacht aan het kerkelijke huwelijk van de koning. Interviews met kardinalen in Rome moeten bewijzen dat alles volgens de letter van de canonieke wet is verlopen.⁶²⁹ Dat in de liberale bladen het morganatisch huwelijk zo fel besproken wordt, ergert *Le Bien Public*. Vooral een laatdunkende uitspraak in *La Flandre Libérale* “*Ainsi aux yeux des catholiques, Mlle Delacroix est devenue par la volonté du prêtre, l’épouse d’un Roi*” is hun een doorn in het oog.

Anders dan het gematigde betoog van Picard doet vermoeden, was de toon in *Le Peuple* ongenadig hard voor de koning. De krant wijdt vele pagina’s aan Vaughan, de dochters, het morganatisch huwelijk... De krantenkoppen zijn echt op tabloidniveau: “*La princesse Louise arrive --- La baronne part-elle?*”, “*CAROLINE TOUJOURS A LAEKEN*”,

---

⁶²⁷ Ascheron, *op. cit.*, p 305-306

⁶²⁸ *Vooruit*, 18-12-1909

⁶²⁹ *Le Bien Public*, 21-12-2009

... *Le Peuple* publiceert zelfs een stukje over Madame Du Barry, de maîtresse van Louis XV en een historisch precedent voor Vaughan.⁶³⁰

“Eindelijk komen de tongen... en pennen los.” Het katholieke Fondsblad schrijft voor het eerst over Vaughan, die zes jaar eerder morganatisch zou getrouwd zijn met Leopold, toevallig een jaar voor ze haar eerste kind kreeg. Aangezien er geen wettelijk huwelijk heeft plaatsgevonden, is er geen aanspraak mogelijk op de troon, volgens Fondsblad. Vooruit reageert: “Het katholieke “Fondsblad” voegt er anders niets bij, hoewel het voor mensen van minderen rang slechts vuiligheid en gemeene laster zou over hebben. Ons kan het weinig verdommen of de koning wettelijk, kerkelijk of door een vrij huwelijk met mej. Lacroix verbonden was, maar wat wij afkeuren is de gemeene kruiperigheid waarmede de papenbladen den toestand, waarin Leopold en de Vaughan verkeerden wilden verbloemen omdat het hun vorst betreft. Door dit geval komt hunne schijnheiligheid nog eens te duidelijker op den voorgrond.”⁶³¹ Vooruit blijft ook sublieme ironie aanwenden om het geschipper te ridiculiseren. Eerst vieren dat de koning getrouwd is en dan zijn vrouw van zijn begrafenis verjagen:

“De doorluchtige bisschoppen van België hebben een bevel brief uitgevaardigd ter gelegenheid van de dood van Leopold II. In dat merkwaardig stuk lezen wij dat Leopold altijd katholiek was. [...] Is hij het misschien die het voorbeeld gegeven heeft van het hoog geroemde familieleven, een der stokpaardjes onzer papen.”⁶³² In een sterk ironiserend stuk wordt ook begrip opgebracht voor de situatie van Vaughan: “Zij is voor Kerk en God getrouw en door den Hemel eeuwig vereend met haar man. Haar kinderen zijn naar de natuurwetten vorstelijke of koningskinderen. Zij bestaan niet volgens de wet des lands, doch bestaan wel volgens het huwelijk der Kerk. [...] Bij de begrafenis kon ze ook niet aanwezig zijn. Daar waren vreemde prinsen van allen rang, daar waren de adellijke bloedverwanten, daar was de schitterendste, hoogste der geestelijkheid, [...], doch daar was niet die eenvoudige werkmansdochter, de godgewijde vrouw van den doode, zoo innig met hem verbonden dat geen paus, geen God hen kon losmaken. De geloovige ministers, de geloovige kerk hebben niet geduld dat zij daar komen zou en niemand, geen pastoor, geen aartsbisschop, heeft in haar voordeel een stap gedaan. Aanzie, die menschen, hoe zij winkelen met hun God en hun Kerk.”⁶³³

Ook in Vooruit domineert Barones de Vaughan de voorpagina's in de dagen na het overlijden van Leopold II. Het gaat over haar uitgaven op kosten van de civiele lijst, een auto-ongeluk en de aanstellerijen van Durrieux, alweer het huwelijk... Men speculeert op haar vertrek en ook in Vooruit is er plaats voor een historische anekdote: “Zal de barones in

---

⁶³⁰ *Le Peuple*, 19-12-1907

⁶³¹ *Vooruit*, 20-12-1902

⁶³² *Vooruit*, 25-12-1909

⁶³³ *Vooruit*, 27-12-1909

België verblijven? Men mag er aan twifelen. Wanneer Leopold I stierf, den 10 december 1865, was de eerste daad van Leopold II, zijn opvolger, van den toestand te regelen der Karliene van dien tijd, zekere mad. Mayer(sic), die onmiddellijk België verliet met hare kinderen.”⁶³⁴ De Algemeene raad herhaalt zijn wens naar het uitroepen van de sociale republiek, maar met het overlijden van Leopold II en de eedaflegging van Albert I werd het republikeinse discours begraven.⁶³⁵ De socialistische propagandisten zouden hun messen pas opnieuw wetten wanneer Leopold III in de voetsporen van zijn illustere voorgangers treedt en een morganatisch huwelijk aangaat met een mooie burgermeisje, een zekere Lilian Baels...

3.16 Besluit

Nog veel meer dan zijn vader zou Leopold II de geschiedenis ingaan als koning van het seksschandaal, *roi des Belges et des belles*. In de eerste jaren van zijn bewind werd er nochtans nog regelmatig naar zijn vaders buitenechtelijke exploten verwezen om hem in diskrediet te brengen. Vanaf 1885 met het pedofilieschandaal rond Mary Jeffries zou zelf hij aan zijn reputatie beginnen bouwen. De socialistische krant *Le National Belge* was de enige Belgische krant die grondig over het schandaal berichtte. Het zou haar commercieel geen windeieren leggen, want de krant verkocht in die dagen uitzonderlijk goed. De vraag was zelfs zo groot dat er speciale edities werden gepubliceerd waarin alle artikels nog eens herhaald werden.

De BWP was in 1885 nog een radikaal-republikeinse partij. Tien jaar later was haar discours echter al milder geworden. De reputatie die Leopold II in Parijs verwierf in de herfst van 1895 was een publiek geheim in België, maar de socialistische kranten noch cartoonisten lieten de naam van Cléo de Mérode vallen. Nochtans moet de symboolbetekenis van de Parijse courtisane enorm geweest zijn, zeker in het katholieke Vlaanderen.

De kans op besmetting door een al te seksueel discours was waarschijnlijk te groot. Schrijvers als Cyriel Buysse werd door de kerk verketterd als pornografen, als de socialisten een electorale doorbraak wilden forceren mochten ze niet in die val trappen. Vanuit hun ideaal van volksverheffing moet het ook moeilijk gelegen hebben om de *chronique scandaleuse* als propagandawapen in te schakelen. De reformatorische koers van de BWP betekende een

---

⁶³⁴ *Vooruit*, 21-12-1902

⁶³⁵ Van Ginderachter, *op. cit.*, p 316-318 en Deneckere, *Het volk mort*, p 119

jaurèsiaanse aanvaarding van de monarchie als symbool van het vaderland. Er zijn belangrijke parallellen te trekken met het afstoten van de vrijdenkersbonden en het terugschakelen van de anti-klerikale propaganda, op instigatie van onder andere Edward Anseele.⁶³⁶ Ook dat was een pragmatische maatregel om de electorale doorbraak niet in het gedrang te brengen.

Vanaf 1904 zou dit echter gaan kantelen. De familieschandalen waar bij Leopold II betrokken was, lijken ons een belangrijke factor. De straatgevechten met zijn dochters gooiden de deur open om ook Leopolds minnaressen ten tonele te brengen. Enkele socialistische kopstukken zouden zich daar nochtans tegen uitspreken. Jules Destrée vond dat een campagne ter verdediging van het republikeinse gedachtegoed te verkiezen was boven een aanval op de persoon van Leopold II. Ook Emile Vandervelde zou zich een echt kind van de Verlichting tonen en een verdediger van de privacydoctrine. Al durfde hij als het over het kroondomein en het voyageren van de koning ging ook het grove geschut bovenhalen.

We willen nog eens terugkomen op het citaat uit zijn boekje 'De laatste tien regeringsjaren van Leopold II' waarin hij het volgende zegt: "Allengskens wordt de impopulariteit van Leopold II algemeen, minder om reden van politieke aard dan wel om redenen die verband houden met zijn gezinsleven."⁶³⁷ In zijn mémoires van latere datum zou Vandervelde deze uitspraak enigszins afzwakken en het belang van de Congo-praktijken hoger schatten.⁶³⁸ Vermoedelijk doet Vandervelde hier aan *hineininterpretierung* en morele rationalisering. Met zijn pleidooi voor een annexatie van Congo om humanitaire redenen bewijst hij dat hij een zeer hedendaags aandoend moreel kompas had. Hij wist wat hij het ergste vond, maar of zijn achterban hem daarin volgde, valt sterk te betwijfelen. Zijn eerdere uitspraak lijkt ons dichter bij de waarheid te liggen. De gezinsmoraal maakte rond 1900 waarschijnlijk sterkere morele reacties los dan het lot van de Congolezen. Een pijnlijke illustratie van de morele illusies die ons constant bedreigen.

Dat de populariteit van Leopold II door zijn continue overtreding van die gezinsmoraal zowat rond het nulpunt schommelde, lijkt ons niet te ontkennen. Zijn publieke optredens werden drastisch verminderd uit angst om uitgejoeld te worden, in een koningsgezinde krant als *Le Dernière Heure* verwensten zelfs monarchisten hem in de scherpste bewoordingen. Hoe groot is het contrast niet met Albert en Elisabeth die de verzuchtingen van het volk en de Victoriaanse representatiestrategie wel begrepen hadden. Het volk dichtte hen magische

---

⁶³⁶ Van Ginderachter, *op. cit.*, p 193

⁶³⁷ Vandervelde&Pée, *ibid.*

⁶³⁸ Vandervelde, E. *Souvenirs d'un militant socialiste*, Paris : Editions Denoël, 1939, p.71

eigenschappen toe, het waren halve heiligen die men loofde om mirakelen die ze nooit verricht hadden.⁶³⁹ De mythe van de rechtvaardige koning, of liever kroonprins, was springlevend .

Het echte doelwit van de schandaalcampagne was dan ook niet de monarchie, maar de verdedigers van een dubbele moraal die het kapitalistische systeem hielp bestendigen. In de katholieke propaganda werd het socialisme gelijkgesteld aan totale zedenverwildering en moreel verval. Enkel de kerk kon de moraal op geloofwaardige wijze verdedigen. Het immorele gedrag van het symbool van de traditionele orde, bood de socialisten een kans om terug te slaan over de flank waar ze zo kwetsbaar waren en al zoveel aanvalsgolven te verduren hadden gekregen. De socialistische propagandisten omarmden de burgerlijke gezinsmoraal en kon zich, door het stilzwijgen van de kerk over het gedrag van Leopold II, zelfs profileren als de enige consequente verdediger van die waarden. Het zinnetje “welk een voorbeeld van familieleven!” moest meer dienen om de morele legitimiteit en het morele gezag van de katholieke regering te ondermijnen, dan om het koningsschap omver te werpen.

---

⁶³⁹ Verstraete, *op. cit.*, p 50

IV. Algemeen Besluit

De monarchie is een instituut dat voor zijn overleven meer op het sentiment van de bevolking moet rekenen, dan op haar verstand. Dat gevoelsmatige kan zowel in positieve zin worden aangesproken door een Victoriaanse representatiestrategie, als in negatieve zin door de vorstelijke seksschandalen. De fundering van de monarchie op populaire emotie was een gevolg van de opkomst van de publieke sfeer. Tegen 1845 was die koninklijke legitimatie door het volk stevig in de mentaliteiten verankerd geraakt. Het gevolg ervan was dat vorsten zich voortaan aan de zelfde morele codes dienden te houden dan hun gemeenschap.

De schandaalepisodes van Leopold I bewijzen dat duidelijk. Van breed uitgesponnen schandalen, zoals in Engeland of Frankrijk, was er geen sprake. Het jonge België mocht zijn koning niet diskrediteren voor de ogen van gans Europa. Wel werd hij er via “subtielere” wegen als straatgeweld en achterklap door de middenklasse aan herinnerd dat hij geacht werd zich aan de gedragsnormen van zijn katholieke volk te houden. Leopold I nam hen dat trouwens absoluut niet in dank af.

Met de opkomst van de socialisten bestond er nu een echte oppositiepartij, die haar eigen oppositiebladen had. Na de reeks over de Jeffries-affaire zouden de socialisten zich wat betreft het koninklijke privé-leven relatief gedeisd houden. Seksueel discours was immers hoogst volatiel in het katholieke België. Pas wanneer de socialistische propagandisten weten dat de koning alle krediet heeft verloren bij de bevolking, zullen ze echte schandaalcampagnes gaan voeren. Hun voornaamste doel lijkt dan nog niet eens het uitroepen van de republiek te zijn, maar het ontmaskeren van de huichelarij van de katholieke –en in mindere mate liberale - partij.

Le Peuple en Le National Belge mochten het al onervinden, en ook vandaag nog blijken koninklijke seksschandalen nog steeds wonderen te doen voor de verkoopsijfers. De politieke macht van Albert II is echter geenszins meer te vergelijken met die van Leopold I of II en bovendien heeft de katholieke gezinsmoraal de seksuele revolutie niet of nauwelijks overleefd. Albert II was zelfs nooit populairder dan toen het nieuws over zijn buitenechtelijke dochter bekend raakte.⁶⁴⁰

Dat een sensationeel verhaal nog steeds verkoopt en dat boulevardnieuws en trivialiteiten de meest aangeklikte onderwerpen zijn op de websites van de grote kranten, mag ons niet

---

⁶⁴⁰ Van den Berghe, *op. cit.*, p 349

verbazen. Roddel overleeft al sinds de mensenheugenis cultureel taboe en met goeie reden, gezien de link met ons morele instinct. Net als onze houding tegenover de monarchie veranderde door de opkomst van de publieke sfeer, is ook ons roddelgedrag veranderd. Met de opkomst van de televisie zijn we zelfs royals zonder blauw bloed gaan fabriceren. Roddel is voor de geest, wat vetten en suikers zijn voor het lichaam. Ooit was het levensbelangrijk om op de hoogte te zijn van de reputatie van prestigieuze groepsgenoten en om zoveel mogelijk van de schaarse vetten en suikers te eten als je te pakken kon krijgen. Vandaag zijn beiden zo overvloedig beschikbaar dat ze meer kwaad dan goed doen. Wie vandaag een krant leest, ziet de aders van het publiek debat haast letterlijk voor zijn ogen dichtslippen. Misschien moet één of andere marketeer op basis van dat inzicht maar eens een “*dieetkrant*” proberen lanceren, met droge, calorie-arme stukken.

Het grote voordeel dat historici op journalisten hebben, is dat zij de geschiedenis kunnen overschouwen vanuit een vogelperspectief. Vanuit dat vogelperspectief hebben ze de neiging om triviale zaken, zoals seksschandalen, links te laten liggen. Ik hoop dat ik aan de hand van de bronnen en het theoretisch kader heb kunnen aantonen dat schandalen voor de contemporainen alles behalve triviaal waren. Aan de waan van de dag ligt psychologie ten grondslag die zo oud is als de mens zelf. Het zou verkeerd zijn dit niet in rekening te brengen.

V. Bibliografie

Primaire bronnen

Onuitgegeven primaire bronnen

AKP (Archief Koninklijk Paleis)

- Archief Conway
  - 21 : Van Praet aan Conway
- Archief Duchesnes
- Archief Kabinet Leopold II
  - 1307: Leopold II: articles de presse relatifs au roi 1882-1909
  - 1326: Reine Marie-Henriette : procès de sa succession, 1904

AMBZ (Archief Ministerie van Buitenlandse Zaken)

- Copies AEF, 50.22, Rumigny-Guizot

RABHG (Rijksarchief Brussels Hoofdstekelijk Gewest)

- HAB, 850/857

AMSAB

- Verslagen Raad BWP

Bronnenuitgaven

Vandewoude, E. & Thielemans, M-R., *Le Roi Albert au travers de ses lettres inédites 1882-1916; suivi de l'édition intégrale des lettres du Roi*. Bruxelles: Office international de librairie, 1982, 719 p

Lang H-O., & Puraye, J. *Lettres de Léopold Ier à Sa soeur la Princesse Sophie; à Son beau-frère Emmanuel, Comte de Mensdorff-Pouilly; à Son neveu Alphonse, Comte de Mensdorff-Pouilly : 1804-1864*. Liège: Vaillant-Carmanne, 1973, p 447

Vandenpeerenboom, A. en Bots, M. (ed) *La fin d'un règne, notes et souvenirs*. Gent: liberaal archief, 1994

Pers

Werden volledig doorgenomen:

Vooruit

Le Peuple

Werden rond bepaalde tijdsperiodes geraadpleegd:

La Flandre Libérale
Le Bien Public
Le National Belge
Vaderland
Gazette van Gent
Journal de Gand
De Broedermin
Messager de Gand

Secundaire literatuur

Contemporaine literatuur

- Carton de Wiart, E. *Léopold II : Souvenirs des dernières années 1901-1909*. Bruxelles: Goemaere, 1944, p 254
- Corti, E & Buffin, C. *Leopold Ier, oracle politique de L'Europe*. Brussel : Dewit, 1926, p 387
- Delacroix, B.Z.J. *Presque Reine : Mémoires de ma vie*. Paris: Le livre de Paris, 1945, p 253
- Freddy, G. *Léopold II Intime : les origines de Léopold II : le Prince Héritier : Le père de famille : le Roi bâtisseur : Léopold II et la politique : le Roi du Congo : L'homme privé*. Paris: Juven, 1905, p 289
- Grand-Carteret, J. *Popold II Roi des Belges et des belles. Devant L'objectif caricatural*. Paris: Louis-Michaud, 1908
- Lekeu J. &Prévost L. *Eene koninklijke geschiedenis, Caroline Lacroix en Leopold*, 1906, p 24
- Leclercq, M. *Une lignée de juristes*. Bruxelles: M. Hayez, 1942, 3 v.
- Panam, P.A.A. *Mémoires D'une jeune Grecque*. Paris, 1823.2 v.
- Twain, M. *King Leopold's Soliloquy : A Defense of His Congo Rule*. Boston, Mass.: P.R. Warren, 1905.49 p
- Valéry, P. *Les Carnets du Roi*, Parijs, 1904, p 292
- Vandervelde, E., & Pée, P. *De laatste tien regeeringsjaren van Leopold II (1900-1910)*. Gent: Het licht, 1945.48 p
- ### Hedendaagse literatuur
- Anderson, B. *Imagined Communities : Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Rev. ed. London: Verso, 2006, p 240
- Ascherson, N. *De biografie van Leopold II. De koning nv*. Brussel: Manteau, 2002, p 320

- Barkow, J. H. *The Adapted Mind : Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*. New York (N.Y.): Oxford university press, 1992, p 666
- Billig, M.. *Talking of the Royal Family*. London: Routledge, 1992, p 244
- Bloch, M. *Les Rois Thaumaturges : étude sur le caractère surnaturel attribué à la puissance royale particulièrement en France et en Angleterre*. Strasbourg: Istra, 1924, p 542
- Boone, M. *Historici en hun métier: een inleiding tot de historische kritiek*. Gent: Academia Press, 2007, p 363
- Bracke, N., Celis K., en Celis, L. *Begeerte heeft ons aangeraakt : socialisten, sekse en seksualiteit*. Gent: Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, 1999, p 498
- Bronne, C. *Léopold Ier et son temps, Les Œuvres*. Bruxelles,: Goemaere, 1947.399 p.
- Capron, V. *Sur les traces d'Arcadie Claret: le Grand Amour de Léopold Ier*. Brussel: Victor Capron, 2006
- Claessens, H. *Leven en liefdes van Leopold I*. Tielt: Lannoo, 2002, 433 p.
- Clark, A. *Scandal: The Sexual Politics of the British Constitution*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2003, p 311
- Davidoff, L., & Hall, C. *Family Fortunes : Men and Women of the English Middle Class, 1780-1850*. Repr. ed. New York (N.Y.): Routledge, 1997, 576 p.
- Davis, T. C. *Actresses as Working Women : Their Social Identity in Victorian Culture, Gender and Performance*. London ; New York: Routledge, 1991, 200 p.
- De Bont, R., and Verschaffel, T. *Het verderf van Parijs*. Leuven: Universitaire pers, 2004, 324 p
- Deneckere, G. "De kroon ontbloot" in: Art, J. François, L. (eds) *Docendo discimus: liber Amicorum Romain van Eenoo*, Gent: Academia press, 1999, p 1135
- Deneckere, G. *1900 : België op het breukvlak van twee eeuwen*. Tielt: Lannoo, 2006, 237 p
- Deploige, J., and Deneckere, G. *Mystifying the Monarch : Studies on Discourse, Power and History*. Amsterdam: University press, 2006, 296 p
- Gaus, H. *Politieke en sociale evolutie van België*. Leuven: Garant, 2001, p 233
- Haidt, J., & Graham, J.. "Planet of the Durkheimians, Where Community, Authority, and Sacredness are Foundations of Morality." In J. Jost, A. C. Kay, & H. Thorisdottir (Eds.), *Social and Psychological Bases of Ideology and System Justification*, (2009)
- Hobsbawm, E. J., & T. O. Ranger. *The Invention of Tradition*. Cambridge: University press, 2007, 320 p

- Hunt, L. *The Family Romance of the French Revolution*. Berkeley (Calif.): University of California press, 1992, 212 p
- Kerckvoorde, M. *Louise van Orléans : het vergeten leven van Louise-Marie, eerste Koningin van België (1812-1850)*. Tielt: Lannoo, 1988, 303 p.
- Lorenz, C. *De constructie van het verleden : een inleiding in de theorie van de geschiedenis*. Meppel: Boom, 2002, 399 p.
- Maza, S. C. *Private Lives and Public Affairs : The Causes Célèbres of Prerevolutionary France, Studies on the History of Society and Culture*, Berkeley: University of California Press, 1993, 354 p.
- Moeller, S. D. *Compassion Fatigue : How the Media Sell Disease, Famine, War, and Death*. New York (N.Y.): Routledge, 1999, p 390
- Pinker, S. *The Blank Slate : The Modern Denial of Human Nature*. London: Allen Lane the Penguin press, 2002, p 509
- Pinker, S. *How the Mind Works*. London: Penguin books, 1998, p 660
- Renoy, G. & Lindeman, O. *Wij, Leopold II*. Zaltbommel: Europese bibliotheek, 1979, p 240
- Roodenburg, H. & Spierenburg, P., *Social Control in Europe. 1: 1500-1800*. Columbus (Ohio): Ohio state university press, 2004, p 381
- Scott, J. C. *Domination and the Arts of Resistance : Hidden Transcripts*. New Haven (Conn.): Yale university press, 1990, p 251
- Stengers, J. *De Koningen der Belgen : van Leopold I tot Albert II*. Historische Reeks 30. Leuven: Davidsfonds, 1997, p 388
- Turner, G. *Understanding Celebrity*. London: Sage, 2004, p 248
- Van Audenhaeghen, L. *De liefde van Leopold II : barones de Vaughan*. Gent: Reinaert/Het Volk, 1985.108 ill.
- Van den Berghe, J. *De schaduw van de troon*, Antwerpen: Manteau, 2005 p 454
- Van Ginderachter, M. *Het Rode Vaderland, de vergeten geschiedenis van de communautaire spanningen in het Belgisch socialisme voor WO I*. Gent: AMSAB, 2005, p 493
- Vermeersch, A. *Bijdragen tot de geschiedenis van de Belgische pers 1830-1848*. s.l.: Interuniversitair centrum voor hedendaagse geschiedenis, 1958, p 4-135.
- Vermeir, P. *Leopold I : Mens, Vorst, Diplomaat*. 2e dr. ed. Dendermonde: Vermeir, 1965.2 vol.

Viaene, V. *Belgium and the Holy See from Gregory XVI to Pius IX (1831-1859) : Catholic Revival, Society and Politics in 19th-Century Europe*. Bruxelles: Institut historique belge de Rome, 2001. p 647

Watts Miller, W. *Durkheim, Morals and Modernity*. London: UCL Press, 1996. vii, 288 p.

Witte, E., Craeybeckx, J. & Meynen, A. *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*. Antwerpen: Standaard, 2005, p 584

Artikels

Berenson, E. "The Politics of Divorce in France of the Belle Epoque - the Case of Caillaux, Joseph and Caillaux, Henriette." in: American Historical Review 93, no. 1 (1988): p 31-55.

Colley, L. "The Apotheosis of George-III - Loyalty, Royalty and the British Nation 1760-1820." in: Past & Present, no. 102 (1984): p 94-129.

Craig, D. M. "The Crowned Republic? Monarchy and Anti-Monarchy in Britain, 1760-1901." in: Historical Journal 46, no. 1 (2003): p 167-85.

Enquist M. & Leimar, O.. "The evolution of cooperation in mobile organisms" In: Animal Behaviour, 45: (1993), p 747-757

Davis, H., and S. L. McLeod. "Why Humans Value Sensational News - an Evolutionary Perspective." in: Evolution and Human Behavior 24, no. 3 (2003): p 208-16.

Delbecke, B. . "Verlekkerd op geitenmelk en een kalkoenhoedster: over de ontstaansgeschiedenis van de wet van 6 april 1847." In: Pro memorie: bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden, 7: 1 (2005), p 115-131.

de Backer C., Nelissen M., Vyncke P., Braeckman J., McAndrew F. "Celebrities: from teachers to friends: a test of two hypotheses on the adaptiveness of celebrity gossip".- In: Human nature, 18: 4 (2007), p. 334-354

Deneckere, G. & Donckers, G. "Een Publiek Geheim Voor De Rechtbank. Paradoxen in De Censuur Op 'Majesteitsschennis' in Een Liberale Constitutionele Monarchie. België, 1846-1847." in: Belgisch Tijdschrift Filologie en Geschiedenis 85, no. 2 (2007) : p 339-61.

de Smaele, M. "Hier zijn wij! Een sociaal-politieke benadering van de nationale viering van het zilveren ambtsjubileum van Leopold I (1856)" in: De negentiende eeuw. Maart (2002), p 17-47

Dunbar, R. "Why Gossip Is Good for You." in: New Scientist 136, no. 1848 (1992): p 28-31.

Fortescue, W. "Morality and Monarchy: Corruption and the Fall of the Regime of Louis-Philippe in 1848" in: French History 16:1, (2002), p 83-100

Gelles, E. B. "Gossip - an 18th-Century Case." in: Journal of Social History 22, no. 4 (1989): p 667-83.

- Gluckman, M. "Gossip and Scandal." in: Current Anthropology 4, no. 3 (1963): p 307-16.
- Haidt, J. "The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgment." in: Psychological Review 108, no. 4 (2001): p 814-34.
- Haidt, J. "The new synthesis in moral psychology" In: Science, (2007), p 998-1002
- Henrich, J. & Gil-White F. *The Evolution of Prestige: Freely Conferred Deference as a Mechanism for Enhancing the Benefits of Cultural Evolution.* In: Evolution and Human Behavior 22, 2002, p 165 – 196
- Hunt, T. L. 'Morality and monarchy in the Queen Caroline affair'. In: Albion, 23 (1991), p 697-722
- Levin, J. & Kimmel, A. "Gossip columns: Media small talk." In: Journal of Communication, 27,(1977), p 169
- Rozin, P. "The Process of Moralization." in: Psychological Science 10, no. 3 (1999): p 218-21.
- Schely-Newman, E.. "Mock intimacy: strategies of engagement in Israeli gossip columns" in: Discourse Studies, 6(4):(2004), p 471-488
- Van Ypersele, L. "*L'image du Roi dans la caricature politique Belge de 1884-1914.*" in: Belgisch Tijdschrift Nieuwste Geschiedenis 26, no. 1/2 (1996), p. 163

Onuitgegeven literatuur

- Beke, F. *De Gentse politieke satirische pers in de 19e eeuw.* Gent: s.n., 1968., p 119.
- De Backer, C. *Like Belgian Chocolate for the Universal Mind : Interpersonal and Media Gossip from an Evolutionary Perspective.* S.l.: s.n., 2005 (onuitgegeven doctoraatsverhandeling, geraadpleegd via: www.thesis.net)
- Bram Delbecke, *Naar een nieuwe tijd. Het afscheid van de traditionele Weltanschauung bij katholieke intellectuelen en kunstenaars. (1891-1909)*, s.n. Leuven: 2002 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, , geraadpleegd op: www.thesis.net)
- Delbecke B., "Les délits de presse en Belgique au XIXième. La confrontation d'un idéal libéral avec la réalité quotidienne. » Onuitgegeven lezing gehouden op 8. Sommerkürs für Europäische Rechtsgeschichte aan het Max Planck Institut. Frankfurt am Main, 28 juli 2004
- De Meyer, Frederik, *Tweezijdig pragmatisme : de relatie tussen Koning Albert I en de socialistische leiders van zijn tijd.* Gent: s.n., 2002, p 169 (onuitgegeven masterproef, geraadpleegd op www.thesis.net)
- Deneckere, G. *Sire, het volk mort : collectieve actie in de sociale geschiedenis van de Belgische staat, 1831-1940.* Gent: s.n., 1994. 4 v (onuitgegeven doctoraatsverhandeling)

De Sutter, B., *Over dompers, mouchards en papen : constructie van identiteit, via humor. Casus: de Gentse socialistische strijdenpenning in Vooruit (1886-1900)*. S.l.: s.n., 2008.2 v. (onuitgegeven masterproef)

Jongert, J., *De houding van de Belgische pers tegenover het beleid van Leopold II in Kongo (1901-1908)*. S.l.: s.n., 1973, p 178 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling)

Soinne, M. *Protestacties tegen koning Leopold II*, Gent: s.n., 2001, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling)

Lannoye, C. *L'image d'un roi dans la presse satirique*, s.n. Louvain: UCL, 1987 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), p 230

Verstraete, A., *Tot de kroon ons scheidt : de encenering van koninklijke huwelijken binnen de Belgische monarchie Albert&Elisabeth (1900) - Leopold&Astrid (1926)*. S.l.: s.n., 2008 (onuitgegeven masterproef), p 219